

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Vytautas SINKEVIČIUS

LIETUVOS
PARLAMENTO
TEISĖ

Vadovėlis

Vilnius
2013

UDK 342(474.5)(075.8)

Si99

Recenzavo:

prof. dr. Armanas Abramavičius, Vilniaus universitetas

prof. dr. Algimantas Urmonas, Mykolo Romerio universitetas

Autoriaūs indėlis:

prof. dr. Vytautas Sinkevičius – 24,6 autorinio lanko

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto 2013 m. gegužės 15 d. posėdyje (protokolo Nr. 1KATI-4) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės ir valdymo pirmosios pakopos studijų programos komiteto 2013 m. gegužės 20 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-268) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2013 m. birželio 7 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-31) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2013 m. birželio 17 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-49) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-575-7 (spausdinta versija)

ISBN 978-9955-19-574-0 (elektroninė versija)

© Mykolo Romerio universitetas, 2013

TURINYS

PRATARMĖ.....	7
I. PARLAMENTO TEISĖS SAMPRATA	9
I.1. Ką reguliuoja parlamento teisė?	9
I.2. Parlamento teisės normos	12
II. SEIMAS – TAUTOS ATSTOVYBĖ	17
II.1. Parlamento samprata.....	17
II.2. Parlamento raida Lietuvoje	21
II.3. Seimas – Tautos atstovybė	29
II.4. Seimo funkcijų ir įgaliojimų bendroji samprata.....	35
II.5. Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas.....	39
II.5.1. Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principo samprata	39
II.5.2. Valdžių padalijimo principas – Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas.....	45
II.5.3. Ką reiškia konstitucinė nuostata „atitinkamus santykius reguliuoja įstatymas“?	49
III. KAS GALI BŪTI RENKAMAS SEIMO NARIU?.....	56
III.1. Seimo rinkimų konstituciniai principai	56
III.2. Kas gali būti renkamas Seimo nariu?.....	60
III.2.1. Seimo nariu gali būti renkamas tik Lietuvos Respublikos pilietis	60
III.2.2. Nesusijęs priešaisaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei	61
III.2.3. Asmens amžius	63
III.2.4. Reikalavimas nuolat gyventi Lietuvoje	64
III.2.5. Draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris nėra baigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį	67
III.2.6. Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, teismo pripažintas neveiksniu	70
III.2.7. Draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, pašalintą iš pareigų apkaltos proceso tvarka	71
III.2.8. Seimo nariais negali būti renkami kariškiai, taip pat teisėjai	72
IV. SEIMO NARIŲ RINKIMO TVARKA.....	76
IV.1. Seimo rinkimų sistema.....	76
IV.2. Kandidatų į Seimo narius kėlimas	78
IV.3. Balsavimas ir balsavimo rezultatų nustatymas.....	80

V. SEIMO NARIO TEISINIS STATUSAS.....	84
V.1. Seimo nario priesaika	84
V.2. Seimo nario laisvas mandatas	86
V.3. Seimo nario teisės.....	92
V.4. Seimo nario pareigos.....	96
V.5. Seimo nario veiklos garantijos.....	99
V.5.1. Seimo nario imunitetas ir indemnitetas	99
V.5.2. Seimo nario atlyginimas	110
V.5.3. Išlaidos parlamentinei veiklai	114
V.5.4. Draudimas dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą	117
V.5.5. Atlyginimas už Seimo nario kūrybinę veiklą	125
V.5.6. Seimo nario atostogos	126
V.6. Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo konstituciniai pagrindai	129
V. 6.1. Seimo nario įgaliojimų laiko pasibaigimas	129
V.6.2. Seimo nario mirtis	131
V.6.3. Seimo nario atsistatydinimas	132
V.6.4. Pripažinimas neveiksniu.....	133
V.6.5. Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka	134
V.6.6. Rinkimų pripažinimas negaliojančiais, šiurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas	134
V.6.7. Perėjimas dirbti arba neatsisakymas darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis	147
V.6.8. Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas	148
VI. SEIMO STRUKTŪRA	152
VI.1. Seimo statuto, kaip teisės akto, ypatumai.....	152
VI.2. Seimo struktūros konstituciniai pagrindai	155
VI.3. Seimo frakcijos	157
VI.4. Seimo komitetai.....	164
VI.5. Seimo komisijos.....	169
VI.6. Seimo laikinosios tyrimo komisijos.....	171
VI.7. Seimo Pirmininkas	181
VI.8. Seimo valdyba, Seimo seniūnų sueiga. Seimo kanceliarija.....	189
VII. SEIMO SESIJOS.....	194
VII.1. Bendrieji Seimo sesijų ir posėdžių organizavimo klausimai	194
VII.2. Seimo posėdžių eiga	198
VII.3. Balsavimas ir balsų skaičiavimas	199

VIII. SEIMO ĮGALIOJIMAI	203
VIII.I. Seimo įgaliojimai formuojant Vyriausybę	203
VIII.I.1. Vyriausybė – valstybės vykdomoji valdžia	203
VIII.I.2. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Seimo rinkimų	206
VIII.I.3. Pritarimas Ministro Pirmininko kandidatūrai	209
VIII.I.4. Pritarimas Vyriausybės programai	216
VIII.I.5. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą	219
VIII.I.6. Įgaliojimų veikti Vyriausybei suteikimas iš naujo	222
VIII.II. Seimo įgaliojimai prižiūrint Vyriausybės veiklą	224
VIII.II.1. Parlamentinės kontrolės samprata	224
VIII.II.2. Nepasitikėjimas Ministru Pirmininku, ministru.....	227
VIII.II.3. Nepasitikėjimas Vyriausybe	230
VIII.II.4. Paklausimas Ministrui Pirmininkui, ministrui	231
VIII.II.5. Kiti Vyriausybės veiklos priežiūros būdai	232
VIII.II.6. Seimo įgaliojimai sprendžiant Ministro Pirmininko, ministro imuniteto panaikinimo klausimą	234
VIII.III. Seimo biudžetinė kompetencija.....	237
VIII.III.1. Seimo įgaliojimai nustatant mokesčius	237
VIII.III.2. Seimo įgaliojimai tvirtinant valstybės biudžetą ir prižiūrinti jo vykdymą.....	242
VIII.IV. Seimo įgaliojimai formuojant teismus.....	249
VIII.IV.1. Teismų ir teisminės valdžios samprata	249
VIII.IV.2. Teismų ir teisėjų nepriklausomumas	252
VIII.IV.3. Seimo įgaliojimai skiriant ir atleidžiant teisėjus.....	259
VIII.V. Kiti Seimo įgaliojimai.....	267
VIII.V.1. Ministerijų steigimas, panaikinimas.....	267
VIII.V.2. Teisė steigti valstybės apdovanojimus	269
VIII.V.3. Teisė įvesti karo padėtį, skelbti mobilizaciją.....	272
VIII.V.4. Teisė įvesti nepaprastąją padėtį	277
VIII.V.5. Teisė įvesti savivaldybės teritorijoje tiesioginį valdymą ...	281
IX. KONSTITUCIJOS PATAISOS	284
IX.1. Konstitucijos nuostatos, kurios gali būti keičiamos tik referendumu	284
IX.2. Kitų Konstitucijos nuostatų pataisos	289
X. APKALTA	295
X.1. Apkalta – būdas pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą	295

X.2. Subjektai, kurie gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka	297
X.3. Apkaltos pagrindai.....	301
X.4. Valstybės valdžios institucijos, dalyvaujančios apkaltos procese	306
X.5. Konstitucinė sankcija už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą	313
X.6. Apkaltos procedūra Seime	316
XI. SEIMO LEIDŽIAMAI TEISĖS AKTAI.....	320
XI.1. Konstituciniai įstatymai	320
XI.2. Įstatymai	327
XI.3. Kiti Seimo leidžiami teisės aktai.....	328
XII. ĮSTATYMŲ LEIDYBOS SAMPRATA. ĮSTATYMŲ LEIDYBOS PROCEDŪRA SEIME	330
XII.1. Įstatymų leidybos bendroji samprata	330
XII.2. Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų formos, struktūros, kalbos reikalavimai	335
XII.3. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė. Reikalavimai įstatymų projektams	337
XII.4. Įstatymų projektų pateikimas Seimo posėdyje.....	341
XII.5. Įstatymų projektų svarstymas pagrindiniame komitete	342
XII.6. Įstatymo projekto svarstymas Seimo posėdyje.....	344
XII.7. Įstatymo projekto priėmimas	345
XII.8. Respublikos Prezidento <i>veto</i> teisė ir grąžinto įstatymo svarstymas bei priėmimas Seimo posėdyje	348
XII.9. Įstatymų pasirašymas ir oficialus paskelbimas	350
XII.10. Įstatymo ir Seimo priimto nutarimo ar kito teisės akto įsigaliojimas	357
XIII. ĮSTATYMŲ IR KITŲ SEIMO LEIDŽIAMŲ TEISĖS AKTŲ KONSTITUCINGUMO KONTROLĖ	359
XIII.1. Konstitucinio Teismo ir šio teismo teisėjų statusas.....	359
XIII.2. Konstitucinio Teismo kompetencija	364
XIII.3. Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės pasekmės	381
XIII.4. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas	391
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	393
I. Teisės mokslinė literatūra	393
II. Įstatymai ir kiti teisės aktai	395
III. Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai:	396

PRATARMĖ

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete ne vienus metus dėstoma parlamento teisė. Ši dalyką dažniausiai renkasi aukštesnių kursų studentai, norintys pagilinti žinias apie Lietuvos Respublikos parlamento – Seimo veiklos teisinį reguliavimą. Parlamento teisė yra vienas iš konstitucinės teisės institutų, todėl tam tikrą žinių kiekį apie Seimo teisinį statusą, jo įgaliojimus, santykius su kitomis valstybės valdžios institucijomis studentai gauna studijuodami konstitucinę teisę, kitus dalykus. Tačiau norint nuodugniau suvokti parlamento teisę, to nepakanka. Šiame vadovėlyje pateikiama medžiaga leis skaitytojui daug išsamiau susipažinti su Seimo veiklos teisiniais pagrindais, padės geriau suprasti Seimo funkcijas ir įgaliojimus, jo teisinius santykius su Vyriausybe, kitomis valstybės valdžios institucijomis. Vadovėlyje taip pat atskleidžiami Seimo rinkimų konstituciniai principai, Seimo narių teisės ir pareigos, veiklos garantijos, įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, analizuojama įstatymų leidybos procedūra, Seimo priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė ir t. t. Rašant vadovėlį vadovautasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Seimo statutu, įstatymais, kitais teisės aktais. Pateikiama Konstitucinio Teismo suformuota oficiali konstitucinė doktrina, atskleidžianti atitinkamų Konstitucijos nuostatų turinį.

Parlamento teisė susideda iš daugybės normų ir principų, ji reguliuoja įvairius visuomeninius santykius, susidarantius renkant parlamentą, taip pat jam funkcionuojant. Tam, kad skaitytojas galėtų lengviau perprasti gausią medžiagą, ją stengiamasi dėstyti glaustai, koncentruotai ir tokia forma, kad ji būtų prieinama ne tik tiems, kas studijuoja teisę ir jau turi tam tikrų teisinių žinių, bet ir tiems, kurie studijuoja kitus dalykus ir dar tik susipažįsta su specifine teisine terminija. Tai neturėtų atstumti reiklesnio skaitytojo, nes tas, kas domisi ne tik atitinkamu teisiniu reguliavimu, bet ir jo problemomis, vadovėlyje ras nemažai nuorodų į naudotą mokslinę literatūrą, Konstitucinio Teismo nutarimus ir sprendimus, kurių papildomos studijos leis patenkinti ir mokslinį smalsumą.

Šis vadovėlis – tai pirmas Lietuvoje vadovėlis, skirtas Lietuvos parlamento teisei. Norėtūsi tikėtis, kad jis bus naudingas ne tik universitetų, kitų aukštųjų mokyklų studentams, bet ir visiems, kas domisi Seimo teisiniu statusu, jo veiklos konstituciniais pagrindais.

Pagarbiai
Vytautas Sinkevičius

I. PARLAMENTO TEISĖS SAMPRATA

I.1. Ką reguliuoja parlamento teisė?

Parlamento teisės normos reguliuoja santykius, susidarančius formuojant Seimą ir jam funkcionuojant. Parlamento teisės normos nustato Seimo teisinį statusą, jo funkcijas ir įgaliojimus, Seimo narių rinkimo tvarką, jų teisinį statusą, įgaliojimų įgijimą ir pasibaigimą, reguliuoja kitus santykius, kylančius Seimui ir Seimo nariams įgyvendinant jiems Konstitucijoje nustatytas teises ir pareigas. *Aprašomasis parlamento teisės dalyko apibūdinimas* pasirinktas dėl to, kad parlamento teisės normomis reguliuojami santykiai yra labai įvairūs ir juos sunku apibūdinti kokia nors trumpa apibendrinančia formuluote. Kita vertus, aprašomuju būdu apibrėžiant parlamento teisės dalyką, galima lengviau atskleisti parlamento teisės normomis reguliuojamų visuomeninių santykių specifiką, jų skirtumus nuo kitų visuomeninių santykių¹.

Teisės teorijoje priimta, kad teisės šakos susideda iš atitinkamų teisės normų². Teisės šakos paprastai skiriamos pagal reguliavimo *dalyką* ir *reguliovimo metodus*. Teisinio reguliavimo *dalyką* sudaro reguliuojamų visuomeninių santykių objektai ir subjektai; socialiniai faktai, numatantys atitinkamų santykių atsiradimą; praktinė žmonių veikla. Kitaip tariant, teisinio reguliavimo *dalykas* – tai tam tikra vienaarūšių *visuomeninių santykių sritis*, kuri skiriasi nuo kitų visuomeninių santykių sričių. Tokią vienaarūšių visuomeninių santykių sritį reguliuoja atitinkamos teisės šakos normos. Teisinio reguliavimo *metodas* parodo, kaip, kokių būdu yra reguliuojami visuomeniniai santykiai; tai teisinės priemonės, kuriomis yra veikiamas visuomeninių santykių dalyvių elgesys; tai poveikio visuomeniniams santykiams būdas,

¹ Be abejonės, aprašomasis parlamento teisės dalyko apibūdinimas turi tam tikrų trūkumų. Pavyzdžiui, galima ginčytis, ar tokiu būdu apibrėžiant parlamento teisės dalyką apskritai galima išvardyti visus santykius, kuriuos reguliuoja parlamento teisės normos, ar tam tikri santykiai nebus „pamiršti“; aprašomuju būdu apibūdinant parlamento teisės dalyką atsiranda pagrindas ginčytis ir dėl to, kodėl vieni santykiai yra priskiriami parlamento teisės dalykui, o kiti nėra priskiriami, nors jie labai susiję su tais santykiais, kuriuos reguliuoja parlamento teisės normos, ir pan.

² Žr., pvz., Vansevičius, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 146.

priemonės, jų visuma. Skiriami du pagrindiniai teisinio reguliavimo metodai: 1) *imperatyvusis* – teisinių santykių subjektai negali pasirinkti, kaip jiems elgtis; jie turi elgtis taip, kaip reikalauja teisės aktas; draudžiama elgtis kitaip (įpareigojamieji ar draudžiantieji paliepimai); 2) *dispozityvusis* – teisinių santykių subjektai turi tam tikras pasirinkimo galimybes atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytas ribas (teisės aktai nustato tik pagrindines, bendras elgesio ribas, o jų pagrindu galima pasirinkti vienokį ar kitokį elgesį).

Parlamento teisė yra konstitucinės teisės institutas, todėl ją sudaro Konstitucijoje išdėstytos teisės normos. Šios normos reguliuoja visus svarbiausius santykius, kylančius formuojant Seimą, kaip Tautos atstovybę, ir jam funkcionuojant. Taigi parlamento *teisės šaltinis* yra *Konstitucija*. Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Tai jis daro sprenddamas, ar Konstitucijai neprieštaruoja įstatymai ir kiti teisės aktai. Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, jie yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Po to, kai Konstitucinis Teismas pateikė oficialią atitinkamos konstitucinės nuostatos sampratą, visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, – priimdami atitinkamus teisės aktus, privalo vadovautis tik tokia Konstitucijos nuostatų samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas; jie negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo pateikta oficiali Konstitucijos nuostatų samprata privaloma ir visoms teisė taikančioms institucijoms, įskaitant teismus. Vadinasi, *parlamento teisės šaltinis* yra ir *Konstitucinio Teismo suformuluota oficiali konstitucinė doktrina*, kurioje atskleidžiama atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata.

Vienus santykius, susijusius su Seimo, kaip Tautos atstovybės, formavimu ir jo funkcionavimu, Konstitucija reguliuoja gana išsamiai, kitus – pačiais bendriausiais bruožais, o tam tikri santykiai Konstitucijoje reguliuojami tik *implicitiškai*. Antai Konstitucijoje aiškiai nustatyta, kas gali būti renkamas Seimo nariu, yra įtvirtinti pagrindiniai Seimo narių rinkimų principai, bet konkreti rinkimų sistema nėra nurodyta – pagal Konstituciją Seimo narių rinkimų tvarką turi nustatyti įstatymas; Konstitucijoje nurodoma, kad „Seimo nario išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto“, taigi Konstitucijoje įtvirtinta tik bendro

pobūdžio taisyklė, – santykiai, susiję su Seimo narių išlaidomis parlamentinei veiklai, reguliuojami tik pačiais bendriausiais bruožais, o Seimo nario konkrečios teisės ir pareigos, susijusios su valstybės biudžeto lėšų naudojimu parlamentinei veiklai, yra nustatytos Seimo statute; Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nurodyta, kad Seimo narys turi konstitucinę pareigą lankyti Seimo posėdžius, – tokia jo pareiga kyla iš Konstitucijoje įtvirtinto *implicitinio* teisinio reguliavimo (iš Seimo nario pareigos būti Tautos atstovu), o pareigą lankyti Seimo posėdžius ir atsakomybę už posėdžių nelankymą nustato Seimo statutas. Galima pateikti ir kitų pavyzdžių, rodančių, jog nepakanka pažinti vien konstitucinę reguliavimą, kad būtų galima įgyti visapusiškų žinių apie tai, kaip, pavyzdžiui, yra renkami Seimo nariai, kokias jie turi teises ir pareigas, veiklos garantijas, kokia yra Seimo nario imuniteto panaikinimo tvarka, kaip formuojami Seimo struktūriniai padaliniai, kokie jų įgaliojimai, kokiais būdais Seimas ir jo struktūriniai padaliniai vykdo parlamentinę kontrolę ir pan. Visus šiuos santykius reguliuoja ne tik Konstitucijos normos, bet ir teisės normos, įtvirtintos Seimo statute, kuris turi įstatymo galią, taip pat įstatymuose ir Seimo nutarimuose. Nurodyti teisės aktai priskiriami vadinamajai *ordinarinei (paprastajai)* teisei, jie yra žemesnės galios negu Konstitucija, vadinasi, *jų normos negali prieštarauti Konstitucijos normoms*, negali su jomis konkuruoti. Seimo statutas, įstatymai ir Seimo nutarimai taip pat negali prieštarauti konstituciniams įstatymams.

Parlamento teisės normas, įtvirtintas Seimo statute, įstatymuose, Seimo nutarimuose būtina nagrinėti, nes tai leidžia geriau suprasti santykių, kurie Konstitucijoje neretai reguliuojami tik pačiu bendriausiu būdu, realų turinį. Tai nereiškia, kad Konstitucijos nuostatos, reguliuojančios Seimo formavimą ir jo funkcionavimą, gali būti aiškinamos remiantis Seimo statuto, įstatymų ar Seimo nutarimų normomis: Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos vidine logika, visų jos nuostatų sąsajomis; Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ir kitais žemesnės galios teisės aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje. Seimo statute, įstatymuose ir Seimo nutarimuose įtvirtintas teisinis reguliavimas šiame vadovylyje nagrinėjamas dėl to, kad, jeigu tai nebūtų daroma, studentai apie Seimo formavimą ir jo funkcionavimą, santykius su kitomis valstybės valdžios institucijomis ir pan. turėtų tik bendriausio pobūdžio žinių, o tai būtų nepakankama.

I.2. Parlamento teisės normos

Parlamento teisės normos reguliuoja santykius, kylančius formuojant Seimą, kaip Tautos atstovybę, ir jam funkcionuojant. Parlamento teisės normoms būdingi visi požymiai, kurie yra būdingi teisės normoms³. Kaip ir bet kurios kitos teisės normos, parlamento teisės normos *nustato tam tikras bendras privalomas elgesio taisykles*, standartus. Parlamento teisės normose yra įtvirtintos parlamento teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, nustatyta, kada jos atsiranda, pasikeičia, pasibaigia, taip pat nurodoma, kokie neigiami padariniai atsiranda subjektui, nepaisančiam teisės normos reikalavimų. Parlamento teisės norma visada turi tam tikrą išraišką (formą), ji visada yra *formaliai apibrėžta*.

Apibūdinant teisės normos struktūrą, teisės mokslinėje literatūroje dažniausiai nurodoma, kad teisės norma paprastai susideda iš hipotezės, dispozicijos, sankcijos⁴. *Hipoteze* yra vadinama teisės normos struktūrinė dalis, nurodanti faktines aplinkybes, kurioms esant teisės normos reguliuojamo visuomeninio santykio dalyviai turi teisės normoje nustatytas teises ir pareigas. Kitaip tariant, hipotezė parodo, kada teisės norma gali būti įgyvendinama. *Dispozicija* yra vadinama teisės normos struktūrinė dalis, nurodanti teises ir pareigas, kurios atsiranda teisės normos reguliuojamo visuomeninio santykio subjektams, įvykus hipotezėje nurodytoms aplinkybėms. *Sankcija* – tai teisės normoje numatytos neigiamos pasekmės, kurios kyla teisinių santykių subjektui, nesilaikančiam teisės normoje nustatytų elgesio taisyklių.

Kartu teisės mokslinėje literatūroje pažymima, jog bendrų visoms teisės normoms struktūrinių dalių (struktūros elementų) egzistavimas savaime nereiškia, kad visos teisės normos turi ar privalo turėti identišką struktūrą⁵.

Konstitucijoje įtvirtintos parlamento teisės normos, kaip ir kitos Konstitucijos normos, neretai neturi visų trijų struktūrinių elementų⁶. Teisės normos struktūra, taip pat „trinarė“ teisės normos samprata – tai tik tam tikras teorinis teisės normos modelis⁷. Jis atspindi didžiausią gali-

³ *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010, p. 218.

⁴ *Ibid.*, p. 218.

⁵ *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010, p. 218.

⁶ Žr., pvz., Dičiūtė-Foigt, D. Konstitucijos aiškinimo klausimai. *Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1993, p. 96.

⁷ Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 18.

mą teisės normos struktūrinių elementų kiekį. Atitinkamų elementų kiekį konstitucinėje teisės normoje lemia teisės normos prigimtis ir paskirtis, jos reguliuojamų santykių pobūdis, normos turinys ir kiti veiksniai. Konstitucinė teisė yra ypatinga ne tik tuo, kad tai aukščiausioji teisė, bet ir tuo, kad ji apima visas visuomeninių santykių sritis, nustato visos teisinės sistemos, visų teisės šakų teisinio reguliavimo pagrindus. Todėl teorinė „trinarė“ teisės normos struktūra, būdinga ordinarinės teisės šakų normoms, ne visada gali ir turi būti taikoma Konstitucijos normoms. Konstitucinė norma jos struktūrinių elementų pažiūriu gali būti „pilnesnė“ ar mažiau „pilna“. Kad ir kaip abstrakčiai būtų suformuluotos Konstitucijos normos, kad ir kokia būtų jų struktūra, jos visada nustato tam tikrus subjektų veiklos parametrus: tikslus, ribas, sąlygas, būdus ir kt.⁸ Konstitucijos normose visada reikalaujama tam tikro elgesio, nustatomas jo standartas. Taigi konstitucinės normos visada turi dispoziciją. Būtent dispozicija sudaro konstitucinės normos esmę, jos turinį. Konstitucinės normos dispozicijos išraiškos forma dažniausiai yra kitokia negu ordinarinės teisės šakų normų, tačiau dispozicija, kaip visuomeninių santykių subjektams skirtas reikalavimas, lemiantis subjektų elgesį, – tikslus, ribas, sąlygas, būdus, subjektų veiklos parametrus, tam tikrą elgesio standartą ir kt. – konstitucinėje normoje yra būtina. Manytina, kad konstitucinės normos visada turi ir hipotezę, tik ji ne visada formuluojama *expressis verbis* – ji gali būti konstruojama ir mąstymo būdu (gali būti *fakultatyvinė*), tačiau ji būtina, nes be jos nebūtų aišku, kada pradeda „veikti“ Konstitucijos normoje įtvirtinta dispozicija (atitinkama elgesio taisyklė ir pan.). Konstitucinės normos *sankcija* taip pat gali būti nustatyta *tik pačioje Konstitucijoje*, bet nebūtinai toje pačioje Konstitucijos normoje – ji gali būti nustatyta ir kitoje konstitucinėje normoje, bet būtinai Konstitucijoje, o ne kuriame nors žemesnės galios teisės akte. Konstitucinė sankcija gali būti kildinama ir iš konstitucinių principų.

Konstitucinės teisės norma (su visais struktūriniais elementais) ne visada yra išdėstoma kuriame nors viename Konstitucijos straipsnyje. Galimi atvejai, kai atskiri teisės normos elementai nustatomi skirtinguose Konstitucijos straipsniuose.

Parlamento teisės normos gali būti *imperatyvios* – tai tokios teisės normos, kuriose suformuluotas kategoriškas reikalavimas esant Konstitu-

⁸ *Ibid.*, p.18.

cijoje nurodytoms aplinkybėms elgtis taip, kaip nustatyta teisės normoje, ir jokiais atvejais neleidžiama nukrypti nuo nustatyto reikalavimo. Antai pagal Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar tada, kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, jo pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas. Taigi nurodytais atvejais Seimo Pirmininkas *turi* pradėti laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, negali nepradėti jų eiti, – Seimo Pirmininkas turi „elgtis“ tik taip, kaip reikalauja teisės norma, ir negali pasirinkti, ar pradėti laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, ar nepradėti jų eiti.

Parlamento teisės normos gali būti *dispozityvios* – tai tokios normos, kurios leidžia santykių subjektams esant Konstitucijoje nurodytoms aplinkybėms pasirinkti tam tikrą elgesio variantą. Antai pagal Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalį Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu *gali paskelbti* pirmalaikius Seimo rinkimus, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. Sąvoka „gali paskelbti“ reiškia, kad Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, ar paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, ar jų neskelbti, nors Vyriausybė siūlytų Respublikos Prezidentui tai padaryti.

Konstitucijoje išdėstytoms parlamento teisės normoms yra būdingi visi ypatumai, kuriais pasižymi kitos Konstitucijos normos⁹.

Parlamento teisės normomis reguliuojami santykių *subjektai* – tai Seimas, kaip valstybės valdžią įgyvendinanti institucija, Seimo struktūriniai padaliniai, Seimo nariai, Seimo narių grupės. Prie subjektų galima priskirti ir Vyriausybę, tačiau tik tiek, kiek tai yra susiję su Seimo įgaliojimais dalyvauti formuojant Vyriausybę ar vykdant jos veiklos parlamentinę kontrolę (pvz., sprendžiant, ar pritarti Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai, ar pritarti Vyriausybės programai, ar iš naujo suteikti Vyriausybei įgaliojimus veikti, ar pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe, Ministru Pirmininku, ministru ir kt.). Prie subjektų galima priskirti ir teismus, tačiau tik tiek, kiek tai susiję su Seimo įgaliojimais skirti Konstitucinio Teismo teisėjus, Aukščiausiojo Teismo teisėjus, spręsti, ar pritarti Apeliacinio teismo teisėjų kandidatūroms, ar pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų teismų teisėjus iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Prie subjektų

⁹ Plačiau žr.: *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 76–78.

galima priskirti ir Seimo sudaromų valstybės institucijų vadovus, kuriuos į pareigas skiria ar iš pareigų atleidžia Seimas arba kurių veiklos parlamentinę kontrolę vykdo Seimas. Konstitucijoje numatyti ir kiti parlamento teisės normomis reguliuojamų visuomeninių santykių subjektai (pvz., savivaldybės, kiek tai susiję su Seimo įgaliojimais įstatymo numatytais atvejais ir tvarka įvesti savivaldybės teritorijoje tiesioginį valdymą).

Parlamento teisės normos, sureguliuodamos atitinkamus santykius, t. y. nustatydamos subjektų teises ir pareigas, atsakomybę, dar nesukuria konkretaus konstitucinio teisinio santykio. Normos numato tam tikrą teorinį galimo teisinio santykio modelį. Tam, kad šis teorinis santykis taptų realiu teisiniu santykiu, – atsirastų, būtų pakeistas ar panaikintas, – reikia *juridinio fakto*. Kitaip sakant, būtina tam tikra jungiamoji grandis tarp parlamento teisės normos ir teorinio konstitucinio teisinio santykio. Realūs teisiniai santykiai atsiranda esant juridiniam faktui.

Juridiniai faktai yra laikomos tam tikros konkrečios socialinės aplinkybės, kurioms esant teisės normos pagrindu atsiranda, pasikeičia ar išnyksta teisiniai santykiai. Juridiniai faktai skirstomi į *veiksmus* ir *įvykius*.

Juridiniai faktai – *įvykiai* vyksta be žmogaus valios. *Įvykiai turi būti konkretūs, tai reiškia, kad jie realiai įvyko tam tikroje vietoje ir tam tikru laiku.*

Juridiniai faktai – *veiksmai* yra sąmoningi valiniai žmonių elgesio aktai¹⁰. Veiksmai taip pat turi būti konkretūs, tai reiškia, kad šiuos veiksmus atliko tam tikras subjektas, kad jie yra išreikšti tam tikra forma (būdu), kad jie atlikti tam tikroje vietoje ir tam tikru laiku. Veiksmai gali būti *teisėti* ir *neteisėti*. Veiksmai taip pat gali būti skirstomi į *poelgius* ir *teisinius aktus*.

Taigi juridiniais faktais yra laikomos *aplinkybės*, kurios yra: 1) *individualios, konkrečios*; 2) *reikšmingos socialiniu požiūriu*, t. y. kurios tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su žmogaus, visuomenės, valstybės interesais, žmogaus teisėmis ir laisvėmis; aplinkybės, kurios neturi socialinės reikšmės, neturi tam tikro socialinio turinio, negali būti laikomos juridiniais faktais; 3) *išreikštos (objektyvizuotos)*; juridiniais faktais negali būti abstrakčios sąvokos, mintys, asmens dvasinio (vidinio) gyvenimo reiškiniai ir pan.; 4) *tiesiogiai ar netiesiogiai numatytos teisės normose*; 5) jeigu teisės norma reikalauja – *užfiksuotos tam tikra procesine tvarka* (pvz., Konstitucijos 82 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad davęs priesaiką Respublikos

¹⁰ Vansevičius, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 217.

Prezidentas turi pasirašyti priesaikos aktą); 6) *sukelia tam tikras teisinės pasekmes* (pirmiausia sukeliančias, pakeičiančias ar panaikiniančias teisinius santykius; galimi variantai, kai juridinis faktas sukelia ir kitokias teisinės pasekmes – pvz., anuliuoja prieš tai buvusį juridinį faktą).

Antai, kad atsirastų konkretūs teisiniai santykiai įgyvendinant asmens teisę būti renkamam Seimo nariu, turi būti šie juridiniai faktai: turi būti paskelbti Seimo rinkimai, asmuo turi pareikšti savo valią būti įregistruotam kandidatui į Seimo narius, asmuo turi būti įrašytas į kandidatų sąrašą ir kt. Nurodyti juridiniai faktai – tai veiksmai, nes jie yra sąmoningi valiniai žmonių elgesio aktai.

Juridinio fakto – įvykio pavyzdžiu gali būti Konstitucijos 89 straipsnio 1 straipsnyje numatyta aplinkybė „Respublikos Prezidento mirtis“ – tai objektyvi, nuo žmogaus valios nepriklausanti aplinkybė, kuriai atsiradus Respublikos Prezidento pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas.

Taigi parlamento teisiniam santykiams, kaip ir bet kokiems kitiems konstituciniams teisiniam santykiams, atsirasti reikia tam tikrų sąlygų: 1) turi būti konstitucinės teisės norma, kurioje reglamentuotas atitinkamas konstitucinis teisinis santykis; 2) konstitucinio teisinio santykio dalyvis turi atitikti subjekto požymius (turi būti konstitucinių teisinių santykių subjektu); 3) būtinas juridinis faktas – tam tikri veiksmai arba įvykiai.

KLAUSIMAI

1. Pateikite parlamento teisės sampratą.
2. Kokius santykius reguliuoja parlamento teisė?
3. Nurodykite parlamento teisės šaltinius.
4. Atskleiskite, kas būdinga parlamento teisės normoms.
5. Kada atsiranda parlamento teisiniai santykiai?

Literatūra nuodugnesnėms studijoms

- Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
Teisės teorijos įvadas. Vilnius: Mes, 2010;
 Vaišvila, A. *Teisės teorija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

II. SEIMAS – TAUTOS ATSTOVYBĖ

II.1. Parlamento samprata

Seimas – tai Lietuvos valstybės parlamento pavadinimas. Parlamento terminas kildinamas iš prancūzų kalbos žodžio *parler* – „kalbėti“. Terminas *parliament* tokia prasme, kaip jis suprantamas dabar, pirmiausia buvo pradėtas vartoti Didžiojoje Britanijoje. Literatūroje neretai nurodoma, kad Didžiosios Britanijos parlamentas, kuris susiformavo XIII–XV a., yra visų šiuolaikinių parlamentų „motina“. Parlamento atsiradimą Didžiojoje Britanijoje, o vėliau ir kitose valstybėse (Prancūzijoje, Ispanijoje, Lenkijoje ir kt.) lėmė stambių žemvaldžių, turtingų buržua, aukščiausiosios dvasininkijos siekis apriboti karaliaus (monarcho) valdžią – be diduomenės atstovų, kurie tuo metu sudarė parlamentą, pritarimo karalius negalėdavo nustatyti naujų mokesčių, išleisti kai kurių kitų įstatymų. Daugumoje Europos valstybių parlamentai, kaip valstybės valdžios institucijos, susiformavo XVIII–XIX a. Šiuo metu konstitucinėje teisėje parlamento terminas paprastai vartojamas, kai reikia įvardyti tautos renkamą atstovaujамąją įstatymų leidžiamąją valstybės valdžios instituciją. Įvairių valstybių parlamentai turi įvairius pavadinimus: antai Jungtinių Amerikos Valstijų – Kongresas, Rusijos Federacijos – Federalinis susirinkimas, Švedijos – Riksdagas, Vengrijos – Valstybės susirinkimas, Lichtenšteino – Landtagas, Ukrainos – Aukščiausioji Rada, Monako – Nacionalinė Taryba, Izraelio – Knesetas, Baltarusijos – Nacionalinis susirinkimas, Suomijos – Eduskunta.

Parlamento funkcijos ir įgaliojimai. Parlamento funkcijos ir įgaliojimai nemažai priklauso nuo to, kokia yra valstybės valdymo forma. Daugiausia funkcijų ir įgaliojimų turi parlamentai tų valstybių, kurios pagal valdymo formą yra parlamentinės respublikos ar parlamentinės monarchijos. Valstybėse, kurios pagal valdymo formą yra prezidentinės respublikos, jų vadovai (prezidentai) paprastai turi didelius įgaliojimus, yra mažai priklausomi nuo parlamento, tačiau ir tokiose valstybėse kai kurios funkcijos ir įgaliojimai yra tik parlamentų prerogatyva (pvz., mokesčių nustatymas, biudžeto tvirtinimas ir pan.). Valdžių padalijimo teorijoje ir praktikoje yra

įprasta įvardyti tam tikras funkcijas, kurias paprastai vykdo tik parlamentai. Šioms funkcijoms įgyvendinti valstybių konstitucijose ir įstatymuose parlamentams yra numatomi atitinkami įgaliojimai, kurie sudaro svarbiausią parlamentų kompetencijos dalį. Demokratišnių teisinių valstybių parlamentai vykdo šias funkcijas: 1) leidžia įstatymus; 2) keičia, papildo konstitucijas; 3) steigia (sudaro) kitas valstybės institucijas, skiria (dalyvauja skiriant) jų vadovus; 4) atlieka parlamentinę vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų kontrolę; 5) tvirtina valstybės biudžetą; prižiūri, kaip jis vykdomas; nustato mokesčius; 6) ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis; 6) priima sprendimus paskelbti karą, karo padėtį, nepaprastąją padėtį, taip pat sprendimus sudaryti taiką; 8) gali pašalinti iš pareigų aukščiausius šalies pareigūnus, taikant apkaltą.

Pagal savo struktūrą parlamentai gali būti vienu arba dvejų rūmų. Terminas „rūmai“ kildinamas iš lotynų kalbos žodžio *palatium* – rūmai, pilis, būstas. Parlamento rūmai yra parlamento dalis; jeigu parlamentas yra vienu rūmų, tai jie ir sudaro šią valstybės valdžios instituciją. Dvejų rūmų parlamentuose kiekvieni rūmai yra savarankiška, nepriklausoma nuo kitų parlamento rūmų parlamento dalis.

Dvejų rūmų parlamentai atsirado dėl to, kad formuojantis parlamentams, kaip atstovaujamosioms valdžios institucijoms, teko derinti feodalinės aristokratijos (tuometinės diduomenės) ir į valdžią besiveržiančios buržuazijos interesus: „žemieji“ parlamento rūmai turėjo atspindėti buržuazijos (visuomenės „žemesniojo“ sluoksnio) interesus, o „aukštieji“ rūmai – tuometinės diduomenės siekius ir poreikius. „Žemieji“ parlamento rūmai visada buvo ir yra formuojami visuotinių, tiesioginių rinkimų būdu; šie rūmai išreiškia visų rinkėjų valią. „Aukštieji“ rūmai pradžioje buvo formuojami paveldint juose vietas ar paskiriant rūmų nariais kilmingus asmenis. Nuo XX a. pradžios „žemieji“ parlamentų rūmai pradėjo įgyti vis daugiau įgaliojimų, o „aukštųjų“ rūmų įgaliojimai buvo siaurinami, keitėsi ir „aukštųjų“ parlamento rūmų formavimo tvarka – šiuo metu jie dažniausiai taip pat formuojami rinkimų būdu¹¹. *Bikameralizmas* grindžiamas

¹¹ Kai kuriose valstybėse dalis „aukštųjų“ rūmų narių gali būti skiriami: antai Italijos parlamentą sudaro Deputatų rūmai ir Respublikos Senatas; pagal Italijos Konstituciją senatoriai renkami visuotiniuose ir tiesioginiuose rinkimuose, tačiau numatyta ir tai, kad kiekvienas buvęs Respublikos Prezidentas yra senatorius „iki gyvos galvos“ (59 str. 1 d.). Konstitucijose numatyta ir tai, kad Respublikos Prezidentas turi teisę paskirti

tuo, kad kiekvieni parlamento rūmai posėdžiauja atskirai; jie savarankiškai priima sprendimus; vieni rūmai negali kištis į kitų rūmų veiklą; kiekvieni rūmai turi savo veiklos reglamentus; vienų rūmų narys tuo pat metu negali būti kitų rūmų nariu.

Šiuo metu parlamento struktūros pasirinkimą (vienų ar dvejų rūmų) lemia įvairios aplinkybės. Paprastai dvejų rūmų parlamentai yra federacinėse valstybėse: „žemieji“ rūmai atstovauja visai tautai (nacijai), o „aukštieji“ rūmai yra federacijos subjektų atstovai. Turėdami savo atstovus (deputatus) parlamento „aukštuosiuose“ rūmuose, federacijos subjektai dalyvauja sprendžiant visos valstybės reikalus¹². Toks *bikamerizmas* gali būti vadinamas *federaciniu bikamerizmu*. Tačiau dvejų rūmų parlamentai veikia ne tik federacinėse, bet ir unitarinėse valstybėse. Unitarinėse valstybėse „aukštieji“ rūmai paprastai steigiami kaip tam tikra atsvara „žemiesiems“ parlamento rūmams, turinti stabdyti ne visada pakankamai pamatuotus „žemųjų“ rūmų sprendimus. Kita vertus, unitarinėse valstybėse „aukštieji“ parlamento rūmai gali būti sudaromi siekiant geriau atstovauti jos administraciniams teritoriniams vienetams, geriau atspindėti valstybėje esančią nacionalinę, kultūrinę ir kitokią įvairovę. Toks *bikameralizmas* gali būti vadinamas *funkciniu bikameralizmu*.

Dvejų rūmų parlamentuose įstatymų priėmimas turi ypatumų – įstatymas laikomas priimtu, kai jam atskirai pritaria abeji parlamento rūmai. Pirmiausia įstatymo projektą priima „žemieji“ parlamento rūmai, vėliau jis perduodamas svarstyti „aukštiesiems“ rūmams. Jeigu įstatymo projektui pritaria ir „aukštieji“ parlamento rūmai, įstatymas laikomas priimtu. Tačiau „aukštieji“ parlamento rūmai turi teisę įstatymo projektui nepritari. Taip „aukštieji“ parlamento rūmai tampa atsvara „žemųjų“ rūmų priimtiems sprendimams. Jeigu „aukštieji“ parlamentų rūmai nepritaria įstatymo projektui, iš abiejų rūmų atstovų paprastai yra sudaromos „derinimo“

senatoriais „iki gyvos galvos“ penkis piliečius, kurie išgarsino Italiją savo itin reikšmingais laimėjimais socialinėje, mokslinėje, meno ir literatūros srityse (59 str. 2 d.).

¹² Antai JAV Konstitucijos XVII pataisoje numatyta, kad „Jungtinių Amerikos Valstijų Senate visos valstijos turi po du senatorius, renkamus jų gyventojų šešeriems metams; kiekvienas senatorius turi vieną balsą“. Vokietijos Konstitucijos 50 str. numatyta, kad Vokietijos žemės per Bundesratą dalyvauja Federacijos įstatymų leidyboje ir jos valdyme, taip pat Europos Sąjungos reikaluose. Bundesratas susideda iš žemių vyriausybių narių; kiekvienai žemei priklauso ne mažiau kaip trys balsai. Žemių balsų skaičius priklauso ir nuo žemių gyventojų skaičiaus.

komisijos, kurios ieško abejiems parlamento rūmams priimtinių kompromisinių sprendimų. Įstatymo projekto svarstymas abejuose rūmuose leidžia parengti ir priimti kokybiškesnius įstatymus. Kita vertus, tokia įstatymų priėmimo procedūra sulėtina įstatymų leidybos procesą, padaro jį sudėtingesnį, o tai ne visada paranku, ypač kai susiklosto tokia situacija, kai įstatymus būtina priimti neatidėliojant.

Dvejų rūmų parlamentuose kiekvieniems rūmams yra priskiriami tam tikri įgaliojimai. Pagal rūmams nustatytų įgaliojimų santykį galima skirti dvi *bikameralizmo* rūšis: *rūmų lygiateisiškumo* (*vienodų įgaliojimų*) ir *rūmų nelygiateisiškumo* (*nevienodų įgaliojimų*). Rūmų *lygiateisiškumo bikameralizmas* yra toks, kai abeji parlamento rūmai turi vienodus įgaliojimus, o rūmų *nelygiateisiškumo* įgaliojimų *bikameralizmas* yra tada, kai rūmų įgaliojimai – skirtingi. Dažniausiai rūmų įgaliojimai yra skirtingi, didesnius įgaliojimus paprastai turi „žemieji“ rūmai, nes būtent jie yra visuotiniu rinkimų būdu suformuota tautos atstovaujamoji institucija. Paprastai tik „žemiesiems“ parlamento rūmams priklauso įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, tik jie turi įgaliojimus atlikti vykdomosios valdžios parlamentinę kontrolę, teisę pareikšti nepasitikėjimą vyriausybe, teisę inicijuoti apkaltos procesą.

Parlamentai yra *aukščiausios atstovaujamosios institucijos*. Demokratiinių teisinių valstybių konstitucinė santvarka yra grindžiama valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principu, stabdžių ir atsvarų sistema, todėl parlamentai, net ir būdami visuotiniais rinkimais išrinktomis aukščiausiomis tautos atstovaujamosiomis institucijomis, negali savo rankose sutelkti visos valdžios. Atsvara parlamentų įgaliojimams yra konstitucijose numatyti valstybės vadovų (prezidentų, karalių) įgaliojimai (pvz., absoliutaus ar santykinio *veto* teisė parlamentų priimtiems įstatymams; teisė teikti parlamentams aukščiausių valstybės pareigūnų kandidatūras, ir, parlamentams pritarus, – skirti juos į pareigas, atleisti iš pareigų ir kt.), taip pat kai kurie vyriausybės įgaliojimai (pvz., vyriausybės teisė rengti biudžeto projektus; draudimas parlamentams steigti tam tikras valstybės vykdomosios valdžios institucijas, jeigu nėra vyriausybės teikimo ir kt.). Atsvara parlamentų įgaliojimams yra ir konstitucinės kontrolės institucijų įgaliojimai – jos turi įgaliojimus pripažinti parlamentų išleistus įstatymus ir kitus teisės aktus prieštaraujančiais konstitucijai, o tai reiškia, kad tokie įstatymai ir kiti

teisės aktai yra pašalinami iš teisės sistemos, jie negali būti taikomi. Vadinasi, tai, kad parlamentai yra aukščiausiosios atstovaujamos institucijos, *nerišia, jog parlamentai yra aukščiausia valstybės valdžios institucija*. Be abejo, parlamentai užima ypatingą vietą valstybės valdžių sistemoje, jie turi įgaliojimus, kurie priklauso tik parlamentams. Tačiau ši valstybės valdžia yra aukščiausia tik jai konstitucijoje priskirtoje srityje, ji nėra aukščiausia apskritai, nes valstybių konstitucijose numatomi ir tokie įgaliojimai, kuriuos vykdo ne parlamentai, o kitos valstybės valdžios institucijos.

Tokia valstybės valdymo sistema, kurioje parlamentui tenka lemiamas vaidmuo priimant svarbiausius valstybės ir visuomenės gyvenimui sprendimus, kurioje parlamentas veikia pagal tam tikras procedūras kaip diskutuojanti ir sprendimus po debatų priimanti institucija, kurioje vyriausybės likimas priklauso nuo parlamento pasitikėjimo ja, vadinama *parlamentarizmu*.

II.2. Parlamento raida Lietuvoje

Lietuvoje parlamentas susiformavo XV a. pabaigoje – XVI a. pirmoje pusėje¹³. 1445 m. Gardine vykusiam Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero (1440–1492) ir Ponų tarybos, kuri funkcionavo kaip didžiojo kunigaikščio patariamoji institucija, pasitarime dalyvavo ir bajorų – tai laikoma bajorų Seimo užuomazga. Ankstyvasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimas formavosi dviejų struktūrų: valdovo (didžiojo kunigaikščio) tarybos ir didikų suvažiavimų¹⁴. Kazimierui Jogailaičiui 1447 m. tapus Lenkijos karaliumi, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė beveik pusę amžiaus neturėjo atskiro valdovo. Padidėjo Didžiojo kunigaikščio tarybos

¹³ Apie parlamentarizmo atsiradimą ir jo raidą Lietuvoje plačiau žr.: Jučas, M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas. *Lietuvos Seimas*. Vilnius: Kultūra, 1996; Petrauskas, R. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio Taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a. *Parlamento studijos*. 2005, Nr. 3, p. 9–30; Petrauskas, R. LDK bajoriško Seimo susiformavimas Vidurio Rytų Europos luominių susirinkimų raidos kontekste. *Parlamentarizmo genėžė Europoje ir Lietuvos atvejis* (Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga). Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008, p. 5–15.

¹⁴ Petrauskas, R. LDK bajoriško Seimo susiformavimas Vidurio Rytų Europos luominių susirinkimų raidos kontekste. *Parlamentarizmo genėžė Europoje ir Lietuvos atvejis* (Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga). Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008, p. 8.

funkcijos, vyko jos tolesnė institucionalizacija, bet jau kita, Ponų tarybos forma. „Neatsitiktinai būtent tuo metu atsiranda ir pamažu „valdovo tarybos“ sąvoką išstumia „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tarybos“ („Ponų tarybos“) sąvoka ir samprata.“¹⁵ Ponų taryba tampa antra šalia valdovo institucija šalyje, ji jau nėra neatsiejamai susijusi su valdovo asmeniu ir gali rinktis savarankiškai. Kartu daugėjo didikų ir bajorų suvažiavimų, kaip visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių suvažiavimų. Suvažiavimai pamažu įgauna institucinį pobūdį. „Nors Kazimiero laikų suvažiavimų nauja kokybė ir jų svarba bajorų seimo formavimosi procese nekelia abejonių, vis dėlto bent jau iki 1492 m. neturime pagrindo kalbėti apie jų institucinį pobūdį. Tokių „seimų“ veikla nebuvo reglamentuota jokiais potvarkiais, nieko nežinoma ir apie jų sušaukimo tvarką (pvz., atstovų skaičių, geografiją ir pan.). Jų daugiafunkciškumas ir atvira struktūra skatino rinktis skirtingais dalykais besirūpinančius asmenis.“¹⁶ Mokslinėje literatūroje nurodama, kad „tik Aleksandro laikais, o ypač Žygimanto valdymo pradžioje atsiranda pirmieji eksplicitiški kvietimai atvykti į Seimą, kuriuose aptariami ir atstovavimo principai. Pirmasis šaltinių paliudytas sričių atstovų kvietimas į Seimą žinomas iš 1492 m.“¹⁷ kai, mirus valdovui, „karalaitis Aleksandras ir Ponų taryba išsiuntė laiškus į atskiras Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sritis, kviesdami jų atstovus į naujo valdovo rinkimus“¹⁸. Taip pradėjo formuotis tradicija, kad visi šalies gyvenimui svarbiausi sprendimai bus priimami ir skelbiami Seimo metu. Tuo metu Seimas buvo šaukiamas gana retai. Jokių įstatymu ar kitu dokumentu nebuvo nustatyta, kokios yra Seimo funkcijos, kas jame turi dalyvauti, kaip reguliariai Seimas turi būti sušauktas, kokia yra Seimo posėdžių tvarka. Tuo metu *esant reikalui* Seimą šaukdavo Lietuvos didysis kunigaikštis, atvykti į Seimą buvo kviečiami Ponų tarybos nariai, aukšti valstybės pareigūnai (seniūnai, tijūnai, vėliavininkai), kunigaikščiai ir visi galintys atvykti bajorai – jokių Seimo rinkimų nebūdavo. Stiprėjant bajorų įtakai Seimo reikšmė ilgainiui didėjo, Seimas tapo svarbia valstybės valdžios institucija. Naują parlamentarizmo kokybę liudija visų pirma seimų instituciona-

¹⁵ *Ibid.*, p. 9.

¹⁶ Petrauskas, R. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio Taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a. *Parlamento studijos*. 2005, Nr. 3, p. 26.

¹⁷ *Ibid.*, p. 27.

¹⁸ *Ibid.*, p. 27.

lizacija. „Svarbiausiosios naujovės, atsiradusios XV a. pirmos pusės Seimuose: 1) nuoseklus Seimo sąvokos vartojimas; 2) atstovavimo principo suformulavimas ir įgyvendinimas; 3) tiksliniai kvietimai, keičiantys atvirą ir iš dalies atsitiktinę ankstesnių suvažiavimų sudėtį; 4) Seimo raštvedybos sukūrimas: bajorų prašymai ir valdovo nutariai.“¹⁹ Iš pradžių į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo funkcijas įstatymų leidyba neįėjo: Seimas rinkdavo didįjį kunigaikštį, svarstydavo vidaus ir užsienio politikos, karo paskelbimo ir taikos sudarymo, mokesčių ir kitus klausimus. Įstatymų leidžiamąją instituciją Seimas tapo XVI a. pradžioje, tiesa, tuo metu jis dar nebuvo visavertė įstatymų leidybos institucija, nes pats įstatymų leisti negalėjo: turėjo teisę tik pareikšti savo nuomonę ar prašymą didžiajam kunigaikščiui. Įstatymu virsdavo didžiojo kunigaikščio atsakymas į Seimo prašymą. Didysis kunigaikštis Seimo prašymus dažniausiai patenkindavo, nes jam buvo reikalinga bajorų parama mokesčių ir karo klausimais. Taip subrendo Seimo tradicija visada dalyvauti svarstant svarbiausius valstybės politinio ir ūkinio gyvenimo klausimus. Iš svarbesnių XVI a. Seimo sprendimų, susijusių su Lietuvos teisės sistema, paminėtinas Pirmojo Lietuvos statuto svarstymas Seime nuo 1522 m. ir jo priėmimas 1529 m. Tiesa, pagal Pirmąjį Lietuvos Statutą aukščiausia valstybine institucija, galinčia leisti įstatymus, buvo laikomas ne Seimas, o Ponų taryba, kurią sudarė Lietuvos didikai. Tai truko neilgai. Prieš pat Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės realią uniją Lietuvoje 1564–1566 m. buvo įvykdytos teismų ir administracijos reformos, kuriomis Lietuvos teisminė ir administracinės sistemos buvo vienodinamos su Lenkijos. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo padalyta į pavietus, kurių centruose vykdavo seimeliai, turintys tą patį statusą kaip ir Lenkijos Karalystės seimeliai. 1566 m. priimtas Antrasis Lietuvos Statutas įformino bajorų atstovavimą Seime, Seimas tapo aukščiausiaja įstatymų leidybos ir valstybės valdžios institucija. „Galima sakyti, kad dabartine prasme suvokiamo Seimo Lietuvoje nebuvo iki 1564–1566 m. įvykdytos administracijos ir teismų reformos ir pavietų bajorų seimelių įteisinimo.“²⁰ Į Seimą įeidavo pavietuose (apskirtyse) išrinkti bajorų atstovai, Ponų tarybos nariai ir kunigaikščiai.

¹⁹ *Ibid.*, p. 28.

²⁰ Jučas, M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas. *Lietuvos Seimas*. Vilnius: Kultūra, 1996, p. 84.

1569 m. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos Karalystė sudarė uniją (Liublino uniją), pagal kurią Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos Karalystė susijungė ir sudarė Abiejų Tautų Respubliką. Pagal Liublino uniją panaikinami atskiri Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimai, Abiejų Tautų Respublikoje yra vienas bendras Seimas ir Senatas, visi vidaus ir užsienio politikos klausimai sprendžiami bendrame Seime. Tačiau ir po formalaus panaikinimo Lietuvos Seimas rinkdavosi dar ilgai (nuo 1577 m. iki 1792 m.). To meto dokumentuose Lietuvos Seimai vadinami *Vyriausiaisiais Lietuvos suvažiavimais* arba *Lietuvos konvokacijomis*. Jie būdavo šaukiami nereguliariai; dažniausiai juose svarstomi klausimai buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus politikos klausimai arba Abiejų Tautų Respublikos Seime nagrinėjami klausimai, dėl kurių Lietuvos atstovai atskirai susirinkę norėdavo suderinti savo galutinę poziciją. Pagal Liublino uniją ir po to 1588 m. priimtą Trečiąją Lietuvos Statutą įstatymus galėjo leisti tik Seimas. Seimas taip pat priimdavo sprendimus dėl karo ir taikos, mokesčių, muitų, kontroliuodavo valstybės išdą ir vykdomąją valdžią, sudarydavo ir tvirtindavo sutartis su užsienio valstybėmis. 1795 m., po trečiojo Lietuvos–Lenkijos valstybių padalijimo, Abiejų Tautų Respublika buvo panaikinta, parlamentarizmo raida buvo nutraukta.

Prasidėjus tautinio atgimimo judėjimui XIX a. pradžioje lietuvių tautos atstovai keletą kartų skirtinguose miestuose buvo susirinkę į suvažiavimus. 1905 m. lietuviai iš Lietuvos, Lenkijos, Rusijos, Latvijos, Ukrainos susirinko į Didįjį Vilniaus Seimą, kuriame buvo nutarta reikalauti Lietuvai autonomijos su Seimu Vilniuje, renkamu „visuotinių, lygių, tiesių ir slaptu balsavimu, neskiriant tautos, lyties ir tikėjimo“. 1917 m. rugsėjo 18–23 d. Vilniaus konferencijoje buvo sudaryta Lietuvos Taryba. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės aktą, kuriame buvo nurodyta, kad „Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.“ Akto nuoroda į Steigiamąjį Seimą žymi šiuolaikinio parlamentarizmo istorijos pradžią²¹. Steigiamasis Seimas buvo išrinktas 1920 m. balandžio 14–15 d.; tai buvo pirmoji tautos atstovybė, turinti visos tautos mandatą.

²¹ Plačiau žr. Maksimaitis, M. Seimai tarpukario Lietuvoje. *Lietuvos Seimas*. Vilnius: Kultūra, 1996.

Nuo 1918 m., kai buvo atkurta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, iki jos netekimo 1940 m., Lietuvoje buvo šie Seimai: Steigiamasis Seimas (1920–1922 m.), I Seimas (1922–1923 m.), II Seimas (1923–1926 m.), III Seimas (1926–1927 m.), IV Seimas (1936–1940 m.).

Lietuvos parlamentarizmo raidą 1940 m. nutraukė sovietinė okupacija. Pažymėtina, kad nei 1940 m. sovietinės okupacinės valdžios sudarytas vadinamasis Liaudies Seimas, nei vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, kurios buvo sovietinės okupacinės valdžios sudaromos nuo 1944 m. iki tol, kol 1990 m. vasario 24 d. laisvuose demokratinuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, nėra ir negali būti laikomi Lietuvos valstybės parlamentais²².

Vadinamosios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais vien dėl to, kad pati vadinamoji Lietuvos TSR niekada nebuvo valstybė, niekada nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma; Lietuvos TSR nėra ir niekada nebuvo Lietuvos Respublikos tąsa. Tai nebuvo ir jokia „marionetinė valstybė“, „sovietinė valstybė“ ar kokia nors kita valstybė, kaip, deja, dar neretai teigiama net ir teisės mokslinėje literatūroje²³.

²² Sovietinės okupacijos sąlygomis tauta negalėjo laisvai ir demokratiškai išrinkti savo atstovų: pagal tuometinę Lietuvos TSR konstituciją ir rinkimų įstatymų kandidatų į deputatus galėjo kelti tik komunistų partija; kitos politinės partijos neveikė, jos buvo uždraustos, tad jos negalėjo dalyvauti rinkimuose; be to, nuo pat 1940 m., nuo vadinamojo liaudies seimo rinkimų, susiformavo praktika, kad į vieną deputato vietą buvo keliamas tik vienas kandidatas. Akivaizdu, kad tokiu būdu formuojamas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos negalėjo būti ir nebuvo tautos atstovybės, nebuvo Lietuvos valstybės parlamentais. Pasakytina ir tai, kad Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nebuvo Lietuvos valstybės parlamentais ir dėl to, kad pati Lietuvos TSR niekada nebuvo valstybė, niekada nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma. Lietuvos TSR nėra ir niekada nebuvo Lietuvos Respublikos tąsa. Lietuvos TSR terminas atspindi ne Lietuvos valstybingumo formą, bet okupuotos ir aneksuotos Lietuvos Respublikos teritorijos valdymo būdą, kurio esmę galima apibūdinti taip: SSRS valdžios organai sukūrė joms pavaldžias ir jų tiesiogiai kontroliuojamas vietines administracines įstaigas, suteikė joms pavadinimus, turėjusius rodyti, jog šios įstaigos ešą atstovauja tautai ir yra valstybinio pobūdžio, ir per šias įstaigas, pasiremami represinėmis struktūromis valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybę. Po 1940 m. okupacijos ir aneksijos Lietuvoje buvo įgyvendinama ne Lietuvos valstybės valdžia, bet okupacinės valstybės – tuometinės SSRS – valdžia. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. priimtame Memorandume Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams pabrėžiama, kad „bet koks buvusios sovietų respublikos“ arba „posovietinės“ valstybės terminas Lietuvai <...> negali būti taikomas“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 7-144.

²³ Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 130–137.

Tai kas gi buvo ta vadinamoji Lietuvos TSR? Norint atsakyti į šį klausimą, būtina išsiaiškinti, ar minėta Lietuvos TSR atitiko visuotinai pripažintus valstybės požymius.

Visuotinai pripažinti valstybės požymiai yra įtvirtinti 1933 m. Montevidėjo konvencijoje „Dėl valstybių teisių ir pareigų“²⁴, kurios 1 straipsnyje numatyta, kad valstybė, kaip tarptautinės teisės subjektas, turi turėti tokius požymius: a) nuolatinis gyventojus; b) apibrėžtą teritoriją; c) vyriausybę; d) galėti užmegzti santykius su kitomis valstybėmis. Pažymėtina, kad neatskiriamas valstybės požymis yra suverenitetas.

Akivaizdu, kad po 1940 m. okupacijos ir aneksijos Lietuvos Respublika neteko suvereniteto. Tauta neturėjo jokių sąlygų laisvai ir savarankiškai spręsti valstybės ir visuomenės gyvenimo organizavimo klausimų: pasirinkti valstybės santvarką, nustatyti ūkinio ir visuomeninio gyvenimo pagrindus, pasirinkti užsienio politikos kryptis ir kt. Sovietinė okupacinė valdžia likvidavo visas Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijas, visi politinio bei kiek nors svarbesni kitokio pobūdžio sprendimai buvo besąlygiškai priimami Maskvoje. Panaikinus Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucijas, nebuvo galima kurti ir palaikyti valstybės teritorijoje teisinės tvarkos pagal Konstituciją, t. y. nebuvo galima kontroliuoti šalies teritorijos, taip pat savarankiškai veikti tarptautiniu mastu, teisiškai nepriklausomai nuo kitų valstybių. Tačiau būtent valstybės valdžios viršenybė šalies viduje ir jos nepriklausomumas tarptautiniuose santykiuose yra svarbiausi valstybės suvereniteto požymiai.

Valstybės teisinio subjektiškumo šaltinis yra tautos suvereni valia. Valsybę kuria tik tauta, suverenitetas taip pat priklauso tik tautai. Okupacijos sąlygomis tauta neturėjo jokių galimybių išreikšti savo suverenią valią. Tai iš kur galėjo atsirasti Lietuvos TSR kaip valstybė, tegul ir „marionetinė“, „sovietinė“, „socialistinė“ ar dar kokia nors? Pabrėžtina, kad Lietuvos TSR sukūrė ne tauta, ne jos atstovai: Lietuvos TSR atsirado iš okupacinės valstybės sudaryto ir tautos įgaliojimų neturėjusio, tautos valios neatspindinčio vadinamojo Liaudies Seimo 1940 m. liepos 21 d. priimto sprendimo, kuriuo buvo paskelbta, kad Lietuva yra „Socialistinė Tarybų Respublika“²⁵.

²⁴ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 68.

²⁵ *Lietuvos Liaudies Seimas (Stenogramos ir medžiaga)*. Vilnius: Mintis, 1985, p. 62.

Galima teigti, kad Lietuvos TSR terminas atspindi ne Lietuvos valstybingumo formą, bet okupuotos ir aneksuotos Lietuvos Respublikos valdymo būdą, kurio esmę galima apibūdinti taip: SSRS valdžios organai sukūrė joms pavaldžias ir jų tiesiogiai kontroliuojamas vietines administracines įstaigas, suteikė joms pavadinimus, turėjusius rodyti jog šios įstaigos esą atstovauja tautai ir yra valstybinio pobūdžio (pvz., pavadinimas „Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba“ turėjo parodyti, kad ši institucija yra „tikros valstybės“ parlamentas; terminas „Ministrų Taryba“ turėjo parodyti, kad tai yra „tikros valstybės“ Vyriausybė ir pan.), ir per šias įstaigas, pasiremdami represinėmis struktūromis, valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją. Akivaizdu, kad po 1940 m. okupacijos ir aneksijos Lietuvoje buvo įgyvendinama ne Lietuvos valstybės valdžia, bet okupacinės valstybės – tuometinės SSRS – valdžia. Tegul neklaidina pavadinime „Lietuvos TSR“ esantis žodis „respublika“. „Respublika“ yra valstybės valdymo forma, bet Lietuvos TSR nebuvo valstybė, tad ir valdymo formos (respublika) nurodymas tebuvo fikcija.

Taigi laikyti Lietuvos TSR valstybe nėra jokio teisinio pagrindo. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. priimtame Memorandume Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams pabrėžiama, kad „bet koks buvusios sovietų respublikos“ arba „posovietinės“ valstybės terminas Lietuvai <...> negali būti taikomas“²⁶. Pagal tarptautinės teisės principą *ex injuria non oritur* jokia valstybė negali įgyti suverenų teisių į jos okupuotą ir neteisėtai valdomą teritoriją. Lietuva, kaip ir Latvija bei Estija, „negali būti laikomos išstojusiomis iš SSRS, nes būdamos SSRS neteisėtai okupuotos ir aneksuotos, teisiškai SSRS nepriklausė“²⁷. Tarptautinės teisės požiūriu Lietuva niekada nebuvo sudėtinė SSRS dalis, todėl negali būti laikoma „buvusia sovietine respublika“²⁸. Ne Lietuva „išėjo“ iš Sovietų Sąjungos – tai Sovietų Sąjunga (tiksliau – jos teisių bei pareigų tęsėja ir perėmėja Rusija) 1993 m. buvo priversta išeiti iš Lietuvos, kurioje neteisėtai buvo daugiau kaip 50 metų.

²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio 12 d. Memorandumas Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 7-144.

²⁷ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 218.

²⁸ Žalimas, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p.158.

Sovietinėje sistemoje veikusių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų vadinti parlamentais, tegul ir ne visai tikrais, nėra jokio teisinio pagrindo. Sovietinės okupacijos sąlygomis nebuvo jokių galimybių įsteigti tautos atstovybę – parlamentą. Kaip tautos atstovybės jo net ir nereikėjo, nes sprendimus visais esminiais visuomenės politinio, ūkinio ir kitokio gyvenimo klausimais priimdavo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujantys organai Maskvoje, taip pat tuo metu Lietuvoje veikę šios partijos vietiniai padaliniai. Minėtų Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų sudėtį taip pat lemdavo ne rinkėjai, o Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujančių organų Maskvoje ir tuo metu Lietuvoje veikusių šios partijos vietinių padalinių priimami sprendimai. Pakanka konstatuoti, kad į vieną Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputato vietą visada buvo keliamas tik vienas komunistų partijos parinktas kandidatas, kad kandidatus galėjo kelti tik komunistų partija, kad jokios kitos politinės partijos negalėjo kelti savo kandidatų, nes jokių kitų politinių partijų tuo metu apskritai nebuvo – iš esmės jos buvo uždraustos. Pačių rinkimų tikslas buvo ne sudaryti sąlygas rinkėjams iš įvairių kandidatų laisvai išrinkti savo atstovus į Tautos atstovybę, kurios, kaip minėta, tuo metu nebuvo, bet, prisidengus vadinamaisiais rinkimais, legalizuoti okupacinės valstybės valdžios struktūrą (konkrečiai – Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujančių organų Maskvoje ir tuo metu Lietuvoje veikusių šios partijos vietinių padalinių) paskirtų sovietinių vadinamųjų Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų sudarymą. Šios sovietinės Aukščiausiosios Tarybos niekada nebuvo ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais – Tautos atstovybėmis; jos nėra ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės valdžios institucijomis. Jos taip pat niekada nebuvo ir negali būti laikomos ir Lietuvos valstybės parlamentų, kaip tautos atstovybių, bei Lietuvos valstybės valdžios institucijų veiklos tęsėjos. Sovietinės Aukščiausiosios Tarybos, kaip minėta, buvo ne kas kita, o tik okupacinės valdžios sudarytos vietinės administracinės įstaigos, per kurias SSRS valdžios organai, remdamiesi represinėmis struktūromis, valdė okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybės teritoriją. Būtent dėl to 1944–1990 m. veikusios sovietinės Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, kaip okupacinės valdžios sudarytos institucijos, nėra įtraukiamos į Lietuvos valstybės Seimų sąrašą²⁹.

²⁹ *Lietuvos Seimas*. Vilnius, 2001, p. 94.

1990 m. vasario 24 d. laisvuose demokratiniuose rinkimuose buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba, kuri 1990 m. kovo 11 d. priėmė Lietuvos Nepriklausomos valstybės atkūrimo Aktą. Pagal 1990 m. kovo 11 d. priimtą Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (Laikinąją Konstituciją) Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba buvo aukščiausia Lietuvos Respublikos valstybės valdžios institucija. 1992 m. spalio 25 d. referendumu buvo priimta nauja Lietuvos Respublikos Konstitucija. Pagal Konstitucijos 55 straipsnį Lietuvos parlamento pavadinimas – Seimas.

Nuo 1990 metų, kai 1990 m. vasario 24 d. buvo išrinkta Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, Lietuvoje buvo šie Seimai: Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, t. y. V Seimas (1990–1992 m.), VI Seimas (1992–1996 m.), VII Seimas (1996–2000 m.), VIII Seimas (2000–2004 m.), IX Seimas (2004–2008 m.), X Seimas (2008–2012 m.) ir XI Seimas (2012–2016 m.).

Taigi nuo 1918 m. iki šiol Lietuvos valstybė turėjo dvylika Seimų, įskaitant Steigiamąjį Seimą, kuris kūrė valstybės pagrindus ir dėl savo svarbos nėra numeruojamas³⁰.

II.3. Seimas – Tautos atstovybė

Konstitucijoje nustatyta, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai; Tautai priklausanti suvereni galia yra aukščiausia, šią aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (Konstitucijos 4 str.).

Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nariai yra Tautos atstovai, jie renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Tiesioginiai Seimo narių rinkimai – tai tiesioginės demokratijos įgyvendinimo forma. Svarbiausi valstybės ir Tautos gyvenimo klausimai taip pat gali būti sprendžiami referendumu (Konstitucijos 9 str.).

Pagal Konstituciją tik Seimas yra Tautos atstovybė, nes tik Seimo nariai yra Tautos atstovai. Jokia kita valstybės valdžios institucija nėra Tautos atstovybė³¹; joks kitas valstybės pareigūnas nėra Tautos atstovas. Konsti-

³⁰ Apie parlamento raidą Lietuvoje plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 132–155.

³¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

tucijos 77 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir atstovauja Lietuvos valstybei. Nors atstovavimo Tautai ir atstovavimo Lietuvos valstybei negalima priešpriešinti, tačiau atstovavimas Tautai ir atstovavimas valstybei nėra tapačios teisinės kategorijos, kiekviena iš jų turi ir tik jai vienai būdingą teisinį turinį³². Vienas svarbiausių požymių, pagal kurį valstybės valdžios institucija yra priskirtina Tautos atstovybei, yra tas, kad tai yra kolegiali (kolegialiai veikianti) valstybės valdžios institucija, kuri susideda iš Tautos atstovų ir kuri priima sprendimus tik po debatų, tik balsų dauguma ir atsižvelgdama į įvairias nuomones. Atstovavimas Tautai visada susijęs su įstatymų ir kitų sprendimų kolegialiu priėmimu, nes būtent kolegialus įstatymų ir kitų sprendimų priėmimas leidžia geriausiai atspindėti ir integruoti visos Tautos, o ne tik kurios nors jos dalies, lūkesčius ir interesus. Būtent Seimo nariai, sudarydami Tautos atstovybę, paverčia Tautos valią įstatymais ir kitais sprendimais; būtent per Seimą – Tautos atstovybę, Tautos valia įgauna valstybinės valios formą. Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato kelių Tautos atstovybių; pagal Konstituciją Tautos atstovybė yra tik viena – tai Seimas. Respublikos Prezidentas yra valstybės vykdomosios valdžios dalis³³.

Konstitucijoje įtvirtinta Seimo, kaip Tautos atstovybės, koncepcija yra grindžiama šiomis nuostatomis:

1) Seimą – Tautos atstovybę steigia pati Tauta. Tauta tai daro priimdama Konstituciją ir įtvirtindama joje Seimą – Tautos atstovybę; vieną iš valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų;

2) Tauta – subjektas, kuriam priklauso suverenitetas ir kuri vykdo aukščiausią suverenią galią, įgalioja Seimą – Tautos atstovybę, Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ribose vykdyti (įgyvendinti) įstatymų leidžiamąją valdžią, atlikti kitas Konstitucijoje numatytas ir iš jos kylančias funkcijas;

3) Seimas – Tautos atstovybė, vykdydamas jam pagal Konstituciją priskirtus įgaliojimus, negali peržengti ribų, kurias jam Konstitucijoje nustatė Tauta, t. y. Seimą jo veikloje saisto Konstitucija, taip pat jo paties priimti įstatymai;

4) Tauta, siekdama užtikrinti, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, taip pat ir Tautos atstovybė – Seimas, laikytųsi Konstituci-

³² *Ibid.*

³³ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

jos, jos nepažeistų, Konstitucijoje numato (steigia) konstitucinės kontrolės instituciją – Konstitucinį Teismą, kuriam paveda prižiūrėti, *inter alia*, tai, ar Seimas – Tautos atstovybė, įgyvendindamas savo įgaliojimus, veikia Konstitucijoje jam nustatytų įgaliojimų ribose, ar neperžengia jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų, ar paiso Konstitucijos. Tauta suteikia Konstituciniam Teismui, *inter alia*, įgaliojimus spręsti, ar Seimo priimti įstatymai atitinka konstitucinius įstatymus ir Konstituciją, ar konstituciniai įstatymai atitinka Konstituciją, ar Seimo priimti poįstatyminiai aktai atitinka įstatymus, konstitucinius įstatymus ir Konstituciją, ir, nustačius, kad Seimo priimti įstatymai, kiti teisės aktai prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir pirmiausia Konstitucijai – šalinti juos iš Lietuvos teisės sistemos;

5) Seimas – Tautos atstovybė formuojama demokratišiu, laisvų, sąžiningų rinkimų būdu; Seimo narys yra visos Tautos atstovas, neatsižvelgiant į tai, pagal kokią rinkimų sistemą jis yra išrinktas. Seimo narys nėra jį išrinkusių rinkimų apygardos rinkėjų, kurios nors jį iškėlusios politinės partijos ar politinės organizacijos, kurio nors kito subjekto atstovas Seime – Seimo narys, kaip minėta, yra visos Tautos atstovas. Seimo nario mandatas yra laisvas – savo veikloje Seimo narys vadovaujasi tik Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, Seimo narys negali būti varžomas jokių mandatų; Seimo narys negali būti atšauktas nei jį išrinkusių rinkėjų, nei jį iškėlusios politinės partijos ar politinės organizacijos, nei kurio nors kito subjekto.

Konstitucinė nuostata, kad Seimo narys yra visos Tautos, o ne jį išrinkusių rinkėjų atstovas, suponuoja, kad Seimas nėra rinkėjų įgaliotų atstovų susirinkimas, kuriame kiekvienas Seimo narys, kaip rinkėjų įgaliotas asmuo, turi ginti savo rinkėjų interesą ir kovoti už tai, kad šis interesas yra pats svarbiausias ir turi pirmenybę prieš visų kitų rinkėjų interesus. Priešingai, Seimas yra Tautos atstovų susirinkimas – Tautos atstovybė, kuri priima sprendimus po diskusijų, atspindinčių įvairias nuomones bei interesus, ir kuri vadovaujasi ne vietiniais interesais ir ne „vietiniu“ atstovaviimu, bet tik bendro gėrio siekimu – Tautos ir valstybės interesais.

Atsižvelgiant į tai, kad Seimą sudaro Seimo nariai – Tautos atstovai, Seimas yra Tautos atstovybė, kurioje Tauta atpažįsta save.

Iš konstitucinės nuostatos, kad Tauta jai priklausančią suverenią galią vykdo per savo atstovus, kyla tai, kad Seimas, susidedantis iš Tautos atstovų – Seimo narių, išreiškia būtent Tautos, o ne kurio nors kito subjekto

valią; Seimo valia – tai netiesiogiai, per Seimo narius – Tautos atstovus išreikšta pačios Tautos valia. Pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausiosios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus – Seimo narius. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp Tautos ir jos atstovybės Seimo: Seimas įgyvendina tuos įgaliojimus, kuriuos jam Tauta nustatė savo priimtoje Konstitucijoje. Todėl Seimas veikia paklusdamas tik Konstitucijai, savo paties išleistiems ar referendumu priimtiems įstatymams, o ne Seimo narius išrinkusiems rinkėjams ar Seimo narius iškėlusioms politinėms partijoms, kitoms organizacijoms, kurioms nors piliečių grupėms ir pan. Seimo narių, kurie pagal Konstituciją yra visos Tautos atstovai, teisinį statusą taip pat nustato tik Konstitucija ir įstatymai. Todėl Seimo nariai savo veikloje turi vadovautis Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine, jie negali būti varžomi jokių mandatų (Konstitucijos 59 str. 4 d.).

Seimas, kaip Tautos atstovybė, yra atstovaujamosios demokratijos institutas, šalies politinės sistemos šerdis, politinę sistemą konsoliduojanti ir jos stabilumą užtikrinanti institucija³⁴.

Konstitucinė nuostata „suverenitetas priklauso Tautai“ (Konstitucijos 4 str.) reiškia, kad tik Tautai priklauso teisė į valdžią, kad ši teisė yra neatskiriama nuo Tautos, kad ši teisė yra aukščiausia. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad Tauta yra aukščiausias (pirminis) valdžios šaltinis, kad valstybės valdžia ir valstybės valdžios institucijos yra išvestiniai dariniai – jie atsiranda iš Tautai priklausančios aukščiausios valdžios. Valstybė, valstybės valdžios institucijos, taip pat ir Seimas – tai subjektai, veikiantys Tautos pasitikėjimo pagrindu. Tauta juos sukuria tam, kad jie tarnautų Tautai.

Ar konstitucinės nuostatos „suverenitetas priklauso Tautai“, „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“ reiškia, kad pagal Konstituciją Tautos suverenitetas yra absoliutus, kad Tautai priklausanti aukščiausia valdžia yra absoliuti?

Nors nuo to laiko, kai buvo suformuota „suvereniteto“ doktrina (absoliutaus valdžios suvereniteto; riboto valdžios suvereniteto; suvereniteto, kaip bendros visuotinės valios; tautos suvereniteto ir kt.), teisininkų, filo-

³⁴ Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (red.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 349.

sofų, sociologų ir kitų mokslo šakų atstovų darbuose yra pateikta nemažai įvairių suvereniteto sampratų, tačiau visuotinai sutariama, kad *tautos valia nėra neribota, kad tautos valia ir jos įgyvendinimas turi remtis tam tikromis fundamentaliomis vertybėmis, negali jų paneigti*.

Tautos suverenią galią ir jos įgyvendinimą apriboja visų pirma žmogaus teisės ir laisvės. Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės, žmogus jas įgyja gimdamas, o ne įgaudamas iš Tautos, valstybės, kurios nors valstybės valdžios institucijos ar asmens. Žmogaus teisės ir laisvės yra neatskiriamos nuo žmogaus, jos yra žmonių bendruomenės ir teisingumo pagrindas. Žmogaus teisės ir laisvės negali būti paneigtos Tautos suvereniteto labui.

Tautos suverenią galią riboja ir valstybės tarptautiniai įsipareigojimai. Pagrindinis principas tarptautinių sutarčių laikymosi srityje yra principas *pacta sunt servanda* (sutarčių reikia laikytis), suformuluotas 1969 m. Vienos konvencijoje dėl sutarčių teisės³⁵. Pagal šios Konvencijos 27 straipsnį „šalis negali remtis savo vidaus teisės nuostatomis sutarties nesilaikymui pateisinti“. Principas *pacta sunt servanda* yra bendra taisyklė. 1969 m. Vienos konvencija įtvirtina situacijas, kai galima tarptautinės sutarties veikimą sustabdyti, pasitraukti iš tarptautinės sutarties, kai tarptautinė sutartis gali būti denonsuota ar net anuliuota³⁶. Tačiau tol, kol valstybė yra prisėmusi (turi) tarptautinių įsipareigojimų, šie įsipareigojimai negali būti nevykdomi. Netgi vidaus santykiuose Tauta jai priklausančią aukščiausią suverenią galią gali įgyvendinti tik paisydama valstybės tarptautinių įsipareigojimų.

Tautos suverenią galią ir jos įgyvendinimą apriboja pačios Tautos priimta Konstitucija. Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių ir laisvių prioritetas, valstybės valdžios padalijimo, teisinės valstybės, lygiateisiškumo ir kiti principai nustato leistinas valstybės valdžios institucijų veikimo ribas. Tauta, priimdama Konstituciją, nustato (nusistato) tam tikras taisykles, reikalavimus ne tik valstybės valdžios institucijoms, bet ir sau – Tauta prisiima pareigą paklusti savo pačios nustatytoms taisyklėms, kurias atspindi Konstitucijos normos ir principai. Konstitucijoje Tauta pati nusistato sau, kaip aukščiausios valdžios turėtojai, įvairių formalių apribojimų, kurie reiškia, jog Tauta

³⁵ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 68.

³⁶ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių denonsavimą ar galiojimo sustabdymą reguliuoja Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 60-1948.

jai priklausančią aukščiausią suverenią galią įgyvendins pagal tam tikras taisykles, laikydamosi tam tikrų teisinių procedūrų. Kitaip tariant, Tauta pati nusistato, kad jai priklausančią suverenią galią ji vykdys tik atsižvelgdama į Konstitucijoje nustatytas ribas ir Konstitucijoje įtvirtintomis formomis (referendumu, rinkimais, įstatymų leidybos iniciatyvos teisės įgyvendinimu ir kt.). Konstitucijoje įtvirtintos ir kitos procedūrinės formos, kurios leidžia derinti daugumos ir mažumos požiūrius bei jų interesus, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Joms galima priskirti Konstitucijoje numatytą demokratinę Seimo, kaip Tautos atstovybės, ir Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, rinkimų sistemą; sudėtingą valstybės valdžios institucijų sąveikos sistemą, neleidžiančią kuriai nors valstybės valdžios institucijai sutelkti savo rankose absoliučios valdžios; balsavimo procedūra priimant atitinkamus sprendimus Seime; galimybę asmeniui kreiptis į teismą dėl jo pažeistų teisių gynimo ir kt. Teisinėje literatūroje neretai nurodoma, kad būtent šiose Konstitucijoje numatytose procedūrose ir atsispindi Tautos suvereniteto esmė.

Pagal Konstituciją Tautos suverenią galią išreiškia Seimas – Tautos atstovybė. Tačiau, kaip minėta, Seimas savo veikloje nėra visiškai laisvas: pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios, taigi ir Seimo, kaip Tautos atstovybės, galias riboja Konstitucija. Vadinas, *įgyvendindamas Tautos suverenią galią, Seimas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, taip pat ir tokios konstitucinių nuostatų sampratos, kuri yra pateikta Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose bei sprendimuose)*. Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių principų kyla ir tai, kad Seimas yra saistomas ir savo priimtų įstatymų³⁷, kitų teisės aktų. Ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir pirmiausia Konstitucijai, ar Seimo išleisti konstituciniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, sprendžia Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas yra įsteigtas Tautos, numatant šį teismą Konstitucijoje ir nustatant, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimą spręsti, ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir pirmiausia Konstitucijai, ar Seimo išleisti konstituciniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai. Taigi nurodyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai taip pat kyla iš Tautos, nes šie įgaliojimai yra nustatyti Tautos priimtoje Konstitucijoje.

³⁷ Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 117-5967.

Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Vadinasi, Konstituciniam Teismui nusprendus, kad Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir pirmiausia Konstitucijai, kad Seimo išleisti konstituciniai įstatymai prieštarauja Konstitucijai, tokie teisės aktai yra visam laikui pašalinami iš Lietuvos teisės sistemos. Taigi turėdamas konstitucinius įgaliojimus spręsti, ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, ir pirmiausia, Konstitucijai, ar Seimo išleisti konstituciniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka paneigti Seimo – Tautos atstovybės, valią, kuri yra atspindėta Seimo priimtuose įstatymuose, kituose teisės aktuose*. Taip nuo pačios Tautos – jeigu įstatymas ar kitas teisės aktas priimtas referendumu, ar nuo Seimo – Tautos atstovybės, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią, yra saugomas pačios Tautos sukurtas (jos priimtas) aukščiausias teisinis gėris – Konstitucija³⁸.

II.4. Seimo funkcijų ir įgaliojimų bendroji samprata

Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė prigimtis lemia jo ypatingą vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, jo funkcijas bei įgaliojimus. Literatūroje išvardijama daugybė funkcijų, kurias atlieka demokratinė valstybių parlamentai, šios funkcijos įvairiai klasifikuojamos ir grupuojamos³⁹. Pateikti išsamų, tiksliai apibrėžtą parlamento funkcijų sąrašą yra neįmanoma. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos Respublikos Seimas, įgyvendindamas savo konstitucinius įgaliojimus, *vykdo klasikinės demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas*: Seimas lei-

³⁸ Apie Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinę koncepciją plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 120–132.

³⁹ Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (red.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Monografija. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 349.

džia įstatymus (įstatymų leidybos funkcija), vykdo vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę (*kontrolės funkcija*), steigia valstybės institucijas, skiria ir atleidžia jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus (*steigiamoji funkcija*), tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (*biudžetinė funkcija*) ir kt. Minėtos Seimo funkcijos yra konstitucinės vertybės. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiamos minėtos Seimo konstitucinės funkcijos arba būtų suvaržomos galimybės jas vykdyti, nes taip būtų kliudoma Seimui – Tautos atstovybei efektyviai veikti Tautos ir Lietuvos valstybės interesais⁴⁰.

Seimo nariai, būdami Tautos atstovais, savo priimamais sprendimais paverčia Tautos valią įstatymais ir kitais teisės aktais; būtent per Seimą – Tautos atstovybę, Tautos valia įgauna valstybinės valios formą. Seimas turi didelius *įgaliojimus įvairiose srityse*. Sąvoka „Seimo įgaliojimai“ reiškia, kad Seimas *turi teisę ir pareigą* spręsti jo kompetencijai priskirtus klausimus.

Seimo įgaliojimai nurodyti *Konstitucijoje* (67 straipsnyje ir kituose straipsniuose). Seimo įgaliojimai taip pat gali būti nustatyti *įstatymais*. Tam tikri Seimo įgaliojimai gali būti nustatyti *Seimo statute*, kuris, kaip minėta, nėra įstatymas, bet turi įstatymo galią. Konstitucija nedraudžia tam tikrų Seimo įgaliojimų nustatyti ir Seimo nutarimais, t. y. poįstatyminiais teisės aktais, bet tokie poįstatyminiai teisės aktai visada turi būti grindžiami įstatymu ar Seimo statutu. Seimas gali turėti ir vykdyti ir tokius įgaliojimus, kurie, nors ir nėra *expressis verbis* nustatyti Konstitucijoje ar įstatymuose, kyla iš Seimo, kaip Tautos atstovybės ir įstatymų leidžiamosios institucijos konstitucinės paskirties – tai vadinamieji *numanomieji* Seimo įgaliojimai. Konstitucinis valdžių padalijimo principas, *inter alia*, reiškia, kad Konstitucijoje Seimui numatytų įgaliojimų Seimas negali atsisakyti, negali jų perleisti jokiai kitai valstybės institucijai ar pareigūnui, o kitos valstybės institucijos ar pareigūnai negali tokių įgaliojimų perimti; be to, Seimas negali priimti įstatymų, kuriais būtų suvaržomos ar paneigiamos Seimo galimybės įgyvendinti jam Konstitucijoje priskirtus įgaliojimus.

Minėta, kad Seimo įgaliojimai gali būti nustatyti ir *įstatymais*. Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konsti-

⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903; Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

tucija. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją Seimas įstatymuose gali numatyti Seimui tik tokius įgaliojimus, kurie Konstitucijoje nėra priskirti kitoms valstybės valdžios institucijoms. Seimas negali perimti kitoms valstybės institucijoms Konstitucijoje priskirtų įgaliojimų, negali įsiterpti į Konstitucijoje kitoms valstybės valdžios institucijoms priskirtų įgaliojimų įgyvendinimą, nes taip būtų pažeistas konstitucinis valdžių atskyrimo ir jų pusiausvyros principas. Kita vertus, įstatymuose nustatyti Seimo įgaliojimai, tam tikri procedūriniai ir kiti reikalavimai susaisto Seimą tuo požiūriu, kad tol, kol įstatymai nėra pakeisti, Seimas privalo paklusti savo paties priimtiems įstatymams, juose nustatytiems reikalavimams, negali jų pažeisti. Be abejonės, Seimas gali pakeisti įstatymus, numatančius atitinkamus Seimo įgaliojimus, ir pakoreguoti Seimui anksčiau įstatymais nustatytus įgaliojimus. Seimas taip pat turi teisę pripažinti tokius įstatymus netekusiais galios, – tokiais atvejais Seimas netektų jam įstatymais nustatytų įgaliojimų. Svarbiausias reikalavimas, kurio Seimas turi paisyti, kai įstatymais nustato ar keičia savo įgaliojimus, – neperžengti jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų ribų, neįsiterpti į kitoms valstybės valdžios institucijoms priskirtus įgaliojimus ar jų vykdymą.

Seimo įgaliojimus galima įvairiai klasifikuoti (grupuoti). Įgaliojimų klasifikavimas yra sąlyginis dalykas, nes, pasirinkus atitinkamus kriterijus, tuos pačius įgaliojimus būtų galima priskirti ir vienai, ir kuriai nors kitai grupei. Šiame vadovėlyje Seimo įgaliojimai grupuojami ir nagrinėjami pagal tai, kokių institucijų atžvilgiu Seimas turi atitinkamus įgaliojimus. Pagal šį kriterijų skiriami Seimo įgaliojimai sudarant Vyriausybę ir prižiūrint jos veiklą, taip pat formuojant atitinkamų grandžių teismus. Be to, skiriami Seimo įgaliojimai atitinkamose srityse (pvz., nustatant mokesčius, tvirtinant valstybės biudžetą, steigiant kitas valstybės institucijas, taip pat valstybės apdovanojimus, įvedant karo ar nepaprastąją padėtį ir kt.).

Konstitucija įtvirtina ne bet kokio, o *atsakingo valdymo principą*⁴¹. Šio konstitucinio principo turinys supaprastintai gali būti apibūdintas taip: „atsidavusio, visas išrinktojo pastangas apimančio, tik visuomenės ir valstybės interesams tenkinti skirto valdymo principas“⁴². Konstitucijoje

⁴¹ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

⁴² Rauličkytė, A. Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas. *Politologija*. 2006, Nr. 1, p. 125.

yra nustatyta tokia valstybės valdžios sandara, kai kiekviena valstybės valdžios institucija savo funkcijas vykdo nepertraukiamai. Pagal Konstituciją negali būti tokių teisinių situacijų, kai kuri nors valstybės valdžią įgyvendinanti institucija nefunkcionuoja. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir tokių teisinių situacijų, kad nefunkcionuotų Seimas – Tautos atstovybė. Iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga užtikrinti, kad Konstitucijoje nustatyti jo įgaliojimai būtų įgyvendinami nepertraukiamai, kad šalyje esant bet kokiai situacijai Tautos atstovybė galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos galią⁴³.

Klausimai

1. Kodėl valstybėse atsirado parlamentai?
2. Nurodykite svarbiausias parlamentų funkcijas.
3. Kaip parlamentai skirstomi pagal savo struktūrą?
4. Atskleiskite Lietuvos parlamentarizmo raidą.
5. Ar vadinamoji Lietuvos TSR buvo valstybė?
6. Kuo Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, išrinkta 1990 m. vasario 24 d., skiriasi nuo ankstesnių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų?
7. Atskleiskite Seimo – Tautos atstovybės konstitucinius pagrindus.
8. Ar Tautai priklausanti suvereni galia yra absoliuti?
9. Kokie yra Seimo įgaliojimų įtvirtinimo teisės aktuose lygmenys?

Literatūra nuodugnesnėms studijoms

- Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
- Blažytė-Baužienė, D.; Tamošaitis, M.; Truska, L. *Lietuvos Seimo istorija (XX–XXI a. pradžia)*. Vilnius: Baltos lankos, 2009;
- Žalimas, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarp-tautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.

⁴³ Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 13-221.

II.5. Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas

II.5.1. Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principo samprata

Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros teorija yra ne tik teisinė, bet ir politinė, ideologinė teorija. Valdžių padalijimo koncepcija susiformavo nuosekliai. Laiko požiūriu teisės literatūroje skiriami trys šios koncepcijos formavimosi etapai. *Pirmas*, turėjo susiklostyti tam tikras *pasaulėžiūros fonas*, tam tikra aplinka, kurioje valdžių padalijimo koncepcija galėjo atsirasti kaip idėja (XV–XVII a.). *Antras*, pačios *koncepcijos susiformavimas*, atskirų jos elementų įtvirtinimas ir sujungimas į vieną darnią sistemą (XVIII a.). *Trečias*, tam tikros *korekcijos*, kurias buvo galima padaryti po to, kai buvo sukaupta tam tikra patirtis pradėjus šią koncepciją taikyti praktikoje (XIX–XX a.).

Vyraujant valdžios dieviškosios kilmės idėjai apie valdžių padalijimą negalima kalbėti. Valdovas (monarchas), kaip Dievo vietininkas, negalėjo dalytis valdžia. Žinoma, ir nenorėjo. Idėjinės, teorinės ir dvasinės prielaidos formuotis valdžių padalijimo koncepcijai susidarė *Reformacijos laikotarpiu* (XV–XVII a.). Reformacija kartu su Švietimo epocha (XVII–XVIII a.) buvo tas pamatas, kuris lėmė beveik trijų šimtmečių Europos politinę kultūrą, jos raidą. Iš šios politinės kultūros vėliau išaugo JAV politinė kultūra.

Reformacijos laikotarpis susijęs su Martyno Liuterio ir Žano Kalvino vardais. Ž. Kalvino mokymas apie tai, jog visagalis Viešpats, nors ir nesikišdamas į konkrečius reikalus, nuolat kreipia ir lemia istorijos raidą, reiškia, kad *pasaulis juda pagal tam tikrą įstatymą, kad pasaulis tai lyg tam tikras mechanizmas*. Dievo buvimo nereikia įrodinėti; *žmogus turi siekti suvokti tuos dėsnius*, kuriuos Kūrėjas nustatė sukurdamas pasaulį. Tai jis gali daryti siekdamas kuo giliau pažinti tikėjimą, atvirai diskutuodamas dėl tikėjimo problemų, taip pat *mokslinių ir kitokių bandymų būdu*. Atsirado „*mokslinio pažinimo*“ kategorija, o šis pažinimas apėmė *siekį pažinti ir visuomenės bei valstybės esmę, jos raidos dėsningumus*. Taigi Reformacija, pasiūliusi žmogui pačiam gilintis į reiškinius, siekti suvokti jų esmę (kalbame apie tikėjimo reiškinius), netiesiogiai *skatino gilintis ir į visuomenės bei valstybės raidą*. Ilgainiui ir valstybė buvo pradėta suvokti ne kaip amžiams duotas, tam tikras nekintantis darinys, kurio negalima pakeisti, bet kaip tam *tikras mechanizmas, veikiantis pagal tam tikrus dėsnius, taisykles*. Jeigu valstybė yra tam tikras mechanizmas, jį galima ir reikia ne tik pažinti, bet ir tobulinti. Jis turi tapti

patrauklesnis ir naudingesnis visuomenei bei individui. *Reformacija sudarė prielaidas perversmui pasauležiūroje ta prasme, kad pradėta naujai žiūrėti į pasaulį ir visuomenę, bandyti atrasti tam tikrus jos funkcionavimo dėsningumus, taisykles.* Reformacija pakeitė intelektualinės, teorinės raidos vektorius. Realūs šios raidos kontūrai išryškėjo tik kitame etape – Švietimo epochoje.

Švietimo epocha (XVII–XVIII a.) turi daug iškilių vardų. Visų pirma tai vardai, susiję su gamtos mokslais: Kopernikas, Kepleris, Galilėjus, o ypač Niutonas. Būtent esminiai pokyčiai, proveržis gamtos moksluose turėjo įtakos ne tik konkrečioms mokslų sritims, bet ir visai pasaulio tvarkos sampratai. Svarbiausias naujo požiūrio į pasaulio tvarką požymis buvo tai, kad *atsirado mokslinės tiesos kriterijus.* Tai buvo grindžiama stebėjimu, racionalių įrodinėjimu, eksperimentu, galimybe pakartoti. Būtent tada susiklostęs požiūris į gamtos mokslų, ekonomines, gamybinės, technologines ir kitas problemas leido Europai XVIII a. labai atitrūkti nuo kitų pasaulio regionų. Čia negalima nepaminėti Niutono klasikinės mechanikos, kuri vainikavo minėtus esminius pokyčius gamtos moksluose. Jis sukūrė teoriškai pagrįstus postulatus, kurie tapo naujo požiūrio į pasaulį pagrindu: *pripažįstama, kad fizinį pasaulį galima pažinti, kad jį galima valdyti remiantis tam tikrais pastoviais dėsniais, kuriuos žmogus pajėgus suvokti ir kurių nėra daug.* Tai buvo *revoliucija mąstyme.* Niutono klasikinės mechanikos teoriniai postulatai buvo aprašyti remiantis matematikos kategorijomis, ir tai darė jo išvadas labai įtikinamas. Toks argumentavimo būdas darė didelį poveikį visiems kitiems įvairių sričių tyrinėtojams. Pradedant XVIII a. visos ekonominės, visuomeninės, politinės ir kitokios koncepcijos *negalėjo būti išdėstomos nesuteikiant joms tam tikro mokslinio ar kvazimokslinio pavidalo.* Visos koncepcijos vienaip ar kitaip buvo siejamos su gamtos mokslais, naujaisiais jų laimėjimais. Taigi kardinalūs pokyčiai gamtos moksluose sudarė *prielaidas susiformuoti požiūriui, kad valstybės sandarą taip pat galima keisti, kad ją galima racionalizuoti.* Tik reikia suvokti, atrasti tam tikrus dėsnius, pagal kuriuos funkcionuoja valstybė ir visuomenė.

Pirmieji konstruoti racialesnį valstybės sandaros modelį pabandė *anglų mąstytojai* (XVII a.). Svarbiu etapu šiame kelyje tapo Tomo Hobso (*Thomas Hobbes*) darbai, pirmiausia „*Leviatanas*, arba bažnytinės ir pilietinės valstybės materija, forma ir valdžia“⁴⁴ (1651 m.). Šis darbas laikomas pirmu

⁴⁴ Hobbes, T. *Leviatanas*. Vilnius: ALK pradai, 1999.

Naujųjų amžių laikotarpio kūriniu, kuriame buvo pateiktas *platus ir susistemintas mokymas apie valstybę*⁴⁵. Mokymas apie valstybę buvo grindžiamas prigimtinės teisės idėjomis. Šis darbas turėjo įtakos ir valdžių padalijimo koncepcijos raidai. T. Hobsas iškelia sutarties teoriją, kuri vėliau tapo daugumos politinių, teisinių koncepcijų pagrindu, taip pat pateikia požiūrį, kad valstybė yra bendras gėris, kad ji yra būtina visuomenės raidai (iki tol valstybė dažnai buvo vertinama kaip neišvengiamas blogis, kurios buvimą lemia nuodėminga žmogaus prigimtis). Jo nuomone, valstybės valdžios negalima suskaidyti į atskiras dalis, tai neįmanoma. Kartu pateikiama nauja idėja: valstybės valdžios apimtis, jos mastas yra tokie dideli, kad būtina atskirti atskirų valdžios pareigūnų funkcijas. Jis kalba apie pareigūnus, kurie atlieka visos valstybės ar jos dalių valdymą, arba atskirų sričių (išdo, kariuomenės ir kt.) valdymą, apie pareigūnus, kurie vykdo teisingumą, apie pareigūnus, vykdančius teismų sprendimus ir kt. Čia pat daro išlygą: teisėjai teisėjo krėsle atstovauja suverenui, jų sprendimai yra suvereno sprendimai; tie, kurie vykdo priimtus sprendimus, taip pat turi suvereno įgaliojimus, nes kiekvienas įgaliojimų vykdymo atvejis yra valstybės aktas, o jų vykdomos funkcijos atitinka kūno rankų funkcijas. Taigi T. Hobsas, panaudodamas valstybės valdžios, kaip vientiso organizmo mechaninę sampratą, rašo apie šio organizmo vykdomas skirtingas funkcijas, apie funkcinį valdžių padalijimą. Jis aiškiai įvardija pagrindines valdžios šakas ir bando rasti (apibrėžti) tuos rėmus, kuriuose valdžios šakos bendradarbiauja. Vienijantis pradas yra valstybės – monstro valdžia, suvereno galia. Nors, anot T. Hobso, tai abstraktus suverenas, bet numanoma monarcho valdžia. Būtent suvereno galia jungia viską. Taigi jokios valdžių pusiausvyros ir jų atsvaros negali būti. Kiekviena valdžia galima tik vientisame organizme, tik galingo Leviatano (valstybės) kūne, kaip atskiri jo organai, kurių kiekvienas reikalingas, kad egzistuotų vientisas mechanizmas. Be tokio kūno atskiras jo organas yra beprasmis, yra miręs.

Valdžių atskyrimo koncepcijos formavimuisi didelės įtakos turėjo įvykiai, apėmę Angliją XVII a. paskutiniame ketvirtyje. Didėjo priešprieša tarp karaliaus ir parlamento. 1689 m. buvo priimtas Teisių bilis, kuris aiškiai įtvirtino parlamento teises ir jų konstitucines garantijas. Karaliaus valdžia buvo apribota visose srityse: įstatymų leidyboje, finansų, karinėje,

⁴⁵ Sabine, H. G.; Thorson, L. T. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 445–464.

teisingumo vykdymo. Tai ypatingos teisinės ir politinės reikšmės aktas. *Tai parlamentarizmo įtvirtinimo aktas*. Jame tiksliai užfiksuotos visos esminės parlamentarizmo sąlygos: parlamentas posėdžiauti turi būti kviečiamas nuolat; laisvi parlamento rinkimai, debatų laisvė ir kt. Faktiškai *buvo sukurti konstitucinės monarchijos pagrindai*. Buvo pasiektas svarbus kompromisas: tarp karaliaus valdžios ir parlamento, tarp vis stiprėjančios buržuazijos ir jau gerokai suburžuazėjusios dvarininkijos. Tai reiškė, kad jėgos, kurios iki tol konfrontavo tarpusavyje dėl svarbiausių šalies ekonominės, socialinės, politinės raidos dalykų, susivienijo. Pasiektas konsensusas reiškė ne tai, kad nebus nesutarimų, nebus skirtingų požiūrių. Jie buvo neišvengiami. Susitarimas reiškė, kad nuo tol visi nesutarimai ir alternatyvūs sprendimai galimi tik bendro ekonominio, socialinio, politinio konsensuso pagrindu. Kitaip tariant, buvo sutarta dėl pagrindinių valstybės ir visuomenės raidos dalykų, o būdai, kuriais galima pasiekti užsibrėžtų tikslų, gali būti skirtingi. Tačiau pasirenkami būdai negali pažeisti tam tikrų pamatinių dalykų, nes dėl jų yra pasiektas konsensusas (bendras sutarimas). Minėtas kompromisas – tai lyg fonas, kuriame *Anglijoje atsirado naujos valstybės sandaros koncepcijos, taip pat ir nauji požiūriai į valdžių padalijimą*.

Ryščiausiomis laikomos Džono Loko (*John Locke*) pasiūlytos koncepcijos⁴⁶. 1690 m. pasirodė jo veikalas „Du traktatai apie valdžią“. Šis veikalas turėjo du pagrindinius tikslus: paneigti dieviškąją monarcho valdžios prigimtį ir sukurti naują valdžios teoriją, kuri apimtų piliečių pasirinkimo teisę, taip pat teisę dalyvauti valdant valstybę. Dž. Lokas ryžtingai *atmetė požiūrį, kad monarchija yra vienintelė ir geriausia valdymo forma* (T. Hobzas buvo monarchijos šalininkas). Dž. Loko nuomone, monarchija yra nesuderinama su pilietine visuomene, todėl negali būti pilietinio valdymo forma. Pasak Dž. Loko, *pagrindinis žmonių vienijimosi į valstybę ir jų sutikimas paklusti vyriausybės valdžiai tikslas yra nuosavybės išsaugojimas*. Jis formuluoja tris pagrindines prigimtinės žmogaus teises: teisė į gyvybę, teisė į laisvę ir teisė į nuosavybę. (Būtent iš šių teisių mokslinėje doktrinoje ir konstitucinėje praktikoje vėliau išsirutuliojo kitos žmogaus teisės ir laisvės.) Visi individai pripažįsta šias teises esančias „prigimtinės būsenos“, šias teises turi užtikrinti valstybė. Vien tik „prigimtinė būseną“ neuztikri-

⁴⁶ Sabine, H. G.; Thorson, L. T. *Politinųjų teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 506–522.

na nuosavybės apsaugos. *Būtina sąlyga yra trys valdžios šakos, kurių nėra esant „prigimtinai būsenai“*. Ko nėra? *Pirma*, esant „prigimtinai būsenai“, nėra nustatyto, aiškaus, žinomo (paskelbto) įstatymo, kuris bendru sutarimu būtų pripažintas kaip norma, nustatanti, kas yra teisinga, o kas neteisinga, ir būtų visų ginčų sprendimo matas; *antra*, esant „prigimtinai būsenai“, nėra žinančio ir nešališko teisėjo, kuris turėtų įgaliojimus spręsti visus ginčus (sunkumus) pagal įstatymą; *trečia*, esant „prigimtinai būsenai“, nėra jėgos, kuri galėtų sustiprinti ir palaikyti teisingą nuosprendį ir jį įvykdyti. Taigi Dž. Lokas aiškiai skiria tris valdžios šakas: įstatymų leidybos, teismų, vykdomąją. Pirmenybę teikia įstatymų leidžiamajai valdžiai, kuri yra aukščiausia valstybės valdžia (ji yra šventa). Pasak Dž. Loko, konstitucinėje valstybėje, kuri veikia siekdama išsaugoti bendruomenę, gali būti tik viena aukščiausia valdžia, būtent įstatymų leidžiamoji valdžia, kuriai visi paklūsta, turi paklusti. *Ši valdžia negali nedominuoti* kitų valdžių atžvilgiu, nes ji leidžia įstatymus, kuriems visi privalo paklusti; valdžia, kurią tauta suteikė įstatymų leidybos institucijai, negali būti perduota kam nors kitam. *Vykdomoji valdžia* turi būti *atskirta nuo įstatymų leidžiamosios*. Pati vykdomoji valdžia yra suskaidoma į valdžią, kuri rūpinasi vidaus reikalais, ir valdžią, kuriai priskiriami „federaliniai“ įgaliojimai – tarptautinių sutarčių sudarymas, karo ir taikos klausimai ir kt. Kiekviena valdžia gali atsverti kitą.

Valdžių padalijimo koncepcija buvo išplėtotą XVIII a. *prancūzų švietėjų darbuose*. Didžiausią įtaką tolesnei valstybės valdžių atskyrimo koncepcijos raidai padarė Šarlis Monteskjė (*Charles L. Montesquieu*). 1748 m. pasirodė jo veikalas „Apie įstatymų dvasią“. Švietimo epochai buvo būdinga tai, kad buvo ieškoma racionalaus valstybės modelio. Š. Monteskjė mokyme – tai *laisva valstybė, kuri grindžiama valdžių padalijimo principu*. Tironija yra neribota valdžia, tironiškas valdymas paneigia demokratiją, kuriai būdinga laisvės idėja. Laisvė numato galimybę valdyti save tuo požiūriu, kad asmuo turi turėti laisvą dvasią, ir galimybę valdyti valstybę, kurioje gyvena, per atstovaujамąją demokratiją. *Valdžių atskyrimo būtinas siekiant užtikrinti piliečių saugumą nuo valdžios savivalės ir piktnaudžiavimo, apginti jų politinę laisvę, padaryti teisę piliečių ir vyriausybės santykių regulatoriumi*. Š. Monteskjė *pagrindinės idėjos*: kiekvienoje valstybėje yra trijų rūšių valdžia: *įstatymų leidžiamoji valdžia*, kuri leidžia įstatymus (nuolatinis ar laikinas), ir atšaukia įstatymus; *vykdomoji valdžia*, kuri rū-

pinasi tarptautinės teisės klausimais, ir vykdomoji valdžia, kuri atsakinga už civilinės teisės klausimus (skelbia karą ir sudaro taiką, skiria ir priima pasiuntinius, užtikrina saugumą); *trečioji valdžia* baudžia nusikaltėlius ir sprendžia privačių asmenų konfliktus. Ši valdžia – *teismine valdžia*. Š. Monteskjė pateikia kiekvienos valdžios charakteristiką. Jo nuomone, *negalima sujungti viename asmenyje ar institucijoje įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, nes tai gresia tironiškų įstatymų atsiradimu ir jų tironišku taikymu*. Laisvės, kaip asmens dvasinės būsenos, kuri yra grindžiama jo įsitikinimu, kad jis yra saugus, nebus, jeigu teisminė valdžia nėra atskirta nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Jeigu teisminė valdžia sujungta su įstatymų leidžiamąja, tai teisėjas tampa įstatymų leideju, o piliečiai patenka į valdžios savivalę. Teisminės valdžios sujungimas su vykdomąja valdžia kelia grėsmę, kad teisėjas taps engėju. Visų valdžių sujungimas viename asmenyje ar institucijoje duoda blogiausią rezultatą⁴⁷.

Taigi Š. Monteskjė teorija kalba apie aiškų valdžių atskyrimą, apie jų sąveiką, apie įstatymo viršenybę. Nors joje stokojama tvirtesnių valdžių atsvarų, jų subalansavimo, tačiau tokios atsvaros, kaip idėja, numatomos (antai visi privalo paklusti įstatymui). Š. Monteskjė valdžių padalijimo teorija neretai laikoma *socialinių jėgų pusiausvyros, kaip politinės laisvės sąlygos, teorija*. Tai buvo tam tikras teorinis modelis, planas; jis buvo grindžiamas vienos šalies patyrimu, jį idealizuojant ir praplečiant. Šią teoriją Š. Monteskjė kūrė Prancūzijos poreikiams, remdamasis Anglijos patyrimu, tačiau plati ir įtikinama argumentacija padarė ją *universalią*.

Teoriniai valdžių padalijimo principo modeliai savo realią išraišką įgijo XVIII a. pabaigoje Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1787 m. vasarą (gegužės mėn.) Filadelfijoje savo darbą pradėjo Konstitucinis konventas, kuris turėjo atnaujinti Konfederacijos straipsnius (pirmąją ankstesnę JAV Konstituciją). Vietoje to Konventas parengė naują JAV Konstituciją. Ji buvo parengta labai greitai, vos per keturis mėnesius. Konstitucija buvo paskelb-

⁴⁷ Š. Monteskjė, kuris despotiją ir savivalę laikė viena didžiausių grėsmių valstybei ir kuris vienas pirmųjų pagrindė valdžių padalijimo principo būtinumą, rašė, kad įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teismines valdžias reikia atiduoti į skirtingas rankas, nes „viskas žūtų, jei susijungtų į vieną asmenį ar įstaigą <...> trys valdžios: įstatymus leidžiančioji valdžia, vykdanči bendro pobūdžio nutarimus, ir valdžia, teisianti už nusikaltimus arba nagrinėjanti privačių asmenų ginčus“. Ch. L. Montesquieu. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004, p. 161.

ta 1787 m rugsėjo 17 d. Būtent JAV Konstitucijoje pirmą kartą buvo realiai įtvirtintas valdžių padalijimo principas, stabdžių ir atsvarų sistema.

Valdžių padalijimo principas turi *skirtingus „veikimo“ lygius*. Jų yra trys: funkcinis, institucinis, personalinis. *Funkcinis*: negalima tokia situacija, kai tas pats subjektas atlieka skirtingas valdžios funkcijas (leidžia įstatymus, juos vykdo, užtikrina teisingumą); šios funkcijos turi būti atskirtos; funkcijų atskyrimas lemia tai, kad turi būti suformuota tam tikra valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sistema. *Institucinis*: kiekviena valstybės valdžia yra įgyvendinama tik per tam tikras savarankiškas institucijas; joms suteikiama jų funkcinę paskirtį atitinkanti kompetencija; ši kompetencija negali būti priskirta kitoms institucijoms. *Personalinis*: draudimas asmeniui, vykdančiam kurios nors vienos valdžios funkcijas, vykdyti ir kitos valdžios funkcijas; tai vadinamas „dvigubo mandato“ draudimas.

Valdžių padalijimo principas nėra statiškas. Nuolat vyksta diskusijos, koks turi būti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios jėgų balansas, kad valstybės valdymas būtų veiksmingas: kaip paskirstyti konkrečius įgaliojimus tarp įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios, kokius įstatymų leidžiamajai valdžiai priskirtus įgaliojimus ši valdžia gali perduoti vykdomajai valdžiai ir pan. Valdžių padalijimo principo įgyvendinimo ypatumai įvairiose valstybėse rodo, kad šis principas gali turėti nemažai skirtingų aspektų, kuriuos lemia įvairūs veiksniai (valstybės valdymo forma, valstybės sandaros (teritorinio sutvarkymo) forma, politinis režimas, istorinės, nacionalinės, politinės tradicijos ir kt.).

II.5.2. Valdžių padalijimo principas – Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas

Lietuvoje valstybės valdžia organizuota remiantis valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principu. Tai reiškia, kad valstybės valdžia suskaidoma į santykinai savarankiškas šakas: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę⁴⁸. Pagal Konstituciją kiekviena valstybės valdžia užima tam tikrą vietą valstybės valdžių sistemoje ir atlieka tik jai būdingas funkcijas. Seimas, kurį sudaro Tautos atstovai – Seimo nariai, leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausy-

⁴⁸ Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 126-2962.

bės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus. Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, jis atstovauja valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Vyriausybė yra vykdomoji tvarkomoji šalies institucija, vykdanči įstatymus ir kitus teisės aktus, tvarkanti krašto reikalus, įgyvendinanti kitus Konstitucijoje ir įstatymuose numatytus įgaliojimus. Teismai vykdo teisingumą⁴⁹. Pažymėtina, kad *valstybės valdžių sistema* apima tik įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias – ji *neapima vietos savivaldos* bei jų institucijų. Taigi vietos savivaldos lygmeniu tokių trijų valdžių nėra⁵⁰. (Konstitucijoje numatytos tik savivaldybių tarybos – teritorinių bendruomenių atstovybės ir savivaldybių tarybų sudaromi bei joms atskaitingi vykdomieji organai; Konstitucijoje įtvirtintas savivaldybių tarybų *viršenybės* joms atskaitingų vykdomųjų organų atžvilgiu *principas*; savivaldybių tarybų ir joms atskaitingų vykdomųjų organų santykiai *nėra* grindžiami valdžių padalijimo principu.)

Valdžių padalijimo principas kartu su teisinės valstybės ir kitais konstituciniais principais yra Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas. Valdžių padalijimo principas lemia valstybės valdžios institucijų sistemą, jų sudarymą, įgaliojimus, tarpusavio santykius. Konstitucinėje jurisprudencijoje valdžių padalijimo principas bendriausia prasme apibūdinamas kaip reiškiantis, kad *įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp valdžių turi būti pusiausvyra*⁵¹. Kiekviena valstybės valdžios šaka – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžia – turi savo veiklos sritį (domeną), į kurią jokia kita valdžios šaka negali įsiterpti; skirtingos valdžios šakos atsveria viena kitą, jos yra lygiavertės. Konstitucijoje įtvirtinta vadinamoji „stabdžių ir atsvarų“ (*checks and balances*) sistema neleidžia kuriai nors vienai valdžios šakai sutelkti savo rankose absoliučios valdžios. Taip užtikrinamas ne tik valdžių padalijimas, bet ir jų *pusiausvyra*.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra nuostatos, kad valstybės valdžia organizuojama remiantis valdžių padalijimo

⁴⁹ Taip valstybės valdžios yra apibūdinamos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.

⁵¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

principu. Nors Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, o šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „valdžios galias riboja Konstitucija“, valdžių padalijimo principo negalima kildinti vien iš minėtų Konstitucijos 5 straipsnio nuostatų. Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje yra nurodytos valstybės valdžios institucijos, kurios įgyvendina valstybės valdžią, bet nėra nustatyti šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai. Be abejo, tai, kad Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje *įtvirtinta valstybės valdžios institucijų sistema*, yra labai svarbu, nes tai neleidžia (draudžia) kuriai nors vienai valstybės valdžios institucijai sutelkti savo rankose visos valstybės valdžios – pagal šią konstitucinę nuostatą valstybės valdžia turi būti padalyta. Ne mažiau svarbi yra ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“, nes ji susaisto valstybės valdžią įgyvendinančias institucijas tuo atžvilgiu, kad nė viena iš jų – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, taip pat teismai – negali peržengti joms Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų⁵². Teisės mokslinėje literatūroje pagrįstai nurodoma, kad valdžių padalijimo principas yra priskirtinas *išvestiniams* konstituciniams principams, kurie kildintini iš įvairių (t. y. iš komplekso) Konstitucijos nuostatų, kurioje kiekvienoje yra įtvirtintas tas ar kitas valdžių padalijimo principo aspektas; valdžių padalijimo principas yra *sudėtinis* ir *kompleksinis*⁵³. Tik sisteminis Konstitucijos, kaip vientiso akto, aiškinimas leidžia atskleisti valdžių padalijimo principo turinį. Šio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, pirmiausia tose, kuriose įtvirtinti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento, taip pat teismų įgaliojimai, šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje „byla po bylos“ yra susiformavęs požiūris, kad Konstitucijoje įtvirtintas *valdžių padalijimo principas reiškia*, jog: 1) įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet tarp jų turi būti pusiausvyra; 2) kiekvienai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija; 3) valstybės valdžios institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos

⁵² Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.

⁵³ Kūris, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*. 2002, 24(16): 60.

vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; 4) Konstitucijoje tiesiogiai nustatčius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti; 5) tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu; 6) Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos⁵⁴.

Valdžių padalijimo principas nėra statiškas – Konstitucinis Teismas, savo nagrinėjamuose konstitucinės justicijos bylose aiškindamas Konstitucijos nuostatas, atskleidžia naujus šio principo aspektus, kurie yra būtini nagrinėjamai bylai išspręsti. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai dažnai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai būtent dėl to, kad yra pažeidžiamas valdžių padalijimo principas. Konstitucinis Teismas yra suformulavęs tokias nuostatas: *pirma*, „konstatavus, kad įstatymais yra *apriboti* konkrečiai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje priskirti įgaliojimai, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas Konstitucijos 5 straipsnis, taip pat konstitucinis valdžių padalijimo principas“⁵⁵; *antra*, „jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai *nepagrįstai išplečiamos* Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios, tai konstatuotina, jog yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija“⁵⁶.

Konstitucijoje įtvirtinta nemažai įvairių mechanizmų, leidžiančių vienai valstybės valdžios šakai kontroliuoti kitą valdžios šaką ir ją atsverti. Antai pagal Konstitucija įstatymus leidžia Seimas (67 str. 2 p.), tačiau Respublikos Prezidentas turi atidedamojo veto teisę (71 str. 1 d.), kurią Seimas gali įveikti tik daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma (72 str. 2 d.). Konstitucijoje nustatyta, kad Ministrą Pirmininką skiria Respublikos Prezidentas, bet tai jis gali padaryti tik tuomet, jeigu Ministro Pirmininko kandidatūrai prieš tai pritaria Seimas (84 str. 4 p.). Respublikos Prezidentas tvirtina Vyriausybės sudėtį (84 str. 4 p.), tačiau Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai (92 str. 5 d.).

⁵⁴ Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 61-2015; 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236; 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 25-988.

⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3080.

⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 19-828.

Pagal Konstituciją tik Seimas gali steigti ir panaikinti ministerijas, tačiau tai daryti jis gali tik Vyriausybės siūlymu (67 str. 7 p.). Ar Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento aktai neprieštaruja Konstitucijai, sprendžia Konstitucinis Teismas (105 str. 1 ir 2 d.), kurio sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami (107 str. 2 d.). Šie ir kiti panašūs *stabdžių ir atsvarų* mechanizmai nepaneigia valdžių padalijimo principo – jie tiesiog neleidžia kuriai nors vienai valdžios šakai vyrauti kitų valdžios šakų atžvilgiu. Kita vertus, tai, kad kiekviena valstybės valdžios šaka yra atskirta nuo kitos valdžios šakos, yra savarankiška ir nepriklausoma, nereiškia, kad valdžios šakos yra visiškai izoliuotos viena nuo kitos. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad „valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, *negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai*“⁵⁷. Valdžių padalijimo principo paskirtis – *apriboti*, bet *ne susilpninti* valstybės valdžią. Todėl valdžių padalijimo principas, stabdžių ir atsvarų sistema nepaneigia valstybės valdžių sąveikos ir jų bendradarbiavimo. Svarbu, kad nė viena valstybės valdžia neišiterptų į kitai valstybės valdžiai priskirtų įgaliojimų vykdymą.

II.5.3. Ką reiškia konstitucinė nuostata „atitinkamus santykius reguliuoja įstatymas“?

Valdžių padalijimo principo kontekste labai svarbu nustatyti, *kokius teisinius santykius pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymais*, o kurie teisiniai santykiai gali būti reguliuojami Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais ir kitais teisės aktais. Konstitucijoje yra nemažai normų, kuriose nustatyta, kad atitinkamus santykius reguliuoja įstatymas. Antai Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo numatytais pagrindais (12 str. 1 d.); informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą (22 str. 2 d.); asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas (30 str. 2 d.); politinių partijų steigimą reglamentuoja įstatymas (35 str. 3 d.); darbo laiko trukmę apibrėžia įstatymas (49 str.

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

2 d.). Nuostatų, kuriose *expressis verbis* daroma nuoroda į įstatymus ar iš kurių kyla, kad tam tikrus santykius turi reguliuoti įstatymas, Konstitucijoje yra ir daugiau, iš viso apie 50. Pagal Konstituciją įstatymus leidžia Seimas (67 str. 2 p.), įstatymai taip pat gali būti priimami referendumu (69 str. 4 d.). Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje sąvoka „įstatymas“ yra aiškinama pažodžiui, kaip apimanti tik tuos *teisės aktus, kurie turi įstatymo formą*. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje įstatymo kategorijai priskiriami ir žemesnės negu įstatymai galios aktai, taigi ir vyriausybių leidžiami teisės aktai, o Lietuvos konstitucinėje teisėje įstatymai yra labai aiškiai atribojami nuo Vyriausybės ir kitų vykdomosios valdžios institucijų leidžiamų teisės aktų. Pagal Konstituciją Vyriausybės nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai, ministrų įsakymai turi poįstatyminio teisės akto statusą, jų teisinė galia žemesnė negu įstatymo.

Minėta, kad valdžių padalijimo principo kontekste labai svarbu nustatyti, kokius teisinius santykius pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymais. Kita vertus, nepakanka vien konstatuoti, kad vienus ar kitus santykius pagal Konstituciją turi reguliuoti įstatymas. Ne mažiau svarbu atskleisti, o *kas gi turi būti nustatyta įstatymu, kad būtų galima teigti, jog yra įvykdytas konstitucinis reikalavimas santykius reguliuoti būtent įstatymu*.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra suformuota doktrina, kad *jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik tokiu teisės aktu, kuris turi būtent įstatymo formą*. Įstatymas turi būti priimtas subjekto, pagal Konstituciją turinčio teisę leisti įstatymus, t. y. įstatymą turi būti priėmęs Seimas ar jis turi būti priimtas referendumu. Be to, įstatymas turi būti priimtas pagal tokias įstatymų priėmimo procedūras, kurios nustatytos Konstitucijoje ir Seimo statute. Taigi, jeigu Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai negali būti reguliuojami žemesnės galios teisės aktais – Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais, Respublikos Prezidento aktais ir kt. Pažymėtina, kad *Konstitucija nenumato vadinamosios deleguotosios įstatymų leidybos*⁵⁸. Vadinasi, Seimas negali

⁵⁸ Pritartina prof. E. Jarašiūno nuomonei, kad „teisės leisti įstatymus delegavimo Vyriausybei draudimas yra Konstitucijoje įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai priskirtų įgaliojimų apsaugos doktrinos elementas“. Žr. Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 199.

nei įstatymu, nei kuriuo nors kitu teisės aktu pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai reguliuoti santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami tik įstatymu⁵⁹. Tokius santykius Seimas turi reguliuoti pats, išleisdamas atitinkamą įstatymą. Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, kad įstatymų leidėjui ne visada lengva apsispręsti, kokius jo reguliuojamų visuomeninių santykių elementus jis turi nustatyti įstatymu, o ką gali pavesti reguliuoti Vyriausybei. Su šia problema dažnai susiduriama reguliuojant pensinio aprūpinimo, socialinės paramos, mokesčių, biudžeto sudarymo ir kitus santykius. Konstitucinio Teismo nagrinėtų bylų analizė leidžia atskleisti, *kokie teisinių santykių elementai turi būti nustatyti įstatymu*, kokių reikalavimų turi paisyti įstatymų leidėjas, *kai jis reguliuoja tuos santykius, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymu*.

Minėta, kad viena iš sričių, kuriose Konstituciniam Teismui teko aiškintis, ką reiškia konstitucinė nuostata „reguliuoja įstatymas“, yra *pensinis aprūpinimas ir socialinė parama*. Šių santykių teisinio reguliavimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 52 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais *įstatymų* numatytais atvejais“ (*išskirta autorias*). Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad visuomenė prisiima pareigą prisidėti prie išlaikymo tų savo narių, kurie dėl įstatymuose numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų socialinių rizikų. Vadinasi, socialiniam aprūpinimui pripažįstamas konstitucinės vertybės statusas. Be abejo, socialinės apsaugos, socialinio aprūpinimo, socialinės paramos santykių teisinio reguliavimo turinį lemia įvairūs veiksniai, *inter alia*, valstybės ir visuomenės ištekliai, materialinės ir finansinės galimybės. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, reguliuodamas minėtus santykius turi plačią diskreciją: jis gali pasirinkti ir įstatymuose įtvirtinti socialinės paramos teikimo modelį, *inter alia*, įvairias jo formas (valstybinę, privačią, mišrią ir kt.), jis taip pat turi diskreciją pasirinkti pensijų sistemą, nustatyti įvairių rūšių pensijas ir socialinę paramą.

Konstitucijos 52 straipsnį aiškinant Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų atribojimo kontekste, svarbu nustatyti, ką reiškia nuostata, jog „pensijos ir

⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-186.

socialinė parama nustatoma *įstatymu*“. Ar ši nuostata įstatymų leidėją įpareigoja įstatymu nustatyti tik pensijų ir socialinės paramos rūšis, o visa kita leidžia pavesti reguliuoti Vyriausybei? Kokios tokiu atveju yra Vyriausybės įgaliojimų ribos? Atskleidamas, ką reiškia Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „pensijos ir socialinė parama nustatoma *įstatymu*“, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad *įstatymu turi būti nustatomos ne tik atskiros socialinės paramos rūšys, bet ir socialinės paramos (pensinio aprūpinimo) pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai*⁶⁰. Konstituciniai teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimai suponuoja ir tai, kad *įstatymu nustatytinos senatvės, invalidumo pensijų, kitų socialinės paramos rūšių skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos ir kiti elementai turi būti aiškūs, nediskriminaciniai*. Konstitucijos 52 straipsnis suponuoja ir tai, jog įstatymu nustačius tam tikrą pensinį aprūpinimą valstybei kyla pareiga jį garantuoti nurodytiesiems asmenims tokiais pagrindais bei dydžiais, kurie nustatyti įstatyme; valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų. Asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų. Be to, teisinis reguliavimas neturėtų būti pernelyg dažnai keičiamas. Priešingu atveju gali būti pakenkta ne tik asmens pasitikėjimui valstybe ir teise, būtų pažeistas teisinės valstybės principas, bet galėtų būti pakenkta ir asmens orumui, jo sveikatai, nesilaikoma iš Konstitucijos 52 straipsnio 1 dalies kylančių imperatyvų. Taigi Konstitucijos 52 straipsnio nuostata „*pensijos ir socialinė parama nustatoma įstatymu*“ įpareigoja Seimą būtent *įstatymu nustatyti visus svarbiausius pensijų bei socialinės paramos santykių elementus*. Vyriausybė pagal Konstituciją to padaryti negali.

Kita vertus, Konstitucija *draudžia Seimui įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti tuos pensinių bei socialinės paramos santykių elementus, kurie gali ir turi būti nustatomi tik įstatymu*. Antai Valstybinių pensijų įstatymo nuostatos, kuriomis *Vyriausybei buvo suteikta teisė* nustatyti „kitas struktūras, kurių veikla buvo nukreipta kovai prieš rezistencinį judėjimą Lietuvoje ar vykdyti Lietuvos gyventojų genocidą“, taip pat patvirtinti „tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems tose institucijose (struktūrose) asmenims

⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236.

neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašą“, buvo pripažintos prieštaraujantioms Konstitucijai būtent dėl to, kad buvo nepaisoma Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinto reguliavimo, kuris suponuoja tai, kad jeigu norima nustatyti, jog esant tam tikroms sąlygoms atskirų grupių asmenys neturi teisės gauti minėtos pensijos, *tokie asmenys taip pat turi būti nurodomi įstatyme, o ne Vyriausybės nutarime*⁶¹.

Be abejo, praktikoje dažnai atsiranda poreikis detalizuoti įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucija nedraudžia to daryti žemesnės galios teisės aktais, pvz., Vyriausybės nutarimais, ministrų įsakymais. Tačiau poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) galima nustatyti tik socialinės apsaugos, socialinės paramos santykius reguliuojančių *įstatymų įgyvendinimo tvarką*. Poįstatyminis teisinis reguliavimas gali apimti tik atitinkamų *procedūrų* nustatymą. Kita vertus, teisėkūroje ne visada lengva nubrėžti *ribą tarp to, kas yra įstatymų įgyvendinimas, o kas yra pačios teisės nustatymas*. Kad ir kaip būtų, Vyriausybės nutarimais nustatomas teisinis reguliavimas (t. y. poįstatyminis teisinis reguliavimas) visada turi būti grindžiamas įstatymu. Kartu Konstitucinis Teismas yra suformavęs doktriną, kad įstatymų leidėjas gali įstatymu pavesti Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės valdymo institucijoms detalizuoti įstatymų nustatytą teisinį reguliavimą ir tada, kai tokį poreikį objektyviai lemia *būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia profesine kompetencija tam tikroje srityje* (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai). Socialinės apsaugos, socialinės paramos santykių teisiniame reguliavime vadinamoji „*specialiųjų žinių*“ doktrina reiškia, *inter alia*, kad tam tikri įgaliojimai vykdomosios valdžios ar kitoms institucijoms gali būti suteikiami atsižvelgiant į jų funkcijas⁶². Atitinkami vykdomosios valdžios sprendimai Konstituci-

⁶¹ Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14-370.

⁶² Pavyzdžiui, ligų, kuriomis sergantis asmuo gali būti pripažintas turinčiu tam tikrą neįgalumą, sąrašą turi teisę nustatyti sveikatos apsaugos ministras pagal atitinkamos gydytojų komisijos pasiūlymus. Būtų neracionalu aiškinti Konstitucijos nuostatą „*socialinė parama nustatoma įstatymu*“, kaip esą reiškiančią, jog būtent parlamentas įstatymu turi nustatyti minėtą ligų sąrašą. Tam reikia specialios profesinės medikų kompetencijos, specialių medicininių žinių, tad įstatymų leidėjas gali pavesti tai nustatyti atitinkamoms vykdomosios valdžios institucijoms. Nuostata, kad įstatymų leidėjas gali įstatymu pavesti Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės valdymo institucijoms detalizuoti įstatymų numatytą teisinį reguliavimą ir tada, kai tokį poreikį objektyviai

nio Teismo yra interpretuojami kaip įstatymų įgyvendinimas. Tačiau, kaip ne kartą savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 52 straipsnyje nurodytų santykių *poįstatyminiu teisiniu reguliavimu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimties*.

Panašaus požiūrio į tai, ką reiškia nuostata „nustato įstatymas“, Konstitucinis Teismas laikosi aiškindamas ir kitas Konstitucijos nuostatas, pvz., Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas ir biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostatos „nuosavybės teises saugo įstatymai“ turinį.

Trumpai apibūdinant, *koks yra įstatymo ir Vyriausybės nutarimo santykis*, galima konstatuoti, jog konstitucinėje jurisprudencijoje nuosekliai susiformavo tokia *doktrina*: 1) jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik tokiu teisės aktu, kuris turi būtent įstatymo formą; 2) tokie santykiai negali būti reguliuojami žemesnės galios teisės aktais – Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais, Respublikos Prezidento aktais ar kitais poįstatyminiais teisės aktais; 3) tokiais atvejais įstatyme turi būti nustatyti visi svarbiausi reguliuojamų santykių elementai; 4) Vyriausybės nutarimai turi būti priimami remiantis įstatymais; 5) jeigu Konstitucija nereikalauja tam tikrų santykių reguliuoti įstatymais – Vyriausybė gali leisti nutarimus remdamasi jai priskirtais įgaliojimais (svarbu, kad taip nebūtų išterpiama į kitai institucijai priskirtus įgaliojimus); 6) Vyriausybės nutarimas paprastai yra įstatymo normų taikymo aktas neatsižvelgiant į tai, ar Vyriausybės nutarimas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo; 7) Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia*, tai, kad Vyriausybės nutarimai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai; 8) Vyriausybės nutarimai negali keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis⁶³. Nors aiškinant

lemia būtinumas teisėkūroje remtis *specialiomis žiniomis ar specialia profesine kompetencija tam tikroje srityje*, yra suformuluota Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarime. *Valstybės žinios*. Nr. 2005, Nr. 19-623.

⁶³ Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 115-4888.

Konstituciją aiškiai vyrauja *funkcinis* (interpretatyvistinis) požiūris į Konstituciją, tačiau atribojant Seimo ir Vyriausybės įgaliojimus, Konstitucinio Teismo sprendimuose neretai pirmenybė atiduodama *formaliajai* Konstitucijos nuostatų sampratai.

KLAUSIMAI

1. Nurodykite svarbiausius valdžių padalijimo principo formavimosi raidos etapus.
2. Apibūdinkite Š. Monteskjė (Ch. L. Montesquieu) idėjas apie valdžių padalijimą.
3. Atskleiskite valdžių padalijimo principo funkcinį, institucinį ir personalinį lygmenis.
4. Kas yra „stabdžių ir atsvarų“ sistema?
5. Kaip valdžių padalijimo principas suprantamas konstitucinėje jurisprudencijoje?
6. Ar Lietuvoje yra „deleguotoji“ įstatymų leidyba?
7. Ką reiškia konstitucinė nuostata „santykius reguliuoja įstatymas“?
8. Koks yra įstatymo ir poįstatyminio teisės akto santykis?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Montesquieu, Ch. L. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004;
 Sabine, H. G.; Thorson, L. T. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008;
 Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*, 2002, 26 (18);
 Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija*, 2002, 27 (19).

III. KAS GALI BŪTI RENKAMAS SEIMO NARIU?

III.1. Seimo rinkimų konstituciniai principai

Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo nariai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Nurodytos Konstitucinės nuostatos – *Seimo narių rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, rinkimų teisė yra lygi, balsavimas yra slaptas* – laikomos *Seimo rinkimų principais*.

Visuotinė rinkimų teisė reiškia, kad Seimo rinkimuose turi teisę dalyvauti (turi teisę rinkti) visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų (Konstitucijos 34 str. 1 d.). Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų (Konstitucijos 56 str. 1 d.).

Lygi rinkimų teisė reiškia, kad kiekvienas turintis teisę rinkti Lietuvos Respublikos pilietis rinkimuose turi po vieną balsą, o šis balsas yra lygiavertis kiekvieno kito, turinčio teisę rinkti, piliečio balsui. Kiekvienas rinkėjas turi lygią teisę pareikšti savo nuomonę dėl kandidato, už kurį jis balsuoja, o ši nuomonė yra lygiavertė kiekvieno kito balsavusio už šį sąrašą rinkėjo nuomonei. *Lygi* rinkimų teisė suponuoja ir tai, kad rinkimų apygardos turi būti sudaromos taip, kad vieną Seimo narį galėtų rinkti maždaug vienodas rinkėjų skaičius.

Tiesioginiai rinkimai reiškia, kad Seimo narius rinkėjai renka patys, be tarpininkų.

Slaptas balsavimas reiškia, kad rinkėjai balsuoja asmeniškai ir slapta. Rinkėjui turi būti sudarytos sąlygos netrukdomam slaptai užpildyti balsavimo biuletenį ir balsuoti pačiam. Kontroluoti rinkėjų valią draudžiama, balsavimo metu taip pat draudžiama paveikti rinkėjo valią balsuoti arba nebalsuoti už kurį nors kandidatą ar kandidatų sąrašą. Tiek rinkėjui, tiek kitiems asmenims su biuleteniu draudžiama atlikti tokius veiksmus, kurie galėtų atskleisti balsavimo paslaptį. Slaptas balsavimas numato, kad rinkėjas turi balsuoti pats, kad draudžiama balsuoti už kitą asmenį arba pavesti

kitam asmeniui balsuoti už save. Rinkėjas, kuris dėl fizinės negalios negali balsuoti pats, gali balsuoti padedamas kito asmens, kuriuo jis pasitiki. Toks rinkėjas gali pasikviesti kitą asmenį, kuris už jį užpildytų rinkimų biuletenį ir įmestų į balsadėžę. Tačiau tuo „kitu“ asmeniu negali būti rinkimų komisijos pirmininkas, komisijos narys ar rinkimų stebėtojas. Asmuo, padėjęs fizinę negalią turinčiam asmeniui užpildyti balsavimo biuletenį ir taip sužinojęs jo balsavimo paslaptį, negali jos atskleisti. Pabrėžtina, kad rinkėjas, neturintis fizinės negalios, kuri trukdytų užpildyti rinkimų biuletenius, turi juos užpildyti pats. Balsuoti slapta – tai ne tik rinkėjų teisė, bet ir pareiga. Tik slaptas balsavimas užtikrina laisvą tikros rinkėjų valios pareiškimą.

Nurodyti Seimo narių rinkimų principai – rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, rinkimų teisė yra lygi, balsavimas yra slaptas – Konstitucijos 55 straipsnyje įtvirtinti *expressis verbis*. Konstitucija turi ne tik *explicitinę*, bet ir *implicitinę* teisinį reguliavimą, kurį išreiškia įvairūs konstituciniai principai, atitinkamo konstitucinio instituto paskirtis, visuminis konstitucinis reguliavimas. *Seimo rinkimų konstituciniai principai yra įtvirtinti ne tik Konstitucijos 55 straipsnio, bet ir kitose Konstitucijos nuostatose.*

Iš Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, kad jos valdymo forma yra respublika, iš 4 straipsnio nuostatos, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus, iš 33 straipsnio nuostatos, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus, iš 55 straipsnio nuostatos, kad Seimo nariai yra Tautos atstovai, kurie renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės imperatyvų darytina išvada, kad Seimo nariai, taigi ir visas Seimas, gali ir turi būti renkami tik tokiuose rinkimuose, kurie yra *demokratiški ir laisvi*. Demokratiški ir laisvi parlamento rinkimai yra esminis demokratinės visuomenės elementas, be tikrai demokratiškų ir laisvų rinkimų demokratinė visuomenė negalima. Konstitucijoje yra įtvirtintas *Seimo rinkimų būtinumas ir rinkimų periodiškumas*. Tai reiškia, jog pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kad Seimo rinkimai nėra rengiami arba jie rengiami ne Konstitucijoje nustatytais periodais. Konstitucija draudžia išleisti įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriais būtų nustatyta, kad Seimo rinkimai nėra rengiami pasibai-

gus Konstitucijoje nustatytam Seimo ketverių metų kadencijos laikotarpiui. Vienintelė išimtis, kai Seimo rinkimai gali būti nerengiami Konstitucijoje numatytu periodišku, yra numatyta pačioje Konstitucijoje: pagal Konstitucijos 143 straipsnį, jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai Seimo rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Tačiau ir tokiu atveju Seimo rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus.

Iš įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (1, 4, 22, 33, 55 ir kt.) įtvirtintų nuostatų, taip pat iš jos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvų *kildintini* ir tokie *Seimo rinkimų principai*: 1) Seimo rinkimai turi būti konkurenciniai, t. y. rinkėjai turi turėti realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų; 2) visų Seimo rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų teisė vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Seimo narius; draudimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai teisę kelti kandidatus į Seimo narius galėtų turėti tik kuri nors viena (pvz., esanti valdžioje ar pan.) politinė partija ar kuri nors viena asmenų grupė; 3) visų politinių partijų ir kandidatų į Seimo narius teisė vienodomis sąlygomis dalyvauti Seimo rinkimų kampanijoje, įskaitant visų politinių partijų, kandidatų į Seimo narius teisę vienodomis sąlygomis laisvai skelbti savo rinkimų programas (pažiūras), supažindinti su jomis rinkėjus bei rinkėjų teisę žinoti rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, kandidatų į Seimo narius rinkimų programas (pažiūras) ir laisvai jas svarstyti; 4) galimybė rinkėjams balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, taip pat nepatiriant jokio materialinio ar kitokio „skatinimo“ dalyvauti rinkimuose ar juose nedalyvauti; 5) valstybės valdžios ir kitų valstybės institucijų nešališkumas (neutralumas) Seimo rinkimų kampanijos atžvilgiu; 6) Seimo rinkimų viešumas, skaidrumas; 7) pažeistų rinkimų teisių reali gynyba, įskaitant teisminę gynybą; 8) sąžiningas Seimo rinkimų rezultatų nustatymas; 9) Seimo rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų galutinius rezultatus turi nustatyti nepriklausoma ir nešališka institucija – Vyriausioji rinkimų komisija.

Nurodyti konstituciniai Seimo rinkimų principai neretai susipina tarpusavyje, vienas rinkimų principas dažnai yra kito rinkimų principo dalis, lemia kito rinkimų principo turinį, tad pateiktas šių principų apibrėžimas yra sąlyginis – pasirinktus atitinkamus kriterijus galimas ir kitoks jų apibū-

dinimas bei skirstymas. Pastebėtina ir tai, kad minėtos nuostatos, kurios įvardijamos kaip konstituciniai Seimo rinkimų principai, gali būti apibūdintos ir kitaip, pvz., kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementai (sudedamosios dalys). Tačiau kad ir kaip apibūdintume minėtas nuostatas, – ar kaip Seimo rinkimų konstitucinius principus, ar kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementus (sudedamąsias dalis), – galima teigti, jog pagal Konstituciją Seimas gali ir turi būti renkamas tik tokiuose rinkimuose, kurie yra visuotiniai, tiesioginiai, kai rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas – slaptas; pagal Konstituciją galimi tik tokie Seimo rinkimai, kai dėl Seimo nario mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę laisvai rinktis iš įvairių pažiūrų kandidatų, gali laisvai pareikšti savo valią⁶⁴. Iš Konstitucijos valstybei kyla pareiga pozityviai veikti, kad Seimo rinkimai būtų demokratiški ir laisvi, vykėtų Konstitucijoje numatytais periodais. Tik tuomet, kai paisoma Konstitucijoje įtvirtintų Seimo rinkimų principų, tokiu rinkimų būdu suformuotas Seimas – Tautos atstovybė, yra legalus ir legitimus. Konstitucijoje įtvirtinta piliečio teisė rinkti Seimo narius (aktyvioji rinkimų teisė) ir teisė būti išrinktam Seimo nariu (pasyvioji rinkimų teisė) yra individuali teisė. Šios teisės esmę sudaro reali teisė dalyvauti demokratiškuose ir laisvuose Seimo rinkimuose remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu, tiesiogiai renkant Seimo narius. Konstitucijoje įtvirtintas demokratiškų ir laisvų Seimo rinkimų principas yra Tautos aukščiausiosios suverenios galios tiesioginės raiškos būdas, o teisė rinkti Seimo narius ir teisė būti išrinktam Seimo nariu yra labai svarbus piliečio teisinio statuso demokratinėje visuomenėje elementas. Pagal Konstituciją valstybei kyla pareiga užtikrinti vienodą rinkimų teisę visiems Lietuvos Respublikos piliečiams be jokios diskriminacijos.

Konstitucijoje nėra įtvirtintos jokios konkrečios Seimo rinkimų sistemos, pagal Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalį Seimo narių rinkimų tvarką

⁶⁴ Pagrindiniai rinkimų principai buvo patvirtinti Venecijos Komisijos 51-oje sesijoje, kurį vyko 2002 m. liepos 5–6 d.; Venecijos komisija patvirtino „Rekomenduojamų normų vykdant rinkimus sąvadą“, kuris dar vadinamas „Geros praktikos rinkimų kodeksas“ (Code of good practice in electoral matters). *Guidelines and Explanatory Report*. CDL – STD (2003) 034. Šiame dokumente yra nurodomi tokie penki pagrindiniai rinkimų principai: visuotinė rinkimų teisė, lygi rinkimų teisė, laisvi rinkimai, slaptas balsavimas ir tiesioginė rinkimų teisė. Be to, nurodoma, kad rinkimai turi vykti reguliariai. Šie rinkimų principai laikomi Europos konstitucinio paveldo dalimi; jie, kaip rašoma minėtame sąvade, sudaro Europos rinkimų paveldo pagrindą.

nustato įstatymas. Ši nuostata reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą išleisti įstatymą, kuriuo būtų nustatyta Seimo rinkimų sistema, kandidatų į Seimo narius iškėlimo, jų įregistravimo, balsavimo, rinkimų rezultatų nustatymo tvarka, taip pat būtų reguliuojami kiti rinkimų santykiai. Pagal Konstituciją visi svarbiausi Seimo rinkimų proceso elementai (rinkimų santykiai) turi būti reguliuojami teisės aktu, turinčiu būtent įstatymo formą, o ne koku nors žemesnės teisinės galios aktu. Tai, kad Konstitucijoje yra numatyta Vyriausioji rinkimų komisija (Konstitucijos 67 str. 13 p.), suponuoja ir jos atitinkamus įgaliojimus organizuojant bei vykdant Seimo rinkimus, *inter alia*, įgaliojimus leisti atitinkamus teisės aktus. Tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos išleistais teisės aktais gali būti reguliuojami tik vadinamieji techniniai Seimo rinkimų proceso elementai, jais negalima nustatyti teisės normų, sudarančių rinkimų teisės turinį. Nustatydamas Seimo rinkimų sistemą, reguliuodamas kitus Seimo rinkimų santykius, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją, tačiau tai nereiškia, kad jis gali savo nuožiūra nustatyti bet kokią Seimo narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėjas saisto konstituciniai Seimo rinkimų principai, nuo kurių jis negali nukrypti.

III.2. Kas gali būti renkamas Seimo nariu?

Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, nustatyti Konstitucijos 56 straipsnyje, taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose.

Pagal Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalį Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, taip pat rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų ir nuolat gyvena Lietuvoje. Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo nariais negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, taip pat asmenys, teismo pripažinti neveiksniais.

III.2.1. Seimo nariu gali būti renkamas tik Lietuvos Respublikos pilietis

Pagal Konstitucijos 12 straipsnį Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo nustatytais pagrindais (1 dalis), pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas (3 dalis).

Kokie asmenys yra Lietuvos Respublikos piliečiai, nustato Pilietybės įstatymas⁶⁵. Pagal Pilietybės įstatymo 5 straipsnį Lietuvos Respublikos piliečiai yra: 1) asmenys, kurie šio įstatymo įsigaliojimo dieną yra Lietuvos Respublikos piliečiai; 2) asmenys, atkūrę Lietuvos Respublikos pilietybę pagal šį įstatymą; 3) asmenys, įgiję Lietuvos Respublikos pilietybę pagal šį įstatymą.

Atkreipkime dėmesį, jog Konstitucijoje nėra reikalaujama, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis pagal kilmę, t. y. įgijęs Lietuvos Respublikos pilietybę gimdamas. Toks reikalavimas Konstitucijoje nustatytas tik asmeniui, siekiančiam būti išrinktam Respublikos Prezidentu (Konstitucijos 78 str. 1 d.). Seimo nario atžvilgiu svarbu tai, kad asmuo būtų Lietuvos Respublikos pilietis – pilietybės įgijimo būdas reikšmės neturi. Tad siekti būti išrinktam Seimo nariu gali ir Lietuvos Respublikos pilietis pagal kilmę, ir asmuo, įgijęs Lietuvos Respublikos pilietybę natūralizacijos būdu, ir asmuo, kuriam Lietuvos Respublikos pilietybė buvo suteikta supaprastinta tvarka ar išimties tvarka už nuopelnus Lietuvos valstybei.

Konstitucinis reikalavimas, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik Lietuvos Respublikos pilietis, yra susijęs su kitomis konstitucinėmis nuostatomis: Seimas yra Tautos atstovybė (Konstitucijos 55 str. 1 d.); Tauta suverenią galią vykdo per savo atstovus (4 str.); rinkimų teisę turi piliečiai (34 str.) ir kt. Pilietybė išreiškia ypatingą – nuolatinę teisinę asmens ir valstybės ryšį, atspindi teisinę asmens priklausomybę valstybinei bendruomenei, pilietinei Tautai. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta, kad tik Lietuvos piliečiai gali nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, ūkio sistemą, spręsti kitus esminius Tautos ir valstybės gyvenimo klausimus, akivaizdu, kad būti Tautos atstovais – Seimo nariais, gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai.

III.2.2. Nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei

Pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas Lietuvos pilietis, kuris „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ (56 str. 1 d.).

Konstitucijoje reikalavimas „būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ yra suformuluotas gana abstrakčiai. Konstitucijos

⁶⁵ *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 144-7361.

normose nėra detalizuota, kokią konkrečiai priesaiką ar pasižadėjimą asmuo turi būti davęs užsienio valstybei, koku būdu jis tai turėjo būti padaręs, kokia užsienio valstybės institucija ir kaip turėjo konstatuoti tokios priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei davimą, kad asmenį būtų galima laikyti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Tačiau konstitucinė formuluotė „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ suponuoja ne bet kokią priesaikos ar pasižadėjimo pobūdį, bet politinį pobūdį, nes rašoma apie priesaiką ar pasižadėjimą ne bet kokiam subjektui, bet ypatingam subjektui – užsienio valstybei.

Konstitucinės nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ samprata atskleista Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime, priimtame nagrinėjant, ar Konstitucijai neprieštarauja kai kurios Seimo rinkimų įstatymo bei Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatos. Nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad aiškinant minėtos konstitucinės nuostatos turinį, joje vartojamas formuluotes „priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei“ reikėtų suprasti kaip bet kurią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei. Kita vertus, atskleidžiant šių konstitucinių nuostatų turinį, būtina prisiminti ir svarbiausius tikslus, dėl kurių ji (kartu su kitomis nuostatomis) yra įtvirtinta Konstitucijoje. Tai iš esmės politiniai tikslai: užtikrinti Seimo – ne tik kaip valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos, bet ir kaip Tautai atstovaujančios institucijos, tinkamą suformavimą. Akivaizdu, kad Tautai gali atstovauti tik Lietuvos Respublikos piliečiai.

Konstitucinės nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinys aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog „išrinktas Seimo narys <...> prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai“, taip pat nuo 59 straipsnio 3 dalies nuostatos, jog „Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato“. Vadinasi, Konstitucija iš Seimo nario besąlygiškai reikalauja ištikimybės, priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus. Tai suprantama, nes valstybės valdžios institucijose gali dirbti tik lojalūs tai valstybei asmenys, kurių ištikimybė jai ir patikimumas nekelia jokių abejonių. Akivaizdu, kad jeigu Seimo nario priesaiką duotų asmuo, kuris yra susijęs priesaika ar pasižadėjimu ir kitai valstybei, kiltų abejonių dėl duotos priesaikos tik-

rumo ir patikimumo, o tokio Seimo nario teisinė politinė situacija taptų dviprasmiška⁶⁶.

Taigi Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta *formuluotė* „*priesaika ar pasižadėjimas užsienio valstybei*“ apima bet kokius asmens politinio pobūdžio įsipareigojimus užsienio valstybei: tiek kylančius iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, tiek atsirandančius kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu. Konstitucinis Teismas 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime yra pabrėžęs, kad „svarbiausias būdas konstitucinei sąlygai – būti nesusijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei – įvykdyti yra užsienio valstybės pilietybės atsisakymas“.

Atsižvelgdamas į nuostatos „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ konstitucinę sampratą, įstatymų leidėjas gali nustatyti ir kitus, papildomus reikalavimus, kad ši konstitucinė nuostata būtų įvykdyta. Įstatymų normos, nustatančios tokius reikalavimus, turi būti suformuotos aiškiai, nedviprasmiškai, kad liktų kuo mažiau galimybių skirtingai jas aiškinti. Ypač svarbu nustatyti procedūras, kurios turi būti įvykdytos, kad būtų galima spręsti, ar asmuo, kuris buvo susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, jau nėra susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei⁶⁷.

III.2.3. Asmens amžius

Pagal Konstituciją (56 str. 1 d.) Seimo nariu gali būti renkamas asmuo, kuris rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų. Rengiant Konstituciją buvo preziumuojama, jog toks amžius yra pakankamas, kad asmuo būtų subrendęs, turėtų gyvenimiškos patirties, gebėtų suvokti žmonėms, visuomenei ir valstybei rūpimas problemas, turėtų sukaupęs pakankamai žinių ir įgūdžių, būtinų Seimui priimant atitinkamus sprendimus. Pagrindinė Seimo funkcija – įstatymų leidyba. Įstatymai leidžiami Tautos vardu, jais

⁶⁶ Antai pagal JAV įstatymus asmuo, davęs JAV piliečio priesaiką, įsipareigoja absoliučiai atsisakyti ištikimybės bet kuriai kitai valstybei, kurios valdinys jis anksčiau buvo, ginti JAV konstituciją nuo bet kurių vidaus ir užsienio priešų, tarnauti JAV karinėse pajėgose ir pan. Akivaizdu, kad jeigu asmuo, prieš tapdamas Seimo nariu, būtų davęs JAV piliečio priesaiką, jis net ir tapęs Seimo nariu būtų susaistytas minėta priesaika, taigi dėl jo duotos Seimo nario priesaikos tikrumo ir patikimumo visada galėtų kilti abejonės.

⁶⁷ Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 84–100.

reguliuojami svarbiausi santykiai, todėl leisti įstatymus gali tik pakankamai subrendę asmenys. Suprantama, ne visi to paties amžiaus asmenys brandumą pasiekia vienu metu: vieni yra pakankamai subrendę būdami gana jauni, o kiti brandumą pasiekia gana vėlai. Tačiau Konstitucijos nesiorientavo į atskirus atvejus; Konstitucijoje įtvirtintas amžiaus cenzas yra grindžiamas nuostata, kad būtent 25 metai – tai tas amžius, kai asmuo yra pakankamai subrendęs, kad galėtų būti renkamas Tautos atstovu – Seimo nariu.

Pastebėtina, kad asmens amžius, kurį sukakęs asmuo gali būti renkamas Seimo nariu, įvairiuose Lietuvos valstybės raidos etapuose buvo *nevienodas*. Antai pagal 1922 m. Konstituciją Seimo nariu galėjo būti renkamas asmuo, turintis ne mažiau kaip 24 metus; pagal 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijas – ne mažiau kaip 30 metų; pagal 1990 m. Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą (laikinąją Konstituciją) – sukakęs 21 metus.

III.2.4. Reikalavimas nuolat gyventi Lietuvoje

Pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas asmuo, kuris *nuolat gyvena Lietuvoje* (56 str. 1 d.). Šis konstitucinis reikalavimas grindžiamas nuostata, kad Tautai atstovauti gali tik tas pilietis, kuris gerai žino visuomenės ir valstybės problemas, gerai supranta žmonių lūkesčius ir siekius. Asmuo, kuris nuolat gyvena ne Lietuvoje, bet kitoje valstybėje, gali būti atitrūkęs nuo realios Lietuvos tikrovės, gali nesuvokti čia esančių problemų ir jų sprendimo būdų. Tapęs Seimo nariu toks asmuo negalėtų deramai vykdyti Tautos atstovo pareigų. Todėl Konstitucijoje ir yra įtvirtintas reikalavimas, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris nuolat gyvena Lietuvoje.

Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nuolat gyvenančiu Lietuvoje laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kurio duomenys apie gyvenamąją vietą įrašyti Lietuvos Respublikos gyventojų registre, arba pilietis, kuris pagal Civilinį kodeksą pripažįstamas turinčiu nuolatine gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje.

Lietuvos Respublikos gyventojų registras yra pagrindinis valstybės registras, jame tvarkomi Lietuvos Respublikos piliečių duomenys, įskaitant jų gyvenamąją vietą⁶⁸. Pagal Lietuvos Respublikos gyventojų registro įsta-

⁶⁸ Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 28-793.

tymo 9 straipsnio 1 dalies 8 punktą registre nurodoma asmens gyvenamoji vieta, atvykimo į gyvenamąją vietą data; jeigu asmuo išvyksta gyventi į užsienį, – išvykimo vieta (valstybė) ir išvykimo data; jeigu asmuo nuolat gyvena užsienyje, – valstybė; jeigu asmuo neturi gyvenamosios vietos, – savivaldybė, kurioje asmuo gyvena. Nors Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme nėra nurodoma, kad registre tvarkomi duomenys tų Lietuvos Respublikos piliečių, kurie *nuolat gyvena Lietuvoje*, iš įstatymo paskirties – kaupti Lietuvos Respublikos gyventojų duomenis, taip pat iš įstatymo nuostatų, kad registre nurodoma „asmens gyvenamoji vieta“ matyti, jog registre, *inter alia*, nurodomi duomenys: 1) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie nuolat gyvena Lietuvoje; 2) Lietuvos Respublikos piliečių, kurie Lietuvoje nuolat negyvena, bet deklaruoja savo gyvenamąją vietą Lietuvoje. Registre taip pat fiksuojama tai, kada Lietuvos Respublikos pilietis išvyko gyventi į kitą valstybę, o jeigu kitoje valstybėje apsigyveno nuolat – kokioje valstybėje nuolat apsigyveno.

Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas yra susijęs su teisiniu reguliavimu, nustatytu *Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme*⁶⁹. Pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą Lietuvos Respublikos gyventoju laikomas Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis Lietuvos Respublikos pilietis, užsienio valstybės pilietis ir asmuo be pilietybės (3 str. 3 d.). Lietuvos Respublikos pilietis, gyvenantis Lietuvoje, privalo deklaruoti savo gyvenamąją vietą – nurodyti gyvenamosios vietos adresą, t. y. namo, buto ar kitos patalpos, kurioje jis gyvena, adresą (3 str. 1 ir 4 d.). Pagal įstatymo 3 straipsnio 2 dalį asmens gyvenamąją vietą laikoma ta pagrindinė vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs. Jeigu asmuo gyvena keliose vietose, jis privalo deklaruoti tik vieną gyvenamąją vietą, t. y. tą vietą, kurioje jis faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria labiausiai susijęs. Įstatyme taip pat nustatyta, kad gyvenamąją vietą turi deklaruoti asmenys, kurie neturi gyvenamosios vietos, t. y. asmenys, neturintys gyvenamosios patalpos (3 str. 8 d.); gyvenamąją vietą Lietuvoje taip pat turi deklaruoti Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie atvyko į Lietuvą ilgiau kaip 183 dienoms per metus, bei piliečiai, keičiantys gyvenamąją vietą Lie-

⁶⁹ Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 66-1910.

tuvos Respublikoje ar išvykstantys iš Lietuvos Respublikos ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui (4 str. 1 d. 1 p.)⁷⁰.

Minėta, kad asmuo gali būti pripažintas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje, jeigu jis atitinka *Civiliniame kodekse* nustatytas sąlygas. Pagal Civilinio kodekso 2.12. straipsnio 1 dalį fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta reiškia asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi – asmens nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta.

Taigi pagal Civilinį kodeksą Lietuvos Respublikos pilietis laikomas nuolat gyvenančiu Lietuvoje, jeigu jis nuolat ar daugiausia gyvena Lietuvoje ir būtent Lietuvą laiko savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta.

Civilinio kodekso 2.12 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „fizinis asmuo pripažįstamas turinčiu nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, jeigu jis Lietuvos Respublikoje savo valia įkuria ir išlaiko savo vieningą arba pagrindinę gyvenamąją vietą, ketindamas čia įkurti ir išlaikyti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų centrą. Šis ketinimas gali būti išreikštas, be kita ko, asmeniui faktiškai būnant Lietuvos Respublikoje, taip pat nustačius asmeninius ar verslo ryšius tarp jo ir Lietuvos Respublikos asmenų arba remiantis kitais kriterijais.“

Taigi Civiliniame kodekse nurodyti dviejų rūšių nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai: objektyvūs ir subjektyvūs. *Objektyvūs kriterijai*, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, yra tai, jog čia – Lietuvoje yra asmens pagrindinė (reali, faktinė) gyvenamoji vieta, jo darbo vieta, jo šeimos reali (faktinė) gyvenamoji vieta, kad čia – Lietuvoje – asmens nurodytoje gyvenamojoje vietoje prireikus jį gali rasti viešosios valdžios atstovai ir pan. Svarbiausias objektyvus kriterijus yra tai, kad asmuo daugiausia realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje, o ne kurioje nors kitoje valstybėje. *Subjektyvus* kriterijus yra asmens ketinimas Lietuvą pripažinti savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta, t. y. subjektyvi asmens nuomonė, jo subjektyvi nuostata. Spren-

⁷⁰ Nuodugniau gyvenamosios vietos deklaravimą reglamentuoja Gyventojų registro tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2008 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. (29)4R-18 patvirtintos „Gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklės“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 44-1673.

džiant, ar asmuo nuolat gyvena Lietuvoje, būtina remtis ir objektyviais, ir subjektyviais kriterijais⁷¹.

Pažymėtina, kad konstitucinis reikalavimas „nuolat gyventi Lietuvoje“ turi savo, jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė – Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris *tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, t. y. realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje*. Lietuvos Respublikos pilietis, laikinai išvykęs gyventi į kitą valstybę dėl to, kad jis yra Lietuvai toje valstybėje atstovaujantis pareigūnas (pvz., diplomatas), ar yra Lietuvos Respublikos deleguotas pareigūnas kurioje nors tarptautinėje ar kitoje panašaus pobūdžio organizacijoje, kurios būstinė yra ne Lietuvoje, negali būti laikomas nuolat negyvenančiu ar negyvenančiu Lietuvoje. Iš Konstitucijos nekyla, kad Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie Lietuvos valstybės yra deleguoti užimti tam tikras pareigas Europos Sąjungos institucijose, tarptautinėse organizacijose dėl to prarastų galimybę įgyvendinti kokią nors konstitucinę teisę, *inter alia*, teisę būti renkamiems Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu. Atitinkamai būtų galima argumentuoti ir Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teisme dirbančių teisėjų iš Lietuvos nuolatinį gyvenimą Lietuvoje ir jų teisę būti renkamiems Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu⁷².

III.2.5. Draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, kuris nėra baigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį

Seimo nariais negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį (Konstitucijos 56 str. 2 d.). Konstitucinė formuluotė „pagal teismo paskirtą nuosprendį“ suponuoja, kad asmeniui buvo skirta bausmė ne už bet kokį teisės pažeidimą, bet už nusikalstamą veiką, kad bausmė buvo skirta teismo, kad bausmė buvo skirta priimant ne bet kokį teismo dokumentą, būtent teismo nuosprendį. Vadinasi, pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų neleista rinkti Seimo nariu asmenį, nubaustą teismo nutarimu už administracinį teisės pažeidimą ar kitokį teisės pažeidimą. Nuo Konstitucijoje

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 41.

⁷² Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 73–84.

nustatytų reikalavimų būtų nukrypta ir tuomet, jeigu įstatymų leidėjas nutartų iš esmės pakeisti įstatymuose vartojamą terminiją ir nustatytų, kad sprendžiant, pvz., administracinės ar kitokios atsakomybės klausimą, yra priimamas dokumentas, kuris vadinamas teismo nuosprendžiu. Nustatant konstitucinį draudimą rinkti Seimo nariais asmenis, kurie neatliko teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, „nuosprendžio“ sąvoka buvo siejama su bausmės skyrimu tik už nusikalstamą veiką, t. y. „nuosprendžio“ sąvoka buvo siejama tik su baudžiamąja atsakomybe. Nusikalstama veika – šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse nusikalstama veika yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai – nuo kitų teisės pažeidimų skiriasi visų pirma pavojingumo laipsniu, todėl įstatymų nustatytas reguliavimas negali būti keičiamas taip, kad „nuosprendžio“ sąvoka būtų siejama ne su baudžiamąja, bet kuria nors kita atsakomybe. Tai iškreiptų konstitucinio draudimo prasmę ir paskirtį. Kartu nurodyta konstitucinė nuostata „negali būti renkami asmenys, nebaigę atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“ reiškia, kad Konstitucijoje yra tiesiogiai įtvirtinta, jog nėra draudžiama rinkti Seimo nariu tokio asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra atlikęs šią bausmę.

Bausmė – tai valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Bausme siekiama sulaukyti asmenį nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti asmenį, padariusį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus, užtikrinti teisingumo įgyvendinimą (Baudžiamojo kodekso 41 str.).

Baudžiamajame kodekse yra numatytos įvairios bausmių rūšys. Padariusiam nusikaltimą asmeniui gali būti atimtos viešosios teisės, atimama teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, skiriami viešieji darbai, bauda, apribojama laisvė, skiriamas areštas, laisvės atėmimo bausmė (Baudžiamojo kodekso 42 str. 1 d.). Asmeniui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, gali būti atimamos viešosios teisės, atimama teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, skiriama bauda, apribojama laisvė, skiriamas areštas (Baudžiamojo kodekso 42 str. 2 d.).

Pažymėtina, kad nustatyti bausmes ir jų rūšis yra įstatymų leidėjo prerogatyva, kad bausmės gali būti nustatomos tik įstatymu, kad įstatymų lei-

dėjas šioje srityje turi tam tikrą diskreciją⁷³. Seimas, turėdamas įgaliojimus nustatyti bausmes, gali įvairiai jas klasifikuoti, taip pat skirstyti į pagrindines bei papildomas bausmes ir pan. Anksčiau galiojusiam Baudžiamajame kodekse bausmės būtent taip ir buvo skirstomos: vienos bausmės buvo laikomos pagrindinėmis, o kitos – papildomomis. Sprendžiant, ar asmuo yra atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę, neturi reikšmės, kaip ši bausmė vadinama Baudžiamajame kodekse, kokiai bausmių rūšiai ji yra priskirta – svarbiausia, kad tai būtų teismo nuosprendžiu asmeniui paskirta bausmė už nusikalstamos veikos padarymą ir kad ši bausmė būtų visiškai atlikta.

Konstitucija reikalauja, kad bausmė būtų atlikta visiškai; jokios išlygos, jokie „tarpiniai“ variantai Konstitucijoje nenumatyti. Taigi asmuo, *lygtinai atleistas* nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, taip pat asmuo, kuriam *bausmės vykdymas atidėtas*, negali būti renkamas Seimo nariu, nes, kol bausmė nėra visiškai atlikta, jiems teismas galėtų skirti tam tikrų įpareigojimų, kurie neleistų laisvai, niekieno nevaržomiems vykdyti Seimo nario – Tautos atstovo įgaliojimų. Svarbus ir moralinis aspektas – jeigu būtų nustatyta, kad Seimo nariu galėtų būti renkamas ir toks asmuo, kuris buvo nuteistas ir dar nėra baigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, tai reikštų, kad visuomenė toleruoja asmenis, darančius nusikaltimus, kad jai visai nesvarbu, kas jai atstovaus Seime, ir pan. Akivaizdu, kad toks teisinis reguliavimas nederėtų su Konstitucijoje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės imperatyvais, su Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstituciniu statusu. Toks teisinis reguliavimas būtų nepriimtinas nei moralės, nei teisės požiūriu. Jeigu asmuo yra lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ar asmeniui bausmės vykdymas atidėtas, pagal Baudžiamąjį kodeksą⁷⁴ toks asmuo *laikomas visiškai atlikęs bausmę, kai sueina laisvės atėmimo bausmės terminas* (Baudžiamojo kodekso 77 str. 4 d., 75 str. 4 d. 1 p.).

Konstitucijoje nėra nustatyta, iki kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, kad tai nebūtų kliūtis rinkti jį Seimo nariu. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Konstitucija nedraudžia rinkti Seimo nariu tokio asmens, kuris, jeigu jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, yra visiškai atlikęs šią bausmę, todėl labai svarbu, kad terminas, iki

⁷³ Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57-2552.

⁷⁴ *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 81-3309.

kada (kiek laiko likus iki Seimo rinkimų) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu paskirta bausmė, turi būti baigęs atlikti minėtą bausmę, būtų konstituciškai pagrįstas, kad jis asmens teisės būti renkamam Seimo nariu neribotų daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos. Manytina, jog Konstitucija suponuoja tokį minėtą terminą, kuris, viena vertus, turėtų būti toks, kad būtų galimybė patikrinti, ar asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė, tikrai yra ją visiškai atlikęs, kad būtų galimybė laiku paskelbti kandidatų į Seimo narius sąrašą, laiku atspausdinti rinkimų biuletenius ir pan.; kita vertus, minėtas terminas neturėtų būti labai „nutolęs“ nuo Seimo rinkimų datos, nes tokiu atveju galėtų kilti abejonė, ar toks – nuo Seimo rinkimų datos gerokai nutolęs – terminas yra konstituciškai pagrįstas, ar jis nevaržo asmens teisės būti renkamam Seimo nariu daugiau, negu tai kyla iš Konstitucijos⁷⁵.

III.2.6. Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, teismo pripažintas neveiksniu

Neveiksniu gali būti pripažintas toks asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti (Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 1 dalis). Taigi pagal Civilinį kodeksą yra du asmens pripažinimo neveiksniu kriterijai. Pirmas iš jų – asmens psichikos liga ar silpnaprotystė. Šiuos faktus gali nustatyti tik teismo psichiatrinė ekspertizė, todėl tokiose bylose teismas privalo ją skirti, kad išsiaiškintų, ar asmuo serga psichine liga, ar yra silpnaprotis. Antras kriterijus – asmens galėjimas suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti. Ne bet kuris psichikos sutrikimas ir psichikos ligos forma yra pagrindas pripažinti asmenį neveiksniu. Tik kai psichikos sutrikimas ar silpnaprotystė yra tokios formos, kad dėl jų asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, toks asmuo gali būti pripažintas neveiksniu. Ir pirmas, ir antras kriterijai yra medicininiai: faktą, kad asmuo serga psichine liga ar silpnaprotyste, kad asmuo dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės negali suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, gali nustatyti tik teismo psichiatrinė ekspertizė. Tačiau pripažinti asmenį neveiksniu atsižvelgdamas į teismo psichiatrinės ekspertizės išvadą gali tik teismas.

⁷⁵ Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 100–112.

Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Neveiksniam asmeniui nustatoma globa.

Preziumuojama, kad visi asmenys, siekiantys būti išrinkti Seimo nariais, yra veiksnūs. Tai reiškia, kad asmuo neturi pateikti įrodymų, jog jis yra veiksnus. Tačiau jeigu paaiškėja, kad asmuo yra teismo pripažintas neveiksniu, toks asmuo negali būti renkamas Seimo nariu.

Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris teismo pripažintas nepakaltinamu. Toks draudimas Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatytas, jis įtvirtintas Seimo rinkimų įstatyme (2 str. 3 d.). Nepakaltinamu pripažįstamas asmuo, kuris darydamas Baudžiamojo kodekso uždraustą veiką dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti veikos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų (Baudžiamojo kodekso 17 str. 1 d.). Pripažinti asmenį nepakaltinamu gali tik teismas. Asmeniui, teismo pripažintam nepakaltinamu, teismas gali taikyti įvairias priverčiamąsias medicininio poveikio priemones, numatytas įstatyme.

Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, nustatyti ne tik Konstitucijos 56 straipsnyje, bet ir Konstitucijos 74, 113 ir 141 straipsniuose.

III.2.7. Draudimas rinkti Seimo nariu asmenį, pašalintą iš pareigų apkaltos proceso tvarka

Šis reikalavimas Konstitucijoje nėra nustatytas *expressis verbis*, jis išvedamas iš Konstitucijos 74 straipsnyje įtvirtinto apkaltos instituto esmės ir jo paskirties, iš konstitucinio teisinės valstybės principo, iš konstitucinio reguliavimo visumos. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šturkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų, Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka nėra savitiksliis. Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – užkirsti kelią asmenims, šturkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Apkaltos proceso

tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės) turinį sudaro ir asmens, šurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš užimamų pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui bet kada ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką. (Apie apkaltos institutą plačiau skaitykite X skyrių.)

III.2.8. Seimo nariais negali būti renkami kariškiai, taip pat teisėjai

Konstitucijos 141 straipsnyje nustatyta, kad Seimo nariais ir savivaldybių tarybų *nariais negali būti asmenys*, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai; jie negali užimti renkamų ar skiriamų pareigų civilinėje valstybinėje tarnyboje, dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje. Pagal Konstitucijos 113 straipsnį teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje. Aiškinant šiuose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas nuostatas *vien lingvistiškai*, būtų galima teigti, kad jame įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, taip pat teisėjai *gali būti* renkami Seimo nariais, tačiau po to, kai jie yra išrenkami Seimo nariais, jie *turi apsispręsti*, ar būti Seimo nariais, ar ir toliau eiti iki tol užimamas pareigas ir atsisakyti Seimo nario mandato.

Toks, vien lingvistinis nurodytų konstitucinių nuostatų aiškinimas, būtų nepakankamas, neleistų atskleisti tikrojo jų turinio. Konstitucijos 141 bei 113 straipsnių nuostatos turi būti aiškinamos matant jų sąsajas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, taikant įvairius teisės aiškinimo metodus. Sprendžiant, ar asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, taip pat teisėjai *gali būti* renkami Seimo nariais, esminę reikšmę turi tai, kad – atitinkamai pagal Konstitucijos 141

ir 113 straipsnius – minėti asmenys negali dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje. Draudimas dalyvauti politinių partijų ir politinių organizacijų veikloje suponuoja ne tik draudimą būti politinių partijų ir politinių organizacijų nariais, vykdyti jų pavedimus ir pan., bet ir tai, kad nurodyti asmenys turėtų vengti demonstruoti savo politines pažiūras, turėtų vengti kritikuoti ar vertinti valstybės institucijų priimtus sprendimus, pagaliau – neturėtų bet kokia forma daryti įtakos, kištis į tokių sprendimų priėmimą. Seimo rinkimų kampanija visada turi politinį pobūdį, tokios kampanijos metu visada yra pateikiami valstybės valdžios institucijų, jų pareigūnų priimtų sprendimų vertinimai (taip pat ir politiniai vertinimai), pateikiamos galimos tokių sprendimų alternatyvos ir kt. Vadinasi, tiek asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, tiek ir teisėjai Seimo rinkimų kampanijos metu faktiškai dalyvautų politinėje kovoje, o jeigu jie būtų įtraukti į politinių partijų sudarytus kandidatų į Seimo narius sąrašus, faktiškai dalyvautų politinių partijų veikloje. Kariškiai, sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, jeigu jie galėtų būti renkami Seimo nariais, dalyvautų politinėje kovoje ir su tais civiliais valstybės valdžios pareigūnais, kuriems jie yra pavaldūs, kurie vykdo kariuomenės, kitų sukarintų struktūrų civilinę kontrolę. Savo ruožtu teisėjai, jeigu jie galėtų būti renkami Seimo nariais, dalyvaudami rinkimų kovoje ir demonstruodami savo politines pažiūras, sudarytų prielaidas abejoti, ar teisėjai, taigi ir teismai, tikrai yra (bus) nešališki.

Svarbu ir tai, jog Konstitucijoje įtvirtintas darnios, teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, konstitucinis laisvų ir demokratinių rinkimų principas suponuoja, kad neturi būti sudaroma prielaidų asmenims, atliekantiems tikrąją karo arba alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėjusiems į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkams, puskarininkiams ir liktiniams, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokamiems pareigūnams, taip pat teisėjams pasinaudoti savo įgaliojimais siekiant tapti Seimo nariu, taigi kilti konfliktui tarp tokio asmens tarnybinių pareigų ir jo privataus intereso būti išrinktam Seimo nariu⁷⁶.

⁷⁶ Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 116–117.

Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teisę būti išrinktam nustato *Konstitucija ir rinkimų įstatymai*, o Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog Seimo narių rinkimų tvarką nustato *įstatymas*. Įstatymų leidėjas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus (teisę ir pareigą) išleisti Seimo rinkimų įstatymą, gali šiame įstatyme įtvirtinti ir tokias nuostatas, *inter alia*, tokius reikalavimus asmenims, kuriuos jie turi atitikti, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, kurie nėra tiesiogiai nurodyti atitinkamose Konstitucijos normose. Svarbu, jog Seimo rinkimų įstatyme nebūtų įtvirtinta tokių nuostatų – *inter alia*, tokių reikalavimų, kuriuos turi atitikti asmenys, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, – kurios konkuruotų su Konstitucijos nuostatomis arba nebūtų grindžiamos Konstitucijos nuostatomis. Kitaip tariant, Seimo rinkimų įstatyme gali būti nustatyti ir Konstitucijoje tiesiogiai nenurodyti, t. y. kitokie „papildomi“ reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu, tačiau jie turi būti konstituciškai pagrįsti, negali paneigti ar iškreipti Konstitucijoje *eksplicitiškai* bei *implicitiškai* įtvirtintų reikalavimų.

Apibendrinant reikalavimus asmeniui, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, konstatuotina, kad jie *expressis verbis* nustatyti Konstitucijos 56 straipsnyje; atitinkami konstituciniai draudimai būti išrinktam Seimo nariu taip pat kyla iš Konstitucijos 74, 113 bei 141 straipsnių nuostatų. Iš Konstitucijoje įtvirtinto *eksplicitinio* ir *implicitinio* teisinio reguliavimo išplaukia, kad Seimo nariu *gali būti renkamas* tik toks asmuo, kuris: 1) yra Lietuvos Respublikos pilietis; 2) nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei; 3) rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus; 4) nuolat gyvena Lietuvoje. Pagal Konstituciją Seimo nariu *negali būti renkamas*: 1) asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir jis dar nėra baigęs atlikti minėtos bausmės; 2) asmuo, teismo pripažintas neveiksniu; 3) teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų; 4) asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų; 5) Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie apkaltos proceso tvarka buvo pašalinti iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos su-

laužymą, taip pat už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo buvo šturkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika.

Pažymėtina, kad pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris iki jo įregistravimo kandidatu į Seimo narius atitinka *visus* Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytus ar iš Konstitucijos normų ir principų, iš konstitucinio reguliavimo visumos kildintinus reikalavimus (sąlygas). Asmuo, neatitinkantis nors vieno nurodyto reikalavimo (sąlygos), negali būti registruojamas kandidatu į Seimo narius ir negali būti renkamas Seimo nariu.

KLAUSIMAI

1. Nurodykite Seimo rinkimų principus, kurie Konstitucijoje įtvirtinti *expressis verbis*, taip pat principus, kurie Konstitucijoje įtvirtinti *implicitiškai*.
2. Kuriuose Konstitucijos straipsniuose įtvirtinti reikalavimai (sąlygos) asmenims, kurie gali būti renkami Seimo nariais?
3. Atskleiskite Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtintos nuostatos „nesusijęs priesaika ir pasižadėjimu užsienio valstybei“ turinį.
4. Koks yra Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtinto reikalavimo „nuolat gyventi Lietuvoje“ konstitucinis turinys?
5. Atskleiskite Konstitucijos 56 straipsnyje įtvirtinto draudimo rinkti Seimo nariu asmenį, kuris „nėra baigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“ turinį.
6. Kodėl pagal Konstituciją Seimo nariais negali būti renkami kariškiai, taip pat teisėjai?
7. Ar asmuo, neatitinkantis kurio nors vieno Konstitucijoje nustatyto reikalavimo (sąlygos), gali būti registruojamas kandidatu į Seimo narius, jeigu jis raštu įsipareigoja atitikti visus reikalavimus iki Seimo rinkimų dienos?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Krupavičius, A.; Pogorelis, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004;
Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
 Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

IV. SEIMO NARIŲ RINKIMO TVARKA

IV.1. Seimo rinkimų sistema

Konstitucijoje konkreti Seimo rinkimų sistema nėra nustatyta. Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalį Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas. Tai reiškia, kad Seimas įstatymu turi nustatyti Seimo narių rinkimų sistemą, taip pat sureguliuoti visus svarbiausius Seimo narių rinkimų santykius: kas gali būti renkamas Seimo nariu, kandidatų į Seimo narius kėlimo, kandidatų registravimo, balsavimo, balsų skaičiavimo tvarką ir kt. Konstitucinis reikalavimas Seimo narių rinkimų tvarką nustatyti įstatymu reiškia ir tai, kad visi svarbiausi Seimo narių rinkimų santykiai turi būti sureguliuoti teisės aktų, turinčių įstatymo formą, kad tokių santykių negalima reguliuoti žemesnės galios teisės aktais. Seimo narių rinkimo tvarką nustato Seimo rinkimų įstatymas⁷⁷.

Minėta, jog įstatymų leidėjas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus (teisę ir pareigą) išleisti Seimo rinkimų įstatymą, gali šiame įstatyme įtvirtinti ir tokias nuostatas, *inter alia*, tokius reikalavimus asmenims, kuriuos jie turi atitikti, kad galėtų būti renkami Seimo nariais, ir kurie nėra tiesiogiai nurodyti atitinkamose Konstitucijos normose. Svarbu, kad Seimo rinkimų įstatyme nebūtų įtvirtinta tokių nuostatų, kurios konkuruotų su Konstitucijos nuostatomis arba nebūtų grindžiamos Konstitucijos nuostatomis.

Konstitucijoje numatyta Vyriausioji rinkimų komisija (67 str. 13 p.). Iš Vyriausiosios rinkimų komisijos konstitucinės paskirties kyla jos įgaliojimai leisti teisės aktus, reguliuojančius Seimo narių rinkimų santykius. Vyriausiosios rinkimų komisijos leidžiamais teisės aktais gali būti nustatoma tik Seimo rinkimų įstatymo nuostatų įgyvendinimo tvarka, taip pat reguliuojami vadinamieji techniniai Seimo narių rinkimų santykių aspektai (nustatomos atitinkamų dokumentų formos, jų pildymo tvarka, pateikimo Vyriausiajai rinkimų komisijai tvarka, rinkimų ginčų nagrinėjimo Vyriausiojoje rinkimų komisijoje tvarka ir kt.). Vyriausiosios rinkimų komisijos išleistų teisės aktų normos turi būti grindžiamos Konstitucijos, Seimo rinkimų ir kitų įstatymų

⁷⁷ *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 59-1760.

normomis, jos negali konkuruoti su Konstitucijoje, Seimo rinkimų įstatyme ir kituose įstatymuose nustatytu teisiniu reguliavimu.

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta vadinamoji mišri Seimo narių rinkimų sistema, pagal kurią 71 Seimo narys yra renkamas 71-oje vienmandatėje rinkimų apygardoje, o 70 Seimo narių – vienoje daugiamandatėje rinkimų apygardoje. Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad rinkimams organizuoti ir vykdyti Lietuvos Respublikos teritorija dalijama į 71 vienmandatę rinkimų apygardą: sudarant vienmandates rinkimų apygardas atsižvelgiama į į rinkėjų skaičių rinkimų apygardoje, Lietuvos Respublikos teritorijos suskirstymą į vienmandates rinkimų apygardas per ankstesnius Seimo rinkimus ir administracinę teritorinę padalijimą; rinkimų apygarda sudaroma iš bendrą ribą turinčių rinkimų apylinkių; rinkėjų skaičius apygardoje turi būti nuo 0,8 iki 1,2 vidutinio rinkėjų visose vienmandatėse rinkimų apygardose skaičiaus (9 str. 1 d.). Seimo narių rinkimai vienmandatėse rinkimų apygardose – *tai mažoritarinė* rinkimų sistema. Seimo rinkimų įstatyme taip pat nustatyta, kad sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda, kurioje balsuoja visi turintys rinkimų teisę Lietuvos Respublikos piliečiai – šioje apygardoje pagal *proporcinę* rinkimų sistemą renkama 70 Seimo narių (9 str. 2 d.). Taigi 71 Seimo narys renkamas pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, o 70 Seimo narių – pagal proporcinę rinkimų sistemą.

Seimo rinkimai gali būti *eiliniai* ir *pirmalaikiai*. *Eiliniai* Seimo rinkimai rengiami Seimo narių įgaliojimų pabaigos metais spalio mėnesio antrą sekmadienį (Konstitucijos 57 str. 1 d.). Seimo rinkimus skelbia Respublikos Prezidentas. Seimo statute nustatyta, kad Respublikos Prezidentas eilinius Seimo rinkimus skelbia ne vėliau kaip likus šešioms mėnesiams iki Seimo narių įgaliojimų pabaigos (6 str. 2 d.). Jeigu eiliniai Seimo rinkimai turi būti rengiami karo veiksmų metu, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Šiuo atveju rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus (Konstitucijos 143 str.). *Pirmalaikiai* Seimo rinkimai gali būti rengiami Seimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (Konstitucijos 58 str. 1 d.). Pirmalaikius Seimo rinkimus gali paskelbti ir Respublikos Prezidentas, tačiau tik Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais: 1) jeigu Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš

eilės nepritarė Vyriausybės programai; 2) Vyriausybės siūlymu, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. Konstitucijoje numatyta, kad Respublikos Prezidentas negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, jeigu iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos liko mažiau kaip 6 mėnesiai, taip pat jeigu po pirmalaikių Seimo rinkimų nepraejo 6 mėnesiai (58 str. 3 d.). Seimo nutarime ar Respublikos Prezidento dekretu dėl pirmalaikių Seimo rinkimų turi būti nurodyta naujo Seimo rinkimų diena. Naujo Seimo rinkimai turi būti surengti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo sprendimo dėl pirmalaikių Seimo rinkimų priėmimo (58 str. 4 d.).

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad rinkimus į Seimą organizuoja ir vykdo: 1) Vyriausioji rinkimų komisija; 2) apygardų rinkimų komisijos; 3) apylinkių rinkimų komisijos. Vyriausiąją rinkimų komisiją ketveriems metams sudaro Seimas, jos sudarymo tvarką ir įgaliojimus reglamentuoja Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas⁷⁸. Apygardų rinkimų komisijų ir apylinkių rinkimų komisijų sudarymo tvarką bei įgaliojimus nustato Seimo rinkimų įstatymas.

IV.2. Kandidatų į Seimo narius kėlimas

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad kandidatus į Seimo narius gali kelti: 1) *vienmandatėse* ir *daugiamandatėje* rinkimų apygardose *partija*, įregistruota pagal Politinių partijų įstatymą ir atitinkanti Politinių partijų įstatymo reikalavimus dėl partijos narių skaičiaus, ne vėliau kaip prieš 65 dienas iki rinkimų; 2) *vienmandatėje* rinkimų apygardoje kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris gali būti renkamas Seimo nariu, gali išsikelti kandidatu į Seimo narius, jeigu jo išsikėlimą parašais paremia ne mažiau kaip vienas tūkstantis tos apygardos rinkėjų.

Daugiamandatėje rinkimų apygardoje *partija* kandidatus į Seimo narius kelia pateikdama kandidatų sąrašą, kuriame kandidatai surašyti iš jos nustatytos eilės. Kandidatų sąrašė (jungtiniame sąrašė) negali būti mažiau kaip 25 ir daugiau kaip 141 kandidatas (37 str.).

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad pilietis, išsikėlęs arba keliamas kandidatu į Seimo narius, turi užpildyti kandidato į Seimo narius anketą ir joje nurodyti: pavardę, vardą, paso arba asmens tapatybės kortelės numerį,

⁷⁸ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 68-2774.

asmens kodą, gimimo datą, nuolatinės gyvenamosios vietos adresą, ar neturi nebaigtos atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, ar jis nėra asmuo, atliekantis tikrąją karo arba alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą, neišėjęs į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkas, puskarininkis ar liktinis, kitos sukarintos ar saugumo tarnybos apmokamas pareigūnas; kandidato į Seimo narius anketoje taip pat gali būti pateikiama ir kitų Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatytų papildomų klausimų, į kuriuos asmuo gali ir neatsakyti; kandidatas į Seimo narius taip pat privalo raštu pranešti Vyriausiajai rinkimų komisijai, ar jis yra, ar buvo ir kada buvo kitos valstybės (kitų valstybių) pilietis, ir jei tokių aplinkybių yra, pateikti kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybę patvirtinanti dokumentą, o Vyriausiosios rinkimų komisijos reikalavimu – Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų išduotą dokumentą apie kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybės atsisakymą ar jos netekimą, taip pat atitinkamos formos ir turinio rašytinį sutikimą, kad Vyriausioji rinkimų komisija galėtų gauti duomenis iš Lietuvos Respublikos, kitos valstybės (kitų valstybių) kompetentingų institucijų apie kandidato į Seimo narius turimą ar turėtą kitos valstybės (kitų valstybių) pilietybę, jos atsisakymą ar netekimą (38 str. 4 d.).

Seimo rinkimų įstatyme nurodyta, kokius pareikštinius dokumentus Vyriausiajai rinkimų komisijai turi pateikti partija, taip pat piliečiai, kurie patys išsikėlė save kandidatais į Seimo narius. Pareikštinių dokumentų įteikimas pradedamas likus 65 dienoms ir likus 34 dienoms iki rinkimų (38 str. 5 d.).

Gavusi pareikštinius dokumentus, Vyriausioji rinkimų komisija patikrina, ar yra įvykdyti Seimo rinkimų įstatyme numatyti reikalavimai, ir, jeigu jie įvykdyti, – priima sprendimą dėl kandidato registravimo (39 str. 4 d.). Asmuo, įrašytas į kandidatų sąrašą daugiamandatėje rinkimų apygardoje, turi teisę tuo pat metu būti iškeltas kandidatu į Seimo narius ir vienoje vienmandatėje rinkimų apygardoje (42 str. 2 d.).

Likus ne mažiau kaip 30 dienų iki rinkimų, Vyriausioji rinkimų komisija oficialiai paskelbia Seimo rinkimuose dalyvaujančių partijų ir koalicijų kandidatų sąrašus, kandidatų sąrašams burtais suteiktus rinkimų numerius, šių sąrašų kandidatų rinkimų numerius, taip pat vienmandatėse rinkimų apygardose iškeltus kandidatus (45 str.). Vyriausiajai rinkimų komisijai paskelbus kandidatus ir kandidatų sąrašus, kandidatai į Seimo narius rinkimų apygardose turi lygią teisę kalbėti rinkėjų ir kitokiuose su-

sirinkimuose, pasitarimuose, posėdžiuose, valstybinėse visuomenės informavimo priemonėse ir skelbti savo rinkimų programą.

IV.3. Balsavimas ir balsavimo rezultatų nustatymas

Balsavimas vyksta rinkimų dieną nuo 7 iki 20 valandos apylinkės rinkimų komisijos nurodytoje patalpoje. Rinkėjas balsuoja toje rinkimų apylinkėje, į kurios rinkėjų sąrašus jis yra įrašytas (62 str.). Prie įėjimo į balsavimo patalpą rinkėjas pateikia apylinkės rinkimų komisijos nariui pasą ar kitą dokumentą, patvirtinantį jo asmens tapatybę, taip pat gali pateikti rinkėjo kortelę. Komisijos narys, kuriam pavesta išduoti rinkimų biuletenius, rinkėjui išduoda rinkimų biuletenius – vieną vienmandatės rinkimų apygardos ir vieną daugiamandatės rinkimų apygardos (65 str. 2 d.). Gavęs rinkimų biuletenius, rinkėjas eina į balsavimo kabinetą ir joje biuletenius užpildo. Pildyti biuletenius ne balsavimo kabinoje draudžiama. Vienmandatės rinkimų apygardos biuletenyje rinkėjas pažymi to kandidato į Seimo narius pavardę, už kurį jis balsuoja „už“. Daugiamandatės rinkimų apygardos biuletenyje rinkėjas pažymi tą kandidatų sąrašą, už kurį jis balsuoja „už“, ir, pareikšdamas nuomonę dėl sąrašo kandidatų, specialiai tam skirtuose biuletenio laukeliuose įrašo penkių pasirinktų šio sąrašo kandidatų rinkimų numerius. Tuo būdu paduodami už šiuos kandidatus pirmumo balsai. Užpildytus rinkimų biuletenius rinkėjas pats įmeta į balsadėžę. Jei rinkėjas dėl neįgalumo negali pats atlikti nurodytų veiksmų, jo prašymu rinkimų biuletenius užpildo pasirinktas kitas asmuo. Šis asmuo privalo rinkimų biuletenius užpildyti rinkėjo akivaizdoje ir pagal jo nurodymą, išsaugoti balsavimo paslaptį ir rinkėjo akivaizdoje įmesti biuletenį į balsadėžę. Komisijos nariams, rinkimų stebėtojams ir atstovams rinkimams draudžiama atlikti balsavimo veiksmus už neįgalų rinkėją (66 str.).

Rinkėjai, kurie dėl sveikatos būklės ar amžiaus yra sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ar globos įstaigose arba atlieka privalomąją karo tarnybą ir todėl negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę, arba atlieka arešto ar laisvės atėmimo bausmę ar yra areštinėse, tardymo izoliatoriuose (sulaikymo namuose), gali *balsuoti paštu* (67 str. 1 d.). Balsuoti paštu galima specialiai balsavimui sudarytuose paštuose paskutinį trečiadienį, ketvirtadienį ar penktadienį iki rinkimų dienos.

Seimo rinkimų įstatyme numatyta galimybė *balsuoti namuose* (67 (1) str.). Balsuoti namuose gali tik šie rinkėjai: neįgalieji, dėl ligos laikinai nedarbingi rinkėjai, sukakę 70 metų ir vyresni rinkėjai, jeigu jie dėl sveikatos būklės patys negali atvykti rinkimų dieną į rinkimų apylinkę, ir yra pateikę Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatytos formos rinkėjo prašymą balsuoti namuose ir yra įrašyti į namuose balsuojančių rinkėjų sąrašus.

Balsuoti taip pat galima Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse, konsulinėse įstaigose ir laivuose (68 str.).

Rinkimų apylinkėse balsavusių rinkėjų balsus skaičiuoja apylinkių rinkimų komisijos. Paštu ir namuose balsavusių rinkėjų balsus suskaičiuoja apygardų rinkimų komisijos. Kiekvienoje rinkimų apylinkėje surašomi du balsų skaičiavimo protokolai: vienmandatės rinkimų apygardos ir daugiamandatės rinkimų apygardos. Apylinkės rinkimų komisija balsų skaičiavimo protokolus, visus rinkimų biuletenius, taip pat negaliojančius ir nepanaudotus, kitus rinkimų dokumentus pristato apygardos rinkimų komisijai (81 str. 1 d.). Apygardos rinkimų komisija balsus skaičiuoja taip: susumuoja apylinkių rinkimų komisijų pateiktus duomenis ir prie jų prideda tuos paštu bei namuose balsavusių rinkėjų balsus, kurie buvo suskaičiuoti apygardos rinkimų komisijoje (82 str. 5 d.). Skaičiuojant balsus rinkimų apylinkėse ir apygardose, taip pat nustatant rinkimų rezultatus apygardose, gali dalyvauti rinkimų stebėtojai, taip pat visuomenės informavimo priemonių atstovai. Apygardos rinkimų komisija dokumentus, gautus iš rinkimų apylinkių, rinkėjų sąrašus, rinkimų apygardos balsų skaičiavimo protokolą, apygardos rinkimų komisijos viso darbo laikotarpio protokolus ir kitus rinkimų dokumentus perduoda Vyriausiajai rinkimų komisijai. Partijos, iškėlusios kandidatą į Seimo narius, kandidatai į Seimo narius, jų atstovai rinkimams, rinkimų stebėtojai apylinkių rinkimų komisijų sprendimus dėl balsų skaičiavimo protokolų surašymo gali apskųsti apygardos rinkimų komisijai ne vėliau kaip per 24 valandas nuo jų surašymo. Šie skundai turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 24 valandas. Apygardos rinkimų komisijos sprendimai dėl balsų skaičiavimo protokolų surašymo gali būti apskųsti Vyriausiajai rinkimų komisijai ne vėliau kaip per 72 valandas nuo jų surašymo ir privalo būti išnagrinėti iki oficialaus galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo (86 str.).

Galutinius rinkimų rezultatus *vienmandatėse* rinkimų apygardose nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Seimo rinkimų įstatymo 88 straipsnio

2 dalyje nustatyta, kad vienmandatėje rinkimų apygardoje išrinktu laikomas kandidatas, jeigu rinkimuose dalyvavo ne mažiau kaip 40 procentų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų ir tas kandidatas gavo daugiau kaip pusę rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau kaip 40 procentų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų, išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau kaip vieną penktadalį visų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų balsų. Jeigu rinkimuose dalyvavo daugiau kaip du kandidatai ir pagal 88 straipsnio 2 dalį Seimo narys nebuvo išrinktas, po dviejų savaičių nuo rinkimų dienos rengiamas pakartotinis balsavimas, kuriame dalyvauja du kandidatai, gavę daugiausia balsų. Per pakartotinį balsavimą išrinktu laikomas kandidatas, gavęs daugiau balsų, neatsižvelgiant į rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičių (88 str. 3 d.). Jeigu rinkimuose dalyvavo vienas arba du kandidatai ir pagal 88 straipsnio 2 dalį Seimo narys nebuvo išrinktas, rinkimai laikomi neįvykusiais ir rengiami pakartotiniai rinkimai.

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad *daugiamandatėje* rinkimų apygardoje rinkimai laikomi įvykusiais, jeigu juose dalyvavo daugiau kaip vienas ketvirtadalis visų rinkėjų (89 str. 1 d.). Partijos kandidatų sąrašas gali gauti Seimo narių mandatų (dalyvauja skirstant mandatus) tik tuomet, jei už jį balsavo ne mažiau kaip 5 procentai rinkimuose dalyvavusių rinkėjų, o jungtinis partijų kandidatų sąrašas – tik tuomet, jeigu už jį balsavo ne mažiau kaip 7 procentai rinkimuose dalyvavusių rinkėjų. Mandatai kandidatų sąrašams paskirstomi pagal tai, kiek balsų gavo kiekvienas jų taikant kvotų ir liekanų metodą. Apskaičiuojama kvota, t. y., kiek balsų reikia vienam mandatui gauti. Ji lygi rinkėjų balsų, kuriuos gavo sąrašai, dalyvaujantys skirstant mandatus, sumai, padalytai iš 70. Viename sąrašė kandidatai gauna mandatus ta eilės tvarka, kurią nustato Vyriausioji rinkimų komisija, nustačiusi kandidatų reitingą. Sąrašė praleidžiami tie kandidatai, kurie buvo išrinkti vienmandatėse apygardose (89 str. 7 d.).

Vyriausioji rinkimų komisija gali *pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais*, jeigu nustato, kad Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies ar kiti šurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių

esminių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu. Rinkimai negali būti skelbiami negaliojančiais, jeigu neginčijamai nustatyti rinkimų rezultatai leidžia nustatyti esminius rinkimų rezultatus (91 str.).

Galutinius rinkimų rezultatus, išnagrinėjusi visus skundus ir nustačiusi visus rinkimų rezultatus apygardoje, taip pat ir rinkėjų, balsavusių užsienyje ir laivuose, balsus nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Ji paskelbia galutinius rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per septynias dienas nuo rinkimų arba pakartotinio balsavimo (93 str. 2 d.). Po rinkimų rezultatų paskelbimo Vyriausioji rinkimų komisija per tris dienas išrinktiems kandidatams įteikia Seimo nario pažymėjimus. Visus ginčus dėl Seimo nario pažymėjimo neįteikimo ne vėliau kaip per tris dienas sprendžia Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kurio sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo.

Rinkimų apygardose, kuriose rinkimai neįvyko ar pripažinti negaliojančiais, vyksta pakartotiniai rinkimai. Pakartotiniai rinkimai rengiami ne vėliau kaip po pusės metų, o po neįvykusių pakartotinių rinkimų – ne vėliau kaip po metų (92 str.).

Klausimai

1. Kokia Seimo rinkimų sistema įtvirtinta Konstitucijoje?
2. Kokie teisės aktai reguliuoja santykius, kylančius Seimo rinkimų procese.
3. Kas turi teisę kelti kandidatus į Seimo narius?
4. Pagal kokią rinkimų sistemą renkami Seimo nariai?
5. Kada Seimo rinkimai gali būti pripažinti negaliojančiais?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Jovaišas, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. Vilnius: Teisės institutas, 2002;

Krupavičius, A.; Pogorelis, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004;

Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

V. SEIMO NARIO TEISINIS STATUSAS

V.1. Seimo nario priesaika

Seimo nario *teisinis statusas* apima Seimo nario teises, pareigas, imunitetus ir kitas veiklos garantijas, taip pat Seimo nario įgaliojimų pasibai-gimo pagrindus.

Seimo nario išrinkimas savaime nereiškia, kad išrinktas Seimo narys iš karto įgyja visas Tautos atstovo teises. Visų Tautos atstovo teisių įgijimas Konstitucijoje siejamas su *Seimo nario priesaika*, kurią išrinktas Seimo narys turi duoti Seimo posėdyje. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad *Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai*. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad tol, kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti. Taigi, kol naujai išrinktas Seimas nesusirenka į savo pirmąjį posėdį ir išrinktas Seimo narys neprisiekia, toks asmuo pagal Konstituciją laikomas *asmeniu, išrinktu Seimo nariu* – toks asmuo turi Seimo nario mandatą, bet jis dar nėra laikomas visateisiu Seimo nariu (Tautos atstovu), nes jis dar neturi visų Seimo nario (Tautos atstovo) įgaliojimų ir negali naudoti Seimo nario mandato, kad galėtų vykdyti jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus.

Pagal Konstitucijos 59 straipsnį Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį; nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. Ši konstitucinė nuostata, aiškinant ją Konstitucijoje įtvirtinto Seimo veiklos nepertraukiamumo principo kontekste, suponuoja ir tai, kad naujai išrinktas Seimas, kaip visavertė Tautos atstovybė, turi pradėti veikti būtent nuo šio posėdžio pradžios. Kadangi pagal Konstituciją Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, išrinkti *Seimo nariai pagal Konstituciją privalo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje*. Išimtis galėtų būti padaryta tik tiems išrinktiems Seimo nariams, kurie ne-

gali atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį dėl ypač svarbių pateisinamų priežasčių (pvz., dėl ligos); pagal Konstituciją toks išrinktas Seimo narys privalo prisiekti artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje.

Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato; dėl to Seimas priima nutarimą. Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai išrinkti Seimo nariai nesirenka į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį arba kai jie į jį susirenka, bet neprisieikia. Toks išrinkto Seimo nario elgesys, kai jis neatvyksta į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį be ypač svarbių pateisinamų priežasčių arba į jį atvyksta, bet neprisieikia, vertintinas kaip šio išrinkto Seimo nario atsisakymas prisiekti ir turi sukelti Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje numatytus teisinius padarinius – Seimo nario mandato netekimą. Taip pat vertintinas ir tokius pačius teisinius padarinius turi sukelti toks išrinkto Seimo nario elgesys, kai jis neprisieikia artimiausiame Seimo posėdyje, kai tik išnyksta ypač svarbi pateisinama priežastis, dėl kurios šis išrinktas Seimo narys negalėjo prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje.

Seimo nario priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas; ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo, kad Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas: duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti; nuo priesaikos davimo jam atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti.

Seimo nario priesaikos tekstas yra nustatytas Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 5 straipsnyje. Seimo narys įsipareigoja būti ištikimas Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Lietuvos žmonių gerovei. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pareigas eida-

mi Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų. Taigi Seimo nario priesaika įpareigoja jį savo veikloje vadovautis Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų. Iš Seimo nario priesaikos jam kyla pareiga gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai vykdyti Tautos atstovo pareigas taip, kaip jį įpareigoja Konstitucija.

V.2. Seimo nario laisvas mandatas

Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų“. Konstitucinė nuostata, kad „Seimo nariai negali būti varžomi jokių mandatų“, įtvirtina *Seimo nario laisvą mandatą*. Laisvo mandato esmė – Tautos atstovo laisvė įgyvendinti jam nustatytas teises ir pareigas nevaržant šios laisvės rinkėjų priesakais, jį iškėlusią partijų ar organizacijų politiniais reikalavimais, nepripažįstant teisės atšaukti Seimo narį⁷⁹. Seimo narys nėra kurios nors teritorinės bendruomenės, piliečių bendrijos ar grupės, politinės partijos ar kurios nors kitos organizacijos atstovas; Seimo narys atstovauja visai Tautai⁸⁰. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies nuostata „negali būti varžomi jokių mandatų“ reiškia ir tai, kad po to, kai asmuo yra išrinktas Seimo nariu, rinkėjai negali padaryti jokios įtakos jų išrinkto Seimo nario teisei padėčiai – Seimo nario teisinę padėtį lemia tik Konstitucija ir įstatymai.

Seimo nario – Tautos atstovo teisinis statusas kyla iš Konstitucijos nuostatų, kad Lietuva yra nepriklausoma demokratinė respublika (1 straipsnis), kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (4 straipsnis), taip pat iš kitų Konstitucijos nuostatų. *Laisvas mandatas – esminis Seimo nario – Tautos atstovo teisinio statuso elementas*.

Konstitucija nepripažįsta vadinamojo *imperatyvaus* mandato. Tai visiškai priešingybė laisvam mandatui. Imperatyvaus mandato esmė – parlamento narys yra saistomas rinkėjų priesakų, jį iškėlusią politinių partijų ar kitų organizacijų reikalavimų, turi atsiskaityti rinkėjams už rinkėjų priesa-

⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 10-295.

⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

kų vykdymą, o svarbiausia – gali būti rinkėjų atšauktas. Demokratinės teisinės valstybės nepripažįsta parlamento nario imperatyvaus mandato, nes toks mandatas nesuderinamas su nuostata, jog parlamento narys yra visos Tautos atstovas; parlamento nario imperatyvus mandatas sudaro prielaidas paversti parlamento narį klusniu jį išrinkusių rinkėjų, jį iškėlusių politinių partijų ar kitų organizacijų atstovu, nes, esant galimybei atšaukti parlamento narį, jis, priimdamas vienus ar kitus sprendimus, turės vadovautis visų pirma savo rinkėjų, jį iškėlusių politinių partijų ar kitų organizacijų interesais, nors šie interesai ne visada gali sutapti su visos Tautos interesais, o kartais gali net prieštarauti visos Tautos interesams.

2003 m. buvo bandyta inicijuoti referendumą dėl Konstitucijos 55, 58, 59 ir 148 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kuriuo buvo siekiama Konstitucijos 55 straipsnyje nustatyti, jog Seimo nariai yra renkami tik vienmandatėse rinkimų apygardose, o Konstitucijos 58 straipsnyje įtvirtinti nuostatą, kad „pirmalaikiai Seimo nario rinkimai vienoje rinkimų apygardoje rengiami, jei to pareikalauja ir per du mėnesius savo parašais patvirtina daugiau kaip pusė vienmandatės rinkimų apygardos, kurioje jis išrinktas, rinkėjų“. Jeigu siūloma Konstitucijos 58 straipsnio pataisa būtų priimta, tai reikštų, jog Konstitucijoje būtų įtvirtintas Seimo nario imperatyvus mandatas, nes rinkėjai galėtų išrinktą Seimo narį atšaukti nepasibaigus jo kadencijai. Referendumas dėl nurodytų Konstitucijos pataisų neįvyko, nes per įstatyme nustatytą laiką nebuvo surinktas reikiamas piliečių parašų kiekis, kad Seimas galėtų skelbti referendumą.

Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas ne tik atskleidžia Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso esmę: *Seimo nario laisvas mandatas yra neatskiriamai susijęs su Seimo narių lygybe*. Pagal Konstituciją kiekvienas Seimo narys atstovauja visai Tautai, taigi visi Seimo nariai yra lygūs, jie turi turėti vienodas galimybes dalyvauti Seimo darbe. Jeigu Seimo narių teisės būtų diferencijuojamos taip, kad faktiškai jiems būtų nustatytos nevienodos galimybės dalyvauti Seimo darbe, tai būtų pažeidžiamas esminis šios atstovaujamosios institucijos principas – parlamento narių lygybė, vadinasi, Seimo nariai neturėtų galimybių Seime atstovauti visai Tautai, reikšti visos Tautos interesus. Konstitucijoje

įtvirtintas *Seimo nario laisvas mandatas* – viena iš *Seimo narių veiklos savarankiškumo ir lygiateisiškumo garantijų* (Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d., 1999 m. lapkričio 9 d., 2001 m. sausio 25 d., 2004 m. liepos 1 d. nutarimai). Seimo nario laisvas mandatas yra Seimo nario konstitucinės priedermės atstovauti visai Tautai vykdymo būtina sąlyga.

Kartu pabrėžtina, kad *Seimo nario laisvas mandatas* – ne *Tautos atstovo privilegija*, o viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama jos demokratiškai išrinktoje atstovybėje Seime, kad Tautos atstovybė – Seimas veiks tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Dėl to Seimo nario laisvas mandatas negali būti naudojamas ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Jis negali būti naudojamas Seimo nario ar jam artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti, jų asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusį ar jį rėmusių politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų interesais, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais, t. y. partikuliariais interesais. Pagal Konstituciją Seimo narys yra ne politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų, interesų grupių, teritorinių bendruomenių, savo apygardos rinkėjų atstovas Seime – jis atstovauja visai Tautai.

Konstitucinis Seimo nario laisvo mandato įtvirtinimas, taip pat Seimo, kaip Tautos atstovybės, esmė suponuoja Seimo konstitucinę pareigą teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų sudaryta prielaidų Seimo nario laisvą mandatą naudoti ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, kad Seimo narys dirbtų tik Tautai ir Lietuvos valstybei, išvengtų Tautos ir Lietuvos valstybės interesų supriešinimo su Seimo nario ir jam artimų asmenų privačiais (asmeniniais ar grupiniais) interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusį ar jį rėmusių politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais. Kartu Seimo nario veikla turi būti teisiškai reguliuojama taip, kad būtų įmanoma veiksmingai kontroliuoti, ar nėra minėtų interesų supriešinimo, ar Seimo narys savo laisvo mandato nenaudoja ne Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Seimo narys, nepaisantis minėtų Konstitucijos reikalavimų, turi būti traukiamas atsakomybėn pagal Konstituciją ir įstatymus.

Kuo savo veikloje turi vadovautis Seimo narys? Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad eidami pareigas Seimo nariai vadovaujami Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų.

Konstitucinis reikalavimas, kad Seimo narys savo veikloje turi *vadovautis Konstitucija*, reiškia, kad Seimo narys negali veikti kitaip, negu reikalauja Konstitucija, negali veikti taip, kad būtų pažeista Konstitucija, kad Seimo nario veikla negali būti priešinga Konstitucijai. Seimo narys turi paisyti ne tik Konstitucijos normų, bet ir konstitucinių principų; Seimo narys negali veikti taip, kad būtų nepaisoma Konstitucijoje įtvirtintų vertybių.

Konstitucija reikalauja, kad Seimo narys savo veikloje vadovautųsi *valstybės interesais*. Teisine forma, teisinėmis kategorijomis sunku, o gal net neįmanoma apibūdinti, kas yra „valstybės interesai“. Tačiau tai nereiškia, kad apskritai nėra kriterijų, kuriais remiantis būtų galima spręsti, ar Seimo narys vadovaujami (vadovavosi) valstybės interesais, ar jais nesivadovavo. Kriterijai gali būti įvairūs: vienas iš jų – ar Seimo narys veikė Tautos, visos visuomenės interesais, ar tik savo rinkėjų, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, ar Seimo narys vadovavosi viešaisiais interesais, ar siekė asmeninių tikslų, vietinių interesų. Akivaizdu, kad jeigu Seimo narys vadovavosi siaurais vietiniais ar partiniais interesais, Seimo nario mandatą naudojo siekdamas asmeninių interesų, veikė atskirų asmenų ar jų grupių interesais – tokiais atvejais net netenka kalbėti apie tai, kad buvo veikiamas vadovaujantis valstybės interesais. Ne valstybės interesais būtų veikiamas ir tuomet, jeigu Seimo narys nepaisytų Konstitucijos ir įstatymų, veiktų taip, kad būtų diskredituojamas valstybės ir valstybės valdžios autoritetas, pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės. Nesivadovavimą valstybės interesais gali parodyti Seimo nario atitinkami veiksmai, kuriais jis šiuurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Ir atvirkščiai: Seimo nario veikla, kuria siekiama apsaugoti ir įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, vertintina kaip veikla, kurią lėmė valstybės interesai. Būtent orientavimasis į Konstituciją, joje įtvirtintas vertybes – yra vienas iš svarbiausių kriterijų sprendžiant, ar Seimo narys vadovavosi valstybės interesais. Taigi *Konstitucijoje nurodyti valstybės interesai, kuriais turi vadovautis Seimo narys, tai visais atvejais interesai, nukreipti į pačią Konstituciją, į joje įtvirtintų vertybių apsaugą ir gynimą.*

Dar sunkiau apibrėžti „sąžinės“ sąvoką. Sąžinė – tai visų pirma moralės, etikos, kultūros, filosofijos kategorija. Nei Konstitucijoje, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose „sąžinės“ kaip teisės kategorijos samprata nėra pateikiama ir dėl savo ypatingo turinio ir daugiaaspektiškumo galbūt net negali būti pateikta. Teisės literatūroje nurodoma, kad „Konstituciškai Seimo nario sąžinė suvoktina išimtinai parlamentaro teisinio savarankiškumo, teisės balsuoti ar kalbėti savo nuožiūra požiūriu“⁸¹. Pabrėžiant veikimo „savo nuožiūra“ svarbą, kartu atsižvelgtina ir į tai, kad konstitucinė nuostata, jog Seimo narys savo veikloje vadovaujasi savo sąžine, yra įtvirtinta tame pačiame sakinyje, kuriame išdėstyti ir kiti imperatyvai, kuriais turi vadovautis Seimo narys, t. y. Seimo narys vadovaujasi Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomas jokių mandatų. Nurodyti imperatyvai sudaro vieną visumą, jie yra neatskiriami, todėl Seimo narys visais atvejais turi vadovautis ne kuriuo nors vienu atskiru reikalavimu, bet visais nurodytais reikalavimais kaip vientisa visuma. Sąžinė, kaip vienas iš imperatyvų, kuriuo turi vadovautis Seimo narys, negali būti išskirta iš Konstitucijoje įtvirtintų reikalavimų visumos ir negali būti vertinama kaip visiškai savarankiškas atskiras elementas, leidžiantis Seimo nariui laisvai veikti vien savo nuožiūra. Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia Seimo nario sąžinės samprata, kuri yra orientuota į Konstituciją ir valstybės interesus; Konstitucijoje įtvirtinta Seimo nario sąžinės samprata negali būti suprantama ir aiškinama tik kaip leidimas Seimo nariui veikti vien savo nuožiūra, veikti vadovaujantis vien savo sąžine ir ignoruoti Konstituciją, nepaisyti Konstitucijoje nustatytų reikalavimų ir imperatyvų, t. y. veikti nesivadovaujant Konstitucija ir valstybės interesais, veikti būnant susaistytam kokių nors mandatų, veikti ne Tautos ir Lietuvos valstybės, bet savo asmeniniais ar grupiniais interesais, naudotis savo statusu savo ar sau artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti. Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir tokią Seimo nario sąžinės sampratą, kurioje tarp Seimo narių nuožiūros bei Seimo narių sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkio: kaip minėta, pagal *Konstituciją Seimo nario nuožiūra ir jo sąžinė turi būti orientuotos į Konstituciją, į Tautos ir Lietuvos valstybės interesus*.

Minėta, kad teisinėmis priemonėmis neįmanoma tiksliai apibrėžti, kas yra valstybės interesai, teisinėmis priemonėmis neįmanoma apibūdinti

⁸¹ Šileikis, E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius, 1996, p. 57.

ir to, koks yra sąžinės, kaip teisinės kategorijos, turinys. Vadinasi, Seimo narys negali būti traukiamas atsakomybėn vien už tai, kad jis esą veikė vadovaudamasis ne valstybės interesais, veikė nesivadovaudamas savo sąžine. Visų pirma todėl, kad neaišku, kas ir kokių būdu galėtų konstatuoti, jog Seimo narys veikė vadovaudamasis ne valstybės interesais, ne savo sąžine. Kita vertus, nėra ir negali būti vienos „valstybės interesų“ ar vienos Seimo nario „sąžinės“ sampratos – tai gana subjektyvūs dalykai. Galima teigti, kad Seime visada yra tiek „valstybės interesų“ ir „sąžinės“ sampratų, kiek yra Seimo narių. Tačiau kad ir kokios abstrakčios ir teisiškai sunkiai apibrėžiamos būtų „valstybės interesų“ ir „sąžinės“ kategorijos, tai jokių būdu nereiškia, jog nėra kriterijų, pagal kuriuos būtų galima vertinti, ar Seimo narys savo veikloje vadovavosi valstybės interesais ir savo sąžine; tai jokių būdu nereiškia ir to, jog Seimo narys yra laisvas veikti vien savo nuožiūra ir nepaisydamas Konstitucijos, Tautos ir valstybės interesų.

Seimo statute taip pat yra įtvirtintas draudimas Seimo nario mandatą naudoti ne pagal paskirtį, t. y. ne Tautos, valstybės, visuomenės, rinkėjų interesais (18 str.). *Seimo narys turi vengti interesų konflikto* tarp Seimo nario privačių interesų ir jo pareigų atstovauti visuomenės interesams, taip pat neturi elgtis taip, kad visuomenėje kiltų abejonių, jog toks konfliktas yra. Iškilus interesų konfliktui, Seimo narys privalo elgtis taip, kaip nurodo Seimo statutas bei Etikos ir procedūrų komisija ar Vyriausiosios tarnybinės etikos komisija. Seimo narys privalo daryti viską, kad jo sąžiningumas nekeltų visuomenei abejonių ir kad visuomenė turėtų visas galimybes tuo įsitikinti.

Kasmet kiekvienas Seimo narys pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą turi pateikti savo metinę privačių interesų deklaraciją Seimo Etikos ir procedūrų komisijai. Komisija teikia Seimo nariams rašytines rekomendacijas, kaip išvengti interesų konflikto. Tokios rekomendacijos gali būti bendrosios – metinės arba skirtos konkrečiai situacijai.

Jeigu Seime svarstomas klausimas, kuriame Seimo narys turi privatų interesą, Seimo narys privalo informuoti posėdžio pirmininką apie interesų konflikto grėsmę ir nusišalinti nuo tolesnio klausimo svarstymo ir balsavimo (Seimo statuto 18 str. 6 d.).

Seimo nario laisvas mandatas negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, jog Seimo narys esą gali nepaisyti Seimo statute nustatytos tvarkos, nesi-

laikyti bendrų elgesio, bendravimo ir etikos taisyklių. Jeigu posėdžio metu Seimo narys pradeda ginčus su Seimo nariais ar kitais posėdžio dalyviais, triukšmauja salėje, nevykdo Etikos ir procedūrų komisijos rekomendacijos dėl interesų konflikto vengimo, posėdžio pirmininkas gali *Seimo narį įspėti žodžiu.* Jeigu Seimo narys ir toliau nekreipia dėmesio į posėdžio pirmininko įspėjimą, *įspėjimas gali būti įrašytas į posėdžio protokolą.* Įspėjimas Seimo nariui gali būti iš karto įrašytas į protokolą už viešus grasinimus savo kolegoms, už Seimo nario ar jų grupės įžeidimą, už nesąžiningą balsavimą ar už atsisakymą vykdyti Etikos ir procedūrų komisijos rekomendaciją dėl interesų konflikto vengimo (Seimo statuto 20 str. 3 d.). Įspėjimą, kuris įrašomas į posėdžio protokolą, skiria Seimas.

Seimo statute numatytas *Seimo nario pašalinimas iš posėdžio* (21 str.). Seimo narys gali būti pašalintas iš posėdžių salės iki posėdžių dienos pabaigos, jeigu šis: 1) po pareikšto įspėjimo toliau trukdo Seimo darbą arba nevykdo Etikos ir procedūrų komisijos rekomendacijos dėl interesų konflikto vengimo; 2) posėdžio metu kviečia vartoti prievartą arba pats ją pavartoja; 3) posėdžio metu viešai įžeidžia Respublikos Prezidentą, Seimą, jo Pirmininką, Seimo narius, Vyriausybę ar Ministrą Pirmininką arba jiems grasina; 4) savo veiksmais žemina Seimo nario vardą.

Sprendimą dėl Seimo nario pašalinimo iš posėdžių salės priima Seimas. Seimo nariui, pašalintam iš Seimo posėdžių, nemokamas atlyginimas už tas dienas, kai vyksta Seimo posėdžiai, iš kurių jis yra pašalintas.

Seimo nariai turi laikytis valstybės politikų elgesio viešajame gyvenime principų ir reikalavimų, nustatytų Valstybės politikų elgesio kodekse⁸².

V.3. Seimo nario teisės

Tam, kad Seimo narys galėtų vykdyti savo, kaip Tautos atstovo, funkcijas, jis turi turėti atitinkamas teises ir pareigas. Svarbiausios Seimo nario teisės yra įtvirtintos *Konstitucijoje*.

Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytos šios Seimo nario teisės: 1) įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime (68 str. 1d.); 2) teisė pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams, o šie privalo atsakyti žodžiu

⁸² *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3938.

ar raštu Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka (61 str. 1 d.); 3) teisė pretenduoti užimti pareigas Seime; ši teisė apima teisę užimti Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas pareigas Seime – Seimo Pirmininko arba jo pavaduotojo (66 str. 1 d.), taip pat teisę užimti kitas pareigas Seime, kurios numatomos Seimo statute, pagal Konstituciją nustatančiame Seimo struktūrą bei darbo tvarką ir turinčiame įstatymo galią (76 str.). Visas nurodytas teises Seimo narys įgyvendina *vienasmeniškai*.

Konstitucijoje tiesiogiai nurodytos ir teisės, kurias Seimo narys gali įgyvendinti *kartu su kitais Seimo nariais*. Šios teisės yra tokios: 1) ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė turi teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją (147 str. 1 d.); 2) ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui (61 str. 2 d.), kreiptis su prašymu į Konstitucinį Teismą (106 str. 1 d.); 3) Seimo narių grupė gali inicijuoti apkaltos procesą Respublikos Prezidentui, Konstitucinio Teismo pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui ir teisėjams, Apeliacinio teismo pirmininkui ir teisėjams, Seimo nariams (74 str.).

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalį Seimo nario teises nustato *įstatymas*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad iš šios konstitucinės nuostatos įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymuose nustatyti tokias Seimo nario teises, kad būtų užtikrinta galimybė Seimo nariams visavertiškai vykdyti savo, kaip Tautos atstovų, konstitucinę priedermę. Tai nustatydamas, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų; antai jis negali nustatyti tokių Seimo nario teisių, kurios nepagrįstai privilegijuotų Seimo narius, nes taip būtų nepaisoma, *inter alia*, Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalies reikalavimo, kad žmogui negalima teikti privilegijų dėl jo socialinės padėties⁸³.

Pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato *Seimo statute*. Seimo struktūros ir darbo tvarkos teisinis reglamentavimas yra susijęs ir su Seimo nario teisių nustatymu. *Seimo statute yra įtvirtintos šios Seimo nario teisės*: 1) balsuoti dėl visų svarstomų klausimų Seimo, komiteto ir komisijos, kurių narys jis yra, posėdžiuose; 2) rinkti ir būti išrinktam į bet kurias pareigas Seime; 3) dalyvauti diskusijoje visais svarstomais klausimais, žodžiu ir raštu pateikti pasiūlymus, pastabas, pataisas; 4) perduoti posėdžio pirmininkui nepasakytos savo kalbos tekstą, kad

⁸³ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

šis būtų įrašytas į posėdžio stenogramą; 5) siūlyti Seimui svarstyti klausimus; 6) rengti ir teikti Seimui svarstyti įstatymų bei kitų teisės aktų projektus, taip pat teikti pasiūlymus dėl įstatymų, kurie turi būti apsvarstyti Seime; 7) Seimo posėdžiuose klausti pranešėjus ir papildomus pranešėjus; 8) daryti pareiškimus, sakyti replikas, kalbėti dėl balsavimo motyvų, teikti pasiūlymus dėl posėdžio vedimo tvarkos, procedūros; 9) tiesiogiai ar per padėjėją gauti užregistruotų įstatymų projektų, įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, Seimo Pirmininko, Seimo valdybos ir Seniūnų sueigos sprendimų ir jų projektų bei Vyriausybės rengiamų teisės aktų projektų, taip pat kitų valstybės valdžios ir valdymo institucijų priimtų nutarimų bei valstybės tarnybos pareigūnų teisės aktų kopijas; 10) dalyvauti visų Seimo komitetų ir komisijų posėdžiuose, taip pat Vyriausybės posėdžiuose, o prireikus dalyvauti valstybės valdžios ir valdymo institucijų posėdžiuose, kuriuose svarstomi jo pateikti klausimai, taip pat iš anksto pranešęs stebėti kitus posėdžius, kuriuose svarstomi jį dominantys klausimai, išskyrus susijusius su valstybės paslaptimi, kurių svarstymo tvarką nustato įstatymai; 11) kreiptis su paklausimais į Vyriausybės narius, kitų valstybės institucijų vadovus, pateikti jiems, taip pat Seimo pareigūnams klausimų (Seimo statuto 9 str.). Nurodytas teises Seimo narys įgyvendina *vienasmeniškai*. Seimo statute numatytos ir kitos Seimo nario teisės, kurias jis įgyvendina vienasmeniškai.

Seimo statute taip pat įtvirtintos *teisės*, kurias Seimo narys įgyvendina *kartu su kitais Seimo nariais*. Seimo narys kartu su kitais Seimo nariais gali: 1) teikti įstatymo projektą dėl Konstitucijos keitimo; 2) inicijuoti apkaltą; 3) pradėti nepasitikėjimo, interpeliacijos procedūras; 4) šaukti neeilinę Seimo sesiją ir neeilinį posėdį; 5) kreiptis į Konstitucinį Teismą (Seimo statuto 9 str. 12 p.). Seimo statute numatytos ir kitos Seimo nario teisės, kurias jis gali įgyvendinti kartu su kitais Seimo nariais (pvz., teisę siūlyti Seimo Pirmininko kandidatūrą turi ne mažesnė kaip 10 Seimo narių grupė).

Taigi Konstitucijoje yra numatyti trys Seimo nario teisių teisinio reglamentavimo lygmenys: *pirma*, teisės, nustatytos pačioje Konstitucijoje, ir, *antra*, teisės, kurias Seimas nustato įstatymuose; *trečia*, teisės, kurias Seimas nustato Seimo statute. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies nuostatos „Seimo nario teises *nustato įstatymas*“ ir Konstitucijos 76 straipsnio nuostatų, pagal kurias „Seimo nario teises *nustato Seimo statutas*“ negalima priešpriešinti. Konstitucinis Teismas

2004 m. gegužės 13 d. nutarime suformulavo kriterijus, kuriais remiantis galima atskirti, kokios Seimo nario teisės gali būti nustatytos įstatyme, o kokios – Seimo statute. Šie *kriterijai* yra tokie: jeigu Seimui prireikia sudaryti ir tokius struktūrinius padalinius, kurie turėtų įgaliojimus įvairių valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, ir kad jeigu Seimo struktūriniam padaliniiui reikia nustatyti *valdingus įgaliojimus Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu*, tokie Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai turi būti *nustatomi įstatymu*. Lygiai taip pat *jeigu Seimo nario teisės apima tam tikrus Seimo nario įgaliojimus Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu*, tokie įgaliojimai pagal Konstituciją turi būti *nustatomi įstatymu*. Tačiau tuo mastu, kuriuo Seimo nario teisės yra susijusios tik su Seimo nario darbu Seime, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, jos gali būti *nustatytos Seimo statute*.

Kai kurie su Seimo struktūrinių padalinių sudarymu, jų kompetencijos nustatymu, sudėties suformavimu, užduočių jiems formulavimu susiję klausimai gali būti sprendžiami ir *Seimo poįstatyminiais teisės aktais*. Tokie Seimo poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, taip pat Seimo statutui. Jeigu Seimo poįstatyminiame teisės akte yra formuluojami Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, tokios Seimo poįstatyminio teisės akto nuostatos turi būti grindžiamos įstatymų nuostatomis. Kitaip galėtų kilti abejonių dėl tokio poįstatyminio teisės akto atitikties Konstitucijai⁸⁴.

Pagal Konstituciją Seimo nariai turi *teisę lygiais pagrindais* dalyvauti Seimui, kaip Tautos atstovybei, įgyvendinant visas jo, kaip Tautos atstovybės, konstitucines funkcijas ir vykdant visus jo, kaip Tautos atstovybės, įgaliojimus, nustatytus Konstitucijos 67 straipsnyje, kituose Konstitucijos straipsniuose, taip pat įstatymuose ir Seimo statute.

Pasakytina, kad šios Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialios konstitucinės doktrinos, kokios Seimo nario teisės gali būti nustatytos įstatyme, o kokios – Seimo statute, neretai nepaisoma. Šiuo metu galiojančiame Seimo statute yra nemažai teisės normų, kurios reguliuoja Seimo narių teises ir pareigas, Seimo struktūrinių padalinių teises ir pareigas, susijusias su Seimo narių ir jo struktūrinių padalinių darbu ne vien Seime, bet ir su įgaliojimais įvairių Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu.

⁸⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

V.4. Seimo nario pareigos

Kad Seimo narys galėtų nepertraukiamai vykdyti savo, kaip Tautos atstovo, funkcijas, pačioje Konstitucijoje yra nustatytos ne tik Seimo nario teisės, bet ir jo pareigos. Vienos Seimo nario pareigos *Konstitucijoje* yra suformuluotos *expressis verbis*; kitos Seimo nario pareigos *Konstitucijoje* yra įtvirtintos *implicitiškai* – jos išvedamos iš Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso.

Konstitucijoje *expressis verbis* yra įtvirtintos tik kai kurios Seimo nario pareigos. Antai Seimo narys turi laikytis duotos Seimo nario priesaikos, įpareigojančios jį būti ištikimam Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Lietuvos žmonių gerovei (Konstitucijos 59 str. 2 d., įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 str.). Seimo narys turi pareigą einant savo pareigas vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų (Konstitucijos 59 str. 4 d.).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad kai kurios Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje yra formuluojamos kaip tam tikri Seimo nariui taikomi apribojimai – kaip Seimo nario pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis bei darbu, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis, ir kaip draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis (Konstitucijos 60 str.); šie apribojimai Seimo nariams Konstitucijoje yra nustatyti tam, kad būtų užtikrintas Seimo nario, kaip Tautos atstovo, laisvas mandatas ir jo darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos nepertraukiamumas⁸⁵.

Seimo nariai, užimantys Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas pareigas Seime – Seimo Pirmininkas ir jo pavaduotojas, be Seimo nario, kaip Tautos atstovo, pareigų, turi ir kitas Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytas pareigas (kartu ir atitinkamas teises). Antai Seimo Pirmininkas turi pareigą (kartu ir teisę) pasirašyti priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jeigu jo Konstitucijoje nurodytu laiku nepasirašo Respublikos Prezidentas (149 str. 2 d.), pasirašyti Seimo priimtus įstatymus, jeigu jų Konstitucijoje nurodytu laiku nepasirašo ir negrąžina Seimui pakartotinai svarstyti Respublikos

⁸⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

Prezidentas (72 str. 2 ir 4 d.), pasirašyti kitus Seimo priimtus aktus ir Seimo statutą (70 str. 2 d.), Konstitucijoje numatytais atvejais laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas (89 str. 1 d.) arba laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą (89 straipsnio 2 d.), būti Valstybės gynimo tarybos nariu (140 str. 1 d.), ne mažiau kaip trečdaliu visų Seimo narių siūlymu sušaukti neeilinę Seimo sesiją (64 str. 2 d.), teikti tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus (103 str. 1 d.). Seimo Pirmininkas arba jo pavaduotojas taip pat turi pareigą (kartu ir teisę) vadovauti Seimo posėdžiams (66 str. 1 d.).

Kai kurios Seimo nario konstitucinės pareigos Konstitucijoje nėra formuluojamos *expressis verbis*, tačiau jos yra neatskiriama susijusios su Seimo nario darbu Seime bei kita parlamentine veikla. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė paskirtis, Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinis teisinis statusas suponuoja Seimo nario konstitucinę priedermę atstovauti Tautai, taigi ir jo *pareigą dalyvauti Seimo posėdžiuose*, taip pat Seimo struktūrinių padalinių, kurių narys jis yra, darbe.

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalį Seimo nario pareigas *nustato įstatymas*. Nurodyta konstitucinė nuostata suponuoja Seimo pareigą įstatymuose nustatyti tokias Seimo nario pareigas, kad būtų užtikrinta, jog Seimo nariai visavertiškai vykdys savo, kaip Tautos atstovų, konstitucinę priedermę. Tai nustatydamas, įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutai. Seimo struktūros ir darbo tvarkos teisinis reglamentavimas yra susijęs ir su Seimo nario pareigų nustatymu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad *Seimo nario pareigos, nesusijusios su Seimo nario darbu Seime*, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, pagal Konstituciją turi būti nustatomos *įstatymu*. Tačiau tuo mastu, kuriuo *Seimo nario pareigos yra susijusios tik su Seimo nario darbu Seime*, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, jos gali būti nustatytos *Seimo statute*.

Seimo statute įtvirtintos šios Seimo nario *pareigos*: 1) Seimo narys privalo dalyvauti Seimo posėdžiuose; 2) kiekvienas Seimo narys, išskyrus Seimo Pirmininką ir Ministrą Pirmininką, turi būti kurio nors komiteto narys ir dalyvauti jo darbe; 3) Seimo narys privalo dalyvauti Seimo valdybos, Seniūnų sueigos, Seimo komitetų, komisijų ir pakomitečių, kurių narys jis yra, posėdžiuose; jeigu Seimo narys negali dalyvauti Seimo posėdyje, Sei-

mo komiteto ar komisijos posėdyje, jis apie tai privalo pranešti atitinkamai Seimo posėdžių sekretariatui, komiteto ar komisijos pirmininkui, nurodymas nedalyvavimo priežastis; 4) Seimo narys turi nuolat susitikinėti su rinkėjais ir juos informuoti apie savo veiklą (jis taip pat turi teisę kviesti susitikimuose dalyvauti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir savivaldybių pareigūnus, taip pat savivaldybių tarybų narius); 5) Seimo narys nagrinėja gautus rinkėjų pasiūlymus, pareiškimus bei skundus ir, jeigu reikia, juos siunčia svarstyti valstybės institucijoms (jis taip pat turi teisę rinkėjų skundus, priskirtus Seimo kontrolieriaus kompetencijai, perduoti Seimo kontrolieriui ištirti); 6) Seimo narys, komandiruotas į užsienio kelionę, kuriai buvo pritarusi Seimo valdyba, grįžęs iš užsienio komandiruotės turi pateikti užduočių atlikimo ataskaitą Seimo valdybos nustatyta tvarka. Seimo statute yra numatytos ir kitos Seimo narių pareigos.

KLAUSIMAI

1. Atskleiskite Seimo nario priesaikos konstitucinę reikšmę.
2. Kodėl Seimo nario mandatas turi būti laisvas?
3. Kuo savo veikloje turi vadovautis Seimo narys?
4. Atskleiskite Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos „eidami pareigas Seimo nariai vadovaujasi savo sąžine“ turinį.
5. Kokias teises Seimo narys įgyvendina vienasmeniškai, o kokias – kartu su kitais Seimo nariais?
6. Ar Seimo narys turi teisę duoti privalomus vykdyti nurodymus valstybės įmonės vadovui, jeigu šis akivaizdžiai pažeidžia Konstituciją ir įstatymus?
7. Kokios Seimo nario teisės gali būti nustatytos tik įstatymu, o kokios – Seimo statutu?
8. Kokias pareigas turi Seimo narys?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

- Jovaišas, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. Vilnius: Teisės institutas, 2002;
- Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011;
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

V.5. Seimo nario veiklos garantijos

V.5.1. Seimo nario imunitetas ir indėmnitetas

Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalį Seimo narys už kalbas ir balsavimus Seime negali būti persekiojamas, tačiau už asmens įžeidimą ar šmeižtą jis gali būti traukiamas atsakomybėn bendrąja tvarka.

Draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę sudaro Seimo nario *imunitetą*.

Draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime vadinamas Seimo nario *indėmnitetu*.

Seimo nario *imunitetas* ir *indėmnitetas* yra labai svarbus Seimo nario konstitucinio statuso bruožas, liudijantis, jog Seimo nario konstitucinis teisinis statusas iš esmės skiriasi nuo kitų piliečių ir kitų valstybės pareigūnų konstitucinio teisinio statuso.

Imunitetas – draudimas be Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti Seimo nario laisvę – yra speciali garantija, skirta užtikrinti galimybę Seimo nariui laisvai ir netrukdomai kartu su kitais Seimo nariais vykdyti konstitucines Seimo funkcijas bei visus Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus. Turėdamas šią garantiją Seimo narys gali jaustis saugus, gali nebijoti, kad su juo bus susidomėta dėl politinių motyvų ar už jo, kaip Seimo nario, veiklą. Jeigu Seimo narys neturėtų imuniteto, galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad Seimo narys būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, kitaip persekiojamas, būtų suvaržoma jo laisvė nesant tam pakankamo teisinio pagrindo, o vien dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos. Akivaizdu, kad jeigu Seimo narį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę be Seimo sutikimo, Seimo narys negalėtų laisvai ir netrukdomai vykdyti visų Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimų. Jeigu Seimo narys neturėtų imuniteto, jis atitinkamų teisėsaugos pareigūnų neteisėtais sprendimais dėl įvairiausių motyvų galėtų būti net visiškai pašalinamas iš Seimo veiklos. Taigi Seimo nario imunitetas Konstitucijoje nustatytas siekiant užtikrinti Seimo nariui galimybę nuolat dalyvauti Seimo darbe, vykdyti Seimo nario,

kaip Tautos atstovo, įgaliojimus, neįaučiant persekiojimo ar susidorojimo grėsmės dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos.

Indemnitetas – draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime – Konstitucijoje nustatytas siekiant užtikrinti Seimo nariui galimybę laisvai ir nevaržomai reikšti nuomonę visais Seime svarstomais klausimais, balsuoti savo nuožiūra vadovaujantis vien Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine. Jeigu Seimo narys galėtų būti persekiojamas už kalbas ir balsavimus Seime, jis neturėtų galimybės vykdyti jam, kaip Tautos atstovui, Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų.

Konstitucinėje nuostatoje „Seimo narį draudžiama persekioti už kalbas ir balsavimus Seime“ vartojami žodžiai „kalbos Seime“ reiškia, kad Seimo narys teisiniu požiūriu nėra ir negali būti atsakingas už kalbas, nuomonės dėstymą, pateiktus klausimus, paklausimus ir kitokią žodinę ar rašytinę savo minčių išraišką Seimo posėdžiuose, Seimo struktūrinių padalinių (frakcijų, komitetų, komisijų ir kt.) posėdžiuose; kita vertus, žodis „kalba“ neturėtų būti aiškinamas tik kaip tam tikrų žodžių, sakinių ir pan. ištarimas – nurodytoje konstitucinėje nuostatoje vartojamas žodis „kalba“ apima ir Seimo nario teikiamus įstatymų, kitų teisės aktų projektus, jų pataisas, taip pat tokius Seimo nario *veiksmus nekalbant*, kuriais jis išreiškia savo nuomonę, požiūrį į tam tikrus dalykus, reiškinius. Pavyzdžiui, Seimo veikloje yra pasitaikę atvejų, kai, protestuodamas prieš klausimo svarstymą Seimo posėdyje, Seimo narys užsikabino ant kaklo lentelę su atitinkamu užrašu ir sėdėjo su ja Seimo posėdžių salėje, o vėliau vaikščiojo po Seimo rūmus; kitas Seimo narys per Seimo posėdį ant galvos užsidėjo statybininko šalną ir taip siekė atkreipti Seimo narių dėmesį į, jo nuomone, menką rūpinimąsi pramonėje dirbančių asmenų darbo saugumu; yra buvę atvejų, kai atvykus į Seimo posėdžių salę Respublikos Prezidentui, Seimo narys liko sėdėti, nors, pagerbdami Respublikos Prezidentą, visi kiti Seimo nariai atsisotojo. Už tokiais ar kitokiais veiksmais reiškiamą nuomonę Seimo narys negali būti persekiojamas, nes tokius veiksmus apima Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „kalbos Seime“. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucija garantuoja Seimo nario neatsakingumą „už kalbas ir balsavimus“ ne bet kur, o *Seime*, todėl ši konstitucinė garantija neturėtų būti taikoma toms Seimo nario kalboms, kurias jis pasako ne Seime, o kitose vietose (pvz., televizijos, radijo laidose, susitikimuose su rinkėjais ir pan.).

Konstitucinėje nuostatoje „Seimo narį draudžiama persekioti už kalbas ir balsavimus Seime“ vartojami žodžiai „balsavimai Seime“ apima balsavimus Seimo posėdžiuose, Seimo struktūrinių padalinių (frakcijų, komitetų, komisijų ir kt.) posėdžiuose, taip pat visus kitus balsavimus Seime, kai Seimo narys vykdo jam Konstitucijoje, įstatymuose, Seimo statute nustatytus įgaliojimus. Balsavimai Seime apima balsavimus dėl Seimo priimamų įstatymų ir kitų teisės aktų, dėl Seimo komitetų, komisijų, kitų struktūrinių padalinių priimamų dokumentų ir pan. Pagal Konstituciją Seimo narys negali būti persekiojamas už jokių balsavimus Seime.

Konstitucijoje nėra vartojama nei Seimo nario *imuniteto*, nei *indemniteto* sąvoka; šios sąvokos yra konstitucinės teisės mokslo kategorijos, išreikšiančios atitinkamas Seimo nario veiklos garantijas, apibūdinančios tam tikrus teisinius institutus. Pabrėžtina, kad Seimo nario *imunitetas* ir *indemnitetas* – tai skirtingi teisiniai institutai, kurių kiekvienas turi tik jam būdingą turinį. Nurodyti teisiniai institutai skiriasi ne tik savo turiniu. Svarbus skirtumas yra ir tai, kad *indemnitetas*, t. y. draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime yra *absolutus* – Seimas neturi teisės spręsti, ar panaikinti minėtą draudimą; Seimo narys už kalbas ir balsavimus Seime negali būti traukiamas atsakomybėn, negali būti kitaip persekiojamas niekada, taigi net ir po to, kai pasibaigia Seimo nario kadencija ir asmuo jau nėra Seimo narys. Kitaip yra su Seimo nario *imuniteto* panaikinimu ir jo persekiojimu už nusikalstamos veikos padarymą. *Imunitetas nėra absolutus*: pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus spręsti, ar panaikinti Seimo nario imunitetą, t. y. ar leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jį suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę; Seimo nario imunitetas pasibaigia, kai baigiasi Seimo nario kadencija – pasibaigus Seimo nario kadencijai jis be Seimo sutikimo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamą veiką, kurią jis padarė būdamas Seimo nariu.

Seimo nario imuniteto ir indemniteto įgijimo pradžia. Pagal Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalį išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad tol, kol išrinktas Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – išrinktas Seimo narys turi Seimo nario mandatą, tačiau jis dar nėra visateisis Tautos atstovas, jis dar neturi visų Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti, jis negali

įgyvendinti Seimo nario mandato. Tokio asmens teisinį statusą apibūdina „asmens, išrinkto Seimo nariu“ sąvoka (Konstitucijos 59 str. 2 d.). Prisiekęs Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises ir pareigas, taip pat visas Seimo nario veiklos garantijas, įskaitant Konstitucijoje numatytą Seimo nario *imunitetą* ir *indemnitetą*.

Konstitucijoje atitinkami imunitetai yra nustatyti tik Respublikos Prezidentui (86 str. 1 d.), Seimo nariams (62 str. 2 d.), Ministrui Pirmininkui ir ministrams (100 str.), taip pat teisėjams (104 str. 4 d., 114 str. 2 d.). Jokių kitų asmenų imuniteto Konstitucija *expressis verbis* neįtvirtina. Tai, kad Konstitucijoje nėra *explicitinių* nuostatų, įtvirtinančių kitų asmenų imunitetą, nereiškia, jog Konstitucijoje nurodytų asmenų, turinčių imunitetą, sąrašas yra išsamus (baigtinis), ir kad Konstitucija apskritai draudžia *įstatymais nustatyti imunitetus* ir kai kuriems kitiems, Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytiems, asmenims. Manytina, kad įstatymais galima išplėsti asmenų, turinčių imunitetą, sąrašą, tačiau tik tuo atveju, jeigu *tai kiltų iš pačios Konstitucijos, būtų grindžiama Konstitucija*.

Nagrinėjant Seimo nario imunitetą gali kilti klausimas: *ar Konstitucija leidžia įstatymais nustatyti imunitetą išrinktam, bet dar neprisiekusiam Seimo nariui, taip pat kandidatui į Seimo narius?* Antai Seimo rinkimų įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „kandidatas į Seimo narius rinkimų agitacijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio (po pakartotinių arba naujų rinkimų – iki Seimo nario priesaikos) be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė“. Svarstant, ar toks teisinis reguliavimas atitinka Konstituciją, pasitelkime argumentus, panašius į tuos, kuriuos vartojome pagrįsdami Seimo nario imunitetą. Jeigu kandidatą į Seimo narius būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę be įstatyme numatytos nepriklausomos institucijos sutikimo (pagal dabar galiojančią Seimo rinkimų įstatymą – be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo), galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad kandidatas į Seimo narius būtų persekiojamas nesant tam pakankamo teisinio pagrindo, o siekiant neleisti jam būti išrinktam Seimo nariu. Pavyzdžiui, vien dėl to, kad savo rinkimų kampanijos metu jis žadėjo inicijuoti tyrimą, ar atitinkamos teisėsaugos institucijos veikloje nėra korupcijos. Neturėdamas imuniteto kandidatas į Seimo

narius turėtų mažesnes galimybes dalyvauti rinkimų kampanijoje, laisvai skelbti savo programines nuostatas, kritikuoti politinius oponentus, sąžiningai varžytis su kitais kandidatais dėl Seimo nario vietos. Jeigu kandidatas į Seimo narius neturėtų imuniteto, galėtų susidaryti net tokia situacija, kad kandidatas į Seimo narius dėl įvairiausių motyvų teisės saugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais galėtų būti visiškai nepagrįstai pašalinamas iš kovos dėl Seimo nario mandato. Panašiai galima argumentuoti ir tai, kodėl imunitetui įstatymu gali būti nustatyti asmeniui, išrinktam Seimo nariu, bet dar nepriesiekusiam. Antai, jeigu asmuo, išrinktas Seimo nariu, bet dar nepriesiekęs, galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, galėtų būti kitaip suvaržyta jo laisvė be įstatyme numatytos nepriklausomos institucijos sutikimo (pagal dabar galiojantį Seimo rinkimų įstatymą – be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo), galėtų susidaryti ir tokia situacija, kad Seimo nariu išrinktam asmeniui nebūtų leista atvykti į pirmąjį naujai išrinkto Seimo posėdį ir jame prisiekti. Taigi galima teigti, kad Konstitucija nedraudžia *įstatymais* nustatyti imuniteto asmeniui, kuris yra kandidatas į Seimo narius, taip pat asmeniui, kuris yra išrinktas Seimo nariu, bet dar nepriesiekė. Imunitetas nurodytiems asmenims reikalingas dėl to, kad tik Tauta, t. y. rinkėjai, galėtų spręsti, ką visuotiniuose rinkimuose išrinkti Seimo nariu, kad kandidatas į Seimo narius nebūtų pašalinamas iš rinkimų proceso teisės saugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais, kad teisės saugos institucijos ar jų pareigūnai nesikištų į rinkimų procesą ir nedarytų įtakos Seimo rinkimų rezultatams. Kitaip tariant, imunitetas nurodytiems asmenims reikalingas dėl to, kad rinkimų metu nebūtų iškreipta ar paneigta Tautos, t. y. rinkėjų, valia.

Taigi kriterijus, kuriuo remiantis būtų galima spręsti, ar įstatymas, įtvirtinantis Konstitucijoje tiesiogiai nenurodytų subjektų imunitetą, yra grindžiamas Konstitucija, galėtų būti toks: *įstatymais imunitetas gali būti nustatomas tik tokiems asmenims, kurie dalyvauja visuotiniuose rinkimuose, kad būtų išrinkti į tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias užimantiems asmenims imunitetą numato pati Konstitucija*. Visuotiniuose rinkimuose yra renkami tik Respublikos Prezidentas ir Seimo nariai; Konstitucijoje *expressis verbis* numatyta, kad Respublikos Prezidentas ir Seimo nariai turi imunitetą. Vadinas, *Seimo rinkimų įstatyme* nustatytas teisinis reguliavimas, kad imunitetą turi kandidatas į Seimo narius, taip pat

asmuo, išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekęs, yra grindžiamas Konstitucija, kyla iš Konstitucijos⁸⁶.

Panašiai galima grįžti ir *Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme*⁸⁷ įtvirtintą kandidato į Respublikos Prezidentus imunitetą, taip pat asmens, išrinkto Respublikos Prezidentu, bet dar neprisiekusio, imunitetą – pagal šio įstatymo 43 straipsnį „kandidatas į Respublikos Prezidentus rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki Respublikos Prezidento priesaikos be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė“. Imunitetas kandidatui į Respublikos Prezidentus, taip pat asmeniui, kuris buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, bet dar neprisiekė, reikalingas dėl to, kad tik rinkėjai galėtų spręsti, ką visuotiniuose rinkimuose išrinkti Respublikos Prezidentu, kad kandidatas į Respublikos Prezidentus nebūtų pašalinamas iš rinkimų proceso teisėsaugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais, kad jie nedarytų įtakos Respublikos Prezidento rinkimų rezultatams ir jų nelemtų.

Konstitucijoje nustatyta, kad imunitetą taip pat turi Ministras Pirmininkas ir ministrai (100 str.) bei teisėjai (104 str. 4 d., 114 str. 2 dalis). Konstitucijoje numatyta, kad „pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir įstatymų“ (93 str.); pagal Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalį „prieš pradėdami eiti savo pareigas, Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai“; pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį „asmuo, paskirtas teisėju, įstaty-

⁸⁶ Manytina, kad Konstitucija nedraudžia įstatymais nustatyti ir Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių imuniteto. Tokių asmenų imunitetą įtvirtina Seimo 2004 m. vasario 17 d. priimtas Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymas (*Valstybės žinios*. 2004, Nr. 32-1009), kuriame nustatyta, kad Europos Parlamento narys Lietuvos Respublikos teritorijoje turi tokią pačią neliečiamybę kaip ir Seimo narys, jeigu Europos Sąjungos teisės normos nenumato kitaip (4 str.). Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme, kurį Seimas priėmė 2003 m. lapkričio 20 d., yra įtvirtinta kandidato į Europos Parlamento narius neliečiamybė. Pagal šio įstatymo 48 straipsnį kandidatas rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Europos Parlamento posėdžio be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė (*Valstybės žinios*. 2003, Nr. 115-5192). Galima teigti, kad ir ši įstatymo nuostata *neprieštarauja* Konstitucijai.

⁸⁷ *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 71-2721.

mo nustatyta tvarka prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą“. Manytina, kad kandidatų į Ministrus Pirmininkus ir ministrus, kandidatų į teisėjus atžvilgiu, taip pat nurodytų asmenų, kurie yra paskirti į minėtas pareigas, bet dar nėra prisiekę, atžvilgiu *negalima taikyti tų pačių argumentų*, kuriais buvo grindžiama nuomonė, kad įstatymais galima nustatyti kandidato į Seimo narius, taip pat asmens, išrinkto Seimo nariu, bet dar neprisiekusio, imunitetą. Tokią išvadą lemia tai, kad Ministras Pirmininkas ir ministrai, taip pat teisėjai pareigas užima ne juos išrinkus į tokias pareigas visuotiniuose rinkimuose, o kitais būdais – jie į atitinkamas pareigas yra paskiriami Respublikos Prezidento ar Seimo. Kadangi Ministro Pirmininko, ministro, taip pat teisėjo pareigos užimamos ne visuotinių rinkimų būdu, o paskyrus asmenis į atitinkamas pareigas, tokiais atvejais Tautos, t. y. rinkėjų, valia negali būti iškreipta ar paneigta. O imunitetas asmenims, kurie į pareigas renkami visuotiniuose rinkimuose, kaip minėta, yra būtinas dėl to, kad jie teisėsaugos institucijų ar jų pareigūnų sprendimais nebūtų pašalinami iš rinkimų, kad rinkimų metu nebūtų iškreipta ar paneigta Tautos, t. y. rinkėjų, valia. Taigi iš Konstitucijos nekyla, kad *kandidatui* į Ministrus Pirmininkus, kandidatams į ministrus, taip pat kandidatams į teisėjus įstatymais gali būti nustatytas imunitetas; iš Konstitucijos taip pat nekyla, kad imunitetą gali turėti *asmuo, paskirtas* Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, *kol šis asmuo nėra prisiekęs*. Pagal Konstituciją asmuo, kuris yra paskirtas Ministru Pirmininku, ministru, teisėju, įgyja imunitetą tik po to, kai prisiekia.

Konstitucijoje yra nurodytos ne tik Respublikos Prezidento, Seimo narių, Ministro Pirmininko, ministrų, teisėjų pareigybės. Konstitucijoje taip pat minimos įvairių valstybės institucijų vadovų pareigybės, nurodomi kiti valstybės pareigūnai (pvz., Seimo kontrolieriai (73 str.), Valstybės kontrolierius, Lietuvos banko valdybos pirmininkas (84 str. 13 p.), kariuomenės vadas, saugumo tarnybos vadovas (84 str. 14 p.) ir kiti valstybės pareigūnai). Konstitucijoje nėra nurodyta, kad kokie nors kiti valstybės pareigūnai, – išskyrus Respublikos Prezidentą, Seimo narį, Ministrą Pirmininką, ministrą, teisėją – turi imunitetą. Svarbu ir tai, kad Konstitucijoje nurodytų įvairių valstybės institucijų vadovai, kiti valstybės pareigūnai nėra renkami visuotiniuose rinkimuose, jie į atitinkamas pareigas paskiriami. Visiškai neturi reikšmės, kokia valstybės valdžios institucija – Respublikos Prezidentas,

Seimas ar Vyriausybė – tokius asmenis paskiria į pareigas. Taip pat nėra svarbu, koks yra valstybės institucijos pavadinimas, kaip vadinasi atitinkamos pareigos, kokias funkcijas ir įgaliojimus turi valstybės institucijos ar jų pareigūnai – pagal Konstituciją tokiems asmenims įstatymais imunitetas negali būti nustatytas.

Seimo nario imuniteto panaikinimo tvarka. Pagal Seimo statutą prašyti Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę gali Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (23 str. 1 d.). Generalinio prokuroro teikime Seimui turi būti aiškiai nurodyta, kokio konkrečiai sutikimo generalinis prokuroras prašo: ar Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę (t. y. sutikimo leisti atlikti visus nurodytus veiksmus); ar tik sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, ar ir sutikimo jį suimti, ar ir sutikimo kitaip suvaržyti Seimo nario laisvę. Iš klausius generalinio prokuroro pranešimą dėl Seimo nario patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, suėmimo ar kitokio jo laisvės suvaržymo, Seimo posėdyje daroma ne trumpesnė negu vienos valandos, bet ne ilgesnė negu dviejų valandų pertrauka. Būtinumą daryti minėtą pertrauką lemia tai, kad Konstitucijoje ir Seimo statute yra numatyta galimybė panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka, kai paaiškėja, kad padarytas nusikaltimas. Taigi pagal Konstituciją ir Seimo statutą yra galimos kelios situacijos: *pirma*, kai Seimas nusprendžia, jog tyrimą dėl nusikaltimo padarymo turi atlikti teisės saugos institucijos ir sutinka, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas ar kitaip suvaržyta jo laisvė; *antra*, kai Seimas nusprendžia, jog jis pats ištirs, ar Seimo narys padarė nusikaltimą ir spęs, ar panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka. Minėta pertrauka Seimo posėdyje reikalinga tam, kad Seimo nariai galėtų pasitarti, ar sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, ar pradėti apkaltos proceso parengiamuosius veiksmus. Jeigu Seimo nariai manytų, jog nusikaltimas yra akivaizdus ir yra pagrindas apkaltos procesui, jie turi turėti laiko surinkti būtiną Seimo narių parašų kiekį, nes inicijuoti apkaltos procesą turi teisę tik ne mažesnė kaip ¼ Seimo narių grupė (228 str. 1 d.). Įstatymų leidėjo nuomone, tam pakanka vienos dviejų valandų trukmės pertraukos Seimo posėdyje. Pagal Seimo statutą po pertraukos Seimas gali

priimti vieną iš dviejų sprendimų: arba sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę; arba – jeigu yra ne mažesnės kaip $\frac{1}{4}$ Seimo narių grupės siūlymas – pradėti apkaltos proceso parengiamuosius veiksmus (23 str. 3 d.). Alternatyvaus pasirinkimo galimybė Seimo statute nustatyta dėl to, kad tuo pat metu nevyktų du alternatyvūs to paties įvykio tyrimai, kad šie tyrimai nesidubliuotų, t. y. Seimo sudarytos komisijos tyrimas ir teisėsauogos institucijų tyrimas.

Jeigu nėra minėtos Seimo narių grupės siūlymo pradėti apkaltos procesą, Seimas sudaro *tyrimo komisiją* dėl sutikimo Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę. Tyrimo komisija turi patikrinti, ar generalinio prokuroro prašymas yra pagrįstas, ar tai nėra mėginimas persekioti Seimo narį dėl politinių ar kitų motyvų, ar tai nėra bandymas susidoroti su Seimo nariu dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos ir pan. Kitaip tariant, Seimas paveda komisijai iširti, ar yra pagrindas patenkinti generalinio prokuroro prašymą; baigusi tyrimą komisija turi informuoti apie tai Seimą. Tokia komisija paprastai sudaroma laikantis frakcijų proporcingo atstovavimo principo. Tam tikrais atvejais Seimas gali nustatyti ir kitokią tyrimo komisijos sudarymo tvarką, tačiau niekada jos negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai (71 str.). Tyrimo komisija, nagrinėdama klausimą dėl Seimo nario neliečiamybės atėmimo, privalo į komisijos posėdį pakviesti ir išklausyti Seimo narį, kurio klausimas sprendžiamas, arba kitą jo įgaliotą Seimo narį, taip pat prokuratūros atstovą. Kilus abejonių dėl generalinio prokuroro prašymo pagrįstumo, komisija gali pareikalauti iš prokuratūros atstovų papildomų įrodymų, pagrindžiančių prašymą. Jeigu kviečiamas Seimo narys arba kitas jo įgaliotas Seimo narys neatvyksta į komisijos posėdį be svarbios priežasties arba atsisako pateikti komisijai paaiškinimus, komisija turi teisę priimti sprendimą nedalyvaujant Seimo nariui ar kitam jo įgaliotam Seimo nariui.

Seimo statute nustatyta, kad *tyrimo komisija turi parengti pažymą* apie atliktą tyrimą. Tyrimo komisijos pažymoje turi būti išdėstoma medžiaga, kurią komisija analizavo, taip pat pateikiami argumentai, kuriais remdamasi komisija siūlo Seimui sutikti ar nesutikti, kad Seimo narys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, būtų kitaip suvaržyta jo laisvė. Tyrimo komisija taip pat turi parengti atitinkamos *Seimo rezoliu-*

cijos projektą ir šį projektą kartu su minėta pažyma išplatinti Seimo nariams. Paskui Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimas įrašomas į Seimo artimiausio posėdžio darbotvarkę. Seimo statute nustatyta, kad svarstant šį klausimą Seimo posėdyje, taip pat pateiktame rezoliucijos projekte apsiribojama tik generalinio prokuroro teikime nurodytų faktų interpretavimu, vertinimu arba patikslinimu. Jeigu rezoliucijos projekte numatoma patenkinti generalinio prokuroro teikimą, ji gali būti priimta, kai už projektą balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (23 str. 3 d.).

Pagal Konstituciją Seimo narys turi imunitetą tik *baudžiamosios* atsakomybės atžvilgiu. Tačiau Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalies nuostata „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė“ nėra susijusi tik su Seimo nario baudžiamąja atsakomybe. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad visais atvejais, kai Seimo narį norima suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, – nesvarbu, kokios rūšies atsakomybė taikoma, – prieš tai būtina gauti Seimo sutikimą.

Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalį Seimas turi apsispręsti, kokį konkretų sutikimą duoti. Seimas gali pasirinkti vieną iš šių sprendimų: 1) leisti patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę (t. y. leisti atlikti visus nurodytus veiksmus); 2) leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, bet neleisti jo suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę; 3) leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir kitaip suvaržyti jo laisvę, bet neleisti jo suimti. Nors pagal Konstituciją Seimo narys turi imunitetą tik *baudžiamosios* atsakomybės atžvilgiu ir neturi imuniteto administracinės ir kitokios atsakomybės atžvilgiu, iš Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad visais atvejais, *kai Seimo narį norima suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę*, – nesvarbu, kokios rūšies atsakomybė taikoma, – prieš tai būtina gauti Seimo sutikimą.

Pagal Konstituciją Seimas turi teisę neduoti sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, jeigu, Seimo nuomone, generalinio prokuroro teikime nepakanka faktų ir kitų duomenų, leidžiančių manyti, kad Seimo narys padarė nusikaltimą, ar, Seimo nuomone, Seimo narys yra persekiojamas dėl jo parlamentinės ar kitokios politinės veiklos. Kartu negalima nepasakyti, jog Seimas, apsisprendamas, ar duoti sutikimą patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, neturėtų ignoruoti konsti-

tucinės nuostatos, kad teisingumą vykdo tik teismas, kad tik teismas gali nustatyti asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, kaltumą ar nekaltumą. Nei Seimo tyrimo komisijos, nei pats Seimas nėra teismas; jie negali perimti teismo, ikiteisminio tyrimo institucijų, prokurorų ar kitų teisėsaugos institucijų funkcijų. Seimo komisijų paskirtis kita – įsitikinti, ar yra teisinis pagrindas traukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, ir jeigu jis yra, pasiūlyti Seimui duoti sutikimą panaikinti Seimo nario neliečiamybę. Nei Seimo tyrimo komisijos, nei pats Seimas neturėtų priiminėti sprendimų, kuriais, esant teisiniam pagrindui traukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, būtų užkertamas kelias tai padaryti, nes taip kartu būtų užkertamas kelias vykdyti teisingumą. Konstitucijoje Seimo nario imunitetas nustatytas ne tam, kad sudarytų prielaidas nusikaltimą padariusiam Seimo nariui išvengti baudžiamosios atsakomybės, o tam, kad Seimo narys nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nesant tam teisiniam pagrindui, nebūtų persekiojamas dėl politinių ir kitų panašių motyvų, dėl jo, kaip Seimo nario, veiklos, kad jam nebūtų daromas toks poveikis, kurį draudžia Konstitucija⁸⁸.

Nors *Konstitucija nenumato* Seimo narių imuniteto administracinės atsakomybės atžvilgiu, kai kurie Seimo nario imuniteto elementai yra įtvirtinti *Administracinių teisės pažeidimų kodekse* (toliau – ATPK). Šio kodekso 261 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jeigu už administracinę teisės pažeidimą, kurį padarė Seimo narys, šis kodeksas numato *administracinę areštą*, protokolą surašę pareigūnai, prieš perduodami bylą teismui ar kitai bylą nagrinėjančiai institucijai, ne vėliau kaip per tris dienas kreipiasi į generalinį prokurorą dėl išankstinio Seimo sutikimo suvaržyti Seimo nario laisvę⁸⁹. Nurodytas teisinis reguliavimas reiškia, kad ATPK yra nustatyti du skirtingi atvejai, kai teismas ar kita kompetentinga institucija gali pradėti nagrinėti *Seimo nario administracinę bylą*: jeigu Seimo nario atžvilgiu taikomoje teisės normoje yra numatytas administracinis areštas – prieš perduodant bylą teismui būtina gauti išankstinį Seimo sutikimą suvaržyti Seimo nario laisvę; jeigu teisės normoje administracinis areštas nėra numatytas – tokiu atveju administracinio teisės pažeidimo protokolą surašę

⁸⁸ Čia taikyta Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarime pateikta teisėjų imuniteto sampratos analogija. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 134-5427.

⁸⁹ *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 81-3181.

asmenys gali iš karto kreiptis į teismą ar kitą bylą nagrinėjančią instituciją, kad byloje būtų priimtas sprendimas⁹⁰.

V.5.2. Seimo nario atlyginimas

Pagal Konstituciją Seimo narys yra profesionalus politikas, už darbą Seime jam turi būti mokamas atlyginimas iš valstybės biudžeto (60 str. 3 d.). Tai, kad pagal Konstituciją atlyginimas Seimo nariui mokamas iš valstybės biudžeto, yra labai svarbi Seimo nario veiklos garantija, turinti užtikrinti visų Seimo narių lygybę, savarankiškumą ir galimybę vienodomis sąlygomis vykdyti Seimo nario, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus. Konstitucija draudžia Seimo nariui dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą.

Pagal Konstituciją Seimo nario atlyginimas turi būti *nustatomas įstatymu*. Konstitucinis Teismas 1999 m. lapkričio 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl Seimo nario atlygimo suponuoja tai, kad: 1) Seimo nario atlyginimas turi būti pakankamo dydžio; 2) atlyginimas turi būti mokamas reguliariai; 3) Seimo kadencijos metu įstatymu negali būti nustatytas mažesnis Seimo nario atlyginimas negu kadencijos pradžioje⁹¹.

Seimas, nustatydamas atlyginimą Seimo nariams, turi paisyti Konstitucijos 48 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad kiekvienas žmogus turi teisę „gauti *teisingą* apmokėjimą už darbą“ (*išskirta autoriaux*). Taip pat turi būti atsižvelgiama ir į iš konstitucinio darnios, teisingos visuomenės imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės, lygiateisiškumo ir kitų konstitucinių principų kylančius reikalavimus. Tai, *inter alia*, reiškia, jog pagal Konstituciją Seimas negali nustatyti Seimo nariams bet kokio dydžio atlyginimo – atlyginimas, kaip minėta, turi būti *teisingas ir pakankamo dydžio*, kad Seimo narys galėtų tinkamai atlikti savo, kaip Tautos atstovo, priedermę. Nustatant Seimo nario atlyginimo dydį turi būti atsižvelgiama į valstybės ekonominę ir finansinę būklę, į minimalaus ir vidutinio atlyginimo šalyje dydį, kitus socialiai reikšmingus kriterijus. Negalima nepaisyti ir to,

⁹⁰ Plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 311–345.

⁹¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 96-2769.

kad Seimo narys yra Tautos atstovas, kad Seimo nario teisinis statusas yra ypatingas, besiskiriantis nuo visų kitų asmenų teisinio statuso, – tai suponuoja tokio dydžio atlyginimą, kuris atitiktų Seimo nario, kaip Tautos atstovo, orumą. Kita vertus, Konstitucija draudžia nustatyti tokias Seimo nario veikos garantijas, taigi ir tokį Seimo nario atlyginimo dydį, kuris nepagrįstai privilegijuotų Seimo narį, nes tai nesiderintų su Konstitucijos 29 straipsnio reikalavimais, numatančiais draudimą teikti asmenims privilegijas, *inter alia*, dėl jų socialinės padėties.

Iš Konstitucijos kylantis reikalavimas Seimo nario atlyginimą *mokėti reguliariai*, reiškia, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį Seimo nariams atlyginimas būtų mokamas ne pagal bendras taisykles, kurios taikomos mokant atlyginimus kitiems valstybės tarnyboje dirbantiems asmenims (du kartus per mėnesį, kartą per mėnesį ar pan.), o būtų mokamas labai retai, pvz., kartą per ketvirtį ar dar rečiau. Reguliariai mokėti atlyginimą svarbu dėl to, kad Seimo narys turėtų lėšų nuolatiniam gyvenimo poreikiams tenkinti. Be to, reguliarius atlygimo mokėjimas yra viena iš prielaidų, kad Seimo narys nepažeis konstitucinio draudimo dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą.

Draudimas Seimo kadencijos metu įstatymu nustatyti mažesnę Seimo nario atlyginimą negu kadencijos pradžioje reiškia, kad Seimui draudžiama priimti tokį įstatymą. Įstatymas, kuriuo mažinamas Seimo nario atlyginimas, gali būti taikomas tik kito (būsimo) Seimo nariams. Nurodytas draudimas skirtas užtikrinti teisinį tikrumą ir teisinį saugumą, Seimo nario teisėtą lūkesčių apsaugą. Asmuo, siekiantis būti išrinktas Seimo nariu, turi būti tikras, kad tos Seimo nario veiklos garantijos, kurios yra nustatytos jam kandidatuojuojant į Seimą, – įskaitant Seimo nario atlyginimo dydį, – bus taikomos ir jam tapus Seimo nariu. Jeigu nurodytas draudimas nebūtų nustatytas, galėtų būti pažeistas konstitucinis asmens teisėtą lūkesčių apsaugos principas, galėtų susidaryti ir tokia teisinė situacija, kai Seimo nario atlyginimo mažinimu būtų pažeista visų Seimo narių lygybė, jų savarankiškumas.

Kita vertus, iš konstitucinio darnios, teisingos visuomenės imperatyvo, iš konstitucinio teisinės valstybės ir kitų konstitucinių principų kyla ir tai, kad Seimas *negali priimti įstatymo*, kuriuo *didinamas atlyginimas šios kadencijos Seimo nariams* – įstatymas dėl atlygimo padidinimo Seimo nariams gali būti taikomas tik kito (būsimo) Seimo nariams. Taip yra

išvengiama viešųjų ir privačių interesų konflikto, neleidžiama tarnybos (nagrinėjamu atveju – buvimo Seimo nariu) teikiamomis galimybėmis pasinaudoti asmeninei naudai gauti.

Visų Seimo narių lygybės principas reiškia, *inter alia*, tai, kad visiems Seimo nariams turi būti nustatomas *vienodo dydžio atlyginimas*, kad nevienodą atlyginimo dydį gali lemti tik Konstitucijoje *expressis verbis* numatytos ir iš jos kylančios aplinkybės. Pagal Konstituciją mažesnis atlyginimas negu kitiems Seimo nariams gali būti nustatytas tiems Seimo nariams, kurie yra paskirti Ministru Pirmininku ar ministru; Seimo nariams gali būti nustatytas nevienodo dydžio atlyginimas ir dėl to, kad jie eina atitinkamas pareigas Seime. Jokios kitos aplinkybės (pvz., Seimo nario išsilavinimas, buvimo Seimo nariu kadencijų skaičius, darbo valstybės tarnyboje stažas, užsienio kalbų mokėjimas ir kt.) negali lemti Seimo nario atlyginimo dydžio.

Konstitucijoje yra įtvirtintas draudimas Seimo nariams eiti kitas pareigas, dirbti kitą darbą, taip pat gauti kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą (60 str. 1 d.). Tai bendra taisyklė. Pagal Konstituciją Seimo narys gali būti Ministru Pirmininku ar ministru (60 str. 2 d.) – tai išimtis iš minėtos bendros taisyklės. Konstitucijoje taip pat numatyta, kad Ministrui Pirmininkui ir ministrui mokamas atlyginimas pagal pareigas Vyriausybėje (99 str.) – tai išimtis iš minėto konstitucinio draudimo Seimo nariui gauti kitą atlyginimą. Konstitucinis Teismas, aiškindamas nurodytų konstitucinių nuostatų turinį ir jų santykį, yra konstatavęs, kad konstitucinė Seimo nario teisė eiti Ministro Pirmininko ar ministro pareigas suponuoja teisę gauti atlyginimą už tokių pareigų atlikimą, ir kad Seimo nariui, paskirtam Ministru Pirmininku ar ministru, gali būti nustatytas *kitoks atlyginimas* už Seimo nario darbą. Toks teisinis reguliavimas nepažeidžia Seimo narių lygiateisiškumo. Kartu Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Seimas, pagal Konstituciją turėdamas diskreciją įstatymu nustatyti Ministru Pirmininku ar ministru paskirtam Seimo nariui kitokį atlyginimą už Seimo nario darbą negu tą, kuris mokamas kitiems Seimo nariams, yra suvaržytas konstituciniu teisinės valstybės principu, taigi ir tokiu atveju Seimo nario atlyginimas turi būti pakankamo dydžio, kad Seimo narys galėtų tinkamai atlikti savo, kaip Tautos atstovo, priedermę⁹².

⁹² Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 96-2769.

Pagal Konstituciją Seimo narys gali eiti tam tikras pareigas Seime (Seimo Pirmininko, Seimo Pirmininko pavaduotojo, Seimo statute numatytų Seimo struktūrinių padalinių vadovų ir kitas pareigas). Tai suponuoja *Seimo teisę įstatymu nustatyti kitokio, t. y. didesnio dydžio atlyginimą tiems Seimo nariams, kurie eina atitinkamas pareigas Seime*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijoje nėra teisės normų, pagal kurias visiems Seimo nariams, neatsižvelgiant į tai, kad Seimo narys gali eiti tam tikras pareigas Seime ar Vyriausybėje, turi būti nustatomas vienodo dydžio atlyginimas.“⁹³

Konstitucinis draudimas Seimo kadencijos metu įstatymu nustatyti *mažesnę* Seimo nario atlyginimą negu kadencijos pradžioje yra *bendra taisyklė*. Pagal Konstituciją iš šios taisyklės galimos tam tikros išimtys. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo kadencijos metu įstatymu galima sumažinti Seimo nario atlyginimą, kai iš *esmės pablogėja valstybės ekonominė ir finansinė būklė*⁹⁴. Itin sunkią valstybės ekonominę, finansinę padėtį gali sukelti ekonominė krizė, gaivalinės nelaimės ir kitos aplinkybės. Tokiais atvejais valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų. Esant tokioms aplinkybėms įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų atlyginimų teisinį reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tačiau ir tokiais atvejais įstatymų leidėjas turi išlaikyti pusiausvyrą tarp asmenų, kuriems nustatomas mažiau palankus teisinis reguliavimas, teisių bei teisėtų interesų ir visuomenės bei valstybės interesų, t. y. paisyti proporcingumo principo reikalavimų.

Iš esmės pablogėjus valstybės ekonominei ir finansinei padėčiai paprastai turėtų būti peržiūrimas ir mažinamas visų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų biudžetinis finansavimas, taip pat įvairių iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų sričių finansavimas. Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai *nebūtų galima mažinti* tik Seimo finansavimo, mažinti tik Seimo narių atlyginimų, tai reikštų, kad Seimas ir Seimo nariai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-170.

institucijų. Tokios Seimo ir Seimo narių išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės bei teisingumo imperatyvų reikalavimų.

Seimo nario atlyginimas gali būti *sumažintas tik įstatymu*. Tai daryti galima tik *laikinai* – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, Seimo finansavimas, Seimo narių atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad Seimas negalėtų vykdyti savo konstitucinių funkcijų, o Seimo nariai negalėtų visavertiškai vykdyti jiems, kaip Tautos atstovams, Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų⁹⁵.

Seimo narių atlyginimą nustato Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas⁹⁶. Šiame įstatyme įtvirtintas toks Seimo narių atlyginimo nustatymo principas: pareiginės algos (atlyginimo) bazinis dydis yra dauginamas iš įstatyme nustatyto pareiginės algos koeficiento. Valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinį dydį kiekvieniems metams įstatymu nustato Seimas.

Antai valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinis dydis 2013 m. buvo 450 litų. Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme numatyti tokie pareiginės algos koeficientai, kurie taikomi nustatant Seimo narių atlyginimus: Seimo Pirmininkas – 20,43; Seimo Pirmininko pavaduotojai, opozicijos lyderis – 17,74; Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas – 18,38; Seimo komitetų pirmininkai – 17,19. Įstatyme taip pat numatyti koeficientai, kurie taikomi nustatant atlyginimus kitas pareigas Seime užimantiems Seimo nariams. Nustatant atlyginimą Seimo narių, kurie neužima jokių pareigų Seime, taikomas koeficientas 15,36.

V.5.3. Išlaidos parlamentinei veiklai

Pagal Konstitucijos 61 straipsnį Seimo nariams taip pat atlyginamos išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla; tokios išlaidos atlyginamos iš

⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-170.

⁹⁶ *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 75-2271. Įstatymo pavadinimas keistas 2008 m. lapkričio 6 d. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 131-5021.

valstybės biudžeto. Konstitucijoje nėra atskleista, kokios išlaidos laikomos išlaidomis, susijusiomis su Seimo nario parlamentine veikla, taip pat nėra nustatyta, kokio dydžio išlaidos gali būti atlyginamos iš valstybės biudžeto. Tai turi nustatyti įstatymų leidėjas. Nustatydamas, kokios išlaidos yra laikytinos išlaidomis, susijusiomis su Seimo nario parlamentine veikla, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją, tačiau jis yra saistomas „išlaidų parlamentinei veiklai“ konstitucinės sampratos, taip pat Konstitucijos normų ir principų, *inter alia*, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvu, konstituciniu lygiateisiškumu, teisinės valstybės ir kitu principu.

Seimo nariams iš valstybės biudžeto mokamos lėšos, kurios yra skirtos atlyginti išlaidas parlamentinei veiklai, *nėra Seimo nario atlyginimo už jo darbą Seime dalis*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Seimo nario atlyginimo už darbą ir Seimo nario parlamentinės veiklos išlaidų atlyginimo sampratos negali būti tapatinamos, kiekviena iš jų turi savo savarakišką turinį, jos nėra sinonimai ir nė viena iš jų neapima kitos“⁹⁷.

Lėšų parlamentinei veiklai paskirtis – atlyginti tam tikras išlaidas, kurias Seimo narys turėjo vykdydamas parlamentinę veiklą. Išlaidoms parlamentinei veiklai paprastai priskiriamos išlaidos, kurias Seimo narys turėjo naudodamasis transportu, telefono ir kitomis ryšių priemonėmis, taip pat išlaidos Seimo nario biurui išlaikyti, kanceliarinėms ir kitoms priemonėms, reikalingoms Seimo nario darbui, įsigyti, išlaidos Seimo nario veiklai viešinti, patalpoms susitikimams su rinkėjais nuomoti ir kt. Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintas išlaidų parlamentinei veiklai *kompensacinis pobūdis*, t. y. jeigu Seimo narys turi tam tikrų išlaidų, susijusių su jo parlamentine veikla, tokios išlaidos apmokamos (kompensuojamos) iš valstybės biudžeto. Pagal Konstituciją iš valstybės biudžeto gali būti apmokamos tik tos išlaidos, kurios tikrai susijusios su Seimo nario parlamentine veikla; išlaidos, kurios nesusijusios su Seimo nario parlamentine veikla, negali būti kompensuojamos. Svarbu ir tai, kad Konstitucija draudžia lėšas, skirtas Seimo nario parlamentinės veiklos išlaidoms apmokėti, koku nors būdu paversti Seimo nario nuosavybe. Pavyzdžiui, pagal Konstituciją Seimo narys negali įsigyti nuosavybėn automobilio, kompiuterio ar kitos technikos, kurią, – kaip reikalingą jo parlamentinei veiklai, – nuomojo, ir visas nuomos įmokas ar jų dalį mokėjo iš lėšų, skirtų išlaidoms parlamentinei veiklai.

⁹⁷ Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-170.

Antai 2013 m. sausio 13 d. žiniasklaida pranešė, kad buvęs parlamentaras <...>, nepatekęs į naują Seimą, išsipirko Seimo nuomotą automobilį. Dirbdamas praėjusios kadencijos Seime politikas už parlamentinei veiklai skirtas lėšas nuomojo naują automobilį „Subaru Impreza“. Už šio automobilio nuomą Seimo kanceliarija sumokėjo maždaug 45 tūkst. litų. Kai nepateko į naują parlamentą, buvęs Seimo narys nurodytą trejų metų senumo automobilį iš lizingo bendrovės nusipirko vos už 20 tūkst. litų. Žiniasklaidos duomenimis, rinkoje toks automobilis kainuotų dvigubai brangiau. Parlamentinėms išlaidoms skirtų lėšų naudojimo požiūriu svarbu ne tai, kiek toks automobilis realiai kainuoja, o tai, kad Seimo narys panaudojo valstybės biudžeto lėšas savo asmeninei naudai gauti. Konstitucija netoleruoja tokių Seimo narių sudarytų automobilių nuomos sutarčių, kuriose numatoma, jog automobilį, už kurio nuomą mokama iš parlamentinei veiklai skirtų lėšų, sutarties terminui pasibaigus Seimo narys galėtų įsigyti asmeninės nuosavybės teise, sumokėdamas už nuomotą automobilį jo „likutinę vertę“; su Konstitucija nesuderinami ir tokie Seimo nario veiksmai. Tai traktuotina kaip parlamentinei veiklai skirtų lėšų neteisėtas pasisavinimas. Deja, tokiam Seimo narių piktnaudžiavimui Seimas iki šiol nėra užkirtęs kelio, nes nėra priėmęs įstatymo, draudžiančio sudaryti minėtas ir panašias sutartis.

Lietuvoje pasirinktas toks išlaidų parlamentinei veiklai atlyginimo *modelis*: kiekvienam Seimo nariui kas mėnesį skiriama tam tikra lėšų suma, kurią jis gali išleisti apmokėdamas tam tikras išlaidas parlamentinei veiklai. Lėšų, skiriamų parlamentinėms išlaidoms, dydis nustatomas Seimo statute. Kokios konkrečios išlaidos yra laikytinos išlaidomis, susijusiomis su parlamentine veikla, ir kiek lėšų tokioms išlaidoms apmokėti gali išleisti Seimo narys, nustato Seimo valdyba.

*Konstitucija nedraudžia Seimo kadencijos metu pakeisti nustatytą teisinį reguliavimą ir sumažinti išlaidų parlamentinei veiklai atlyginimą*⁹⁸. Šių išlaidų atlyginimas gali būti sumažintas dėl įvairių priežasčių, nebūtinai tik dėl to, kad iš esmės pablogėja valstybės ekonominė ir finansinė būklė. Visais atvejais, kai Seimas nutaria sumažinti išlaidų parlamentinei veiklai atlyginimą, tai negali būti daroma taip, kad būtų paneigta Konstitucijoje įtvirtinta Seimo nario veiklos garantija – teisė gauti išlaidų, susijusių su jo

⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-170.

parlamentine veikla, atlyginimą. Tai reiškia, jog pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Seimo nariui apskritai nebūtų atlyginamos išlaidos parlamentinei veiklai.

V.5.4. Draudimas dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą

Konstitucijoje nustatyta, kad Seimo nario pareigos, išskyrus jo pareigas Seime, *nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis* valstybinėse įstaigose ir organizacijose, taip pat *su darbu* verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse (60 str. 1 d.). Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ir ministru (60 str. 2 d.).

Konstitucijoje numatyta ir tai, kad Seimo nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, *atlyginamos iš valstybės biudžeto*; Seimo narys negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą (60 str. 3 d.).

Taigi Konstitucijoje įtvirtintas *principas, kad Seimo narys negali dirbti jokio kito darbo, taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo*, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime yra konstatavęs, jog tokio Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo tikslas yra užtikrinti Seimo nario, kaip Tautos atstovo, laisvą mandatą, garantuoti kiekvienam Seimo nariui galimybę nepertraukiamai vykdyti savo konstitucinius įgaliojimus, užtikrinti visų Seimo narių lygiateisiškumą⁹⁹.

Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje vartojama formuluotė „Seimo nario pareigos, išskyrus *jo pareigas Seime*“ reiškia, kad pagal Konstituciją Seimo narys gali užimti dar ir tam tikras kitas pareigas Seime. Tai Seimo Pirmininko ir jo pavaduotojo pareigos, taip pat pareigos, kurios nustatytos Seimo statute: Seimo struktūrinių padalinių vadovų pareigos ir kitos pareigos, kurias Seime gali užimti tik Seimo narys; Seimo statute taip pat gali būti numatyta galimybė Seimo nariui užimti tam tikras pareigas tarpparlamentinėse ir kitose tarptautinėse institucijose, kurias įmanoma užimti tik būnant Seimo nariu, – Konstitucijos 60 straipsnio formuluotė „jo pareigos Seime“ apima ir šias pareigas.

Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytos ir kitos *pareigos, kurias gali užimti Seimo narys*. Antai pagal Konstituciją Seimo narys, kuris yra Seimo

⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

Pirmininkas, *ex officio* yra ir Valstybės gynimo tarybos narys (140 str.); Seimo Pirmininkas, Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar tada, kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas (89 str.1 d.); Seimo Pirmininkas, Respublikos Prezidentui laikinai išvykus į užsienį arba susirgus ir dėl to laikinai negalint eiti pareigų, tuo laiku pavaduoja Respublikos Prezidentą (89 str.2 d.). Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalį Seimo narys gali būti skiriamas Ministru Pirmininku ar ministru. Taigi pagal Konstituciją Seimo narys gali tuo pat metu užimti ir Ministro Pirmininko ar ministro pareigas.

Konstitucijoje *expressis verbis* nurodoma, kokių konkrečių *pareigų negali užimti Seimo narys*: pagal Konstituciją Seimo nario pareigos nesuderinamos su Respublikos Prezidento pareigomis (83 str. 1 d.), su tikrąja karo arba alternatyviaja tarnyba, su buvimu karininku, puskarininkiu, liktiniu krašto apsaugos sistemoje, policijoje ir vidaus tarnyboje, su buvimu kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokamu pareigūnu (141 str.), su teisėjo, taip pat Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis (113 str. 1 d., 104 str. 3 d.), su buvimu savivaldybės tarybos nariu, Europos Parlamento nariu.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje vartojamos sąvokos „pareigos“ ir „darbas“ – tai konstitucinės sąvokos, jos turi konstitucinį turinį ir negali būti aiškinamos remiantis vien tuo, kaip analogiškos sąvokos yra apibrėžtos įstatymuose ar kituose teisės aktuose (pvz., teisės aktuose, reguliuojančiuose darbo arba valstybės tarnybos santykius). Šiuo atžvilgiu Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje nurodytos pareigos ir darbas nesietini tik su darbo ar pan. sutartimis arba susitarimais.

Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies formuluotėje „pareigos valstybinėse įstaigose ir organizacijose“ vartojama sąvoka „*pareigos*“ ir šios dalies formuluotėje „darbas verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse“ vartojama sąvoka „*darbas*“ aiškintina atsižvelgiant į šiam straipsnyje nustatyto konstitucinio teisinio reguliavimo tikslą, taip pat į visas kitas konstitucines nuostatas, įtvirtinančias Seimo nario konstitucinį statusą. Konstitucinis Teismas pabrėžia, jog *pareigų užėmimas suponuoja tai, kad asmuo, užimantis tas pareigas, būtina turi dirbti tam tikrą darbą, vykdyti tam tikras kitas funkcijas, atlikti tam tikras kitas užduotis ar pan.*, o

darbo dirbimas suponuoja tai, kad asmuo, dirbantis tam tikrą darbą, būtinai turi užimti tam tikras pareigas, vykdyti tam tikras kitas funkcijas, atlikti tam tikras kitas užduotis ar pan. Taigi Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies formuluotėje „pareigos valstybinėse įstaigose ir organizacijose“ vartojama sąvoka „pareigos“, ir šios dalies formuluotėje „darbas verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse“ vartojama sąvoka „darbas“ reiškia veiklą, todėl šios sąvokos viso vientiso konstitucinio reguliavimo kontekste negali būti priešpriešinamos, jos negali būti aiškinamos tik pažodžiui, ignoruojant jų tarpusavio sąsajas.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies formuluotėje „pareigos valstybinėse įstaigose ir organizacijose“ vartojama sąvoka „pareigos“ apima bet kokią veiklą Lietuvos valstybės, savivaldybės, užsienio valstybės ar tarptautinėje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje arba atstovaujant tokiai įstaigai, įmonei, organizacijai, jeigu ši veikla yra susijusi su pareigų užėmimu, darbo atlikimu, tarnybos ėjimu, kitų funkcijų vykdymu, kitų užduočių atlikimu, vadinamųjų garbės pareigų užėmimu ir pan. (įskaitant dalyvavimą kolegialiuose valdymo, kontrolės ir kituose organuose)“. Neturi reikšmės, „ar ta veikla yra nuolatinė, ar laikina, ar vienkartinio pobūdžio (epizodinė), ar už tą veiklą yra atlyginama kokiomis nors išmokomis arba kaip nors kitaip, ar nėra atlyginama, ar ta veikla teisės aktuose yra įvardijama kaip pareigos, ar kaip nors kitaip, ar ta veikla yra vadovaujanti, ar ne, ar asmuo tai veiklai yra renkamas, ar skiriamas, ar ta veikla yra įforminama kokia nors teisine sutartimi arba kitu teisės aktu, ar yra atliekama be teisinės sutarties arba kito teisės akto“.

Sąvoka „darbas“, vartojama Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies formuluotėje „darbas verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse“, savo ruožtu apima bet kokią veiklą Lietuvos, užsienio ar tarptautinėje privačioje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje arba atstovaujant tokiai įstaigai, įmonei, organizacijai, jeigu ši veikla yra susijusi su darbo atlikimu, pareigų užėmimu, tarnybos ėjimu, kitų funkcijų vykdymu, kitų užduočių atlikimu, vadinamųjų garbės pareigų užėmimu ir pan. (įskaitant dalyvavimą kolegialiuose valdymo, kontrolės ir kituose organuose). Neturi reikšmės, ar ta veikla yra nuolatinė, ar laikina, ar vienkartinio pobūdžio (epizodinė), ar už tą veiklą yra atlyginama kokiomis nors išmokomis arba kaip nors kitaip, ar nėra atlyginama, ar ta veikla teisės aktuose yra įvardija-

ma kaip darbas, ar kaip nors kitaip, ar toje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje yra, ar nėra dar ir kitų asmenų, užsiimančių kokia nors veikla, ar ta veikla yra vadovaujanti, ar ne, ar asmuo tai veiklai yra renkamas, ar skiriamas, ar ta veikla yra įforminama kokia nors teisine sutartimi arba kitu teisės aktu, ar yra atliekama be teisinės sutarties arba kito teisės akto. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies formuluotėje „darbas verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse“ vartojama sąvoka „darbas“ apima ir bet kokią kitą *privačią veiklą, kuria siekiama pelno*, taip pat ir tokią veiklą, kuria siekiama pelno, kuri atliekama neįsteigus įmonės, įstaigos, organizacijos¹⁰⁰.

Seimo veikloje buvo atvejis, kai Seimo nariu išrinktas vienos profesinės sąjungos vadovas nenutraukė darbo santykių su profesine sąjunga, o jos vadovybės sprendimu buvo išleistas atostogų Seimo nario įgaliojimų laikui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis bei darbu principas reiškia ir tai, jog pagal Konstituciją nėra galima tokia teisinė situacija, kad Seimo narys būtų asmuo, kuris yra ne nutraukęs darbo santykius su tam tikra valstybės, savivaldybės įmone, įstaiga, organizacija, privačia įmone, įstaiga, organizacija, kuria nors visuomenine organizacija, profesine sąjunga, politine partija, asociacija ar kitokiu susivienijimu (nepriklausomai nuo jo pavadinimo), bet yra joje išleistas atostogų arba koku nors kitu būdu jam leista laikinai (kol jis eina Seimo nario pareigas) nedirbti atitinkamo darbo, nevykdyti atitinkamos veiklos, arba kitaip yra sustabdytas jo įgaliojimų (pareigų) vykdymas toje įmonėje, įstaigoje, organizacijoje, visuomeninėje organizacijoje, profesinėje sąjungoje, politinėje partijoje, asociacijoje ar kitokiame susivienijime (nepriklausomai nuo jo pavadinimo)“¹⁰¹.

Seimo nario – Tautos atstovo konstitucinis teisinis statusas iš esmės skiriasi nuo kitų piliečių konstitucinio teisinio statuso. Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitu darbu principas, taip pat draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis, aiškintinas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių, kurias Seimo narys turi kaip žmogus ir pilietis, – pvz., asmens teisių ir laisvių, įtvirtintų Konstitucijos 46, 48, 23, 35 ir kituose straipsniuose, – kon-

¹⁰⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁰¹ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21- 664.

tekste. Seimo nario konstitucinis teisinis statusas lemia tam tikrus ypatumus jam įgyvendinant kai kurias Konstitucijoje įtvirtintas asmens teises ir laisves.

Nors Seimo narys turi Konstitucijos 46 ir 48 straipsniuose numatytas teises ir laisves, tačiau Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies nuostatos, įtvirtinančios draudimą Seimo nariui dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą, reiškia ir tai, kad toks Seimo narys, kuris yra kokios nors privačios įmonės, įstaigos, organizacijos steigėjas, savininkas, bendraturtis ar akcininkas, negali užimti pareigų, atlikti darbo, eiti tarnybos, vykdyti kitų funkcijų, atlikti kitų užduočių, užimti vadinamųjų garbės pareigų ir pan. (įskaitant dalyvavimą kolegialiuose valdymo, kontrolės ir kituose organuose) toje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje ar jai atstovauti. Tai yra nesuderinama su Seimo nario konstituciniu teisiniu statusu: Seimo narys, įgydamas visas Tautos atstovo teises, apsisprendžia, kad jis bus Tautos atstovas, o ne užsiims verslu, komercija ar kitokia privačia veikla, kuria siekiama pelno¹⁰².

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalies nuostata, įtvirtinančių Seimo nario pareigų nesuderinamumą su, *inter alia*, užsiėmimu verslu, komercija ar kita privačia veikla, kuria siekiama pelno, *negalima aiškinti* taip, kad būtų paneigta Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintos nuosavybės teisės, kurią turi ir Seimo narys, esmė. Tai reiškia, kad pagal Konstitucijos 60 straipsnį Seimo nariui nėra draudžiama naudoti savo nuosavybę, gauti iš jos pajamų, tvarkyti jam nuosavybės teise priklausantį turtą ir pan., taip pat sudaryti su tuo susijusius sandorius. Tačiau tokia Seimo nario veikla, kai jis naudoja savo nuosavybę, gauna iš jos pajamų, tvarko jam nuosavybės teise priklausantį turtą ir pan., taip pat sudaro su tuo susijusius sandorius, pagal Konstituciją negali peraugti į verslą, komerciją ar kitokią veiklą, kuria siekiama pelno, nes taip būtų pažeistas Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas Seimo nariui bet kokia forma užsiimti verslu, komercija ar kitokia privačia veikla, kuria siekiama pelno. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad tokia Seimo nario veikla, kai jis naudoja savo nuosavybę, gauna iš jos pajamų, tvarko jam nuosavybės teise priklausantį turtą ir pan., taip pat sudaro su tuo susijusius sandorius, kiekvienoje srityje gali turėti ypatumų. Įstatymų leidėjas turi pareigą, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti tokį reguliavimą, iš kurio kiekvienu atveju būtų galima spręsti, kokia Seimo

¹⁰² Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

nario veikla yra tik jo nuosavybės naudojimas, pajamų iš jos gavimas, jam nuosavybės teise priklausančio turto tvarkymas, taip pat su tuo susijusių sandorių sudarymas, t. y. veikla, kurios Konstitucija Seimo nariui nedraudžia, o kokia veikla jau yra verslas, komercija ar kitokia veikla, kuria siekiama pelno, t. y. veikla, kurią Konstitucija Seimo nariui draudžia.

Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitu darbu principas, taip pat draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis, aiškintinas ir Konstitucijoje įtvirtintos piliečių teisės laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas (Konstitucijos 35 str.), darbuotojų teisės kurti profesines sąjungas (Konstitucijos 50 str. 1 d.) kontekste. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo apribotų Seimo nario teisę būti Konstitucijoje numatyto susivienijimo, profesinės sąjungos nariu, kad konstitucinė teisė laisvai vienytis į susivienijimus, profesines sąjungas yra susijusi su *galimybė užimti įvairias pareigas* tuose susivienijimuose, profesinėse sąjungose, kad šių pareigų užėmimo susivienijimuose, profesinėse sąjungose tvarką nustato ne valstybė, o tik paties susivienijimo vidaus tvarką reglamentuojantys aktai (įstatatai, statutai ir pan.). Tačiau Seimo narys, užimantis kokias nors pareigas (įskaitant vadovaujančias) bendrijoje, politinėje partijoje ar asociacijoje, profesinėje sąjungoje, kurios narys jis yra, pagal Konstituciją *negali būti* su šia bendrija, politine partija ar asociacija, profesine sąjunga ar jos struktūriniais padaliniais *susijęs darbo (tarnybos) santykiais*, nesvarbu, ar jo veikla einant šias pareigas yra įforminta kokia nors teisine sutartimi ar kitu teisės aktu, ar yra atliekama be teisinės sutarties ar kito teisės akto, ar už tą veiklą yra atlyginama kokiomis nors išmokomis arba kaip nors kitaip, ar nėra atlyginama¹⁰³.

Kartu Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad iš Konstitucijos kyla, jog Seimo narys, užimdamas *politinėje partijoje įvairias pareigas*, taip pat ir vadovaujančias, turi *teisę atstovauti politinei* partijai santykiuose su visomis valstybės, savivaldybių ir kitomis institucijomis, jų pareigūnais. Kitaip yra, kai Seimo narys užima įvairias pareigas, taip pat ir vadovaujančias, kokioje nors *bendrijoje, asociacijoje ar profesinėje sąjungoje*, kurios narys jis yra. Konstitucija Seimo nariui *nedraudžia atstovauti* tokiai bend-

¹⁰³ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21-664.

rijai, asociacijai ar profesinei sąjungai, tačiau iš Konstitucijos kyla tam tikri *atstovavimo ypatumai*, kuriuos lemia Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinis statusas.

Pagal Konstituciją „Seimo narys negali atstovauti profesinei sąjungai, kitai asociacijai teisiniuose santykiuose su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis (jų pareigūnais), taip pat su kitomis (ne valstybės ar savivaldybių) įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis (jų pareigūnais), kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdant valstybės funkcijas, nes minėtos įstaigos, įmonės, organizacijos (jų pareigūnai) yra (gali būti) tiesiogiai arba netiesiogiai priklausomos nuo Seimo sprendimų (įskaitant sprendimus dėl biudžeto asignavimų skyrimo), Seimo vykdomos parlamentinės kontrolės, Seimo galimybės skirti ir atleisti institucijų vadovus, kitus valstybės pareigūnus arba daryti įtaką jų skyrimui ar pan. Toks atstovavimas, kai tam tikrai profesinei sąjungai, kitai asociacijai teisiniuose santykiuose su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis (jų pareigūnais), taip pat kitomis (ne valstybės ar savivaldybių) įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis (jų pareigūnais), kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdant valstybės funkcijas, atstovauja Seimo narys, galėtų sudaryti prielaidas atsirasti tokiai teisei situacijai, kad Seimo nario atstovaujama profesinė sąjunga, kita asociacija kito šių santykių subjekto atžvilgiu įgytų papildomą pranašumą vien dėl to, kad jai atstovauja būtent Seimo narys.“¹⁰⁴

Kitas Konstitucijos 60 straipsnyje nustatytas apribojimas yra *draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą*, išskyrus pačioje Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytas arba *implicitiškai* numatytas išimtis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „atlyginimas“ – tai konstitucinė sąvoka, ji turi konstitucinį turinį ir negali būti aiškinama remiantis vien tuo, kaip analogiška sąvoka yra apibrėžta įstatymuose ar kituose teisės aktuose (pvz., teisės aktuose, reguliuojančiuose darbo arba valstybės tarnybos santykius). Šiuo atžvilgiu Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje nurodytas atlyginimas nėra sietinas tik

¹⁰⁴ *Ibid.*

su atlyginimu, mokamu pagal darbo ar pan. sutartis ar susitarimus; Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalies sąvokos „atlyginimas“ turinys yra daug platesnis, ši sąvoka *apima įvairių rūšių pinigines išmokas bei kitokios materialinės naudos suteikimą Seimo nariui.*

Minėta, kad pagal Konstituciją Seimo narys gali užimti dar ir kitas pareigas Seime (Seimo Pirmininko, Seimo Pirmininko pavaduotojo, taip pat Seimo statute numatytų Seimo struktūrinių padalinių (komitetų, komisijų ir kt.) vadovų pareigas, taip pat tokias Seimo nario pareigas tarpparlamentinėse ir kitose tarptautinėse institucijose, kurias įmanoma užimti tik būnant Seimo nariu). Pagal Konstituciją Seimo narys gali tuo pat metu užimti ir Ministro Pirmininko ar ministro pareigas. Konstitucinis Teismas 1999 m. lapkričio 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinė Seimo nario teisė užimti pareigas Seime suponuoja teisę gauti įstatymu nustatytą papildomą atlyginimą už tokių pareigų užėmimą, o konstitucinė Seimo nario teisė eiti Ministro Pirmininko ar ministro pareigas – teisę gauti atlyginimą už tokių pareigų atlikimą. Seimo nariui, paskirtam Ministru Pirmininku ar ministru, gali būti nustatytas kitoks atlyginimas už Seimo nario darbą negu kitiems Seimo nariams, tačiau Seimas, pagal Konstituciją turėdamas diskreciją įstatymu nustatyti Ministru Pirmininku ar ministru paskirtam Seimo nariui kitokį atlyginimą už Seimo nario darbą negu tą, kuris mokamas kitiems Seimo nariams, yra suvaržytas konstitucinio reikalavimo, kad ir šiuo atveju Seimo nario atlyginimas turi būti pakankamo dydžio, idant Seimo narys galėtų tinkamai atlikti savo, kaip Tautos atstovo, priedermę¹⁰⁵.

Seimo narys pagal Konstituciją gali užimti pareigas Konstitucijoje numatytose bendrijose, politinėse partijose ar asociacijose, kituose susivienijimuose, profesinėse sąjungose, kurios nariu jis yra. Konstitucijoje įtvirtintas draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą, išskyrus pačioje Konstitucijoje numatytas išimtis, reiškia, kad pagal Konstituciją Seimo narys taip pat negali gauti jokio atlyginimo už pareigas ar kitą veiklą bendrijose, politinėse partijose ar asociacijose, kituose susivienijimuose, profesinėse sąjungose. Sąvoka „atlyginimas“ apima įvairių rūšių pinigines išmokas bei kitokios materialinės naudos suteikimą Seimo nariui, taigi pagal Konstituciją Seimo narys, užimantis tam tikras pareigas bendrijose, politinėse partijose ar asociacijose, kituose susivienijimuose, profesinėse sąjungose

¹⁰⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 96-2769.

neturi teisės gauti iš jų ne tik atlyginimo už šias pareigas, bet ir kitų rūšių piniginių išmokų, taip pat kitos materialinės naudos.

V.5.5. Atlyginimas už Seimo nario kūrybinę veiklą

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalį Seimo narys gali gauti atlyginimą už kūrybinę veiklą. Atskleisdamas sąvokos „kūrybinė veikla“ konstitucinę sampratą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad ši sąvoka aiškintina atsižvelgiant į Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, jog kultūra, mokslas ir tyrinėjimai bei dėstymas yra laisvi, taip pat atsižvelgiant į šio straipsnio 3 dalį, pagal kurią dvasinius ir materialinius autoriaus interesus, susijusius su mokslo, technikos, kultūros ir meno kūryba, saugo ir gina įstatymas. Taigi pagal Konstituciją kūrybinė veikla – tai veikla mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį, t. y. *kokybiškai naują*, originalią, niekada anksčiau neegzistavusią konkrečią materialinę ar dvasinę mokslo, technikos, kultūros ar meno vertybę¹⁰⁶. Kūrybinė veikla gali būti ir nuolatinė, profesinė, ir vienkartinė (epizodinė).

Konstitucijoje įtvirtinta kūrybinės veiklos samprata yra vienoda, jos turinys nepriklauso, *inter alia*, nuo to, koks asmuo ja užsiima. Šiuo atžvilgiu Seimo nario kūrybinė veikla nėra kiek nesiskiria nuo bet kurio kito žmogaus kūrybinės veiklos. Tačiau Seimo nario konstitucinis teisinis statusas lemia tai, kad Seimo nario teisės užsiimti kūrybine veikla įgyvendinimas turi ypatumų. Minėta, kad pagal Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalį Seimo nario pareigos yra nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis valstybinėse įstaigose ir organizacijose, taip pat su darbu verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse. Vadinasi, Seimo nario kūrybinė veikla Konstitucijoje yra atribota nuo darbo, tarnybos ar pan. santykių, nuo kokių nors pareigų užėmimo kokioje nors įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje. Taigi Seimo narys kūrybinės veiklos laisvę įgyvendina ne kaip darbo, tarnybos ar pan. santykių subjektas.

Konstitucijoje kūrybinė veikla yra atribota nuo pedagoginės veiklos. Tokia išvada darytina iš Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalies nuostatos „teisėjas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą“. Formuluoant „užmokestis už

¹⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

pedagoginę ar kūrybinę veiklą“ reiškia, kad pedagoginės ir kūrybinės veiklos konstitucinės sampratos nėra tapačios, kad kiekviena iš jų turi savarankišką turinį. Šios sąvokos negali būti sutapatinamos, jos nėra sinonimai ir nėra viena iš jų neapima kitos. Konstitucijoje pedagoginė veikla yra atribota nuo kūrybinės veiklos: pedagoginė veikla siejama su dėstymu, mokymu, ugdymu mokymo, auklėjimo įstaigose (įskaitant aukštąsias mokyklas), o kūrybinė veikla, kaip minėta, yra veikla, kuria siekiama sukurti naują originalų mokslo, technikos, kultūros ar meno kūrinį¹⁰⁷. Vadinasi, pagal Konstituciją Seimo narys negali gauti atlyginimo už pedagoginę veiklą, nes tai nėra laikoma atlyginimu už kūrybinę veiklą.

V.5.6. Seimo nario atostogos

Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno dirbančio žmogaus teisė į poilsį, į kasmetines mokamas atostogas. Šią teisę turi ir Seimo nariai, nes Konstituciją Seimo narį traktuoja kaip profesionalų politiką, dirbantį Seime. Pagal Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalį Seimas kasmet renkasi į dvi eilines – pavasario ir rudens – sesijas; pavasario sesija prasideda kovo 10 d. ir baigiasi birželio 30 d., o rudens sesija prasideda rugsėjo 10 d. ir baigiasi gruodžio 23 d. Tai reiškia, kad Konstitucijoje numatytas laikotarpis, kai Seimo sesijos nevyksta. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog *šis laikotarpis negali būti laikomas ar prilygintas Seimo narių atostogoms ar kitokiam poilsio laikui*¹⁰⁸. Laikotarpiu, kai nevyksta Seimo posėdžiai, dirba Seimo komitetai, komisijos, kiti Seimo struktūriniai padaliniai.

Pagal Konstituciją Seimo narių atostogų trukmę, jų apmokėjimo tvarką, kitas sąlygas turi nustatyti įstatymų leidėjas. Seimas iki šiol tokio įstatymo nėra priėmęs.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra suformulavęs tam tikrus *principus*, kurių privalu laikytis *reguliuojant Seimo narių atostogas*.

Seimo narių atostogų trukmė, jų apmokėjimas ir kitos esminės atostogų sąlygos gali būti nustatytos tik *įstatymu*, jų negalima nustatyti žemesnės galios teisės aktais. Tai nereiškia, kad įstatymu turi būti nustatytas fiksuotas, kiekvienais metais vis tas pats Seimo narių kasmetinių atostogų lai-

¹⁰⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁰⁸ *Ibid.*

kas (jų pradžios ir pabaigos tikslios datos). Seimas, atsižvelgdamas į savo darbotvarkę, sprendžiamus klausimus, kitas aplinkybes, kiekvienais metais gali Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų laiką (*jų pradžią ir pabaigą*) atskirai nustatyti poįstatyminiu teisės aktu – *Seimo nutarimu*; šis nutarimas turi būti priimamas remiantis įstatymu, nustatančiu Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų trukmę.

Įstatymu nustatant Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų trukmę, taip pat kiekvienais metais Seimo nutarimu nustatant Seimo narių kasmetinių mokamų atostogų pradžią ir pabaigą, turi būti atsižvelgiama į tai, kad Seimo narys *negali* būti išėjęs kasmetinių mokamų atostogų tuo laiku, kai *vyksta Seimo sesija*, nes tuo laiku vyksta Seimo posėdžiai, kuriuose Seimo narys privalo dalyvauti. Seimo veiklos forma yra ne tik Seimo posėdžiai, bet ir Seimo komitetų, komisijų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai, vadinausi, Seimo narys *negali* būti išėjęs kasmetinių mokamų atostogų ir tuo metu, kai Seimo sesija nevyksta, bet *vyksta Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai*, nes juose Seimo nariai taip pat privalo dalyvauti. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas su Seimo nario kasmetinėmis mokamomis atostogomis susijusius santykius, gali ir turi *nustatyti laiką, kai nevyksta* Seimo posėdžiai, taip pat Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai, nėra vykdoma kita Konstitucijoje, Seimo statute ir įstatymuose numatyta Seimo, jo komitetų, kitų struktūrinių padalinių veikla. Seimo narių kasmetinės mokamos atostogos gali būti Seimo nutarimu nustatomos būtent tuo laiku. Pagal Konstituciją Seimo nario kasmetinės mokamos atostogos negali būti nustatomos jokių kitu laiku. Seimo, kaip kolegialios Tautos atstovybės ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, prigimtis ir konstitucinė paskirtis lemia tai, kad kasmetinių mokamų atostogų *visi Seimo nariai turi būti išėję vienu metu*. Pagal Konstituciją galimos tam tikros išimtys tik dėl Seimo Pirmininko bei Seimo Pirmininko pavaduotojų) kasmetinių mokamų atostogų laiko. Išimtis lemia tai, kad nurodytų pareigūnų kasmetinių mokamų atostogų laikas turi būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kad šie pareigūnai prireikus turi galėti nedelsiant vykdyti jiems Konstitucijoje, įstatymuose, Seimo statute nustatytus įgaliojimus (pvz., sukviesti neeilinę Seimo sesiją, pasirašyti ir paskelbti Seimo priimtus nutarimus). Kitaip tariant, Seimo Pirmininkas ir jo pavaduotojai kasmetinių mokamų atostogų gali būti išėję kitu laiku negu visi kiti Seimo nariai.

Seimas turi diskreciją nustatyti Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmę. Nustatydamas šią trukmę Seimas yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvo, konstitucinio visų asmenų lygiateisiškumo principo, neleidžiančio nė vienai asmenų grupei teikti privilegijų ar jų diskriminuoti, *inter alia*, dėl jų socialinės padėties. Todėl *Seimo nario kasmetinės mokamos atostogos negali būti trumpesnės už įstatymais nustatytą minimalią trukmę, bet negali būti ir nepagrįstai ilgos.*

Konstitucijoje yra numatyta galimybė sušaukti neeilines Seimo sesijas, taip pat kad prireikus Seimas gali nutarti pratęsti eilinę sesiją. Jeigu nutariama pratęsti eilinę Seimo sesiją arba yra sušaukiama neeilinė Seimo sesija, Seimo nariai privalo į ją susirinkti, net jeigu tuo metu jie yra išėję kasmetinių mokamų atostogų. Tokiais atvejais Seimas, užtikrindamas Seimo nario teisę į kasmetines mokamas atostogas, gali ir turi nustatyti kitą laiką, kai nevyksta Seimo posėdžiai, taip pat Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių posėdžiai, nėra vykdoma kita Konstitucijoje, Seimo statute ir įstatymuose numatyta Seimo, jo komitetų, kitų struktūrinių padalinių veikla, kad Seimo nariai galėtų pasinaudoti savo konstitucine teise į kasmetines mokamas atostogas vietoje to laiko, kurį Seimo nariai išnaudojo pratęstai Seimo eilinei sesijai arba neilinei Seimo sesijai.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad galimos ir tokios situacijos, kai Seimo narys dėl ypač svarbių asmeninių, kitų pateisinamų priežasčių negali tam tikrą laiką dalyvauti Seimo, Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių, kurių narys šis Seimo narys yra, posėdžiuose ir (arba) tam tikrą laiką negali vykdyti kitų Seimo nario pareigų. Tai suponuoja būtinumą nustatyti, kokia tvarka toks Seimo narys minėtais atvejais turi kreiptis į įstatyme (Seimo statute) nurodytą instituciją dėl leidimo tą laiką nedalyvauti Seimo, Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių, kurių narys šis Seimo narys yra, posėdžiuose, tą laiką nevykdyti kitų Seimo nario pareigų; jeigu Seimo nario nurodytos priežastys yra ypač svarbios, pateisinamos, minėtas leidimas jam turi būti suteikiamas; negavusio tokio leidimo Seimo nario nedalyvavimas Seimo, Seimo komitetų, kitų struktūrinių padalinių, kurių narys šis Seimo narys yra, posėdžiuose, kitų Seimo nario pareigų nevykdymas būtų nepateisinamas¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21-664.

Seimas iki šiol nėra priėmęs įstatymo, kuriuo būtų įvykdytas iš Konstitucijos kylantis reikalavimas reglamentuoti Seimo narių atostogas. Seimas 2005 m. gruodžio 23 d. papildė Seimo statutą 15⁽⁶⁾ straipsniu ir nustatė, kad „Seimo narys laiką tarp Seimo sesijų, jeigu jis neturi dalyvauti Seimo komitetų, komisijų posėdžiuose, planuoja savarankiškai“ (Valstybės žinios. 2005, 153-5645). Toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas laikotarpiu tarp Seimo sesijų apskritai nerengti Seimo komitetų, komisijų posėdžių ir leidžia Seimo nariams laiką tarp Seimo posėdžių panaudoti atostogoms.

V.6. Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo konstituciniai pagrindai

Konstitucijos 63 straipsnyje nustatyti tokie Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindai: 1) pasibaigia įgaliojimų laikas arba susirenka į pirmąjį posėdį pirmalaikiuose rinkimuose išrinktas Seimas; 2) Seimo narys miršta; 3) Seimo narys atsistatydina; 4) teismas pripažįsta Seimo narį neveiksniu; 5) Seimas panaikina Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka; 6) rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šiuurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas; 7) Seimo narys pereina dirbti arba neatsisako darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis; 8) Seimo narys netenka Lietuvos Respublikos pilietybės.

Konstitucijoje nustatytas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas įstatymais ar kitais teisės aktais.

V. 6.1. Seimo nario įgaliojimų laiko pasibaigimas

Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nario įgaliojimų laikas – ketveri metai. Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kuria naujai išrinktas Seimas susirenka į posėdį – nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimai. Pagal Konstitucijos 65 straipsnį naujai išrinktą Seimą susirinkti į pirmąjį posėdį kviečia Respublikos Prezidentas, posėdis turi įvykti ne vėliau kaip per 15 dienų po Seimo išrinkimo. Jeigu Respublikos Prezidentas nekviečia Seimo susirinkti, Seimo

nariai renkasi kitą dieną pasibaigus 15 dienų terminui. Nurodytas 15 dienų terminas, per kurį turi įvykti naujai išrinkto Seimo pirmasis posėdis, skaičiuojamas nuo Seimo rinkimų rezultatų oficialaus paskelbimo dienos. Pagal Seimo rinkimų įstatymą galutinius rinkimų rezultatus nustato Vyriausioji rinkimų komisija, tai ji turi padaryti ne vėliau kaip per septynias dienas nuo rinkimų arba pakartotinio balsavimo (93 str. 2 d.). Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 2 dalį Seimas laikomas išrinktu, kai yra išrinkta ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių.

Konstitucijoje numatytas atvejis, kai *Seimo įgaliojimai gali būti pratęsti*: jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai Seimo rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus; šiuo atveju Seimo rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus (143 str.). Seimo įgaliojimų pratęsimas reiškia ir Seimo narių įgaliojimų pratęsimą.

Pažymėtina, kad Konstitucijoje *nėra įtvirtinta*, jog Konstitucijoje numatytas Seimo narių ketverių metų kadencijos laikas būtų skaičiuojamas nuo tos dienos, kai Seimo nariai pradeda eiti savo pareigas, ir nutrūktų būtent tą dieną, kai pasibaigia ketveri metai. Konstitucijoje įtvirtintas Seimo veiklos nepertraukiamumo principas, *inter alia*, reiškia, jog pagal Konstituciją negalima tokia situacija, kad Seimas nefunkcionuotų. Iš šio konstitucinio principo kyla, kad ankstesnis Seimas, taigi ir Seimo nariai, savo įgaliojimus vykdo tol, kol į pirmąjį posėdį susirinks naujai išrinktas Seimas¹¹⁰. Šis konstitucinis principas taikytinas ne tik tuo atveju, kai Seimo įgaliojimai pratęsimi dėl karo veiksmų, bet ir tais atvejais, kai dėl *pačioje Konstitucijoje numatytų priežasčių Seimo nario įgaliojimai gali trukti ilgiau negu ketverius kalendorinius metus*. Viena iš šių Konstitucijoje numatytų priežasčių yra tokia: jeigu Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka būtų konstatuota, kad renkant naujo Seimo narius buvo šturkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas ir dėl to Seimo rinkimų rezultatai daugiamandatėje rinkimų apygardoje būtų pripažinti negaliojančiais. Tokiu atveju Seimas nebūtų išrinktas. Galimas ir toks atvejis, kai dėl šturkštaus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo negaliojančiais pripažįstami rinkimų rezultatai daugumoje vienmandačių rinkimų apygardų – jeigu tai atsitiktų, Seimas taip pat nebūtų išrinktas. Tokiais atvejais būtų rengiami nauji rinkimai, jiems

¹¹⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.

organizuoti reikia laiko, todėl Seimo nario įgaliojimai trukėtų šiek tiek ilgiau negu ketveri kalendoriniai metai. Nurodyti atvejai – tai Konstitucijoje numatytos išimtys, o bendra taisyklė yra tai, kad Seimo nario įgaliojimų laikas ketveri metai.

Konstitucija numato *pirmalaikius Seimo rinkimus*. Pirmalaikiai Seimo rinkimai gali būti rengiami Seimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (58 str. 1 d.). Konstitucijoje numatytais atvejais pirmalaikius Seimo rinkimus gali paskelbti ir Respublikos Prezidentas: 1) jeigu Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai; 2) Vyriausybės siūlymu, jeigu Seimas pareiškė tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe (58 str. 2 d.). Respublikos Prezidentas negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, jeigu iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos liko mažiau kaip 6 mėnesiai, taip pat jeigu po pirmalaikių Seimo rinkimų nepraėjo 6 mėnesiai (58 str. 3 d.).

Jeigu įvyktų pirmalaikiai Seimo rinkimai, naujai išrinktas Seimas turėtų susirinkti į pirmąjį posėdį paisydamas Konstitucijos 65 straipsnyje nustatytos tvarkos, t. y. ne vėliau kaip per 15 dienų nuo tos dienos, kai paskelbiami galutiniai Seimo rinkimų rezultatai.

V.6.2. Seimo nario mirtis

Mirties registravimo tvarka yra nustatyta Civilinės metrikacijos taisyklėse, kurias 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu patvirtino teisingumo ministras¹¹¹. Taisyklėse nustatyta, kad mirtis registruojama mirusiojo gyvenamosios vietos ar mirimo vietos civilinės metrikacijos įstaigoje arba seniūnijoje, remiantis medicininio mirties liudijimu ar kitu mirties faktą liudijančiu oficialiu dokumentu. Mirtis registruojama mirusiojo giminaičių, kaimynų ir kitų fizinių asmenų, taip pat sveikatos priežiūros įstaigos arba policijos pareiškimu, kuris turi būti paduotas ne vėliau kaip per tris paras nuo mirimo arba mirusiojo suradimo laiko. Kartu su pareiškimu įregistruoti mirtį ją registruojančiai įstaigai turi būti pateiktas medicininis mirties liudi-

¹¹¹ Teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. 1R-160 „Dėl civilinės metrikacijos taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2415.

jimas arba įsiteisėjęs teismo sprendimas paskelbti asmenį mirusiu. Mirtis registruojama įrašant mirties įrašą ir išduodant mirties liudijimą. Civilinės metrikacijos taisyklėse nurodytos institucijos, įregistravusios mirties faktą, šiuos duomenis perduoda Lietuvos Respublikos gyventojų registrui, kuriame pagal Gyventojų registro įstatymą¹¹² tvarkomi duomenys ir apie asmens mirtį – nurodoma mirties data (9 str. 1 d. 10 p.). Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad Seimo nariui mirus, jo įgaliojimus nutraukia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų (96 str. 1 p.). Priimdama sprendimą Vyriausioji rinkimų komisija remiasi Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenimis apie asmens mirtį. Toks teisinis reguliavimas, kai Seimo nario įgaliojimai gali būti nutraukiami po jo mirties praėjus 15 dienų, tik iš pirmo žvilgsnio atrodo paradoksalus. Jo negalima aiškinti taip, kad esą ir po mirties Seimo narys tam tikrą laiką dar turi Seimo nario įgaliojimus. Be abejo, mirtis nutraukia Seimo nario įgaliojimus. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo reikalingas tik tam, kad būtų oficialiai konstatuotas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo faktas ir kad laisvą Seimo nario vietą įstatymo nustatyta tvarka galėtų užimti kitas asmuo (jeigu mirė Seimo narys, kuris buvo išrinktas daugiaman-datėje rinkimų apygardoje) ar būtų rengiami naujo Seimo nario rinkimai vienmandatėje rinkimų apygardoje (jeigu mirė Seimo narys, kuris buvo išrinktas vienmandatėje rinkimų apygardoje).

V.6.3. Seimo nario atsistatydinimas

Seimo narys bet kada gali atsistatydinti. Ši Seimo nario teisė kyla iš konstitucinės nuostatos „kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą“ (48 str. 1 d.), taip pat iš Seimo nario laisvo mandato principo (59 str. 4 d.). Seimo nario teisė atsistatydinti yra jo asmeninio apsisprendimo dalykas, Seimo narys šią teisę gali įgyvendinti tik pats, šios teisės įgyvendinimo negali lemti kokie nors valstybės ar kitų institucijų bei jų pareigūnų, politinių partijų ar kitų organizacijų reikalavimai, leidimai, sutikimai, derinimai ir pan. Seimo narys yra Tautos atstovas, jis turi Tautos mandatą; pagal Konstituciją tik pats Seimo narys sprendžia, ar jam atsistatydinti; ši Seimo nario teisė negali būti varžoma. Iš nurodytų ir kitų konstitucinių nuostatų kyla

¹¹² *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 28-793.

reikalavimas įstatymų leidėjui nustatyti tokią Seimo nario atsistatydinimo tvarką, kad būtų galima įsitikinti, jog Seimo narys atsistatydina tikrai savo laisva valia (savo noru) ir nėra kieno nors verčiamas atsistatydinti. Seimo nario atsistatydinimo tvarka nustatyta Seimo rinkimų įstatyme (96 str. 2 p.). Seimo narys turi pats parašyti atsistatydinimo pareiškimą ir pateikti jį Vyriausiajai rinkimų komisijai. Vyriausioji rinkimų komisija tokią pareiškimą privalo išnagrinėti ir priimti sprendimą ne vėliau kaip per 15 dienų. Siekiant įsitikinti, ar Seimo narys atsistatydina savo noru, ar jis nėra kieno nors verčiamas atsistatydinti, Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad šį pareiškimą Seimo narys pats turi pakartoti Vyriausiosios rinkimų komisijos posėdyje. Jeigu Seimo narys dėl sveikatos būklės negali pats atvykti į posėdį, Vyriausiosios rinkimų komisijos posėdis rengiamas Seimo nario buvimo vietoje. Prieš priimdama sprendimą nutraukti Seimo nario įgaliojimus, Vyriausioji rinkimų komisija visais atvejais turi įsitikinti, kad Seimo narys atsistatydina savo laisva valia, kad jis nėra verčiamas atsistatydinti. Jeigu paaiškėtų, jog Seimo narys atsistatydina ne savo laisva valia, o yra kieno nors tiesiogiai ar netiesiogiai verčiamas atsistatydinti, Vyriausioji rinkimų komisija negali (neturėtų) patenkinti Seimo nario prašymo atsistatydinti.

Tol, kol Vyriausioji rinkimų komisija nėra priėmusi sprendimo nutraukti Seimo nario įgaliojimus dėl to, kad jis atsistatydina, t. y. iki komisijos balsavimo pradžios, atsistatydinimo pareiškimą pateikęs Seimo narys gali bet kada atšaukti tokią savo pareiškimą. Svarbu, kad tai būtų padaryta Seimo nario laisva valia. Seimo narys niekam neprivalo motyvuoti, kodėl jis atšaukia savo ankstesnę pareiškimą dėl atsistatydinimo. Tokiu atveju visos procedūros, susijusios su Seimo nario atsistatydinimo pareiškimo svarstymu Vyriausioje rinkimų komisijoje, turėtų būti nutrauktos. Po to, kai Vyriausioji rinkimų komisija priima sprendimą nutraukti Seimo nario įgaliojimus, Seimo narys netenka savo įgaliojimų ir negali atšaukti savo atsistatydinimo pareiškimo.

V.6.4. Pripažinimas neveiksniumi

Neveiksniumi gali būti pripažintas toks asmuo, kuris dėl psichikos ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti (Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 1 dalis). Taigi būtini du kriterijai: as-

mens psichikos liga ar silpnaprotystė ir asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti. Ne bet kuris psichikos sutrikimas ir psichikos ligos forma yra pagrindas pripažinti asmenį neveiksniu. Tik kai psichikos sutrikimas ar silpnaprotystė yra tokios formos, kad dėl jų asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, toks asmuo gali būti pripažintas neveiksniu. Ir pirmas, ir antras kriterijai yra medicininiai: faktą, kad asmuo serga psichikos liga ar silpnaprotyste, kad asmuo dėl psichikos ligos ar silpnaprotystės negali suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, gali nustatyti tik teismo psichiatrinė ekspertizė. Tačiau pripažinti asmenį neveiksniu atsižvelgdamas į teismo psichiatrinės ekspertizės išvadas gali tik teismas. Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Neveiksniam asmeniui nustatoma globa.

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad teismui pripažinus Seimo narį neveiksniu, jo įgaliojimus pagal įsigaliojusį teismo sprendimą nutraukia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų (96 str. 3 p.).

V.6.5. Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį *Seimo nario mandatas gali būti panaikintas už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas*. Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Seimo nario mandatą gali panaikinti tik Seimas, kad tai daroma apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas, ir kad Seimo nario mandatas panaikinamas, kai už tai balsuoja ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. (Apie Seimo nario mandato panaikinimą apkaltos proceso tvarka plačiau skaitykite X skyriuje.)

V.6.6. Rinkimų pripažinimas negaliojančiais, šturkštus rinkimų įstatymo pažeidimas

Pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai „rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šturkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“. Šiuo metu Seimo rinkimų tvarką reguliuoja

Seimo rinkimų įstatymas, tad būtent Seimo rinkimų įstatymo šiuurkštus pažeidimas yra konstitucinis pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams.

Konstitucijoje nėra atskleista, kas yra šiuurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas. Tai nustatyti yra įstatymų leidėjo diskrecija. Konstitucinė formulotė „šiuurkštus rinkimų įstatymų pažeidimas“ reiškia, *inter alia*, tai, kad: *pirma*, ne kiekvienas rinkimų įstatymo pažeidimas yra šiuurkštus; vadinasi, jeigu rinkimų įstatymas nėra pažeistas šiuurkščiai, šiuo pagrindu negalima pripažinti, kad Seimo narys neteko mandato ar Seimo nario įgaliojimai nutrūko; *antra*, šiuurkščiu rinkimų įstatymo pažeidimu gali būti laikomi tik tokie pažeidimai, kuriuos padarius kyla pagrįstų abejonų, ar per rinkimus buvo išreikšta tikroji rinkėjų valia, ar ji nebuvo iškreipta taip, kad rinkimų rezultatai neatspindi tikrosios rinkėjų valios ir Seimo narių mandatai paskirstyti neteisingai. Apibrėždamas, kas yra šiuurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas, įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų.

Kokie pažeidimai laikomi *šiuurkščiais rinkimų įstatymo pažeidimais*, nustatyta Seimo rinkimų įstatyme. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį Vyriausioji rinkimų komisija *gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais*, jeigu nustato, kad šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies ar kiti šiuurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių esminių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskiriant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu.

Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad rinkimai negali būti skelbiami negaliojančiais, jeigu neginčijamai nustatyti rinkimų rezultatai leidžia nustatyti esminius rinkimų rezultatus.

Pagal Seimo rinkimų įstatymą šiuurkščiu rinkimų įstatymo pažeidimu laikytini šio įstatymo 5¹ straipsnyje nurodyti veiksmai: tiesioginis ar netiesioginis rinkėjų balsų pirkimas, rinkėjų ar rinkimų teisę turinčių asmenų skatinimas dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti

rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatą, kandidatą arba kandidatų sąrašą, taip pat pažadas už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų. Visi šie veiksmai turi būti atlikti turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę. Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šie veiksmai draudžiami prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną. Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalyje nurodyti trys savarankiški (alternatyvūs) pagrindai, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais: 1) šurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje; 2) dokumentų suklastojimas; 3) dokumentų praradimas. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį dokumentų suklastojimas ar jų praradimas nelaikomi veiksmais, kuriais gali būti šurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas – dokumentų suklastojimas ar jų praradimas yra savarankiški pagrindai pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais. Žinoma, galima diskutuoti, ar dokumentų suklastojimas, taip pat jų praradimas pagrįstai išskirti kaip savarankiški (alternatyvūs) pagrindai pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais – manytina, kad *būtent dokumentų suklastojimu, jų praradimu, inter alia, gali būti šurkščiai pažeidžiamas Seimo rinkimų įstatymas*. Tačiau kad ir kaip Seimo rinkimų įstatyme būtų skirstomi pagrindai, dėl ko rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais, vien to, jog buvo padaryti nurodyti veiksmai, nepakanka, kad rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje būtų pripažinti negaliojančiais. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 1 dalį būtina sąlyga – visi šie veiksmai turėjo turėti esminės įtakos rinkimų rezultatams arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti šių esminių rinkimų rezultatų: 1) vienmandatėje rinkimų apygardoje – kandidato, kuriam tenka mandatas, arba kandidatų, dalyvaujančių pakartotiniame balsavime; 2) daugiamandatėje rinkimų apygardoje – kandidatų sąrašų, dalyvaujančių paskirstant mandatus, arba kandidatų sąrašui tenkančių mandatų skaičių galima nustatyti tik daugiau kaip vieno mandato tikslumu. Jeigu pagal bal-

sų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus galima nustatyti minėtus esminius rinkimų rezultatus – Vyriausioji rinkimų komisija turi nustatyti esminius rinkimų rezultatus.

Aiškinantis, kaip šiurkštus rinkimų įstatymo pažeidimas apibrėžiamas Seimo rinkimų įstatyme, svarbi aplinkybė yra ir tai, kad pagal šį įstatymą jame nurodyti pažeidimai turi būti padaryti ne bet kur, o būtent *rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje*.

Taigi Seimo rinkimų įstatyme numatyti šiurkštūs Seimo rinkimų ir kitų įstatymų pažeidimai yra *apriboti atitinkamos teritorijos ir tam tikro laiko atžvilgiu*. Teritorija – rinkimų apylinkė arba rinkimų apygarda; laikas – nuo rinkimų kampanijos pradžios iki rinkimų rezultatų apylinkėje, rinkimų apygardoje nustatymo.

Konstitucijoje numatyta, kad sprendžiant, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, dalyvauja Konstitucinis Teismas: pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Seimo rinkimų gali Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Konstitucijoje nėra nurodyta, per kiek laiko po Seimo rinkimų galutinių rezultatų paskelbimo Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai nustatyta Seimo rinkimų įstatyme: Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne vėliau kaip per tris dienas po to, kai paskelbiami oficialūs rinkimų rezultatai (95 str. 1 d.). Seimo rinkimų galutinius rezultatus skelbia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per septynias dienas nuo rinkimų arba pakartotinio balsavimo (Seimo rinkimų įstatymo 93 str. 2 d.). Galutinius rinkimų rezultatus Vyriausioji rinkimų komisija pirmiausia paskelbia internete ir artimiausiame „Valstybės žinių“ numeryje. Konstitucinis Teismas 2008 m. lapkričio 8 d. sprendime yra konstatavęs, kad kai Vyriausioji rinkimų komisija paskelbia Seimo rinkimų rezultatus internete – tai yra oficialus Seimo rinkimų rezultatų paskelbimas¹¹³. Taigi pagal Seimo rinkimų įstatymą su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, į Konstitucinį Teismą galima kreiptis ne

¹¹³ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4493.

vėliau kaip per tris dienas po to, kai Vyriausioji rinkimų komisija internete paskelbia oficialius Seimo rinkimų rezultatus. Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius. Analogiška nuostata įtvirtinta ir Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 2 dalyje. Seimo, taip pat Respublikos Prezidento paklausimas, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 72 valandas nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Išnagrinėjęs paklausimą Konstitucinis Teismas priima išvadą.

Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktą, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, yra susijęs su Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas. Aiškinant nurodytas Konstitucijos nuostatas vien lingvistiškai, būtų galima teigti, esą Konstitucijoje yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, o galutinį sprendimą, ar šie įstatymai nebuvo pažeisti, priima Seimas.

Tačiau toks nurodytų Konstitucijos nuostatų aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas. Šiame kontekste negalima nematyti Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punkte nurodytos išvados pateikimas – vienas iš klausimų, kurie Konstitucijoje yra priskirti tik Konstitucinio Teismo kompetencijai. Taigi pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo išvada, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus, yra galutinė ir neskundžiama. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, kad Seimas Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, reiškia, kad tuo atveju, kai sprendžiama, ar išrinktas Seimo narys turi *netekti Seimo nario mandato*, ar turi būti *nutraukti Seimo nario įgaliojimai* dėl to, kad per Seimo narių rinkimus buvo pažeisti rin-

kimų įstatymai, yra būtina kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikti išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Minėta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas, sprenddamas, ar išrinktas Seimo narys turi netekti Seimo nario mandato, ar turi būti nutraukti Seimo nario įgaliojimai dėl to, kad buvo šurkščiai pažeistas rinkimų įstatymas, negali paneigti, negali pakeisti Konstitucinio Teismo išvados, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo šurkščiai pažeistas (nepažeistas). Tokie Seimo įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. Konstitucinio Teismo išvada, jog Seimo rinkimų įstatymas buvo šurkščiai pažeistas (nepažeistas), susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo šurkščiai pažeistas (nepažeistas), nustato tik Konstitucinis Teismas. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata, kad klausimą, ar Seimo rinkimų įstatymas buvo šurkščiai pažeistas (nepažeistas), galutinai sprendžia Seimas remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, reiškia ne tai, kad Seimas gali spręsti, ar per Seimo narių rinkimus buvo šurkščiai pažeistas (nepažeistas) Seimo rinkimų įstatymas, o tai, kad tik Seimas gali ir turi priimti sprendimą dėl *išrinkto Seimo nario mandato netekimo* ar *Seimo nario įgaliojimų nutraukimo*, jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, jog per Seimo narių rinkimus buvo šurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus Seimo rinkimų įstatymas nebuvo šurkščiai pažeistas, Seimas negali spręsti klausimo dėl Seimo nario mandato netekimo ar Seimo nario įgaliojimų nutraukimo. Vadinasi, Konstitucijoje yra nustatytos skirtingos Seimo ir Konstitucinio Teismo funkcijos, susijusios su šurkštaus rinkimų įstatymo pažeidimo konstatavimu ir nustatyti šioms funkcijoms įgyvendinti reikalingi atitinkami įgaliojimai: Konstitucinis Teismas sprendžia, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, o Seimas – jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Seimo rinkimų įstatymas buvo pažeistas šurkščiai, priima sprendimą dėl išrinkto Seimo nario mandato netekimo ar Seimo nario įgaliojimų nutraukimo.

Kokia *tvarka* Seimas įgyvendina jam Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje priskirtus įgaliojimus *galutinai spręsti, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas*, nustatyta Seimo rinkimų įstatyme. Pagal šio įstatymo 95 straipsnio 5 dalį jeigu Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad buvo šiuurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas ar suklastoti rinkimų dokumentai ir tai turėjo įtakos nustatant rinkimų esminius rezultatus, Lietuvos Respublikos Seimas gali priimti vieną iš šių nutarimų: 1) pripažinti rinkimus vienmandatėje ar daugiamandatėje rinkimų apygardoje negaliojančiais – kai pagal balsų skaičiavimo protokolus negalima nustatyti esminių rinkimų rezultatų; 2) nustatyti tikruosius esminius rinkimų rezultatus pagal rinkimų komisijų pateiktus balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus. Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad Seimas kartu priima nutarimą dėl neteisėtai ir teisėtai išrinktų Seimo narių¹¹⁴.

Antai 2012 m. spalio 14 d. vyko Seimo rinkimai. Pirmame rinkimų ture daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir vienmandatėse rinkimų apygardose buvo išrinkti tik kai kurie Seimo nariai, todėl 2012 m. spalio 28 d. įvyko pakartotinis balsavimas. Vyriausioji rinkimų komisija 2012 m. lapkričio 4 d. sprendimais patvirtino galutinius Seimo rinkimų rezultatus. Tautininkų sąjunga Seimui ir Respublikos Prezidentei pateikė skundą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų, kuriuo prašoma kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl išvados, ar per 2012 m. Seimo rinkimus daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir kai kuriose vienmandatėse rinkimų apygardose nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Į Respublikos Prezidentę taip pat kreipėsi Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, Darbo partija, prašydami kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikti išvadą, ar kai kuriose vienmandatėse rinkimų apygardose nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Seimas, gavęs minėtą Tautininkų sąjungos skundą, 2012 m. lapkričio 6 d. priėmė nutarimą kreiptis

¹¹⁴ Sugretinę Seimo rinkimų įstatymo 91 str. 1 d. ir 95 str. 5 d. nustatytus pagrindus, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais, pastebėsime, kad jie nesutampa; 91 str. 1 d. nurodyti *trys* savarankiški (alternatyvūs) pagrindai, kuriems esant rinkimų rezultatai rinkimų apygardoje gali būti pripažinti negaliojančiais: 1) šiuurkštūs įstatymų pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje; 2) dokumentų suklastojimas; 3) dokumentų praradimas, o 95 str. 5 d. numatyti *du* pagrindai: 1) šiuurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas; 2) rinkimų dokumentų suklastojimas.

į Konstitucinį Teismą; Respublikos Prezidentė, gavusi Tautininkų sąjungos, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos, Darbo partijos skundus, 2012 m. lapkričio 7 d. dekretu kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydama pateikti išvadą, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Konstitucinis Teismas 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje konstatavo, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos 2012 m. lapkričio 12 d. sprendimu „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rinkimų rezultatų“ tam tikra apimtimi (nurodoma, kokia konkrečia apimtimi) yra pažeistas Seimo rinkimų įstatymas (Valstybės žinios. 2012, Nr. 131-6607). Atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, Seimas 2012 m. lapkričio 14 d. priėmė nutarimą, kuriuo konstatavo, kad tvirtinant Seimo rinkimuose daugiamandatėje rinkimų apygardoje galutines kandidatų į Seimo narius sąrašų eiles, kai kurie asmenys į galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius eilę buvo įrašyti pažeidžiant Seimo rinkimų įstatymą. Nurodytu nutarimu Seimas išbraukė šiuos asmenis iš Darbo partijos kandidatų sąrašo ir konstatavo, kad jie nėra išrinkti Seimo nariais daugiamandatėje rinkimų apygardoje. Seimo nutarime taip pat nurodyta, kokie asmenys (vietoje neišrinktų asmenų) yra išrinkti Seimo nariais. Seimas patvirtino galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę. Kartu Seimas nustatė 2012 m. spalio 14 d. Seimo rinkimų galutinius rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir patvirtino galutinį Seimo narių, išrinktų daugiamandatėje rinkimų apygardoje sąrašą (Valstybės žinios. 2012, Nr. 133-6768).

Minėta, kad Konstitucijoje yra nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu. Jeigu įvyktų taip, kad asmuo, neatitinkantis kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, vis dėlto būtų išrinktas Seimo nariu ir tik po to paaiškėtų, kad jis neatitinka kurio nors Konstitucijoje numatyto reikalavimo – toks asmuo pagal Konstituciją negali duoti Seimo nario priesaikos, o kartu negali įgyti visų Tautos atstovo teisių (įgaliojimų). Konstitucijos 63 straipsnio 6 punkte įtvirtintas Seimo nario įgaliojimų nutūkimo pagrindas – „kai šiuurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas“ – susijęs ir su tokia teisine situacija, kai nutrūksta įgaliojimai tokio Seimo nario, kuris, nors ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, vis dėlto buvo išrinktas Seimo nariu, davė Seimo nario priesaiką ir įgijo visus Tautos atstovo įgalioji-

mus. Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai Seimo nariu yra asmuo, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tai, kad toks asmuo buvo išrinktas Seimo nariu, jokiū būdu nereiškia, kad jo atžvilgiu jau nėra taikomi Konstitucijoje nurodyti reikalavimai, kad Seimo nariu išrinktas asmuo jau gali jų neatitikti. Asmens, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, išrinkimas Seimo nariu nelegalizuoja Konstitucijos pažeidimo, nepadaro Seimo nario išrinkimo nei legaliu, nei legitimiu. Paaiškėjus, kad Seimo nariu išrinktas asmuo, kuris pagal Konstituciją negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, tokio Seimo nario įgaliojimai turi būti nedelsiant nutraukti. Jie turi būti nutraukti net ir tuo atveju, jeigu įgaliojimų nutraukimo metu asmuo jau atitiktų Konstitucijoje nurodytus reikalavimus, kad galėtų būti renkamas Seimo nariu¹¹⁵. Kitoks Konstitucijos aiškinimas reikštų, kad pagal Konstituciją Seimo nariu galima tapti pažeidžiant Konstituciją ir kad pati Konstitucija tai toleruoja. Demokratinėje teisinėje valstybėje tai neįmanoma.

Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintas ir toks teisinis reguliavimas, kad būtų galima nutraukti įgaliojimus tokių Seimo narių, kurie buvo išrinkti jiems *nuslėpus reikšmingas aplinkybes*. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnio 1 dalį kiekvienas kandidatas į Seimo narius turi viešai paskelbti, jeigu *ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis*. Tai jis nurodo kandidato į Seimo narius anketoje. Jeigu kandidatas to nenurodė ir galioja teismo sprendimas, kuriuo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas (arba šį faktą įstatymų nustatyta tvarka yra patvirtinęs pats kandidatas), kad šis asmuo ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, Vyriausioji rinkimų komisija jo neregistruoja, o jeigu buvo jį įregistravusi, nedelsdama panaikina jo registravimą kandidatu į Seimo narius. Jeigu kandidatas to nenurodė ir *po Seimo rinkimų* įstatymų nustatyta tvarka įrodoma, kad jis ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, nuo įrodymo dienos šio Seimo nario įgaliojimai nutraukiami (Seimo rinkimų įstatymo 98 str. 2 d.).

¹¹⁵ Plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 346–373.

Atkreiptinas dėmesys, jog Seimo rinkimų įstatyme nėra nustatyta tvarka, kaip gali būti įrodoma, kad asmuo yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, taip pat nėra nustatyta, koks subjektas priima sprendimą, kad asmuo yra sąmoningai bendradarbiavęs su nurodytomis tarnybomis. Be to, Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnyje – jame numatyti atvejai, kai Vyriausioji rinkimų komisija pripažįsta Seimo narių įgaliojimus nutrūkusiais – *nėra nurodyta, jog Seimo nario įgaliojimai pripažįstami nutrūkusiais, kai įrodoma, kad asmuo sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis*. Taigi Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas šiuo požiūriu yra neišsamus, jis neužbaigtas, pagal jį nutraukti Seimo nario įgaliojimus dėl to, kad jis nuslėpė, jog sąmoningai bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, praktiškai neįmanoma.

Pagal Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnio 3 dalį kiekvienas kandidatas į Seimo narius *turi viešai paskelbti, jeigu jis po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą*. Tai jis nurodo kandidato į Seimo narius anketoje, nepaisant to, ar teistumas išnykęs, ar panaikintas. Jeigu kandidatas to nenurodė ir yra po 1990 m. kovo 11 d. įsiteisėjęs Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis, kuriuo asmuo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, arba yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, kad asmuo bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą (išskyrus atvejį, kai asmuo okupacinio režimo teismo buvo pripažintas kaltu dėl nusikaltimo valstybei), Vyriausioji rinkimų komisija jo neregistruoja kandidatu į Seimo narius, o jei buvo įregistravusi, nedelsdama panaikina jo registravimą kandidatu į Seimo narius. Jei kandidatas to nenurodė ir po Seimo rinkimų nustatoma, kad yra po 1990 m. kovo 11 d. įsiteisėjęs Lietuvos Respublikos teismo nuosprendis, kuriuo asmuo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, arba yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, kad asmuo bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, Vyriausioji rinkimų komisija per 15 dienų teismo nuosprendžio ir kandidato į Seimo narius anketos nuorašus perduoda Lietuvos Respublikos Seimui, kad Seimas priimtų sprendimą dėl *apkaltos proceso pradžios* (Seimo rinkimų įstatymo 98 str. 4 d.).

Galima teigti, jog šis teisinis reguliavimas taip pat nėra pakankamas, kad minėtų pagrindų būtų galima nutraukti Seimo nario įgaliojimus. Visu pirma dėl to, kad nėra reglamentuota, kas ir kokia tvarka gali nustatyti, kad asmuo po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusių nuosprendžių yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusių teismo nuosprendžių bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Kita vertus, neaišku, iš kokio subjekto Vyriausioji rinkimų komisija gali (turi) gauti minėtų teismo įsiteisėjusių nuosprendžių nuorašus, kad juos galėtų perduoti Seimui, o Seimas, kaip rašoma įstatyme, galėtų priimti sprendimą dėl apkaltos proceso pradžios. Bet didžiausias aptariamo teisinio reguliavimo trūkumas yra tas, kad jame Seimo nario įgaliojimų nutrūkimas nurodytu pagrindu yra susietas su apkaltos procesu. Galima teigti, kad toks teisinis reguliavimas nedera su apkaltos konstitucine samprata. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį *apkalta* dėl to, kad asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu, iki rinkimų nenurodė, jog po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos teismo įsiteisėjusių nuosprendžių yra pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusių teismo nuosprendžių bet kada buvo pripažintas kaltu padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, yra *negalima*. Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama „Seimo nario“ sąvoka – kai apkaltos pagrindas yra šturkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, – susijusi tik su tokio Seimo nariu, kuris yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus)¹¹⁶. Todėl išrinktiems, bet dar neprisiekusiems ir visų Tautos atstovo teisių (įgaliojimų) neįgijusiems Seimo nariams Konstitucijos 74 straipsnis neturėtų būti taikomas, kai apkaltos pagrindas yra šturkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas¹¹⁷. Pagal Konstituciją

¹¹⁶ Konstitucijos 74 straipsnyje nėra tiesiogiai nurodyta, ar šio straipsnio nuostata „Seimo nario mandatas gali būti panaikintas <...> paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kurį padarė Seimo narys, t. y. asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu ir davė Seimo nario priesaiką, ar apkalta galima ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki jo išrinkimo Seimo nariu.

¹¹⁷ Vien dėl to, kad išrinkti, bet dar neprisiekę Seimo nariai negali sulaužyti priesaikos – jie, kaip minėta, dar nėra prisiekę. Sutikus su požiūriu, kad pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkalta galima ir už tokį Konstitucijos pažeidimą, kurį padarė išrinktas, bet dar neprisiekęs Seimo narys, tektų konstatuoti ir tai, kad toks Seimo narys kartu pažeidė priesaiką, nes, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, o priesaikos sulaužymas kartu yra ir

apkalta taip pat negalima ir už tai, kad Seimo nario priesaiką davė toks išrinktas Seimo narys, kuris nuslėpė, jog jis ne pagal Lietuvos Respublikos užduotis yra sąmoningai bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis. Pagal Konstituciją apkalta taip pat negalima ir už tai, kad Seimo nario priesaiką davė toks išrinktas Seimo narys, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tai negali būti prilyginama priesaikos sulaužymui, nes pagal Konstituciją priesaika laikoma sulaužyta tik tuomet, kai Seimo narys nesilaiko duotos priesaikos, ją pažeidžia. Apibendrinant galima teigti, kad Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas, kuris, kaip minėta, skirtas apkaltos proceso tvarka nutraukti įgaliojimus tokių Seimo narių, kurie buvo išrinkti jiems nuslėpus šioje straipsnio dalyje nurodytas reikšmingas aplinkybes, *yra taisytinas*.

Abu atvejai, nurodyti Seimo rinkimų įstatymo 98 straipsnyje, t. y. nuslėpimas, kad asmuo bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, kad asmuo teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, gali būti vertinami kaip *šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas*, nes minėtas aplinkybes, jeigu jos yra, kandidatas į Seimo narius pagal įstatymą privalo nurodyti Seimo nario anketoje. Vadinas, Seimo rinkimų įstatymas minėtas aplinkybes – rinkėjų informavimą apie tai, kad asmuo bendradarbiavo su kitų valstybių specialiosiomis tarnybomis, kad asmuo teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą – laiko labai reikšmingomis. Nuslėpus šias aplinkybes rinkėjai yra klaidinami, nes jiems pateikta kandidato į Seimo narius biografija yra melaginga; neatmestina prielaida, kad jeigu rinkėjai žinotų kandidato į Seimo narius nuslėptus faktus, jie nebalsuotų už tokį kandidatą, kad Seimo nariu būtų išrinktas kitas asmuo. Šioms aplinkybėms paaiškėjus (jas nustačius įstatymo numatyta tvarka), tokias aplinkybes nuslėpęs asmuo, kuris buvo išrinktas Seimo nariu, bet dar neprisiekė, turėtų netekti Seimo nario mandato, o jeigu toks išrinktas Seimo narys jau yra davęs Seimo nario priesai-

Konstitucijos pažeidimas. Toks Konstitucijos 74 straipsnio aiškinimas būtų nelogiškas. Iš minėtos Konstitucinio Teismo pateiktos Konstitucijos 74 straipsnio nuostatų oficialios sampratos kyla, *inter alia*, tai, kad Konstitucijos 74 straipsnyje vartojamas Seimo nario terminas susijęs tik su tokiu Seimo nariu, kuris yra davęs Seimo nario priesaiką ir įgijęs visas Tautos atstovo teises (įgaliojimus), o vėliau šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką.

ką – jo kaip Seimo nario įgaliojimai turėtų būti nutraukti. Tokiais atvejais turėtų būti kreipiamasi į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Minėtas *trijų dienų terminas*, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas rinkimų įstatymas, *įstatyme neturėtų būti nustatytas*, nes, paaiškęjus, kad kandidatas į Seimo narius nuslėpė Seimo rinkimų įstatyme nurodytas minėtas reikšmingas aplinkybes, jis turėtų netekti Seimo nario mandato arba jo, kaip Seimo nario, įgaliojimai turėtų būti nutraukti, nesvarbu, kada šios aplinkybės buvo nustatytos. Taigi Seimo rinkimų įstatyme tokiems atvejams apskritai neturėtų būti nustatytas koks nors terminas, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas rinkimų įstatymas.

Iki šiol stokojama *įstatymų nustatyto* teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima nutraukti priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimus, jeigu po to, kai toks asmuo davė Seimo nario priesaiką, nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, ar nustatoma, kad asmuo iki rinkimų nuslėpė reikšmingas aplinkybes, kurias jis turėjo nurodyti pagal Seimo rinkimų įstatymą. Tai nelaikytina „neįveikiama“ kliūtimi nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus. Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 str. 1 d.). Vadinasi, nesant atitinkamo įstatymų nustatyto teisinio reguliavimo, tiesiogiai galėtų ir turėtų būti taikomos Konstitucijos nuostatos, susijusios su Seimo nario įgaliojimu nutrūkimu, jeigu nustatoma, kad buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Tokiu atveju Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas – nepaisant to, kada paaiškėjo nurodytos aplinkybės – turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių rinkimus. Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Seimas turėtų priimti sprendimą dėl neteisėtai išrinktų Seimo narių įgaliojimų nutraukimo. Kartu tokie Seimo nariai netenka Seimo nario mandato.

V.6.7. Perėjimas dirbti arba neatsisakymas darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis

Konstitucijoje nustatyta, kad Seimo nario pareigos, išskyrus jo pareigas Seime, nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis valstybinėse įstaigose ir organizacijose, taip pat su darbu verslo, komercijos bei kitose privačiose struktūrose ar įmonėse (60 str. 1 d.); Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru (60 str. 2 d.). Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Seimo nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto, kad Seimo narys negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą (60 str. 3 d.). Tokiu teisiniu reguliavimu siekiama užtikrinti Seimo nario laisvą mandatą, visų Seimo narių lygiateisiškumą ir galimybę vienodomis sąlygomis dalyvauti vykdant visus Tautos atstovo įgaliojimus, savo veikloje vadovautis tik Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomiems jokių mandatų. Konstitucija Seimo narį traktuoja kaip profesionalų politiką, kurio pagrindinis ir vienintelis darbas yra darbas Seime.

Konstitucijoje taip pat įtvirtintas vadinamojo *dvigubo mandato draudimas*, kuris reiškia, kad Seimo narys tuo pačiu metu negali būti savivaldybės tarybos nariu ir Europos Parlamento nariu. Seimo statute numatyta, kad vienas iš Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindų yra toks: Seimo narį išrinkus Europos Parlamento nariu ar savivaldybės tarybos nariu, jis neatsisako Europos Parlamento nario ar savivaldybės tarybos nario mandato (8 str. 1 d. 7 p.).

Jeigu Seimo narys nepaiso jam Konstitucijoje nustatytų draudimų dirbti kitą darbą, eiti kitas pareigas, gauti kitą atlyginimą, Seimo Etikos ir procedūrų komisija turi *pradėti tyrimą* (Seimo statuto 78 str. 1 d. 14 p.). Komisija savo iniciatyva gali atlikti tik preliminarų tyrimą – jeigu tyrimo metu kyla įtarimų, kad Seimo narys pažeidė Konstitucijoje nustatytus draudimus, Etikos ir procedūrų komisija turi kreiptis į Seimą ir pasiūlyti Seimui pavesti jai atlikti Seimo nario veiklos tyrimą arba sudaryti laikinąją tyrimo komisiją. Seimo pavedimu atlikusi Seimo nario veiklos tyrimą ir nustačiusi, kad Seimo narys pažeidė Konstitucijoje nustatytus draudimus dirbti kitą darbą, eiti kitas pareigas, gauti kitą atlyginimą, Etikos ir procedūrų komisija (arba Seimo laikinoji tyrimo komisija – jeigu ji buvo sudaryta) pateikia Seimui atlikto tyrimo išvadą, taip pat Seimo nutarimo pro-

jektą dėl Seimo nario įgaliojimų nutraukimo (Seimo statuto 78 str. 2 d.). Dėl Seimo nario įgaliojimų nutraukimo Seimas priima nutarimą. Seimo nutarimas nutraukti Seimo nario įgaliojimus Konstitucijos 63 straipsnio 7 punkte numatytais pagrindais priimamas daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma (Seimo statuto 8 str. 2 d.).

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad tokiu atveju (pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą) Seimo nario įgaliojimus nutraukia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų (96 str. 5 p.).

V.6.8. Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas

Pagal Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalį Seimo nariu gali būti renkamas tik toks asmuo, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis. Asmuo, neturintis Lietuvos Respublikos pilietybės, negali būti renkamas Seimo nariu. Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris yra susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei (56 str. 1 d.). Susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei laikomas asmuo, kuris turi kitos valstybės pilietybę. Vadinasi, pagal Konstituciją Seimo nariu gali būti tik toks asmuo, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis ir neturi kitos valstybės pilietybės. Jeigu Seimo narys netenka Lietuvos Respublikos pilietybės, tai yra pagrindas nutraukti jo, kaip Seimo nario, įgaliojimus (63 str. 8 p.).

Pagal Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymą¹¹⁸ asmuo gali netekti Lietuvos Respublikos pilietybės šiais atvejais: 1) atsakius Lietuvos Respublikos pilietybės; 2) įgijus kitos valstybės pilietybę, išskyrus šiame įstatyme numatytus atvejus; 3) Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nustatytais pagrindais; 4) jeigu Lietuvos Respublikos pilietis tarnauja kitos valstybės tarnyboje neturėdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidimo; 5) įgijus Lietuvos Respublikos pilietybę pateikus suklastotus dokumentus ar kitokiu apgaulės būdu; 6) paaiškėjus šio įstatymo 22 straipsnyje nurodytoms aplinkybėms, dėl kurių šiam asmeniui Lietuvos Respublikos pilietybė negalėjo būti suteikta, atkurta ar grąžinta; 7) paaiškėjus, kad sprendimas dėl asmens Lietuvos Respublikos pilietybės priimtas pažeidus šį ar kitus Lietuvos Respublikos įstatymus; 8) jeigu Lietuvos Respublikos pilietis būdamas kartu ir kitos valstybės pilietis pagal šio įstatymo 7 straipsnio 1, 6

¹¹⁸ *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 144-7361.

ir 7 punktus, sukakus 21 metams nėra atsisakęs kitos valstybės (valstybių) pilietybės (Pilietybės įstatymo 24 str.).

Pilietybės įstatyme nustatyta, kad *sprendimus* dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo jos atsisakius, įgijus kitos valstybės pilietybę ar stojus į kitos valstybės tarnybą be Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidimo, taip pat pagal šio įstatymo 24 straipsnio 8 punktą, t. y. jeigu Lietuvos Respublikos pilietis būdamas kartu ir kitos valstybės pilietis <...> sukakus 21 metams nėra atsisakęs kitos valstybės pilietybės, *priima vidaus reikalų ministras* (32 str. 3 p.). Vidaus reikalų ministras taip pat turi kreiptis į *Vilniaus apygardos administracinį teismą* dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo paaiškėjus, kad asmuo įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę pateikęs suklastotus dokumentus ar kitokiu apgaulės būdu, taip pat paaiškėjus Pilietybės įstatymo 22 straipsnyje nurodytoms aplinkybėms, dėl kurių Lietuvos Respublikos pilietybė negalėjo būti suteikta, atkurta ar grąžinta, arba paaiškėjus, kad sprendimas dėl asmens Lietuvos Respublikos pilietybės priimtas pažeidžiant šį ar kitus Lietuvos Respublikos įstatymus (32 str. 4 d.).

Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad pagal išgaliojusį teisės aktą dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo Seimo nario įgaliojimus nutraukia Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų (96 str. 6 p.).

Minėta, kad Konstitucijoje nustatytas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), kad jis negali būti plečiamas įstatymais. Atkreiptinas dėmesys, kad *Seimo rinkimų įstatyme* numatytas ir toks Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindas – *jeigu Seimo narys įstatymų nustatyta tvarka neprisiekė arba prisiekė lygtinai* (96 str. 7 p.). Ši Seimo rinkimų įstatymo nuostata susijusi su Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta, kad išrinktas Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, ir su šio straipsnio 3 dalimi, pagal kurią Seimo narys, kuris neprisiekia įstatymo nustatyta tvarka arba prisiekia lygtinai, *netenka Seimo nario mandato*. Pažymėtina, kad Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalyje numatytas *Seimo nario mandato netekimas* dėl to, kad išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti arba prisiekia lygtinai, *nėra* dar vienas Konstitucijoje numatytas *Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindas*. Akivaizdu, kad apie Seimo nario įgaliojimų nutraukimą galima kalbėti tik tuo atveju, kai išrinktas Seimo narys prisiekė ir įgijo visus Seimo nario įgaliojimus. Kol išrinktas Sei-

mo narys nėra prisiekęs, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų, vadinasi, jų negalima nutraukti. Išrinktas Seimo narys turi Seimo nario mandatą, bet dar negali jo įgyvendinti, nes nėra davęs priesaikos ir nėra įgijęs visų Seimo nario įgaliojimų. Taigi Konstitucijoje vartojamos formuluotės „Seimo nario *įgaliojimų* netekimas“ (63 str.) ir „Seimo nario *mandato netekimas* dėl to, kad išrinktas Seimo narys *atsisakė prisiekti arba prisiekė su išlyga*“ (59 str. 2 d.), negali būti sutapatinamos, kiekviena iš jų turi tik jai būdingą turinį, išreiškia skirtingas teisinės situacijas. Jeigu išrinktas Seimo narys atsisako prisiekti ar prisiekia su išlyga, Seimas turi priimti *nutarimą*, kuriuo yra konstatuojama, jog Seimo narys *neteko mandato* dėl to, kad atsisakė prisiekti ar prisiekė su išlyga. Tokiu atveju Seimas negali priimti nutarimo, jog Seimo nario įgaliojimai nutraukiami, nes Seimo narys jų nebuvo įgijęs.

Kitaip aiškintina Konstitucijos 63 straipsnio 5 punkto nuostata „Seimo nario *įgaliojimai nutrūksta*, kai Seimas *panaikina jo mandatą* apkaltos proceso tvarka“ ir Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „Seimo nario *mandato panaikinimas* apkaltos proceso tvarka“. Šios nuostatos susijusios su kitokia teisine situacija: Seimo narys yra prisiekęs ir įgijęs visus Seimo nario įgaliojimus. Tokio Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka reiškia ir tai, kad visi jo, kaip Seimo nario, įgaliojimai nutrūksta.

„Laisvos“ Seimo nario vietos užėmimas. Seimo nario įgaliojimus pripažinus nutrūkusiais, Seime atsiranda laisva Seimo nario vieta. Jos užėmimo tvarka priklauso nuo to, pagal kokią rinkimų sistemą buvo išrinktas buvęs Seimo narys. Jei buvęs Seimo narys buvo išrinktas *vienmandatėje* rinkimų apygardoje (t. y. pagal mažoritarinę rinkimų sistemą), šioje rinkimų apygardoje organizuojami nauji rinkimai. Nauji rinkimai turi būti surengti ne vėliau kaip per 6 mėnesius. Rinkimai nerengiami, jeigu skelbtina naujų rinkimų data patenka į laikotarpį, kai iki eilinių Seimo rinkimų datos, skaičiuojamos pagal Konstituciją, yra likę mažiau kaip vieni metai. Konkrečią naujų rinkimų rengimo tvarką pagal šio įstatymo nustatytus reikalavimus ir terminus nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Jeigu Seimo nario įgaliojimų neteko Seimo narys, kuris buvo išrinktas *daugiamandatėje* rinkimų apygardoje (t. y. pagal proporcinę rinkimų sistemą), daugiamandatėje rinkimų apygardoje Seimo nariu tampa kandidatų sąrašo, pagal kurį buvo išrinktas buvęs Seimo narys, pirmasis Seimo nario mandato negavęs kandidatas. Jeigu šiame kandidatų sąrašė Seimo nario mandatų negavusių

kandidatų nėra, Seimo nario mandatas perduodamas kitam sąrašui pagal kandidatų sąrašų eilę, sudarytą po rinkimų mandatams paskirstyti liekanų metodu, tai yra tam sąrašui, kuris yra pirmasis po sąrašo, kuris paskutinis gavo mandatą pagal šią eilę. Seimo nariu tampa naujai mandatą gavusio sąrašo pirmasis Seimo nario mandato negavęs kandidatas.

KLAUSIMAI

1. Nurodykite, kuo Seimo nario imunitetas skiriasi nuo indenniteto.
2. Į ką reikia atsižvelgti nustatant Seimo nario atlyginimą?
3. Ar Konstitucija leidžia Seimo nariui įsigyti asmeninės nuosavybės teise automobilį, kurį jis nuomojo Seimo nario veiklai ir už kurio nuomą mokėjo iš lėšų, skirtų parlamentinės veiklos išlaidoms padengti?
4. Ar Seimo narys gali dirbti kitą darbą, gauti kitą atlyginimą?
5. Kokia veikla laikoma Seimo nario kūrybine veikla?
6. Ar Konstitucija reikalauja nustatyti Seimo nario atostogų trukmę?
7. Ar įstatymais galima nustatyti ir kitus, Konstitucijoje nenumatytus, Seimo nario įgaliojimų pasibaigimo pagrindus?
8. Paašškinkite Seimo nario atsistatydinimo tvarką.

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2005;
 Varaška, M.; Butvilavičius, D. Parlamento nario indennitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56);
 Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

VI. SEIMO STRUKTŪRA

VI.1. Seimo statuto, kaip teisės akto, ypatumai

Konstitucijoje Seimo struktūra ir darbo tvarka nėra nustatyta, joje įtvirtinti tik kai kurie Seimo struktūros ir darbo tvarkos elementai. Pagal Konstitucijos 76 straipsnį „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas. Seimo statutas turi įstatymo galią“. Ši konstitucinė nuostata, *inter alia*, reiškia, kad Seimas turi *konstitucinę pareigą* nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimo struktūra ir darbo tvarka turi būti nustatyta būtent Seimo statute.

Atskleidžiant Konstitucijos 76 straipsnio nuostatų turinį, būtina atsakyti į kelis klausimus. Visų pirma kodėl Konstitucijoje vartojama formuluotė „Seimo statutas turi įstatymo galią“ ir nėra įtvirtinta nuostata, kad „Seimo statutas yra įstatymas“? Antra, kas pagal Konstituciją yra „Seimo struktūra ir darbo tvarka“, kurie gali būti nustatyti Seimo statute?

Konstitucijoje yra įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad konkretus institucijos kompetencijos turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymo¹¹⁹. Respublikos Prezidentas yra vykdomosios valdžios dalis. Aiškinant Konstitucijos 76 straipsnio nuosta-

¹¹⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-186; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236; Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 56-2766.

tas Seimo ir Respublikos Prezidento teisinių santykių kontekste, pasakytina, jog Seimas – kaip Tautos atstovybė – pagal Konstituciją turi įgaliojimus pats *savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką*, kad šių įgaliojimų įgyvendinimas negali priklausyti nuo kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, taigi ir nuo Respublikos Prezidento. Jeigu Konstitucijoje būtų įtvirtinta, kad Seimo statusas yra įstatymas, tokiu atveju Seimo statusas, kaip ir kiekvienas kitas Seimo priimtas įstatymas, turėtų būti perduodamas pasirašyti ir paskelbti Respublikos Prezidentui. Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalyje nustatytus įgaliojimus, turėtų teisę Seimo statutą motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, *inter alia*, turėtų teisę teikti Seimui savo pataisais ir pasiūlymus. Seimo pakartotinai apsvarstytas Seimo statusas (jo pakeitimai ir papildymai) būtų laikomi priimti, jeigu būtų priimtos visos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsuotų daugiau kaip pusė visų Seimo narių. Akivaizdu, kad Respublikos Prezidentas, turėdamas teisę vetuoti Seimo priimtą Seimo statutą, grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti, galėtų daryti nemažą įtaką Seimo statuto turiniui. Vadinasi, nuo Respublikos Prezidento nemažai galėtų priklausyti ir tai, kokia bus Seimo struktūra ir darbo tvarka. Jeigu Konstitucijoje būtų įtvirtintas minėtas teisinis reguliavimas, tai sudarytų prielaidas pažeisti pusiausvyrą tarp Seimo ir Respublikos Prezidento: dviejų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, apribotų Seimo – kaip Tautos atstovybės, galimybę pačiam savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką.

Būtent dėl to, jog buvo siekiama užtikrinti Seimo galimybę savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, Konstitucijoje nėra nuostatos, kad Seimo statusas yra įstatymas – Konstitucijoje vartojama formuluotė „Seimo statusas turi įstatymo galią“. Ši formuluotė reiškia, kad *Seimo statusas yra ypatingos formos teisės aktas*. Sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statusas, turintis įstatymo galią“ nėra tapačios, kiekviena iš jų turi savarankišką, tik joms būdingą turinį, kiekviena iš jų apibūdina atitinkamą teisės akto formą. *Seimo statusas nėra įstatymo formos teisės aktas – pagal Konstituciją jis turi įstatymo galią, bet neturi įstatymo formos*.

Sąvokų „įstatymas“ ir „Seimo statusas, turintis įstatymo galią“ negalima tapatinti vien dėl to, kad įstatymas gali būti keičiamas ir papildomas tik įstatymu, jo negalima pakeisti ar papildyti Seimo statutu. Lygiai taip

pat Seimo statutas negali būti priimamas, keičiamas ar papildomas įstatymu (negali būti „įvelkamas“ į įstatymo rūbą): *Seimo statutas gali būti priimamas, keičiamas ar papildomas tik Seimo statutu*. Tai, kad sąvokos „įstatymas“ ir „Seimo statutas“ nėra tapačios (nėra sinonimai), patvirtina ir skirtinga įstatymų bei Seimo statuto pasirašymo ir įsigaliojimo tvarka: pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo data, o pagal šio straipsnio 2 dalį Seimo statutą pasirašo Seimo Pirmininkas, Seimo statutas įsigalioja kitą dieną po jo paskelbimo, jeigu jame nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo data. Svarbus skirtumas yra ir tai, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų vetuoti Seimo statuto, nes, kaip minėta, Seimo statutas nėra įstatymas, Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų jį pasirašyti ir paskelbti.

Konstitucinė nuostata „Seimo statutas turi įstatymo galią“ reiškia, kad visi poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti Seimo statutui. Atsižvelgiant į tai, kad pačioje Konstitucijoje yra nustatyta, jog Seimo statuto galia yra tokia pati kaip ir įstatymo galia, iš Konstitucijos nekyla reikalavimas, kad Seimo statutas neprieštarautų įstatymams. Jeigu atsitiktų taip, kad įstatyme ir Seimo statute būtų nustatytas skirtingas ir tarpusavyje konkuruojantis teisinis reguliavimas, sprendžiant, kokią teisės normą taikyti – ar tą, kuri nustatyta įstatyme, ar tą, kuri nustatyta Seimo statute, turėtų būti vadovaujamosi bendromis tos pačios galios teisės akto normų taikymo taisyklėmis. Seimo statutas, kaip ir bet kuris kitas teisės aktas, negali prieštarauti konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai¹²⁰.

Konstitucijos 76 straipsnio nuostata, kad Seimo statute turi būti nustatyta „Seimo struktūra ir darbo tvarka“, reiškia, jog jame turi būti nustatyti Seimo struktūriniai padaliniai, jų teisės ir pareigos, reguliuojami kiti santykiai, susiję su Seimo, jo struktūrinių padalinių ir Seimo narių veikla. Seimo struktūros ir darbo tvarkos nustatymas suponuoja ir Seimo narių atitinkamų teisių ir pareigų įtvirtinimą.

Kai kurie su Seimo struktūrinių padalinių sudarymu, jų kompetencijos nustatymu, sudėties suformavimu, užduočių jiems formulavimu susiję

¹²⁰ Plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius; Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 227–231.

klausimai gali būti sprendžiami ir *Seimo poįstatyminiais teisės aktais*. Tokie Seimo poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, taip pat Seimo statutui. Jeigu Seimo poįstatyminiame teisės akte yra formuluojami Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, tokios Seimo poįstatyminio teisės akto nuostatos turi būti grindžiamos įstatymų nuostatomis. Kitaip galėtų kilti abejonių dėl tokio poįstatyminio teisės akto atitikties Konstitucijai¹²¹.

VI.2. Seimo struktūros konstituciniai pagrindai

Konstitucijos 76 straipsnio nuostata „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas“, suponuoja Seimo diskreciją pasirinkti vienokią ar kitokią Seimo struktūrą, nustatyti atitinkamą Seimo darbo tvarką. Tačiau tai nustatydamas Seimas negali pažeisti Konstitucijos normų ir principų, taip pat Konstitucijoje nustatyto Seimo nario statuso. Iš Konstitucijos Seimui kyla pareiga nustatyti tokią savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimas galėtų konstruktyviai, veiksmingai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos valią, kad būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti Konstitucijoje apibrėžtas valdžios galias, sudarytos sąlygos kiekvienam Seimo nariui vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus. Nustatant Seimo vidinę struktūrą, turi būti pasirenkami *universalūs jos formavimo principai*, užtikrinantys visų parlamento narių vienodas ir realias galimybes dalyvauti sudaromuose struktūriniuose dariniuose. Kuriant Seimo vidines struktūras turi būti laikomasi, *inter alia*, Seimo narių lygybės ir laisvo mandato principų.

Sąvoka „Seimo struktūra“ pačia bendriausia prasme atspindi Seimo statute nustatytą *Seimo vidinių padalinių sistemą, jų tarpusavio santykius*. Seimas turi konstitucinius įgaliojimus sudaryti tokius struktūrinius padalinius, kurių veiklos trukmė nėra iš anksto apibrėžta, t. y. *nuolatinis* struktūrinius padalinius, ir tokius, kuriems pavedama ištirti arba išspręsti tik tam tikrą klausimą (ar klausimus), ir kurie ištyrę ar išsprendę šį klausimą (ar klausimus) baigia savo veiklą, t. y. *laikinus* struktūrinius padalinius. Seimas gali sudaryti ir tokius savo struktūrinius padalinius, kuriems būtų pavedama atlikti tyrimą, kad būtų surinkta informacija apie tam tikrus valstybėje ir visuomenėje vykstančius procesus, apie padėtį įvairiose

¹²¹ Ten pat.

valstybės bei visuomenės gyvenimo srityse ir jose kylančias problemas¹²². Seimas, pagal Konstituciją turėdamas diskreciją nustatyti savo struktūrą, turi diskreciją nustatyti ir savo struktūrinių padalinių pavadinimus, kompetenciją, sudėtį, jų tarpusavio santykius, veiklos trukmę, formuluoti jiems tam tikrus uždavinius.

Seimas, sudaręs tam tikrą struktūrinį padalinį, nustatęs jo įgaliojimus, suformulavęs jam tam tikrus uždavinius, pagal Konstituciją turi ir teisę teisės aktų nustatyta tvarka įvertinti šio savo struktūrinio padalinio veiklą bei jos rezultatus, nesvarbu, ar šis struktūrinis padalinys yra nuolatinis, ar laikinas. Tai, kokia forma turi būti įvertinta Seimo struktūrinio padalinio veikla bei jos rezultatai, Seimas sprendžia savo nuožiūra. Pavyzdžiui, Seimas gali nuspręsti pritarti ar nepritarti struktūrinio padalinio veiklai ar jos rezultatams arba pritarti jiems iš dalies (su išlygomis), Seimas gali konstatuoti, ar jo sudarytas struktūrinis padalinys jam suformuluotus uždavinius atliko, ar jų neatliko arba juos atliko iš dalies ir t. t.

Konstitucinė nuostata „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas“, *inter alia*, reiškia, kad tik pats Seimas turi teisę pats spręsti savo struktūrinių padalinių sudarymo, jų kompetencijos, darbo organizavimo klausimus; nurodyta konstitucinė nuostata taip pat reiškia tai, kad jokia kita valstybės valdžios institucija negali įsiterpti į šiuos Seimo konstitucinius įgaliojimus.

Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucijos 76 straipsnio nuostatos „Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas“ negalima aiškinti vien lingvistiškai, t. y. kaip reiškiančios, kad Seimo struktūrinių padalinių įgaliojimai gali būti nustatyti tik Seimo statute. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „jeigu reikia nustatyti Seimo struktūrinio padalinio valdingus įgaliojimus *Seimui neatskaitingų* institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu (įskaitant teisę reikalauti tokios informacijos, kurios pateikimą reglamentuoja įstatymai), tokie Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai turi būti nustatomi *įstatymu*“¹²³.

Minėta, kad kai kurie su Seimo struktūrinių padalinių sudarymu, jų kompetencijos nustatymu, sudėties suformavimu, užduočių jiems formulavimu susiję klausimai gali būti sprendžiami Seimo poįstatyminiais teisės

¹²² Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.

¹²³ *Ibid.*

aktais ir kad jeigu Seimo poįstatyminiame teisės akte yra formuluojami Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, tokios Seimo poįstatyminio teisės akto nuostatos turi būti grindžiamos įstatymų nuostatomis.

Seimo struktūriniai padaliniai nėra nei valstybės įstatymų leidžiamoji, nei vykdomoji valdžia, jie taip pat nėra nei ikiteisminio tyrimo, nei teisingumo vykdymo institucijos. Konstitucija nenumato, kad Seimo struktūriniai padaliniai galėtų priimti teisės valdymo aktus, kurie būtų privalomi kokioms nors valstybės ar kitoms institucijoms, jų pareigūnams bei darbuotojams. Seimo *struktūrinių padalinių sprendimai*, adresuoti valstybės institucijoms ir jų pareigūnams, taip pat kitiems subjektams, gali turėti tik *rekomendacinį pobūdį*. Be abejonės, įstatymuose ar Seimo statute gali būti nustatyta subjektų, kuriems šie sprendimai skirti, pareiga atsakyti į pateiktus klausimus, apsvarstyti rekomendacijas ir pan., tačiau Seimo struktūrinių padalinių sprendimai negali sukelti valstybės institucijoms, jų pareigūnams, kitiems subjektams jokių tiesioginių pasekmių. Jis gali sukelti tik atitinkamus įgaliojimus turinčių valstybės valdžios bei kitų valstybės institucijų, jų pareigūnų sprendimai. Seimo struktūrinių padalinių sprendimai gali būti pagrindas pradėti tyrimus ir priimti sprendimus, sukeliančius tiesiogines pasekmes tiems subjektams, kurių veiklą tyrė ir vertino Seimo struktūriniai padaliniai.

Svarbiausi Seimo struktūriniai padaliniai yra Seimo frakcijos ir komitetai. Seimo statute yra nustatyti ir kiti Seimo struktūriniai padaliniai: Seimo komisijos (25 str. 2 d.), Seimo valdyba (27 str.), Seniūnų sueiga (28 str.), Seimo narių laikinosios grupės (26 str. 4 d.) ir kt. Kiekvienas Seimo struktūrinis padalinys turi atitinkamus įgaliojimus, kuriuos nustato Seimo statutas ir (ar) įstatymai. Seimo statute ir (ar) įstatymuose taip pat yra nustatyta Seimo struktūrinių padalinių darbo tvarka, reguliuojami kiti su struktūrinio padalinio veikla susiję santykiai.

VI.3. Seimo frakcijos

Seimo frakcijos – tai politinio pobūdžio Seimo struktūriniai padaliniai. Frakcijos padeda įgyvendinti parlamento narių politines orientacijas bei politinius tikslus (nebūtinai vien pagal jų partinę priklausomybę) ir užtikrina organizuotus parlamento narių grupių ryšius su politinėmis

partijomis bei organizacijomis. *Svarbiausia Seimo frakcijų funkcija – parlamentarų politinės valios subbrandinimas ir jos suformavimas.*

Visuose demokratiškos valstybių parlamentuose parlamentarai laisva valia susiburia pagal savo politines pažiūras į tam tikras grupes, struktūrinius darinius; demokratiškos valstybių parlamentuose visada yra „dauguma“ ir „mažuma“, yra „opozicija; visuose šiuose dariniuose yra brandinama ir formuojama parlamentarų valia. „Daugumos“ valia vėliau išreiškiamą parlamento priimamuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose; „mažumos“ bei „opozicijos“ valia paprastai atsispindi jų teikiamuose alternatyviuose teisės aktų projektuose bei pasiūlymuose, įvairiose rezoliucijose ir pan. Demokratiškos valstybių parlamentuose funkcionuoja ne „dauguminė“, bet *pliuralistinė* demokratija; tokiuose parlamentuose negali nebūti parlamentarų grupių, laisvai susibūrusių pagal savo politines pažiūras, taigi negali nebūti tokių struktūrinių darinių, kuriuose brandinama ir formuojama parlamentarų, susibūrusių į grupes pagal savo politines pažiūras, valia. Tokiomis struktūromis yra ne kas kita, kaip parlamentarų frakcijos. Be abejo, parlamentarų grupės, laisva valia susibūrusios pagal savo politines pažiūras, gali turėti įvairius pavadinimus (pvz., deputatų klubai, deputatų grupės ir kt.), tačiau dažniausiai jos vadinamos būtent frakcijomis.

Taigi galime teigti, kad Seimo narių grupės, laisva valia susibūrusios pagal savo politines pažiūras, yra būtina Seimo veiklos sąlyga – jeigu parlamentarai pagal savo politines pažiūras nesijungtų į grupes (nesvarbu, kaip šios parlamentarų grupės vadinasi Seimo statute ar kituose Seimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose), būtų sunku, o gal ir apskritai neįmanoma subrandinti ir suformuoti Seimo narių valios; kartu būtų labai apsunkinta Seimo veikla priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, vykdamas kitas Seimo, kaip Tautos atstovybės, funkcijas.

Literatūroje nurodomi įvairūs frakcijų tikslai, kaip antai politikos formulavimas teisėkūros klausimais, vykdomosios valdžios priežiūros vykdymas, frakcijų narių vienybės ir drausmės užtikrinimo, frakcijoje įsteigtų darbo grupių veiklos koordinavimas ir kt.¹²⁴

Frakcijos yra Seimo struktūros padaliniai, todėl jų, kaip ir kitų Seimo struktūrinių padalinių, formavimo tvarkos, jų teisių ir pareigų nustatymas

¹²⁴ Lukošaitis, A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 85.

yra Seimo prerogatyva. Turėdamas diskreciją nustatyti frakcijų formavimo tvarką, jų teises ir pareigas Seimas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, taip pat ir Konstitucijoje įtvirtinto Seimo nario laisvo mandato.

Nors frakcijos dažniausiai sudaromos pagal Seimo narių partinę priklausomybę, nors jos paprastai yra glaudžiai susijusios su politinėmis partijomis, tai nereiškia, kad frakcija yra politinė partija Seime, kad kiekviena savo atstovus Seime turinti politinė partija kartu yra ir frakcija. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje yra nustatyta, kad pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų. Konstitucinė nuostata, kad pareigas eidami Seimo nariai negali būti varžomi jokių mandatų, *inter alia*, reiškia, jog Seimo frakcijas formuoja tik patys Seimo nariai, o ne politinės partijos, politinės organizacijos ar jų koalicijos. Seimo nariai į frakcijas jungiasi laisva valia pagal savo pažiūras ir politinius tikslus. Frakcijoms gali priklausyti ir tie Seimo nariai, kurie nėra politinių partijų ar organizacijų nariai.

Konstituciniam Teismui teko tirti, ar Konstitucijai neprieštaruoja Seimo statuto 25 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) 1 dalies nuostata „Politinės partijos ir politinės organizacijos bei jų koalicijos, kurių nariai yra išrinkti į Seimą pagal tą patį rinkimų sąrašą, ir tų pačių partijų bei organizacijų nariai, išrinkti į Seimą vienmandatėse rinkimų apygardose, sudaro vieną frakciją“ ir 25 straipsnio 2 dalies nuostata „Politinės partijos bei politinės organizacijos, kurios neturi pagal sąrašą išrinktų Seimo narių, gali sudaryti vienmandatėse rinkimų apygardose išrinktų Seimo narių frakciją, kurioje turi būti ne mažiau kaip viena penkioliktoji Seimo narių“, taip pat ar Konstitucijai neprieštaruoja Seimo statuto 26 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) 2 dalies nuostatai „frakcija turi būti ne vėliau kaip per savaitę įregistruota, jeigu ji yra pateikusi partijos ar politinės organizacijos sprendimą dėl frakcijos įkūrimo ir visų narių pasirašytą politinę deklaraciją, kurioje, be dėstomų frakcijos nuostatų, turi būti ir įsipareigojimas veikti pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, siekti stiprinti Lietuvos nepriklausomybę ir ginti jos teritorinį vientisumą“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo statuto 25 straipsnio (1993 m. gegužės 20 d. red.) nuostatos įtvirtino tokias frakcijų sudarymo taisykles, pagal kurias Seimo nariai iš esmės buvo suskirstyti į tris grupes: 1) politinių partijų ir politinių organizacijų bei

jų koalicijų nariai, išrinkti į Seimą pagal tą patį rinkimų sąrašą; 2) tų pačių partijų bei organizacijų nariai, išrinkti į Seimą vienmandatėse rinkimų apygardose; 3) politinių partijų bei politinių organizacijų, nepatekusių į Seimą pagal rinkimų sąrašą, nariai, išrinkti vienmandatėse rinkimų apygardose. Taigi pagal minėtą Seimo statuto straipsnį skirtingų grupių Seimo nariai į frakcijas jungiami skirtingais pagrindais. Pirmosios grupės Seimo nariai į frakciją jungiami pagal tą patį rinkimų sąrašą. Antrosios grupės Seimo nariai gali tik prisijungti prie pirmosios grupės Seimo narių frakcijos. Trečiosios grupės Seimo nariai gali sudaryti frakciją partiniu ir organizaciniu principu, t. y. tada, kai tokioje jų grupėje yra ne mažiau kaip viena penkioliktoji Seimo narių. Vadinas, minėtame Seimo statuto straipsnyje nustatyti tokie Seimo frakcijų formavimo principai, pagal kuriuos Seimo nariai gali sudaryti frakcijas nevienodomis sąlygomis, t. y. jiems nėra suteikta teisė vadovautis vienodais kriterijais. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tuo pažeidžiamas visų Seimo narių lygybės ir lygaus atstovavimo principas. Su tuo susijęs ir Seimo statuto 26 straipsnio reikalavimas frakcijos nariams pasirašyti politinę deklaraciją. Esant minėtai frakcijų sudarymo tvarkai, Seimo nariai neturi lygiateisio pasirinkimo pasirašyti vienokią ar kitokią politinę deklaraciją. Pagaliau pats reikalavimas pasirašyti politinę deklaraciją neatitinka laisvo mandato principo. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Seimo narių laisvę patiems formuoti frakcijas, kurią laiduoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 59 straipsnyje įtvirtintas laisvo mandato principas, iš esmės varžo ir Seimo statuto 26 straipsnyje įtvirtinta frakcijų įregistravimo tvarka, numatanti politinių partijų bei politinių organizacijų specialių sprendimų būtinumą šioje procedūroje, taip pat netiesioginę leidiminę registravimo procedūrą, kurią vykdo Seimo valdyba. Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 26 d. nutarime konstatavo, kad frakcijų sudarymo tvarka, įtvirtinta Seimo statuto 25 ir 26 straipsniuose (1993 m. gegužės 20 d. red.), nenumato visiems Seimo nariams vienodų kriterijų ir galimybių laisvai sudaryti frakcijas pagal pažiūras ir politinius tikslus, todėl ši tvarka prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 59 straipsnio 4 daliai (Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260).

Į kokius kriterijus, į kokias aplinkybes turėtų būti atsižvelgiama Seimo statute nustatant frakcijų formavimo tvarką? Šie kriterijai yra įvairūs: Seimui nustatant frakcijų formavimo tvarką turėtų būti atsižvelgiama į bendrą

Seimo narių skaičių, Seimo statute įtvirtintą frakcijų teisių ir pareigų pobūdį, į būtinybę garantuoti visiems Seimo nariams vienodas galimybes reikšti pažiūras ir politinius tikslus, į mažumos gynimo principą, parlamentinės opozicijos apsaugos minimalius reikalavimus; be to, reikėtų žiūrėti, kad mažos politinės grupės neatsidurtų geresnėje padėtyje negu didelės grupės tais atvejais, kai formuojama Seimo vadovybė, sudaromi komitetai ir skiriami jų vadovai, skirstomos lėšos, įgyvendinamos kitos Seimo funkcijos. Galimi ir kiti kriterijai, į kuriuos turėtų būti atsižvelgiama nustatant frakcijų formavimo tvarką. Tačiau pasirenkant kriterijus ir juos taikant, visais atvejais negalima pažeisti Seimo nario laisvo mandato ir Seimo narių lygiateisiškumo principo. Toks teisinis reglamentavimas, kuriuo būtų suvaržomos Seimo narių teisės dalyvauti parlamentiniame procese, *inter alia*, būtų suvaržomos Seimo nario teisės laisva valia jungtis į frakcijas, pažeistų Seimo nario, kaip Tautos atstovo, teises¹²⁵.

Seimo narių lygybė sudarant frakcijas pagal pažiūras ir politinius tikslus yra svarbus Seimo nario laisvo mandato principo įgyvendinimo elementas. Kadangi frakcija, t. y. ją sudarantys Seimo nariai, turi daugiau galimybių dalyvauti Seimo darbe negu jokiai frakcijai nepriklausantis Seimo narys, visiems Seimo nariams turi būti užtikrinama galimybė laisvai pasirinkti ir formuoti frakcijas.

Siekiant užtikrinti Seimo darbingumą ir veiklos efektyvumą, svarbu nustatyti *minimalų frakcijos narių skaičių*. Nustatant Seimo narių, galinčių sudaryti frakciją, skaičių ar kitas sąlygas, reikalingas frakcijoms steigti ir veikti, svarbu atsižvelgti į jau minėtus kriterijus: į bendrą Seimo narių skaičių, Seimo statute įtvirtintą frakcijų teisių ir pareigų pobūdį, į būtinybę garantuoti visiems Seimo nariams vienodas galimybes reikšti pažiūras ir politinius tikslus, į mažumos gynimo principą, parlamentinės opozicijos apsaugos minimalius reikalavimus ir kt. Nustatant ar keičiant jau nustatytą minimalų frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičių labai svarbu užtikrinti, kad nebūtų akivaizdžių disproporcijų tarp minimalaus frakciją galinčių sudaryti Seimo narių skaičiaus ir bendro Seimo narių skaičiaus¹²⁶.

Seimo statuto 38 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad *frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai*. Kiekvienas Seimo narys gali būti tik

¹²⁵ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 66-1260.

¹²⁶ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 10-295.

vienos frakcijos narys. Konstitucinė nuostata, kad Seimo narys yra visos tautos atstovas, suponuoja, kad frakcijų kūrimas negali būti grindžiamas profesiniais ar vietiniais interesais. Konstitucinis Teismas, tirdamas, ar Seimo statuto 38 straipsnio 2 dalies nuostata „frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai“ neprieštarauja Konstitucijai, pažymėjo, kad Seimo narių, galinčių sudaryti frakciją, minimalaus skaičiaus nustatymas savaime nekliudo Seimo nariui eiti savo pareigas vadovaujantis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų, kad lyginant ginčijamoje normoje nustatytą minimalų frakcijos narių skaičių su bendru Seimo narių skaičiumi (pagal Konstitucijos 55 straipsnį Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys) nėra pagrindo tvirtinti, jog ginčijamu teisiniu reguliavimu yra įtvirtinta disproporcija tarp minimalaus skaičiaus Seimo narių, galinčių sudaryti frakciją, ir bendro Seimo narių skaičiaus. Taigi nustatytu teisiniu reguliavimu nėra pažeista Seimo narių teisė jungtis į frakcijas, taip pat jiems nekliudoma eiti savo pareigas vadovaujantis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomiems jokių mandatų. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo statuto 38 straipsnio 2 dalies nuostata „frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai“ neprieštarauja Konstitucijai¹²⁷.

Frakcijų konstitucinė prigimtis ir jų paskirtis reiškia ir tai, kad negali būti nustatyta tokia frakcijų steigimo tvarka, kai kuris nors Seimo pareigūnas ar Seimo struktūrinis padalinys turėtų teisę spręsti, ar leisti susikurti frakcijai. Iš Konstitucijos kyla *pareikštinė* frakcijų sudarymo tvarka, kurios esmė yra tokia – jeigu į frakciją laisva valia susiburia Seimo statute nustatytas atitinkamas skaičius Seimo narių, tokia frakcija Seimo statuto nustatyta tvarka praneša apie savo įsisteigimą ir turi teisę veikti. Konstitucija nenumato ir iš jos nekyla, kad būtų reikalingi kokie nors leidimai frakcijai susikurti ar veikti.

Seimo statuto 39 straipsnyje nustatyta tokia Seimo frakcijų įsisteigimo tvarka: Seimo nariai, įkūrę frakciją, sesijos metu Seimo Pirmininkui pateikia pareiškimą su savo parašais. Šiame pareiškime turi būti nurodytas frakcijos pavadinimas, jos seniūno bei seniūno pavaduotojų pavardės. Jeigu Seimo narių kuriama frakcija atitinka Seimo statuto reikalavimus, Seimo Pirmininkas privalo ne vėliau kaip per savaitę Seimo posėdyje paskelbti apie šios

¹²⁷ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 10-295.

frakcijos įsikūrimą. Frakcijos pačios nusistato savo darbo tvarką, kuri negali prieštarauti Seimo statutui. Frakcijos gali jungtis į koalicijas, kurios gali veikti kaip viena frakcija. Tik pačios frakcijos sprendžia ir tai, ar pakeisti frakcijos pavadinimą, ar priimti į frakciją kitus Seimo narius, ar nutraukti frakcijos veiklą, ar jungtis į koaliciją su kitomis frakcijomis ir kt. Seimo frakcijos neturi valdingų įgaliojimų valstybės ar kitų institucijų, jų pareigūnų atžvilgiu. Seimo frakcijos gali pateikti *siūlymų* valstybės institucijoms, jų pareigūnams, tokie frakcijų siūlymai yra *rekomendaciniai*. Juos valstybės institucijos (išskyrus teismus), pareigūnai privalo apsvarstyti ir per 15 dienų nuo gavimo pateikti atsakymą raštu (Seimo statuto 41 str. 6 d., 209 str. 7 d.).

Seimo dauguma. Tos Seimo frakcijos, kurių bendras narių skaičius yra daugiau kaip pusė Seimo narių ir kurios yra pasirašiusios bendros veiklos deklaraciją arba sutartį dėl koalicinės Vyriausybės, yra laikomos *Seimo dauguma*.

Seimo narių frakcijos arba jų koalicijos, nesutinkančios su Vyriausybės programa, gali pasiskelbti *opozicinėmis*. Opozicinėmis frakcijomis laikomos tokios frakcijos ar jų koalicijos, kurių Seime paskelbtose politinėse deklaracijose išdėstytos jas nuo Seimo daugumos skiriančios nuostatos. Seimo statuto 40 straipsnio 4 dalyje yra nustatyta, jog opozicinėms frakcijoms ir koalicijoms garantuojamos visos Seimo statute numatytos frakcijų ir koalicijų teisės, kad šios teisės jokia dingstimi negali būti apribotos. Jeigu opozicinė frakcija arba jų koalicija turi daugiau kaip 1/2 Seimo mažumai priklausančių Seimo narių, tokios frakcijos seniūnas arba koalicijos vadovas vadinamas *Seimo opozicijos* lyderiu. Opozicijos lyderis turi Seimo statute numatytas papildomas opozicijos lyderio teises.

Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 25 d. nutarime pažymėjo, kad Seimo statuto 41 straipsnio 5 dalyje vartojama sąvoka „Seimo opozicijos lyderis“ nesiderina su Seimo statute įtvirtintu Seimo opozicijos lyderio teisiniu statusu. Pagal Seimo statutą Seimo opozicijos lyderiu vadinamas opozicinės frakcijos seniūnas ar opozicinių frakcijų koalicijos, turinčios daugiau kaip 1/2 Seimo mažumai priklausančių Seimo narių, vadovas; jis turi papildomas Seimo statute numatytas teises. Nors šis teisinis institutas pagal Seimo statute įtvirtintą pripažinimo Seimo opozicijos lyderiu tvarką ir teisinę padėtį neprieštarauja Konstitucijai, tačiau pats šio instituto pavadinimas „Sei-

mo opozicijos lyderis“ yra dviprasmiškas, nes vien lingvistiškai aiškinant šią sąvoką galima daryti prielaidą, kad Seimo opozicijos lyderis atstovauja visoms Seimo opozicinėms frakcijoms ar visai Seimo mažumai. Pagal Seimo statute įtvirtintą Seimo opozicijos lyderio teisinę padėtį jis yra tik Seimo opozicinės frakcijos ar jų koalicijos, turinčios daugiau kaip 1/2 Seimo mažumai priklausančių narių, taigi tik vienos iš opozicinių frakcijų ar jų koalicijų, vadovas ir atstovas. Todėl Seimo statuto reguliuojamų santykių kontekste sąvoka „Seimo opozicijos lyderis“ yra netiksli. Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog teisinio aiškumo, teisinio tikrumo reikalavimai suponuoja Seimo pareigą Seimo statuto 41 straipsnio 5 dalyje bei kituose Seimo statuto straipsniuose vartojamą sąvoką „Seimo opozicijos lyderis“ patikslinti, kad ji atitiktų tikrąją teisinę padėtį (Valstybės žinios. 2001, Nr. 10- 295).

Seimo statute nustatyta, kad Seimo nariai, neįsiregistravę į frakcijas, pripažįstami vienos mišrios Seimo narių grupės nariais. Mišriai Seimo narių grupei suteikiamos visos šio statuto nustatytos frakcijos teisės (26 str.).

Pagal Seimo statutą opozicinės bei kitos Seimo daugumai nepriklausančios frakcijos ir mišri Seimo narių grupė yra laikoma Seimo mažuma (40 str.).

VI.4. Seimo komitetai

Seimo komitetai formuojami vadovaujantis parlamentinio darbo specializacijos principu, siekiant užtikrinti tinkamą dalykinį klausimų parengimą ir jų svarstymą Seime. Literatūroje pabrėžiama, kad pagrindinė komitetų paskirtis ir uždavinys – užtikrinti sprendimų priėmimo ekonomiškumą ir racionalumą, svarstomais klausimais pateikti parlamentui visapusišką informaciją, dalykinius klausimus išnagrinėti jų nepolitizuojant¹²⁸.

Seimo komitetai vykdo įvairias funkcijas, šio funkcijos gali būti įvairiai grupuojamos ir klasifikuojamos. Dažniausiai skiriamos tokios komitetų funkcijos: 1) teisėkūros: įstatymų projektų svarstymas bei rengimas, išvadų dėl teisės aktų projektų plenariniame posėdyje pateikimas; 2) biudžeto formavimo: preliminariai svarsto valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų

¹²⁸ Lukošaitis, A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 126–137.

finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą, taip pat biudžeto vykdymo apyskaitą; 3) vykdomosios valdžios kontrolės: Vyriausybės programos vykdymo svarstymas atliekant parlamentinę priežiūrą – kontroliuoti, kaip vykdomi įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai, taip pat atlikti parlamentinius tyrimus ir svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklą¹²⁹.

Būtent komitetuose yra derinamos įvairioms frakcijoms priklausančių Seimo narių pozicijos, ieškoma kompromisų; komitetų sprendimuose paprastai atsispindi būsimieji viso Seimo sprendimai. Lyginant parlamentinę veiklą su ledkalniu, galima teigti, kad Seimo plenariniai posėdžiai, kuriuose priimami įstatymai – tai tik ta ledkalnio dalis, kuri yra virš vandens ir kuri yra visiems matoma, o pagrindinis parlamentinis darbas vyksta Seimo frakcijose ir komitetuose – būtent ten yra priimami būsimieji viso Seimo sprendimai.

Konstitucija nenustato, kokie Seimo komitetai gali būti sudaromi, taip pat nenumato konkrečių jų įgaliojimų, komitetų pavadinimų. Išimtis nustatyta Lietuvos Respublikos Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kurio 3 punkte nurodomi *Seimo Europos reikalų komitetas ir Užsienio reikalų komitetas*. Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad nurodyti komitetai Seime negali būti nesudaryti. Be to, šios nuostatos preziūmuoja, kad Seime turi būti sudaromi ir kiti struktūriniai padaliniai, kurie turi būtent Seimo komitetų pavadinimą. Pagal Konstitucijos 76 straipsnį tai turi būti nustatyta Seimo statute.

Iš komitetų paskirties išplaukia, kad turėtų būti nustatyta tokia komitetų sistema, kad komitetų veikla apimtų visas valstybės vykdomas funkcijas. Nustatant komitetų skaičių ir jų narių skaičių atsižvelgtina į bendrą Seimo narių skaičių, į komitetams priskirtas funkcijas bei įgaliojimus, į Seimo narių profesinį pasirengimą, būtinumą užtikrinti Seimo mažumos teises, taip pat į įvairius kitus kriterijus (aplinkybes). Komitetai neturėtų būti labai siaurai „specializuoti“, neturėtų dubliuoti ministerijų sistemos, tapti „mini ministerijomis“, nes tai trukdytų matyti kylančias problemas platesniame kontekste, galėtų sudaryti prielaidas kištis į ministerijų veiklą. Kita vertus, komitetai neturėtų būti labai dideli, neturėtų apimti labai daug įvairių sričių, nes komitetuose, turinčiuose daug narių, yra sunku nuodugnai ir visapusiškai išnagrinėti konkrečias problemas bei įstatymų projektus.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 136.

Seimo komitetų sudarymo tvarka, jų įgaliojimai, veiklos kryptys, komitetų darbo tvarka yra nustatyti Seimo statute. Seimas pirmoje sesijoje sprendžia, kokius komitetus sudaryti (Seimo statuto 44 str. 1 d.). Komitetai sudaromi ne mažiau kaip iš 7 ir ne daugiau kaip iš 17 narių (išskyrus Europos reikalų komitetą ir Užsienio reikalų komitetą, kurie sudaromi kita tvarka). Tikslus kiekvieno komiteto narių skaičius nustatomas Seimo nutarimu. Vėliau Seniūnų sueiga patvirtina visuose komitetuose frakcijų ir mišrios Seimo narių grupės atstovavimo normas laikydamosi *proporcinių jų atstovavimo principo*. Pagal Seniūnų sueigos patvirtintą vietų skaičių Seimo frakcijos bei mišri Seimo narių grupė pasiskirsto vietas komitetuose. Frakcijos, atsižvelgdamos į savo narių pageidavimus ir jų kompetenciją, rekomenduoja skirti komitetų nariais tiek savo frakcijos narių, kiek joms yra skirta vietų. Tuo atveju, jeigu Seimo nario pareiškime pareikštas noras tapti kokio nors komiteto nariu neatitinka proporcinio frakcijų atstovavimo principo, Seimas gali priimti nutarimą skirti Seimo narį į kitą komitetą, nei nurodyta jo prašyme. Komitetų sudėtį ir komitetų narių pavaduotojų tvirtina Seimas, balsuodamas už visą komiteto narių ir jų pavaduotojų sąrašą. Nepatvirtinus visa procedūra kartojama iš naujo.

Seimo statute numatytas *Seimo komiteto nario pavadavimas*. Tai reiškia, kad Seimo frakcijos numato, koks joms priklausantis Seimo narys gali pavaduoti tą joms priklausantį Seimo komiteto narį, kuris negali dalyvauti komiteto posėdyje. Komiteto narių pavaduotojų skaičius neribojamas. Jų kandidatūras kiekviena frakcija turi pateikti sunumeravusi iš eilės.

Pagrindiniai Seimo komitetų įgaliojimai jų kompetencijai priklausantais klausimais yra tokie: 1) svarstyti įstatymų projektus, rengti išvadas ir nagrinėti klausimus, perduotus komitetui apsvarstyti; 2) savo iniciatyva arba Seimo pavedimu rengti įstatymų, kitų Seimo priimamų teisės aktų projektus, analizuoti naujų įstatymų ar jų pataisų reikalingumą; 3) rengti ir pateikti Seimui projektus dėl įstatymų suderinimo, papildymo ar prieštaravimų pašalinimo; 4) svarstyti Vyriausybės programą; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Vyriausybės arba kitų valstybės institucijų veiklos programas pagal atskiras sritis ir teikti Seimui savo išvadas; 5) apsvarstyti pagal savo kompetenciją valstybės institucijų vadovų, kuriuos skiria Seimas arba kuriems paskirti reikalingas Seimo pritarimas, ir jų pavaduotojų kandidatūras, taip pat tų pareigūnų atleidimo klausimus; 6) preli-

minariai svarstyti Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą bei biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinį; 7) svarstyti pasiūlymus steigti ar panaikinti ministerijas ir kitas valstybės institucijas; 9) atliekant parlamentinę kontrolę, išklausti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas; 10) nagrinėti rinkėjų ir visuomeninių organizacijų pasiūlymus. Seimo statute yra nustatyti ir kiti Seimo komitetų įgaliojimai (Seimo statuto 49 str.).

Komitetai, svarstydami jų kompetencijai priklausančius klausimus, turi lygias teises ir pareigas. Kelių komitetų kompetencijai priklausančius klausimus komitetai gali rengti ir nagrinėti kartu. Tam jie gali sudaryti bendras darbo grupes, rengti bendrus komitetų posėdžius; komitetas turi teisę pateikti savo nuomonę kito komiteto nagrinėjamu klausimu, taip pat paprašyti kito komiteto išvados.

Pagrindinė Seimo komitetų veiklos forma yra *komitetų posėdžiai*. Eiliniai komitetų posėdžiai rengiami ne rečiau kaip kartą per savaitę. Eiliniai ir neeiliniai komitetų posėdžiai rengiami komitetų pirmininkų siūlymu. Neeiliniai komitetų posėdžiai rengiami ir ne mažiau kaip 1/3 komiteto narių reikalavimu, taip pat Seimo ar Seimo valdybos pavedimu. Komitetų posėdžiai paprastai yra vieši; jie atviri visuomenės informavimo priemonių atstovams, išskyrus uždarus posėdžius. Uždari posėdžiai rengiami, kai svarstymo metu pateikiama informacija, susijusi su valstybės ar komercine paslaptimi, bei kita informacija, kurios naudojimą bei platinimą riboja įstatymai.

Komitetų posėdžiai ir priimami sprendimai yra teisėti, kai posėdyje dalyvauja daugiau kaip pusė visų komiteto narių. Komitetų posėdžiuose, taip pat ir uždaruose, patariamąjį balsą gali dalyvauti į tuos komitetus neįeinantys kiti Seimo nariai. Komitetai gali kviešti į posėdžius kitus Seimo narius, taip pat savivaldybių tarybų narius, ministerijų, kitų valstybės institucijų, partijų, visuomeninių organizacijų, mokslo įstaigų atstovus, specialistus, mokslininkus ir kitus reikalingus asmenis, suderinę tai su tų institucijų ar organizacijų vadovais.

Įstatymo projekto ir dėl jo pateiktų siūlymų bei pataisų pradiniam aptarimui, kai komitetas atlieka parlamentinį tyrimą, taip pat išvadų dėl svarstomo klausimo projektui parengti komitetas gali nutarti surengti *specialius komiteto klausymus*. Tokiems klausymams suorganizuoti ir išvadoms dėl projekto parengti komitetas turi paskirti du atsakingus komiteto narius (paprastai vieną iš Seimo daugumos ir vieną iš Seimo mažumos), taip pat nutarti, kokius ekspertus, suinteresuotus asmenis ir valstybės pareigūnus privaloma pakviesti į klausymus. Komiteto klausymuose aptariamai pasiūlymai ir pataisos svarstomam teisės akto projektui. Sprendimai klausymų metu nepriimami.

Komitetų sprendimai priimami atviru balsavimu paprasta posėdyje dalyvaujančių komiteto narių balsų dauguma. Jeigu balsavimo metu balsai pasiskirsto po lygiai, tai priimamas sprendimas, už kurį balsavo komiteto pirmininkas. Kelių komitetų bendruose posėdžiuose sprendimai priimami, jeigu jiems pritaria kiekvienas komitetas. Komitetų priimti *sprendimai valstybės institucijoms yra rekomendaciniai*. Gavusios Seimo komitetų rekomendacijas ir pasiūlymus, valstybės institucijos, (išskyrus teismus), pareigūnai privalo juos apsvastyti. Apie svarstymo rezultatus arba priemonės, kurių imtasi, turi būti pranešta komitetams ne vėliau kaip per 15 dienų nuo pasiūlymų gavimo arba per kitą komitetų nustatytą laiką.

Seimo komitetai turi įgaliojimus vykdyti parlamentinę kontrolę. Komitetai pagal savo kompetenciją turi teisę tikrinti, kaip laikomasi įstatymų, Seimo nutarimų, kaip atsižvelgiama į komitetų rekomendacijas bei pasiūlymus; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu nagrinėti Seimui atskaitingų valstybės institucijų metų ataskaitas. Komitetai turi teisę išreikalauti iš valstybės institucijų, išskyrus teismus, ir pareigūnų dokumentus, išvadas raštu, ataskaitas bei kitokią reikiamą medžiagą. Komitetas taip pat gali nuspręsti, kad reikia išklausti Vyriausybės nario ar kitos valstybinės institucijos (išskyrus teismus) pareigūno informaciją. Apie tai komiteto pirmininkas praneša Vyriausybės nariui ar atitinkamai kitos valstybės institucijos vadovui. Tokiu atveju Vyriausybės narys ar kitas pareigūnas ne vėliau kaip po dviejų savaitių (jeigu komitetas nepageidauja kitaip) privalo dalyvauti komiteto posėdyje. Jeigu Vyriausybės narys ar kitos valstybinės institucijos (išskyrus teismus) pareigūnas neatvyksta į komiteto posėdį – komiteto pirmininkas privalo apie tai informuoti Seimą.

Komitetai, Seimo pavedimu atlikdami parlamentinį tyrimą, veikia pagal Seimo statute nustatytas Seimo kontrolės arba laikinųjų tyrimo komisijų veiklos taisykles ir turi tokius pat įgaliojimus.

Klausimais, kuriuos komitetas rengė, atliko parlamentinį tyrimą arba kuriuos nagrinėjant jis buvo pagrindinis, šis *komitetas rengia išvadas* ir Seimo posėdžiuose daro pranešimus, o klausimais, perduotais komitetui papildomai nagrinėti, – *papildomas išvadas* ir papildomus pranešimus. Komiteto išvada yra išsamus svarstymo komitete aprašymas. Joje nurodoma, kokie svarstymo metu buvo gauti pasiūlymai, pataisos, kokie ekspertai dalyvavo, kokias pataisas projekte siūlo daryti komitetas arba kokias išvadas dėl svarstyto klausimo komitetas padarė.

VI.5. Seimo komisijos

Seimo statuto 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Seimas, pripažinęs būtinybę, gali sudaryti nuolat veikiančias komisijas specialioms problemoms nagrinėti arba sudaryti laikinąsias tyrimo, kontrolės, revizijos, parengiamąsias, redakcines ir kitokias laikinąsias komisijas kokiam nors klausimui iširti, parengti ar kitiems Seimo pavedimams atlikti. Taigi Seimo komisijos gali būti nuolat veikiančios, taip pat laikinosios.

Nuolat veikiančios komisijos sudaromos specialioms problemoms nagrinėti, ilgalaikiams ir pakankamai plačios paskirties klausimams spręsti; šių komisijų veiklos trukmė paprastai nėra iš anksto apibrėžta. Seimo statute nustatyta, kad Seime sudaromos *nuolat veikiančios* Etikos ir procedūrų komisija, Peticijų komisija, Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija ir kitos komisijos (25 str. 2 d.).

Laikinosios komisijos sudaromos kokiam nors konkrečiam klausimui iširti, parengti, konkretiems Seimo pavedimams vykdyti, trumpalaikiams, siauresnės paskirties klausimams spręsti; ištyrusios ar išsprendusios atitinkamą klausimą, atlikusios Seimo pavedimą laikinosios komisijos paprastai baigia savo veiklą. Pagal Seimo statuto 71 straipsnio 1 dalį Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo, kontrolės, revizijos, parengiamąsias, redakcines ir kitokias laikinąsias komisijas.

Minėta, kad jeigu Seimo struktūriniam padaliniiui reikia nustatyti valdingus įgaliojimus Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų as-

menų atžvilgiu, tokie Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai turėtų būti nustatomi įstatymu; minėta ir tai, kad Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai, kurie yra susiję tik su jo įgaliojimais Seime, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, gali būti nustatyti Seimo statute. Taigi ir Seimo komisijų – tiek nuolatinių, tiek laikinųjų – įgaliojimai Seimui *neatskaitingų* institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu turėtų būti nustatomi *įstatymu*, o komisijų įgaliojimai, kurie yra susiję *tik su jų įgaliojimais Seime*, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, gali būti nustatyti *Seimo statute*.

Antai Kriminalinės žvalgybos įstatyme (Valstybės žinios. 2012, Nr. 122-6093) yra nustatyta, kad kriminalinės žvalgybos parlamentinę kontrolę vykdo Seimo statute nurodytas Seimo struktūrinis padalinys (25 str. 1 d.). Šiame įstatyme taip pat nustatytos Seimo struktūrinio padalinio teisės: išklaudyti kriminalinės žvalgybos subjektų, jų pagrindinių institucijų, prokurorų, ministerijų ir kitų valstybės institucijų informaciją bei pranešimus, kaip vykdomas šis įstatymas; reikalauti ir gauti iš Generalinės prokuratūros ir (ar) teismų pirmininkų, valstybės ir savivaldybių institucijų, organizacijų, kriminalinės žvalgybos subjektų, ūkio subjektų, teikiančių elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, dokumentų, paaiškinimų ir kitos informacijos, reikalingos kontrolei atlikti; reikalauti iš pareigūnų, kad būtų pateikti žodiniai ir rašytiniai paaiškinimai dėl šio įstatymo reikalavimų nevykdymo arba pažeidimo ir kt. Nurodyti Seimo struktūrinio padalinio valdingi įgaliojimai yra nustatyti Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, todėl tokie Seimo struktūrinio padalinio įgaliojimai yra numatyti įstatyme.

Kitokio pobūdžio įgaliojimus turi, pvz., Seimo Etikos ir procedūrų komisija. Antai ši komisija rengia teisės aktus, susijusius su Seimo narių veikla ir etika; prižiūri, kaip laikomasi Seimo statuto bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių Seimo veiklą; analizuoja Seimo narių nedalyvavimo Seimo, Seimo komitetų ir komisijų posėdžiuose priežastis; prižiūri, ar Seimo nariai laiku ir tinkamai pateikia privačių interesų deklaracijas ir jas saugo; rengia Seimo nariams rašytines rekomendacijas, kokių priemonių Seimo narys turi imtis, kad savo veiklą suderintų su Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymu, ir kt. (Seimo statuto 78 str.). Šie ir kiti Etikos ir procedūrų komisijos įgaliojimai nustatyti tik Seimo narių, Seimo struktūrinių padalinių atžvilgiu, todėl tokie įgaliojimai yra nustatyti Seimo statute.

Seimo komisijos sudaromos pagal frakcijų proporcingo atstovavimo principą (Seimo statuto 71 str. 3 d.). Sudarant Seimo komisiją, pirmiausia nustatomas komisijos narių skaičius, paskui nustatomos Seimo frakcijų proporcinio atstovavimo normos, taip pat terminas kandidatams į komisijos narius pasiūlyti. Kiekvienas iš pateiktų kandidatų turi duoti sutikimą dirbti komisijoje. Seimas balsuoja už visą taip suformuotą komisijos narių sąrašą. Jeigu jis nepatvirtinamas, procedūra kartojama.

Tam tikrais atvejais Seimas gali nustatyti ir kitokią komisijų sudarymo tvarką, tačiau niekada jų negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai. Komisijos savo įgaliojimų metu vadovaujasi komitetų darbo tvarkos nuostatais; jeigu komisijos įgaliojimų laikas ilgesnis kaip metai, ji turi visas komitetų teises ir pareigas. Seimas gali patvirtinti ir atskirus kiekvienos Seimo komisijos veiklą reglamentuojančius nuostatus.

Pagal Seimo statutą komisija, baigusi darbą, pateikia Seimui savo parengtą ar suredaguotą projektą arba išvadą (74 str. 5 d.).

Seimo komisija gali pateikti Vyriausybės nariams ir kitiems valstybės pareigūnams rekomendacijų ar pasiūlymų, kurie turi būti išnagrinėti ir juos atsakyta per 15 dienų nuo gavimo (209 str. 7 d.).

VI.6. Seimo laikinosios tyrimo komisijos

Pagal Konstituciją Seimas gali sudaryti ir tokius savo struktūrinius padalinius, kuriems būtų pavedama atlikti atitinkamus tyrimus, surinkti ir pateikti Seimui informaciją apie tam tikrus valstybėje ir visuomenėje vykstančius procesus, apie padėtį įvairiose valstybės bei visuomenės gyvenimo srityse ir jose kylančias problemas, pateikti atitinkamas išvadas. Tokie Seimo struktūriniai padaliniai yra *Seimo laikinosios tyrimo komisijos*. Pažymėtina, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija negali perimti ikiteisminio tyrimo institucijos, prokuratūros ar teismo funkcijų.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų sudarymo tvarką reguliuoja *Seimo statutas*. Tam, kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos galėtų įvykdyti joms išskeltus uždavinius, jos turi turėti įgaliojimų ir Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu. Minėta, kad pagal Konstituciją tokie Seimo komisijų įgaliojimai gali būti nustatomi tik įstatymu. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įgaliojimus, uždavinius nustato, kitus su komi-

sijos veikla susijusius santykius reguliuoja *Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas*¹³⁰.

Seimo statute numatyta, kad teisę inicijuoti laikinosios tyrimo komisijos sudarymą turi Seimo valdyba, komitetai, frakcijos ir ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė (73 str. 1 d.). Jeigu ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė raštu pareikalauja sudaryti laikinąją kontrolės ar tyrimo komisiją, tokią komisiją Seimas turi sudaryti artimiausio posėdžio metu¹³¹. Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudaromos ne mažiau kaip iš penkių narių. Sudarant komisiją, pirmiausia nustatomas komisijos narių skaičius. Paskui nustatomos Seimo frakcijų proporcinio atstovavimo normos, taip pat terminas kandidatams į komisijos narius pasiūlyti. Kiekvienas iš pateiktų kandidatų turi duoti sutikimą dirbti komisijoje. Seimas balsuoja už visą taip suformuotą komisijos narių sąrašą (71 str. 5 d.). *Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme* įtvirtinta taisyklė, kad laikinosios tyrimo komisijos niekada negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai (2 str. 2 d.).

Pagal Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymą Seimas gali sudaryti Seimo laikinąją tyrimo komisiją, *pripažinęs būtinybę ištirti valstybinės svarbos klausimą* (2 str. 1 d.). Pagal Konstituciją iš anksto negalima nustatyti kokio nors išsamaus (baigtinio) klausimų, kuriems ištirti Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo komisijas, sąrašo¹³². Taip pat iš anksto neįmanoma apibrėžti, kokie klausimai yra valstybinės svarbos. Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo komisijas kuo įvairiausiems valstybėje ir visuomenėje vykstantiems procesams ištirti. Tik Seimas sprendžia, ar klausimas, kurį norima ištirti, yra valstybinės svarbos. Jeigu Seimas sudaro laikinąją tyrimo komisiją, tai reiškia, jog klausimas, kurį komisija turės ištirti, Seimo nuomone, yra valstybinės svarbos. Konstitucinis Teismas 2006 m. balandžio 6 d. nutarime yra konstatavęs, kad „Konstitucija nesuponuoja tokios Seimo veiklos, kai Seimas visą įstatymų leidybai bei kitoms Seimo funkcijoms vykdyti reikalingą informaciją renka pats, nepasikliaudamas kitų valstybės institucijų teikiama informacija, ir kai Seimo veikloje dominuoja laikinųjų tyrimo ar panašios paskirties komisijų sudarymas bei jų atliekami tyrimai“. Taigi iš konstitucinio atsakingo valdymo principo kyla, jog

¹³⁰ *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 33-943.

¹³¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 38-1349.

¹³² *Ibid.*

Seimo laikinosios tyrimo komisijos turėtų būti sudaromos *ne bet kokiems, o tik ypatingiems, t. y. valstybinės svarbos klausimams* ištirti.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs¹³³, kad sudarant laikinasias tyrimo komisijas, Seimui iš Konstitucijos kyla tam tikri *draudimai*. Pirma, Konstitucija nesuponuoja galimybės sudaryti tokias Seimo laikinasias tyrimo komisijas, kurioms būtų pavedama *ištirti tokius dalykus*, kurių pagal Konstituciją viešosios valdžios institucijos, nesvarbu, kaip jos vadinasi, *apskritai negali tirti*. Antai Konstitucija saugo ir gina žmogaus privatų ir šeiminių gyvenimą, todėl Seimo laikinosios komisijos negali būti sudaromos žmogaus asmeninio ir šeiminio gyvenimo aplinkybėms ištirti, jeigu tokiu tyrimu galėtų būti konstituciškai nepagrįstai įsiterpta į Konstitucijos ginamą ir saugomą žmogaus privatų gyvenimą, pažeistas jo neliečiamumas ir pan. *Antra*, iš konstitucinio valdžių padalijimo principo kyla, kad Seimas neturi įgaliojimų sudaryti ir tokių laikinųjų tyrimo komisijų, kurioms būtų pavedama ištirti dalykus, kuriuos tiriant būtų įsiterpiama į kitų viešąją valdžią vykdančių, taip pat Konstitucijoje ir (arba) įstatymuose numatytų valstybės bei savivaldybių institucijų įgaliojimus. Antai Seimo laikinoji tyrimo komisija negali perimti teismų konstitucinių įgaliojimų ar kaip nors kitaip įsiterpti į teismų konstitucinės kompetencijos įgyvendinimą, pažeisti teisėjų ir teismų nepriklausomumo vykdant teisingumą ar juo labiau pati imti vykdyti teisingumo; komisija negali perimti prokurorų konstitucinių įgaliojimų ar kaip nors įsiterpti į prokurorų konstitucinės kompetencijos įgyvendinimą, pažeisti prokuroro nepriklausomumo organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose.

Tai, kad Seimo laikinosioms tyrimo komisijoms negali būti pavedama ištirti dalykų, kuriuos tiriant būtų įsiterpiama į kitų viešąją valdžią vykdančių, taip pat į kitų viešąją valdžią vykdančių, taip pat Konstitucijoje ir (arba) įstatymuose numatytų valstybės bei savivaldybių institucijų įgaliojimus, nereiškia, kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos apskritai negali turėti įgaliojimų valstybės ir savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu. Tokie įgaliojimai paisant Konstitucijos gali būti nustatyti įstatymu. Svarbu, kad *nebūtų nustatyti tokie įgaliojimai, kurie Seimo laikinajai tyrimo komisijai leistų perimti ir vykdyti valstybės bei kitoms ins-*

¹³³ Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 38-1349.

titucijoms Konstitucijoje ir įstatymuose priskirtus įgaliojimus. Konstitucija tai draudžia.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nustatyta, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi išsiaiškinti ir nustatyti, ar buvo atlikti veiksmai, priimti sprendimai dėl klausimų, kuriuos jai pavesta ištirti, taip pat išsiaiškinti kitas su tiriamu klausimu susijusias aplinkybes; komisijos nustatytos aplinkybės turi būti patvirtinamos dokumentais ir kitais įrodymais (3 str. 1 d.). Komisija, tirdama jai pavestą klausimą ir įgyvendindama savo teises, *negali kištis* į teismo, teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklą, kai jie atlieka ikiteisminį tyrimą ar nagrinėja bylą teisme.

Tam, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija galėtų atlikti Seimo jai suformuluotus uždavinius, įstatyme nustatyti įvairūs Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įgaliojimai.

Seimo laikinosios tyrimo komisijos turi *teisę susipažinti* su informacija, susijusia su tiriamu klausimu, ir *teisę gauti* iš visų valstybės valdžios bei valdymo institucijų, Lietuvos banko, valstybės ir savivaldybių įmonių (taip pat ir jų kontroliuojamų), įstaigų ir organizacijų *dokumentus, duomenis ar žinias*, net jeigu tai yra valstybės, komercinė, banko, tarnybinė paslaptis, taip pat gauti pirminius bei kitus dokumentus, kuriuose šie duomenys ar žinios užfiksuoti. Jeigu žinios sudaro valstybės paslaptį, jos komisijai turi būti pateiktos Valstybės ir tarnybos paslapčių bei Kriminalinės žvalgybos įstatymų nustatyta tvarka (4 str. 1 d. 1 p.). Tais atvejais, kai atsisakoma pateikti nurodytus komisijos reikalaujamus dokumentus, medžiagą, komisija *turi teisę pasitelkti policijos pareigūnus ir paimti šiuos dokumentus*, medžiagą, išskyrus atvejus, kai tokie dokumentai, medžiaga yra baudžiamojoje byloje, kriminalinės žvalgybos informacinėse sistemose ir kriminalinės žvalgybos tyrimų bylose, civilinėje ar administracinėje byloje.

Įstatyme įtvirtinta Seimo laikinosios tyrimo komisijos *teisė gauti* iš visų valstybės valdžios ir valdymo institucijų, Lietuvos banko, valstybės ir savivaldybių įmonių (taip pat ir jų kontroliuojamų), įstaigų ar organizacijų vadovų bei kitų darbuotojų žodinius, raštiškus *paaškinimus* ar pažymas komisijos tiriamais klausimais, taip pat pažymas apie valstybės institucijų, įmonių, įstaigų ar organizacijų turimą medžiagą, dokumentus (4 str. 1 d. 2 p.).

Seimo laikinosios tyrimo komisijos turi *teisę kviesti* į komisijos posėdžius valstybės ir savivaldybių politikus, pareigūnus, tarnautojus, taip pat

kitus valstybės ir savivaldybių institucijose dirbančius asmenis, išklaudyti jų pranešimus ar paaiškinimus, *reikalauti* iš jų informacijos ar duomenų komisijos tiriamu klausimu ir juos gauti raštu ar žodžiu (4 str. 1 d. 3 p.). Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad įstatymo nuostata „*teisė reikalauti informacijos*“ reiškia, jog nurodyti asmenys *privalo* atvykti į komisijos posėdį ir *turi pareigą* pateikti reikalaujamą informaciją.

Įstatyme nustatyta, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi *teisę* į savo posėdžius *kviesti kitus asmenis* ir *prašyti* juos komisijos tiriamu klausimu pateikti pranešimus, paaiškinimus, informaciją ar duomenis raštu ar žodžiu (4 str. 1 d. 4 p.). Įstatymo nuostata „*prašyti pateikti informaciją*“ aiškintina kaip reiškianti, kad nurodyti asmenys pagal įstatymą neturi pareigos pateikti komisijos prašomos informacijos, kad jie gali savo nuožiūra spręsti, pateikti ar nepateikti komisijai turimą informaciją. Toks teisinis reguliavimas gali būti vertintinas kaip neužtikrinantis, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija visais atvejais gaus visą jos atliekamam tyrimui reikalingą informaciją.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme įtvirtinta taisyklė, kad *asmenys*, teikiantys Seimo laikinajai tyrimo komisijai paaiškinimus, *negali būti verčiami teikti paaiškinimus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius* (4 str. 3 d.).

Pagal įstatymą Seimo laikinoji tyrimo komisija *neturi teisės* reikalauti, kad teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas Seimo laikinajai tyrimo komisijai pateiktų paaiškinimus dėl atliekamo arba atlikto ikiteisminio tyrimo ar teisme priimtos nagrinėti, nagrinėjamos arba išnagrinėtos bylos, todėl, kaip 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, *teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas negali būti kviečiami į Seimo laikinosios tyrimo komisijos posėdį pateikti paaiškinimų dėl atliekamo arba atlikto ikiteisminio tyrimo ar teisme priimtos nagrinėti, nagrinėjamos arba išnagrinėtos bylos*.

Nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, jog gali susidaryti tokia situacija, kai informaciją, kuri reikalinga tam, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija atliktų Seimo jai suformuluotus uždavinius, turi būtent teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuris šią informaciją sužinojo ar kitaip gavo ne vykdydamas šias – teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno – pareigas, o kitais būdais. Tokiais

atvejais pagal įstatymą Seimo laikinoji tyrimo komisija turi teisę reikalauti, kad teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas kviečiamas atvyktų į komisijos posėdį ir kad nurodyti asmenys Seimo laikinajai tyrimo komisijai pateiktų paaiškinimus klausimais, nesusijusiais su atliekamu arba atliktu ikiteisminiu tyrimu ar teisme priimta nagrinėti, nagrinėjama arba išnagrinėta byla. Tačiau net ir šiais atvejais Seimo laikinoji tyrimo komisija neturi teisės reikalauti, kad teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas kviečiami atvyktų į komisijos posėdį ir kad nurodyti asmenys Seimo laikinajai tyrimo komisijai pateiktų paaiškinimus, jeigu tai gali būti vertinama kaip kišimasis į teismo, teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklą jiems vykdant Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytas savo funkcijas, kaip teisėjo nepriklausomumo ar prokuroro nepriklausomumo pažeidimas.

Įstatyme numatyta, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi *teisę suderinti* su Generaline prokuratūra, Valstybės kontrole, Valstybės saugumo departamentu ar ikiteisminio tyrimo įstaiga *įstatymų* nustatyta tvarka *susipažinti* su jų žinioje esančia baudžiamąja byla ar kita medžiaga, dokumentais (4 str. 5 p.). Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad sąvoka „derinimas“ *negali būti aiškinama* taip, kad būtų sudarytos prielaidos nurodytoms institucijoms iš esmės neleisti Seimo laikinajai tyrimo komisijai atlikti išsamaus ir objektyvaus tyrimo jai pavestu ištirti klausimu, kad vienos konstitucinės vertybės, – prokuroro nepriklausomumo organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, – negalima priešpriešinti kitoms konstitucinėms vertybėms, iškelti virš jų, konkrečiai virš Konstitucijoje įtvirtintų Seimo įgaliojimų prireikus pačiam imtis tiriamosios veiklos jam rūpimu klausimu. Kitaip tariant, nurodytu „derinimu“ negali būti sudaroma prielaidų ikiteisminį tyrimą supriešinti su Seimo laikinosios tyrimo komisijos atliekamu klausimo tyrimu. Taigi įstatyme vartojama „derinimo“ sąvoka reiškia ne tai, kad Generalinė prokuratūra, Valstybės kontrolė, Valstybės saugumo departamentas ar ikiteisminio tyrimo įstaiga gali spręsti, ar Seimo laikinajai tyrimo komisijai leisti susipažinti su jų žinioje esančia baudžiamąja byla ar kita medžiaga, dokumentais, bet tai, jog Seimo laikinoji komisija su nurodytomis institucijomis turi suderinti organizacinius, techninius susipažinimo su jų žinioje esančia baudžiamąja byla ar kita medžiaga, dokumentais klausimus.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme yra įtvirtinta komisijos *teisė suderinus* su valstybės institucijų, įstaigų, įmonių ar organizacijų vadovais, *pasitelkti jų darbuotojus tikrinimams ir revizijoms atlikti*. Įstatymo nuostata „suderinus su vadovais“ negali būti aiškinama taip, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija negalėtų pasitelkti nurodytų valstybės institucijų, įstaigų, įmonių ar organizacijų darbuotojų tikrinimams ir revizijoms atlikti. Ši įstatymo nuostata aiškintina kaip reiškianti ne tai, kad nurodytų institucijų vadovai neva gali spręsti, ar leisti Seimo laikinajai tyrimo komisijai pasitelkti institucijų darbuotojus tikrinimams ir revizijoms atlikti, bet tai, jog Seimo laikinoji komisija su nurodytų institucijų vadovais turi suderinti tik organizacinius, techninius darbuotojų pasitelkimo klausimus.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nustatyta, jog vykdydami tyrimą komisijos nariai ir jos pasitelkti asmenys „*netrikdo* valstybės institucijų, kitų įmonių, įstaigų ar organizacijų darbo“ (9 str. 1 d.). Be abejonės, komisijos vykdomas tyrimas, atliekami tikrinimai ir revizijos visada vienaip ar kitaip trikdo valstybės institucijų, įmonių, įstaigų ar organizacijų darbą, todėl nurodyta įstatymo nuostata reiškia ne tai, kad jeigu komisijos tyrimais, tikrinimais ir revizijomis bus trikdomas valstybės institucijų, kitų įmonių, įstaigų ar organizacijų darbas, tai komisija neva negali atlikti tokių tyrimų, tikrinimų ir revizijų, o tai, kad įstatymas įpareigoja komisiją organizuoti savo atliekamus tyrimus, tikrinimus ir revizijas taip, kad valstybės institucijų, įmonių, įstaigų ar organizacijų darbas būtų trikdomas kiek įmanoma mažiau.

Siekiant užtikrinti, kad Seimo laikinajai tyrimo komisijai nebūtų kliudoma atlikti tuos uždavinius, kuriuos jai yra suformulavęs Seimas, kad komisija gautų visą jai būtiną informaciją, kad būtų vykdomi komisijos reikalavimai, įstatymuose yra nustatyta *baudžiamoji atsakomybė* už melagingų pranešimų, paaiškinimų, informacijos ar duomenų teikimą komisijai, taip pat nustatyta *administracinė atsakomybė* už komisijos reikalavimų nevykdymą. Antai Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tas, kuris Seimo laikinajai tyrimo komisijai ar Seimo komitetui, kuriam Seimas suteikė laikinosios tyrimo komisijos įgaliojimus, pateikė melagingą pranešimą, paaiškinimus ar duomenis, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 (7) straipsnį už

nepateikimą Seimo laikinosios tyrimo komisijos reikalavimu dokumentų, duomenų, informacijos, žinių ar kitos medžiagos, už atsisakymą pateikti paaiškinimus, neatvykimą į komisijos posėdį ar kito teisėto komisijos reikalavimo nevykdymą pareiĝūnas gali būti baudžiamas bauda nuo vieno tūkstančio iki trijų tūkstančių litų, o kitas asmuo – bauda nuo penkių šimtų iki dviejų tūkstančių litų.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nustatyta, kokius sprendimus Seimo laikinoji tyrimo komisija gali priimti tiriamu klausimu, taip pat nustatyta Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvados pateikimo Seimui, kitoms valstybės institucijoms, visuomenės informavimo priemonėms tvarka ir kt. (8 str.).

Pagal įstatymą Seimo laikinosios tyrimo komisijos tyrimo rezultatai surašomi išvados projekte; jame nurodomos tyrimo metu išaiškintos aplinkybės, surinkti įrodymai ir pateikiamas situacijos teisinis įvertinimas.

Įstatyme numatyta Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvada – tai įstatymų nustatyta tvarka Seimo laikinosios tyrimo komisijos priimtas teisės aktas, kuriame pateikiamas tam tikrų veiksmų ar faktų, kuriems ištirti ši komisija buvo sudaryta, įvertinimas, pareiškiamą nuomonę dėl pavesto ištirti klausimo, formuluojami atitinkami pasiūlymai ir kt. Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvados paskirtis – pateikti Seimui informaciją komisijos ištirtu valstybinės svarbos klausimu, kad šis galėtų priimti atitinkamus sprendimus¹³⁴.

Minėta, kad įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvados projekte, *inter alia*, pateikiamas situacijos *teisinis įvertinimas*. Aiškinant šią įstatymo nuostatą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija nėra nei ikiteisminio tyrimo institucija, nei prokuratūra, nei teismas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad formuluotė „teisinis įvertinimas“ – tai bendrinė sąvoka; ji *neraiškia*, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi arba gali pateikti savo ištirtų veiksmų, priimtų sprendimų dėl klausimų, kuriuos jai pavesta ištirti, taip pat savo išsiaiškintų kitų su tiriamu klausimu susijusių aplinkybių *teisinį kvalifikavimą*, t. y. ši formuluotė reiškia ne tai, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija turi arba gali konstatuoti minėtų veiksmų, sprendimų, aplinkybių atitiktį ar neatitiktį teisės aktams,

¹³⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.

o tai, kad minėti veiksmai, sprendimai turi būti ištirti, kitos su tirtu klausimu susijusios aplinkybės turi būti išsiaiškintos ir kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos tyrimo rezultatai turi būti surašyti taip, kad jų pagrindu būtų galima priimti teisinius sprendimus – priimti atitinkamus teisės aktus arba jų nepriimti. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nustatyta, jog šios komisijos yra sudaromos valstybinės svarbos klausimams ištirti, kad komisijos tiriami klausimai gali būti labai įvairūs, taip pat ir tokie, kurių sprendimą lemia ne teisiniai, bet ekonominiai, socialiniai ir kitokie vertinimai, tikslingumo sumetimai. Vadinas, įstatymo 8 straipsnio 1 dalies nuostatos „Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvados projekte pateikiamas situacijos teisinis įvertinimas“ objektyviai negalima adresuoti visoms Seimo laikinosioms tyrimo komisijoms, kurios galėtų būti sudarytos pagal įstatymą; atsižvelgiant į tirtos situacijos pobūdį, į tai, kokius veiksmus, sprendimus, aplinkybes tyrė, aiškinosi Seimo laikinoji tyrimo komisija, kokie buvo šios komisijos uždaviniai, jos išvados projekte pateikiamas situacijos *vertinimas objektyviai gali būti ir kitoks, ne teisinis*. Todėl minėtos įstatymo nuostatos negalima aiškinti kaip imperatyvios, t. y. jos negalima aiškinti kaip reiškiančios, kad visais atvejais būtent teisinis, o ne kitoks situacijos vertinimas turi būti pateikiamas neatsižvelgiant į tai, kokius veiksmus, sprendimus, aplinkybes tyrė, aiškinosi Seimo laikinoji tyrimo komisija, kokie buvo jos uždaviniai. Tokį nurodytos įstatymo nuostatos aiškinimą lemia ir tai, kad *Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvada (ar jos atskiri teiginiai) savaime, tiesiogiai nesukelia teisinių padarinių joje nurodytiems asmenims*. Jiems tokius padarinius gali sukelti tik kitų institucijų, jų pareigūnų sprendimai, kurie gali būti priimti atsižvelgus į Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą.

Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatyme nustatyta, kad atlikusi tyrimą komisija gali: 1) nuspręsti perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai; 2) pasiūlyti valstybės valdymo, savivaldos institucijoms patraukti pažeidimus padariusius asmenis drausminėn atsakomybėn arba spręsti, ar šie asmenys tinka einamoms pareigoms; 3) konstatuoti, kad, komisijos nuomone, nebuvo atlikti veiksmai ar priimti sprendimai, kuriuos komisijai pavesta ištirti, taip pat kad atlikti veiksmai ar priimti sprendimai neprieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams (8 str. 2 d.).

Seimo laikinoji tyrimo komisija savo išvadą ne vėliau kaip kitą dieną po jos priėmimo turi pateikti Seimui. *Seimas turi įvertinti Seimo laikinosios tyrimo komisijos veiklą ir komisijos išvadą.* Seimas savo nuomonę, požiūrį į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą gali išreikšti įvairiomis formomis: Seimas gali nuspręsti pritarti ar nepritarti Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadai arba pritarti jai iš dalies (su išlygomis); Seimas gali konstatuoti, kad jo sudaryta Seimo laikinoji tyrimo komisija atliko jai suformuluotus uždavinius ar jų neatliko arba juos atliko iš dalies; Seimas taip pat gali konstatuoti, kad Seimo laikinoji tyrimo komisija baigė savo veiklą, arba nuspręsti pratęsti jos veiklą ir t. t. Pabrėžtina, kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvada Seimo nesaisto.

Seimo nuomonė, požiūris į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą formuluojama atitinkamame *Seimo nutarime*. Akivaizdu, jog Seimas nėra nei ikiteisminio tyrimo institucija, nei prokuratūra, nei teismas, todėl, – kaip 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, – *Seimo nuomonės, požiūrio* į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą suformulavimas Seimo nutarime *negali būti aiškinamas* kaip Seimo laikinosios tyrimo komisijos ištirtų veiksmų, priimtų sprendimų dėl klausimų, kuriuos jai buvo pavesta iširti, taip pat jos išsiaiškintų kitų su tirtu klausimu susijusių aplinkybių *teisinis kvalifikavimas*. Seimas, nusprendęs pritarti ar nepritarti savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadai arba pritarti jai iš dalies (su išlygomis), priima ne kitoms valstybės institucijoms (įskaitant ikiteisminio tyrimo institucijas, prokuratūrą, teismus) privalomą sprendimą dėl minėtų veiksmų, sprendimų, aplinkybių atitikties ar neatitikties teisės aktams – jis tik suformuluoja savo požiūrį į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą. Seimo nutarimas, kuriame yra suformuluota *Seimo nuomonė, požiūris* į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą, *nesaisto nei ikiteisminio tyrimo institucijų, nei prokuratūros, nei teismo*. Pažymėtina ir tai, kad Seimo nutarimas, kuriame formuluojamas Seimo požiūris į savo sudarytos Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą, kaip ir ši išvada (ar jos atskiri teiginiai), savaime, *tiesiogiai nesukelia teisinių padarinių* joje nurodytiems asmenims. Jiems tokius padarinius gali sukelti tik kitų institucijų, jų pareigūnų sprendimai, kurie gali būti priimti atsižvelgus į Seimo laikinosios tyrimo komisijos išvadą.

VI.7. Seimo Pirmininkas

Seimo Pirmininko teisinis statusas įtvirtintas įvairiuose Konstitucijos straipsniuose, taip pat Seimo statute. Kai kurie Seimo Pirmininko įgaliojimai nustatyti įstatymuose.

Seimo Pirmininkas renkamas iš Seimo narių pirmajame po rinkimų Seimo posėdyje slaptu balsavimu (Seimo statuto 187 str. 1 d.). Kandidatus į Seimo Pirmininko pareigas raštišku pareiškimu gali siūlyti ne mažiau kaip 1/10 Seimo narių. Kandidatas laikomas išrinktu, jeigu už jį balsavo daugiau kaip pusė balsavusių Seimo narių. Seimo Pirmininkas renkamas visam Seimo įgaliojimų laikui. Seimo narys, išrinktas Seimo Pirmininku, turi sustabdyti savo veiklą Seimo narių frakcijoje (Seimo statuto 24 str. 5 d.). Seimo Pirmininkas gali būti atšauktas iš pareigų, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia juo nepasitikėjimą (Konstitucijos 75 str.). Seimo statute nustatyta, kad tai daroma slaptu balsavimu. Pareiškimą dėl Seimo Pirmininko atšaukimo gali motyvuotu raštu teikti Seimo valdyba, komitetas ar ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių (217 str. 1 d.). Toks pareiškimas įteikiamas Seimo Pirmininko pirmajam pavaduotojui. Toks pareiškimas turi būti paskelbtas artimiausiam Seimo posėdyje. Seimo statute nustatyta, kad Seimas negali svarstyti klausimo dėl nepasitikėjimo Seimo Pirmininku, kai jis laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą.

Konstitucijoje yra įtvirtinti tokie Seimo Pirmininko įgaliojimai: Seimo Pirmininkas vadovauja Seimo posėdžiams (66 str. 1 d.); Seimo Pirmininkas pasirašo Seimo priimtus nutarimus ir kitus poįstatyminius teisės aktus, taip pat Seimo statutą (70 str. 2 d.); Seimo Pirmininkas pasirašo Seimo priimtus, taip pat referendumu priimtus įstatymus, jeigu jų Konstitucijoje nustatytu laiku nepasirašo Respublikos Prezidentas (71 str. 1 ir 2 d.); Seimo Pirmininkas šaukia neeilines Seimo sesijas, jeigu tai padaryti siūlo ne mažiau kaip trečdalis visų Seimo narių (64 str. 2 d.); Seimo Pirmininkas laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, kuris yra išvykęs į užsienį ar susirgęs ir dėl to negali eiti savo pareigų (89 str. 2 d.); Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas miršta, atsistatydina, yra pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar tada, kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų (89 str. 1 d.); Seimo Pirminin-

kas, pirmą kartą sudarant Konstitucinį Teismą, teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, nurodydamas, kokį iš jų siūlo skirti trejiems metams, kokį – šešeriems metams ir kokį – devyneriems metams (Įstatymo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos 7 str. 2 d.); Seimo Pirmininkas kas treji metai teikia Seimui vieną Konstitucinio Teismo teisėjo kandidatūrą (Konstitucijos 103 str. 1 d.).

Seimo Pirmininkas pagal pareigas yra Valstybės gynimo tarybos narys (140 str. 1 d.).

Seimo statute nustatyti tokie Seimo Pirmininko įgaliojimai: 1) vadovauja Seimo darbui ir atstovauja Seimui; 2) per 10 dienų nuo priėmimo patvirtina parašu Seimo priimto įstatymo teksto autentiškumą ir perduoda jį Respublikos Prezidentui pasirašyti, per 10 dienų pasirašo Seimo statutą ir jo pakeitimus, per 3 dienas pasirašo įstatymus, kurių Respublikos Prezidentas per 10 dienų po įteikimo nepasirašo ir negrąžina Seimui pakartotinai svarstyti, taip pat juos oficialiai paskelbia; 3) per 10 dienų nuo priėmimo pasirašo Seimo nutarimus bei kitus Seimo priimtus aktus; 4) per 24 valandas pasirašo Seimo posėdžių protokolus, taip pat Seimo valdybos sprendimus, jeigu pats jiems pirmininkauja; 5) laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas arba laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą Konstitucijos 89 straipsnyje numatytais atvejais; 6) turi teisę sušaukti nenumatytą Seimo posėdį ar neeilinę sesiją Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nustatytais atvejais; 7) teikia Seimo Pirmininko pavaduotojų kandidatūras Seimui; 8) Konstitucijoje nustatyta tvarka teikia Seimui skirti Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras; 9) teikia Seimui skirti ir atleisti Seimo kontrolierių ir Seimo kontrolierių įstaigos vadovo kandidatūras; 10) Konstitucijos ir įstatymų numatytais atvejais teikia Seimui skirti ir atleisti valstybės institucijų vadovų ir jų pavaduotojų kandidatūras; 11) pirmininkauja Seimo ir Seimo valdybos posėdžiams arba paveda tai atlikti vienam iš savo pavaduotojų; 12) teikia Seniūnų sueigai sesijos darbų programos ir savaitės bei dienos posėdžių darbotvarkių projektus arba paveda tai atlikti vienam iš savo pavaduotojų; 13) teikia Seimo valdybos posėdžių darbotvarkės projektą arba paveda tai atlikti vienam iš savo pavaduotojų; 14) vykdo kitus šiame statute numatytus įgaliojimus (29 str.).

Seimo Pirmininkas turi teisę kalbėti Seimo vardu (Seimo statuto 130 str. 1 d.).

Seimo statute nustatyta, kad vykdydamas savo įgaliojimus Seimo Pirmininkas leidžia *potvarkius* (29 str. 2 d.). Seimo sesijos metu Seimo Pirmininkas ne rečiau kaip kartą per mėnesį atsako į Seimo narių iš anksto raštu pateiktus klausimus dėl savo veiklos.

Pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas *vadovauja Seimo posėdžiams*. Seimo posėdžiai yra pagrindinė Seimo veiklos forma, todėl nurodyta konstitucinė nuostata gali būti aiškinama kaip reiškianti tai, jog Seimo Pirmininkas *vadovauja Seimo darbui*. Pagal Konstituciją Seimo nario mandatas yra laisvas, t. y. vykdydamas savo, kaip Tautos atstovo, įgaliojimus Seimo narys negali būti varžomas jokių mandatų, todėl nei Konstitucijoje, nei įstatymuose, nei kituose teisės aktuose nėra numatyta, kad Seimo Pirmininkas turėtų kokius nors valdingus įgaliojimus Seimo nario atžvilgiu. Kitaip tariant, Seimo Pirmininkas nėra Seimo nario viršininkas, jis negali duoti Seimo nariui privalomų vykdyti nurodymų, negali jam skirti drausminių ar kitokių nuobaudų ir pan. Seimo Pirmininko pagrindinė pareiga – organizuoti Seimo darbą taip, kad jis, kaip Tautos atstovybė, galėtų tinkamai vykdyti jam Konstitucijoje ir įstatymuose priskirtas funkcijas bei įgaliojimus.

Vienas iš Seimo Pirmininko konstitucinių įgaliojimų yra Respublikos Prezidento *laikinas pavadavimas* ((89 str. 2 d.) ir Respublikos Prezidento *laikinas pareigų ėjimas* (89 str. 1 d.).

Tai skirtingi teisiniai institutai, kiekvienas iš jų turi tik jam būdingą turinį; šie institutai susiję su skirtingomis teisinėmis aplinkybėmis, sukelia skirtingus teisinius padarinius.

Respublikos Prezidento *laikinas pavadavimas* susijęs su tokia teisine situacija, kai Respublikos Prezidentas yra, tačiau dėl to, kad yra išvykęs į užsienį ar susirgęs, laikinai negali eiti savo pareigų. Pagal Konstituciją tuo laiku Respublikos Prezidentą laikinai pavaduoja Seimo Pirmininkas. Pažymėtina, kad vien tai, jog Respublikos Prezidentas yra išvykęs į užsienį ar susirgęs, nereiškia, kad Seimo Pirmininkas gali pradėti laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą. Tam būtina esminė sąlyga: *Respublikos Prezidentas negali eiti savo pareigų būtent dėl to, kad yra išvykęs į užsienį ar susirgęs*. Jeigu Respublikos Prezidentas yra išvykęs į užsienį ar susirgęs, bet tuo metu gali eiti savo pareigas, – Seimo Pirmininkas negali laikinai pavaduoti Respublikos Prezidento. Beje, Respublikos Prezidentas dažniausiai išvyksta į užsienį vykdyda-

mas jam, kaip valstybės vadovui, Konstitucijoje priskirtus įgaliojimus, todėl akivaizdu, jog tuo metu joks kitas asmuo negali jo pavaduoti.

Taigi pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas gali laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą dviem atvejais: 1) kai Respublikos Prezidentas laikinai išvykęs į užsienį ir dėl to laikinai negali eiti pareigų; 2) kai Respublikos Prezidentas suserga ir dėl to laikinai negali eiti pareigų.

Jeigu Respublikos Prezidentas yra laikinai išvykęs į užsienį ir dėl to laikinai negali eiti pareigų ar suserga ir dėl to laikinai negali eiti pareigų, *Respublikos Prezidentas išleidžia dekretą, kuriuo Seimo Pirmininkui laikinai pavedama pavaduoti Respublikos Prezidentą* dėl šio laikino išvykimo į užsienį ar susirgimo. Seimo statute numatyta, kad tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas laikinai išvykęs į užsienį ir dėl to laikinai negali eiti pareigų ar kai Respublikos Prezidentas suserga ir dėl to laikinai negali eiti pareigų, Seimas priima nutarimą dėl laikino Respublikos Prezidento pavadavimo (29 (2) str. 3 d.). *Laikiniai pavaduodamas Respublikos Prezidentą Seimo Pirmininkas turi savo, kaip Seimo Pirmininko, įgaliojimus.* Seimo Pirmininkas nustoja laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą, kai išnyksta priežastys, dėl kurių buvo galima pavaduoti Respublikos Prezidentą. Teisės aktuose nėra nustatyta, kokia tvarka konstatuojama, kad išnyko priežastys, dėl kurių buvo galima laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą. Darytina prielaida, kad priežastys laikomos išnykusiomis, kai Respublikos Prezidentas vėl pradeda eiti savo pareigas.

Seimo Pirmininkas, laikinai pavaduodamas Respublikos Prezidentą, pagal Konstituciją turi *visus* Respublikos Prezidento įgaliojimus, *išskyrus* šiuos: 1) negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų; 2) negali atleisti ar skirti ministrų be Seimo sutikimo (Konstitucijos 89 str. 3 d.). Tuo laikotarpiu, kai Seimo Pirmininkas laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, Seimas negali svarstyti klausimo dėl nepasitikėjimo Seimo Pirmininku (Konstitucijos 89 str. 3 d.).

Laikinas Respublikos Prezidento pareigų ėjimas susijęs su kitokia teisine situacija, – kai Respublikos Prezidento nėra arba Seimas konstatuoja, jog Respublikos Prezidento *sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų*. Pagal Konstituciją tokiais atvejais Respublikos Prezidento pareigas eina Seimo Pirmininkas.

Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad *Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas* šiais atvejais: 1) Respublikos Prezidentui mirus; 2) Respublikos Prezidentui atsistatydinus; 3) Seimui pašalinus

Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka; 4) kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų.

Seimo Pirmininkui, laikinai einančiam Respublikos Prezidento pareigas, pagal Konstituciją *pereina visi Respublikos Prezidento įgaliojimai*. Laikusiai eidamas Respublikos Prezidento pareigas, Seimo Pirmininkas tam laikui netenka savo įgaliojimų Seime. Šiuo laikotarpiu Seimo pavedimu Seimo Pirmininko pareigas laikinai eina vienas iš Seimo Pirmininko pavaduotojų. Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje išvardytais atvejais Seimas ne vėliau kaip per 10 dienų privalo paskirti Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti surengti ne vėliau kaip per du mėnesius. Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas tol, kol įstatymų nustatyta tvarka prisieks naujai išrinktas Respublikos Prezidentas.

Seimo statute nustatyta, kokia *tvarka* Seimas sprendžia, ar Seimo Pirmininkas gali pradėti laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas. Nurodytą tvarką lemia tai, kokiais pagrindais nutrūksta Respublikos Prezidento įgaliojimai. Kai Respublikos Prezidentas *miršta* ar *atsistatydina*, ši tvarka yra tokia: kai Seimas gauna įstatymų nustatyta tvarka išduotą civilinės būklės akto įrašo nuorašą, patvirtinančią Respublikos Prezidento mirtį, arba įsigalioja Respublikos Prezidento dekretas dėl Respublikos Prezidento atsisistatydinimo iš pareigų, sesijos metu nedelsiant šaukiamas nenumatytas Seimo posėdis, o laikotarpiu tarp sesijų – neeilinė sesija, kad būtų priimtas Seimo nutarimas, kuriuo pavedama Seimo Pirmininkui laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojui pavedama laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas (Seimo statuto 29 (1) str. 3 d.). Jeigu Respublikos Prezidento įgaliojimų nutrūkimo pagrindas yra tai, kad *sveikatos būklė neleidžia* jam eiti Respublikos Prezidento pareigų, ši tvarka yra tokia: sprendžiant klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikata leidžia jam eiti savo pareigas, Seimas nutarimu patvirtina ne mažiau kaip penkių narių gydytojų komisiją, kuri pateikia Seimui išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės. Komisijos narių kandidatūras Seimui teikia Seimo valdyba. Išvadą apie tai, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti savo pareigas, gydytojų komisija Seimui turi pateikti per įmanomai trumpiausią laiką. Seimo statute nustatyta, kad Seimas, gavęs gydytojų komisijos išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, *gali kreiptis* į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar

Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas (29(1) str. 4 d.). Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 105 str. 5 d. paklausimą Konstituciniam Teismui, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turi teisę pateikti tik Seimas, jokie kiti subjektai tokios teisės neturi. Konstitucinio Teismo įstatymo 78 straipsnyje nustatyta, kad Seimo paklausimas turi būti patvirtintas Seimo nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka. Prie paklausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada. Esant reikalui, pridedami kiti sveikatos būklę apibūdinantys įrodymai. Įstatymuose nėra nustatyta, per kiek laiko Konstitucinis Teismas turi pateikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Manytina, kad tai turi būti padaryta per įmanomai trumpiausią laiką, nes sprendžiamas valstybei ir visuomenei ypač svarbus klausimas – ar dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės nutraukti jo įgaliojimus.

Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, Seimas svarsto išvadą ir 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma gali nutarti, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų – tokiu atveju Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, Seimas nutarimu paveda Seimo Pirmininkui laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojui paveda laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas (Seimo statuto 29 (1) str. 5 d.).

Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokias teises pasekmes sukelia Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, jog jis negali toliau vykdyti savo pareigų. Konstitucinis Teismas kol kas nėra nagrinėjęs bylų, susijusių su Respublikos Prezidento įgaliojimų nutrūkimu dėl to, kad jo sveikatos būklė neleidžia jam ir toliau eiti pareigų, todėl oficialios konstitucinės doktrinos šiuo klausimu nėra. Aiškinant konstitucinės nuostatos „Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas“ turinį, galima atkreipti dėmesį į tai, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Vienas iš klausimų, kurie yra priskirti Konstitucinio Teismo kompetencijai, yra teikimas išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas.

Vadinasi, Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia (ar neleidžia) jam ir toliau eiti pareigas, yra galutinė ir neskundžiama. Tai reiškia, kad Seimas negali kvestionuoti ar paneigti Konstitucinio Teismo išvados. Manytina, kad Konstitucinio Teismo dalyvavimas sprendžiant, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, Konstitucijoje nustatytas dėl to, kad Respublikos Prezidento įgaliojimai (kilus abejonėms, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas) negalėtų būti nutraukti vien Seimo – savo prigimtimi ir esme politinės institucijos – sprendimu. Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, yra *konstitucinė garantija* Respublikos Prezidentui, kad jo įgaliojimai nebus nutraukti nesant tam objektyvaus medicininio pagrindo, t. y. tokios sveikatos būklės, kuri tikrai neleidžia jam ir toliau eiti pareigų. Ar yra nurodytas objektyvus medicininis pagrindas, konstatuoja Konstitucinis Teismas, remdamasis Seimo sudarytos gydytojų komisijos medicinine išvada. Tokiu teisiniu reguliavimu Respublikos Prezidentas yra apsaugojamas nuo pašalinimo iš pareigų dėl politinių ar kitokių konstituciskai nepagrįstų motyvų, prisidengiant tuo, kad jo sveikatos būklė esą neleidžia jam ir toliau eiti pareigų. Taigi sprendžiant, ar Respublikos Prezidento įgaliojimai gali būti nutraukti dėl to, kad jo sveikatos būklė neleidžia jam ir toliau eiti savo pareigų, susipina medicininiai, teisiniai ir politiniai aspektai: *medicininę išvadą* teikia Seimo sudaryta gydytojų komisija, t. y. medicininė institucija; *teisinę išvadą*, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia (ar neleidžia) jam ir toliau eiti pareigas, teikia Konstitucinis Teismas, t. y. *teisinė institucija*; sprendimą, ar nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus dėl to, kad jo sveikatos būklė neleidžia jam ir toliau eiti savo pareigų, priima Seimas, t. y. *politinio* pobūdžio institucija. Galima teigti, jog Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam ir toliau eiti pareigas*, Seimas negali priimti nutarimo, kuriame būtų konstatuota priešingai – esą Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali toliau eiti savo pareigų. Vadinasi, jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia* jam ir toliau eiti pareigas, visos Seime vykstančios procedūros, susijusios su šiuo klausimu, turėtų būti *nutrauktos*. Seime nurodytos procedūros galėtų būti tęsiamos tik

tuo atveju, jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti pareigų.

Minėta, kad Seimo statute nustatyta, jog Seimas, gavęs gydytojų komisijos išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, *gali kreiptis* į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas. Nuostatą „gali kreiptis į Konstitucinį Teismą“ aiškinant vien pažodžiui, būtų galima teigti, kad pagal Seimo statutą Seimas turi teisę spręsti, kreiptis į Konstitucinį Teismą ar į jį nesikreipti. Manytina, kad toks nurodytos nuostatos aiškinimas būtų konstituciškai nepagrįstas, nes taip būtų paneigta Konstituciniam Teismui Konstitucijoje numatyta funkcija ir jo įgaliojimai dalyvauti sprendžiant, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti savo pareigas. Taigi, mūsų nuomone, Seimo statuto nuostata „Seimas, gavęs gydytojų komisijos išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, *gali kreiptis* į Konstitucinį Teismą“ aiškintina ne kaip nustatanti Seimo teisę spręsti, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, o kaip nustatanti Seimo pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Dar vienas Konstitucijoje nustatytas atvejis, kai Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas, yra toks: *Seimas pašalino Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka*. Respublikos Prezidentas apkaltos proceso tvarka gali būti pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Jeigu Seimas pašalino Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka, Seimas privalo tame pačiame arba nenumatytame Seimo posėdyje priimti nutarimą, kuriuo paveda Seimo Pirmininkui laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojui – laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas (Seimo statuto 29 (1) str. 6 d.).

Visais atvejais, kai Seimas priima nutarimą, kuriuo pavedama Seimo Pirmininkui laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojui – laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas, Seimo priimtame nutarime turi būti nurodomos faktinės aplinkybės, kuriomis jis yra grindžiamas. Toks Seimo nutarimas įsigalioja nuo priėmimo. Jis skelbiamas „Valstybės žiniuose“ įstatymų nustatyta tvarka, taip pat per Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją šio nutarimo priėmimo dieną bei per kitas visuomenės informavimo priemones (Seimo statuto 29 (1) str. 7 d.).

Seimo Pirmininko pavaduotojai. Pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas gali turėti pavaduotojų (66 str. 1 d.). Konstitucijoje nėra nustatyta, kiek pavaduotojų gali turėti Seimo Pirmininkas. Pagal Seimo statutą Seimo Pirmininko pavaduotojų skaičių nustato Seimas. Seimo statute nustatyta, kad Seimo Pirmininko pavaduotojų kandidatūras Seimui teikia Seimo Pirmininkas (29 str. 1 d. 7 p.). Seimo Pirmininko teikimu Seimas vieną iš Seimo Pirmininko pavaduotojų paskiria Seimo Pirmininko *pirmuoju pavaduotoju* (24 str. 4 d.). Seimo Pirmininko pavaduotojai atlieka Seimo Pirmininko jiems pavestas funkcijas. Pagal Seimo statutą Seimo Pirmininko pavaduotojai per 24 valandas pasirašo Seimo posėdžių protokolus, taip pat Seimo valdybos sprendimus, jeigu jie Seimo Pirmininko pavedimu vadovavo šiems posėdžiams. Seimo Pirmininką, laikinai išvykusį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti savo pareigų, tuo laiku pavaduoja Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas arba Seimo pavedimu kitas pavaduotojas. Nutarimą pavesti laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas arba jį pavaduoti (išankstinį arba konkrečiu atveju) Seimas priima Seimo Pirmininko teikimu. Tais atvejais, kai Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas (Konstitucijos 89 str. 1 d.), Seimas paveda vienam iš Seimo Pirmininko pavaduotojų laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas. Seimo Pirmininko pavaduotojas, kuriam Seimas pavedė laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas, šias pareigas eina tol, kol jas vėl pradės eiti Seimo Pirmininkas.

Seimo statute numatyti ir kiti Seimo Pirmininko pavaduotojų įgaliojimai. Antai Seimo Pirmininko pavaduotojai turi teisę kalbėti Seimo vardu; Seimo Europos reikalų komiteto pirmininku skiriamas Seimo Pirmininko pavaduotojas, atsakingas už Europos Sąjungos reikalus; Seimo Pirmininko paskirtas Seimo Pirmininko pavaduotojas atsako už Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo priežiūrą Seime; Seimo Pirmininkas gali įgaluoti Seimo Pirmininko pavaduotoją vadovauti Seimo posėdžiui, taip pat Seimo valdybos posėdžiui, sudaryti Seimo seniūnų suėigos darbotvarkės projektą ir kt.

VI.8. Seimo valdyba, Seimo seniūnų sueiga. Seimo kanceliarija

Seimo valdyba. Seimo statute numatyta, kad Seime veikia Seimo valdyba, kurios pagrindinis uždavinys – spręsti organizacinius Seimo darbo

klausimus ir teikti patarimus Seimo Pirmininkui, kai jis to prašo. Seimo valdyba sudaroma iš Seimo Pirmininko, jo pavaduotojų ir Seimo opozicijos lyderio. Seimo valdybos sudėtį nutarimu tvirtina Seimas (27 str.). Pagrindiniai Seimo valdybos įgaliojimai yra tokie: 1) tvirtina ir teikia Finansų ministerijai Seimo kanceliarijos programų ir išlaidų sąmatų projektus; 2) komitetų teikimu svarsto ir siunčia į komandiruotes Seimo narius su raštiškomis Seimo, valdybos, komitetų užduotimis; tvirtina komandiruočių ataskaitas; 3) komitetų ar frakcijų teikimu svarsto ir pritaria Seimo narių išvykoms ne Seimo lėšomis sesijos metu; 4) prireikus apsveria Seimo sesijos darbų programos, savaitės bei dienos posėdžių darbotvarkių projektus ir teikia išvadas Seniūnų sueigai arba Seimui; 5) šaukia nenumatytus Seimo posėdžius, nustato jų laiką; 6) tvirtina preliminarų Seimo sesijos posėdžių grafiką; 7) prireikus sudaro darbo grupes įstatymų projektams rengti ir Seimo bei valdybos pavedimams vykdyti; 8) padeda organizuoti bendrą komitetų darbą tais klausimais, kurie priklauso kelių komitetų kompetencijai; 9) tvirtina Seimo kanceliarijos struktūrą, Seimo kanceliarijoje ir Seimui atskaitingose institucijose didžiausią leistiną valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis ir gaunančių darbo užmokesį iš valstybės biudžeto ir valstybės pinigų fondų, pareigybių skaičių; 10) tvirtina Seimo kanceliarijos nuostatus ir reglamentą (Seimo statuto 32 str.). Seimo valdyba taip pat sprendžia kitus Seimo darbo organizavimo klausimus, kurie pagal Seimo statutą nepriskirti kitoms Seimo institucijoms ar pareigūnams.

Seimo valdyba klausimus sprendžia *posėdžiuose*. Seimo valdybos posėdžius šaukia ir jiems vadovauja Seimo Pirmininkas arba jo įgaliotas Seimo Pirmininko pavaduotojas. Stebėtojais Seimo valdybos posėdžiuose gali dalyvauti kiti Seimo nariai, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės nuolatiniai atstovai. Į Seimo valdybos posėdžius gali būti kviečiami ir kiti asmenys. Klausimus svarstyti valdybai gali teikti valdybos nariai, komitetai, komisijos, frakcijos ir Seimo kancleris.

Seimo valdyba priima *sprendimus*. Apie Seimo valdybos sprendimus pranešama Seimo komitetams ir frakcijoms. Komitetai ir frakcijos gali apskųsti Seimo valdybos sprendimus Seimui, jeigu manoma, kad jie pažeidžia ar riboja Seimo nario, frakcijos ar komiteto teises arba yra priimti viršijant valdybai suteiktus įgaliojimus. Tokius skundus nagrinėja ir

sprendžia Seimas, išklausęs Etikos ir procedūrų komisijos išvadas (Seimo statuto 34 str.).

Seniūnų sueiga. Seimo statute nustatyta, kad Seime veikia Seniūnų sueiga, į kurią įeina Seimo valdybos nariai ir frakcijų atstovai (28 str.). Kiekviena frakcija į Seniūnų sueigą skiria po vieną atstovą nuo 10 frakcijos narių. Frakcijos, kuriose nėra 10 narių, skiria į Seniūnų sueigą po vieną atstovą. Pagrindinis Seniūnų sueigos uždavinys – svarstyti Seimo sesijos darbų programas bei posėdžių darbotvarkes ir pritari joms, derinti Seimo komitetų ir frakcijų darbo organizavimo klausimus, teikti sprendimų šiais klausimais projektus Seimui bei valdybai, taip pat patarimus Seimo Pirmininkui.

Pagrindiniai *Seniūnų sueigos įgaliojimai* yra tokie: 1) svarsto Seimo kanceliarijos programų ir išlaidų sąmatų projektus ir su savo pasiūlymais bei pastabomis perduoda Seimo valdybai; 2) svarsto ir derina išskylančius prieštaravimus dėl Seimo sesijos darbų programos, dėl kitų Seimo darbo organizavimo klausimų; 3) svarsto savaitės ir dienos posėdžių darbotvarkių projektus ir pritaria jiems; 4) svarsto ir derina siūlymus dėl pagrindinio ir papildomo komitetų įstatymo projektui svarstyti paskyrimo bei dėl preliminaros įstatymo projekto svarstymo Seimo posėdyje datos paskyrimo; 5) teikia Seimo valdybai rekomendacijas dėl jos kompetencijai priskirtų klausimų sprendimo; 8) atlieka derinimo (taikinamosios) komisijos vaidmenį, iškilus principinio pobūdžio nesutarimams dėl svarbiausių Seime svarstomų klausimų (Seimo statuto 36 str.).

Seniūnų sueiga klausimus svarsto ir sprendimus priima *posėdžiuose*. Seniūnų sueigos posėdžiams vadovauja seniūnas, kurio pareigas pagal Seniūnų sueigos patvirtintą grafiką kas savaitę pasikeisdami eina frakcijų seniūnai. Seniūnų sueigai svarstyti jos kompetencijai priskirtus klausimus gali pasiūlyti Seniūnų sueigos nariai, Vyriausybė, taip pat kiti Seimo nariai, teikiantys įstatymų projektus. Pagal šiuos pasiūlymus Seniūnų sueigos darbotvarkės projektą sudaro Seimo Pirmininkas ar jo įgaliotas Seimo Pirmininko pavaduotojas. Stebėtojų teisėmis Seniūnų sueigos posėdžiuose gali dalyvauti kiti Seimo nariai, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės nuolatiniai atstovai. Į Seniūnų sueigos posėdžius gali būti kviečiami ir kiti asmenys.

Seniūnų sueiga priima *nutarimus* (Seimo statuto 37 str. 1 d.). Seniūnų sueigos nutarimai Seimui ir jo valdybai yra rekomendaciniai, išskyrus nutarimus dėl savaitės ar dienos posėdžių darbotvarkės.

Seimo kanceliarija. Pagal Seimo statutą Seimo veiklą užtikrina ir Seimo narių buities klausimus sprendžia *Seimo kanceliarija* (79 str. 1 d.). Seimo kanceliarija veikia pagal Seimo valdybos patvirtintus nuostatus, savo veikloje vadovaujasi įstatymais ir kitais teisės aktais. *Seimo kanceliarija yra valstybės įstaiga*, ji turi juridinio asmens teises. Seimo kanceliarija valstybės turtą valdo, naudoja ir disponuoja juo patikėjimo teise įstatymų nustatyta tvarka.

Seimo kanceliarijai vadovauja *Seimo kancleris* (Seimo statuto 31 str.). Seimo kanclerį penkeriems metams skiria ir iš pareigų atleidžia Seimas Seimo Pirmininko siūlymu. Seimo kancleriu negali būti skiriamas Seimo narys. Seimo kancleris yra Seimui bei Seimo valdybai atsakingas ir atskaitingas valstybės tarnautojas – įstaigos vadovas. Seimo kanclerio pareigos nesuderinamos su dalyvavimu politinės partijos ar politinės organizacijos veikloje.

Pagrindiniai *Seimo kanclerio įgaliojimai* yra tokie: 1) prižiūri, kaip rengiami Seimo ir jo valdybos dokumentai; 2) prižiūri Vyriausybės nariams ir kitų valstybės institucijų vadovams pateiktų klausimų, paklausimų ir interpeliacijų nagrinėjimą ir teikia apie tai informaciją Seimo nariams; 3) užtikrina Seimo Pirmininko ir jo pavaduotojų rengiamų sesijos darbų programos, savaitės ir dienos posėdžių darbotvarkių projektų, Seniūnų sueigos darbotvarkių projektų bei visų svarstomų klausimų medžiagos parengimą; 4) atsako už Seimo antspaudų su valstybės herbu naudojimą ir saugojimą; 5) reguliariai pateikia Seimui apibendrintus duomenis apie Seimui adresuotus rinkėjų pasiūlymus, pageidavimus, laiškus; 6) įstatymų nustatyta tvarka skiria į pareigas ir iš jų atleidžia Seimo kanceliarijos valstybės tarnautojus; 7) tvirtina Seimo kanceliarijos padalinių nuostatus, darbo taisykles, darbuotojų pareigybių aprašymus ir raštvedybos instrukcijas; 8) atlieka Seimo kanceliarijai skirtų biudžeto asignavimų valdytojo funkcijas (Seimo statuto 31 str.). Seimo kancleris atlieka ir kitas Seimo statute bei Seimo kanceliarijos nuostatuose nustatytas funkcijas.

Seimo kanceliarija susideda iš įvairių struktūrinių padalinių: departamentų, skyrių, Seimo komitetų biurų ir kt. Seimo kanceliarijoje yra Teisės, Dokumentų, Parlamentinių tyrimų, Tarptautinių ryšių, Komunikacijos ir kiti departamentai, Seimo posėdžių sekretoriatas, kiti struktūriniai padaliniai. Seimo kanceliarijos struktūriniai padaliniai veikia pagal savo nuostatus, kuriuos tvirtina Seimo kancleris. Kai kurių Seimo kanceliarijos struktūrinių padalinių funkcijos numatytos Seimo statute. Antai Seimo statute nustatyta, kad

Seimo posėdžių sekretoriatas registruoja visus teikiamus įstatymų, kitų teisės aktų projektus ir jų naujas redakcijas, išvadas bei pasiūlymus; priima iš Seimo komitetų, Seimo narių ir Vyriausybės pasiūlymus dėl sesijos darbų programos sudarymo ir perduoda juos Seimo Pirmininkui; atsako už tai, kad posėdžiui reikalinga medžiaga būtų laiku pateikta Seimo posėdžio pirmininkui, Seimo nariams, Seimo komitetams, frakcijoms ir Respublikos Prezidentui bei Vyriausybei; registruoja posėdyje dalyvaujančius Seimo narius; priima iš Seimo narių pageidavimus paklausti pranešėją, dalyvauti diskusijoje, pasisakyti dėl balsavimo motyvų ir perduoda juos Seimo posėdžio pirmininkui; registruoja Seimo narių klausimus ir paklausimus Vyriausybės nariams arba valstybės institucijų vadovams ir persiunčia atitinkamiems pareigūnams; užtikrina tinkamą techninį posėdžių parengimą ir aptarnavimą, pasirūpina posėdžių vertimu; teikia informaciją apie posėdžius Seimo nariams, Seimo komitetams, frakcijoms, Respublikos Prezidentui bei Vyriausybei, Seimo kanceliarijos padaliniais (Seimo statuto 88 str.). Seimo statute taip pat numatytos Seimo kanceliarijos Teisės departamento, Dokumentų departamento ir kai kurių kitų Seimo kanceliarijos struktūrinių padalinių funkcijos.

KLAUSIMAI

1. Kuo Seimo statutas, kaip teisės aktas, skiriasi nuo įstatymo?
2. Atskleiskite Seimo struktūrą, jos svarbiausius elementus.
3. Kuo Seimo frakcija skiriasi nuo Seimo komiteto?
4. Kokias funkcijas vykdo Seimo komitetai?
5. Apibūdinkite Seimo laikinųjų tyrimo komisijų teisinį statusą.
6. Kokius įgaliojimus pagal Konstituciją ir Seimo statutą turi Seimo Pirmininkas?
7. Apibūdinkite Seimo valdybos teisinį statusą.
8. Kas yra Seimo seniūnų sueiga?
9. Kokias funkcijas vykdo Seimo kanceliarija?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

- Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
- Lukošaitis, A. *Parlamento institucionalizavimo ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005;
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

VII. SEIMO SESIJOS

VII.1. Bendrieji Seimo sesijų ir posėdžių organizavimo klausimai

Pagal Konstitucijos 65 straipsnį naujai išrinktą Seimą susirinkti į pirmąjį posėdį, kuris turi įvykti ne vėliau kaip per 15 dienų po Seimo išrinkimo, kviečia Respublikos Prezidentas. Jeigu Respublikos Prezidentas nekviečia Seimo susirinkti, Seimo nariai renkasi patys kitą dieną pasibaigus 15 dienų terminui.

Pirmasis naujai išrinkto Seimo posėdis paprastai prasideda 12 valandą Seimo rūmuose. Pirmąjį po rinkimų Seimo posėdį pradeda vyriausias pagal amžių Seimo narys (Konstitucijos 66 str. 2 d.). Jeigu šis negali ar atsisako, vietoj jo posėdį pradeda kitas vyriausias pagal amžių Seimo narys. Jis vadovauja posėdžiams tol, kol išrenkamas Seimo Pirmininkas (Seimo statuto 83 str. 2 d.). Išrinkus Seimo Pirmininką, renkami Seimo Pirmininko pavaduotojai.

Prasidėjus Seimo pirmajai sesijai, skiriama laiko frakcijoms sudaryti ir Seniūnų sueigai suformuoti. Seimo statute nustatyta, kad po to Seimas paprastai dirba tokia tvarka: 1) pritaria ar nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai; 2) sudaro Seimo komitetus ir tvirtina jų pirmininkus bei šių pavaduotojus; 3) svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą ir sprendžia, ar jai pritari; 4) sudaro sesijos darbų programą šio statuto numatyta tvarka.

Pagal Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalį Seimas kasmet renkasi į dvi eilines pavasario ir rudens *sesijas*. Pavasario sesija prasideda kovo 10 dieną ir baigiasi birželio 30 dieną. Rudens sesija prasideda rugsėjo 10 dieną ir baigiasi gruodžio 23 dieną. Seimas gali nutarti sesiją pratęsti.

Konstitucijoje numatyta, kad gali būti šaukiamos *neeilinės Seimo sesijos* (64 str. 2 d.). Neeilines Seimo sesijas šaukia Seimo Pirmininkas ne mažiau kaip trečdaliu visų Seimo narių siūlymu, o Konstitucijos 142 ir 144 straipsniuose numatytais atvejais – Respublikos Prezidentas. Neeilinėje sesijoje svarstomi tik jos iniciatorių pateikti klausimai. Neeilinės sesijos darbų programą tvirtina Seimas (Seimo statuto 86 str. 4 d.).

Seimo posėdžiai vyksta Vilniuje, Seimo rūmuose. Kai Seimas negali susirinkti Seimo rūmuose, Seimo Pirmininkas arba Seimo valdyba gali laikinai paskirti kitą posėdžių vietą. Apie šį sprendimą turi būti pranešta visiems Seimo nariams (Seimo statuto 87 str. 2 d.).

Seimo sesijų rengimą organizuoja Seimo Pirmininkas. Jis kartu su Seimo Pirmininko pavaduotojais parengia *sesijos darbų programos* bei pirmosios savaitės posėdžių darbotvarkės projektus. Sesijos darbų programos projekte nurodoma, kokie Seimo komitetai yra atsakingi už į programą įtrauktus klausimus, kada numatoma pateikti klausimą Seimo posėdyje. Sesijos darbų programos projektas perduodamas Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei. Sesijos darbų programos projektą apsparsto Seniūnų sueiga, gavusi raštiškus Respublikos Prezidento ir Vyriausybės pasiūlymus. Paskui Seimo sesijos darbų programos projektas (su Seniūnų sueigos pataisomis ir papildymais, taip pat su rekomendacijomis) pateikiamas svarstyti Seimui. Seimas tvirtina savo darbų programą, vėliau ją gali patikslinti (Seimo statuto 89 str.).

Pagal patvirtintą sesijos darbų programą Seimo Pirmininkas kartu su Seimo Pirmininko pavaduotojais sudaro išsamų *savaitės posėdžių darbotvarkės projektą* ir pateikia jį svarstyti Seniūnų sueigai. Pasiūlymus teikia Seimo valdybos nariai, Seniūnų sueigos nariai, komitetai, kiti Seimo nariai ir Vyriausybė. Savaitės darbotvarkėje turi būti nurodytas posėdžių laikas, svarstomi klausimai, pranešėjai ir papildomi pranešėjai. Seniūnų sueiga savo posėdyje sprendžia, ar pritarti kiekvienam pateiktos savaitės darbotvarkės punktui. Savaitės posėdžių darbotvarkės projektas, kuriam pritarta Seniūnų sueigoje, Seimo posėdyje nesvarstomas, iš karto balsuojama dėl jo patvirtinimo. Jeigu Seniūnų sueiga dėl kokių nors priežasčių negalėjo pritarti savaitės posėdžių darbotvarkės projektui, Seimui jį gali pateikti Seimo Pirmininkas (Seimo statuto 90 str.).

Seimo Pirmininkas kartu su Seimo Pirmininko pavaduotojais pagal patvirtintą savaitės posėdžių darbotvarkę sudaro išsamų kiekvienos posėdžių *dienos darbotvarkės projektą*, kuriame kiekvienam klausimui atskirai turi būti nurodytas pranešėjas ir svarstymo ar balsavimo laikas.

Seimo statute numatytas *privalomas klausimų įtraukimas į darbotvarkę* (92 str.). Klausimas į sesijos darbų programą, savaitės ar kitos dienos darbotvarkę įrašomas privalomai, jeigu to raštu reikalauja ne mažesnė kaip

1/3 Seimo narių grupė ir Seimo statuto nustatyta tvarka yra pasirengta svarstyti klausimą. Jeigu Respublikos Prezidentas prašo, jo teikiami klausimai taip pat privalomai įrašomi į posėdžio darbotvarkę. Vyriausybė turi teisę prašyti į Seimo savaitės posėdžių darbotvarkę įtraukti Vyriausybės pranešimą svarbiu klausimu. Daugiau kaip 1/10 visų Seimo narių raštišku reikalavimu į kitos posėdžių dienos darbotvarkę privalomai įrašoma diskusija dėl ypač svarbios problemos.

Seimo statute numatyta galimybė įtraukti į darbotvarkę papildomus klausimus ir išbraukti klausimus iš darbotvarkės. Teisę Seimo posėdyje siūlyti papildomai įrašyti klausimus į priimtą savaitės ar dienos posėdžių darbotvarkę arba išbraukti klausimus iš priimtą savaitės ar dienos posėdžių darbotvarkės turi Seimo valdyba, Seniūnų sueiga, Vyriausybė ir Seimo narių frakcija (94 str. 1 d.).

Seimo *posėdžiai vyksta periodiškai*. Seimo sesijos metu paprastai rengiami keturi posėdžiai per savaitę – po du antradienį ir ketvirtadienį, o kas trys savaitės daromos vienos savaitės plenarinių posėdžių pertraukos. Kitomis savaitės dienomis ir tą savaitę, kai nėra plenarinių posėdžių, Seimo valdybos nustatytu laiku rengiami Seimo valdybos, Seniūnų sueigos, frakcijų, komitetų ir komisijų posėdžiai, Seimo narių susitikimai su rinkėjais, savivaldybių atstovais. Preliminarų Seimo sesijos posėdžių grafiką tvirtina Seimo valdyba (Seimo statuto 96 str.).

Seimo statutas numato *rytinius* ir *vakarinius* Seimo posėdžius. Rytinis Seimo posėdis paprastai rengiamas nuo 10 valandos, vakarinis – nuo 15 valandos. Seimo posėdžio pirmininko sprendimu arba Seimo narių frakcijos reikalavimu, kurį paremia ne mažiau kaip 1/2 posėdyje dalyvaujančių Seimo narių, Seimo posėdis gali būti pratęstas, jeigu Seimas nesuspėjo išnagrinėti visų patvirtintos darbotvarkės klausimų (98 str.).

Pagal Seimo statutą gali būti surengtas *nenumatytas Seimo posėdis*. Nenumatytas Seimo posėdis turi būti surengtas, jeigu to raštu reikalauja Respublikos Prezidentas, ne mažesnė kaip 1/3 visų Seimo narių grupė, Seimo valdyba, o Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nustatytais atvejais – Seimo Pirmininkas. Nenumatytame Seimo posėdyje svarstomi tik tie klausimai, kuriuos pateikia posėdžio iniciatoriai (99 str.).

Seimo statutas numato *Seimo narių pasitarimus* (103 str.). Seimo narių pasitarimai rengiami Seimui nutarus. Seimo narių pasitarimams

Seimo statute numatytos taisyklės negalioja. Seimo nariai išsirenka pasitarimo pirmininką, prireikus gali nustatyti laikiną pasitarimo reglamentą. Pasitarimo metu Seimas jokių sprendimų nepriima. Seimo statute nenurodoma, kokiais klausimais gali būti rengiami Seimo narių pasitarimai, vadinasi, jie gali būti rengiami visais klausimais, kuriais, Seimo nuomone, būtina pasitarti.

Seimo posėdžiai yra atviri. Atviri Seimo posėdžiai yra vieši (Seimo statuto 102 str. 4 d.). Juos stebėti gali visi leidimus įeiti į Seimo rūmus turintys asmenys. Seimo Pirmininkas ar Seimo valdyba gali pakviesti kalbėti posėdžiuose žymiausius Lietuvos Respublikos svečius: užsienio valstybių vadovus, vyriausybių narius, parlamentinių delegacijų vadovus, lietuvių išeivijos organizacijų pirmininkus. Kiti garbingi svečiai gali būti pakviesti stebėti sesijos posėdžių. Respublikos Prezidentas, Vyriausybės nariai, Konstitucinio Teismo teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas bei Seimo sudaromų valstybės institucijų vadovai gali dalyvauti posėdžiuose be atskiro kvietimo ir diskusijose išdėstyti savo nuomonę, kai svarstomi su jų veikla susiję klausimai.

Seimo statute numatyta, kad Seimui nutarus, taip pat Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui pareikalavus, išimties tvarka rengiamas *uždaras posėdis*, kuriame, be Seimo narių, gali dalyvauti tik specialiai į šį posėdį kvieisti asmenys ir, jeigu reikia, Posėdžių sekretoriato darbuotojai. Teisę siūlyti surengti uždarą posėdį turi Seimo valdyba, frakcijos, komitetai, šį pasiūlymą būtinai motyvuodami. Be Seimo nutarimo nei Seimo nariai, nei kiti uždaro posėdžio dalyviai neturi teisės skleisti informaciją apie uždaro posėdžio turinį (101 str.).

Seime posėdžiai vyksta lietuvių kalba. Jos nemokantys svečiai, ekspertai ir liudytojai turi teisę kalbėti kita kalba, jeigu apie tai praneša Seimo posėdžių sekretoriatui, kuris turi pasirūpinti vertimu.

Seimas yra Tautos atstovybė, todėl apie jo darbą turi būti žinoma visuomenei. Seimo statute numatyta, kad Seimo posėdžiai yra transliuojami Seimo interneto tinklalapyje, jie gali būti transliuojami per Lietuvos radiją ir televiziją (131 str.). Seimo spaudos tarnyba organizuoja Seimo narių spaudos konferencijas žurnalistams, taip pat rengiamos opozicinėms frakcijoms atstovaujančių Seimo narių spaudos konferencijos. Darbui reikalingais dokumentais Seime akredituotus žurnalistus aprūpina Seimo kance-

liarija. Taip pat yra rengimai ir skelbiami oficialūs pranešimai apie Seimo, Seimo valdybos, Seniūnų sueigos, komitetų ir komisijų darbą.

VII.2. Seimo posėdžių eiga

Seimo posėdžiams pirmininkauja Seimo Pirmininkas arba jo pavaduotojas. Pagal Seimo statutą Seimo *posėdžio pirmininkas*: 1) žodžiu ir plaktuko smūgiu skelbia posėdžio pradžią ir pabaigą, prireikus gali paskelbti darbotvarkėje nenumatytą posėdžio pertrauką; 2) rūpinasi Seimo posėdžių darbo tvarka, stebi, kad juose būtų laikomasi šio statuto, kontroliuoja, kaip savo pareigas atlieka Balsų skaičiavimo grupė ir Seimo posėdžių sekretoriatas; 3) nedalyvauja diskusijose ir negali kitaip daryti Seimo nariams įtakos dėl priimamų sprendimų; 4) suteikia Seimo nariams žodį, vadovauja svarstymams, gali Seimo narių paklausti, patikslindamas pasiūlymų esmę; 5) stebi kalbų trukmę; jeigu ji viršijama, įspėja kalbėtoją, o po antrojo įspėjimo gali kalbėtoją nutraukti; 6) jeigu Seimas neprieštaruoja, kalbėjimo laiką gali pratęsti; 7) jeigu kalbėtojas nukrypsta nuo svarstomo klausimo esmės, gali jį įspėti, o po antrojo įspėjimo gali kalbėtoją nutraukti; 8) jeigu Seimas neprieštaruoja, gali suteikti žodį ir kitiems asmenims; 9) remdamasis svarstymų rezultatais, formuluoja klausimus balsuoti, vadovaudamasis šiuo statutu, nustato balsavimo tvarką, skelbia balsavimo pradžią ir pagal balsų skaičiavimo grupės ar elektroninės sistemos pateiktus duomenis skelbia balsavimo rezultatus; 10) įspėja Seimo narius, jeigu jie nesilaiko statuto, triukšmauja salėje, viešai įžeidžia Respublikos Prezidentą, Seimą, jo Pirmininką, Seimo narius, Vyriausybę, Ministrą Pirmininką ar ministrus, ir gali teikti pasiūlymus dėl įspėjimo įrašymo į protokolą, apsvarstymo Etikos ir procedūrų komisijoje arba Seimo nario pašalinimo iš salės; 11) pasirašo Seimo posėdžio protokolą, taip pat vizuoja posėdyje priimtus įstatymus ir kitus aktus (100 str.).

Visi pranešimai Seimo posėdyje skaitomi iš centrinės tribūnos. Seimo statute išvardytais atvejais galima kalbėti ir iš Seimo nario vietos bei prie salėje esančių mikrofonų. Posėdžio metu kalbėti galima tik posėdžio pirmininkui leidus. Svarstant kiekvieną klausimą paprastai daromas vienas pagrindinis ir vienas papildomas pranešimas (104 str.).

Vėliau vyksta Seimo narių *diskusija*. Seimas gali iš anksto apriboti bendrą diskusijų kiekvienu klausimu trukmę arba kalbėtojų skaičių. Dis-

kusijoje žodis kalbėtojams suteikiamas pagal užsirašymo eilę. Posėdžio pirmininkas gali keisti šią eilę, kad diskusijoje proporcingiau būtų atstovaujama frakcijoms, komitetams, argumentuojama „už“ ir „prieš“. Kiekvienu darbotvarkės klausimu diskusijoje Seimo nariai turi teisę kalbėti ne daugiau kaip vieną kartą. Išimtį sudaro klausimai, replikos, kalbos dėl balsavimo motyvų ar procedūros, diskusijos nutraukimo klausimai, pasiūlymai atmesti projektą ar atidėti svarstomą klausimą (Seimo statuto 106 str. 2 d.). Be eilės vieną kartą kalbėti diskusijoje gali Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Ministras Pirmininkas ir Seimo opozicijos lyderis. Diskusija nutraukiama Seimui nutarus (108 str. 1 d.).

Pagal Seimo statutą gali būti daroma *klausimo svarstymo pertrauka*, taip pat klausimo svarstymas gali būti *atidėtas kitam artimiausiam posėdžiui* (109 str.). Tai gali būti padaryta posėdžio pirmininko reikalavimu, pagrindinio komiteto reikalavimu, taip pat frakcijos reikalavimu arba opozicinės frakcijos reikalavimu, kurį paremia atitinkamas Seimo narių skaičius. Jeigu svarstant klausimą buvo akivaizdžiai pažeistas Seimo statusas, komitetas, rengęs įstatymo ar kito teisės akto projektą, frakcija arba Etikos ir procedūrų komisija turi teisę reikalauti, kad klausimo svarstymas būtų atidėtas, bet ne ilgiau kaip savaitei.

VII.3. Balsavimas ir balsų skaičiavimas

Seimo nariai balsuoja *asmeniškai*. Balso teisė negali būti perduota kitiems asmenims. Dėl Seimo posėdžiuose svarstomų klausimų *balsuojama atvirai*, išskyrus Konstitucijoje ir Seimo statuto numatytus atvejus. Įstatymai ir Seimo nutarimai priimami balsuojant *elektronine balsų skaičiavimo sistema*. Taip pat yra balsuojama dėl atskirų svarstomo klausimo nuostatų, atskirų įstatymo straipsnių ar teiginių, protokolinių nutarimų ir sesijos darbų programos, posėdžių darbotvarkės bei kitų klausimų. Duomenys apie kiekvieno Seimo nario balsavimą yra vieši. Posėdžio pirmininkui nutarus, dėl šių klausimų gali būti balsuojama rankos pakėlimu (Seimo statuto 111 str.).

Kai nenaudojama elektroninė balsų skaičiavimo sistema, balsavimą organizuoja ir balsus skaičiuoja *balsų skaičiavimo grupė* (Seimo statuto 119 str. 1 d.). Balsų skaičiavimo grupę pagal abėcėlę vienam mėnesiui Seimo posėdžio pirmininko siūlymu skiria Seimas. Šios grupės negali suda-

ryti vienos frakcijos nariai. Seimo valdybos nariai, komitetų pirmininkai, komisijų pirmininkai, frakcijų seniūnai ir Vyriausybės nariai į balsų skaičiavimo grupę neskiriami. Balsų skaičiavimo grupė iš savo narių išsirenka pirmininką. Balsų skaičiavimo grupės nariai balsuoja bendra tvarka.

Balsavimo procedūros pradžią žodžiu skelbia posėdžio pirmininkas. Seimo statute nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymai, Seimo nutarimai ir kiti Seimo sprendimai priimami Seimo posėdžiuose paprasta (t. y. daugiau kaip pusės) posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma, išskyrus specialius Konstitucijos ir Seimo statuto nustatytus atvejus. Įstatymai priimami, kai Seimo posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip pusė visų Seimo narių (113 str. 1 d.). Sprendimai dėl protokolinių (įrašomų į protokolą) Seimo nutarimų, atskirų svarstomo klausimo nuostatų, atskirų įstatymo straipsnių ar teiginių, sesijos darbo tvarkos klausimų priimami balsavusių Seimo narių dauguma, šie sprendimai taip pat gali būti priimti ir be balsavimo (bendru sutarimu), t. y. po to, kai į posėdžio pirmininko klausimą: „Ar yra prieštaraujančiųjų?“ niekas neatsako, ir jis paskelbia: „Priimta“ (113 str. 2 d.).

Priimant Lietuvos Respublikos įstatymus, Seimo nutarimus arba kitus aktus, išskyrus personalijų klausimus, galima balsuoti ir *vardiniu būdu*, jeigu kuri nors frakcija reikalauja ir šį reikalavimą paremia ne mažiau kaip 1/3 posėdyje dalyvaujančių Seimo narių (114 str. 1 d.). Šiuo atveju iki balsavimo pradžios Seimo nariams išdalijamos vardinio balsavimo kortelės, kurias gaudami jie pasirašo kortelių išdavimo lape. Paskelbus balsavimo pradžią, kiekvienas Seimo narys kortelę užpildo, pasirašo ir perduoda balsų skaičiavimo grupei. Suskaičiavus balsus, posėdžio pirmininkas paskelbia, kaip balsavo kiekvienas Seimo narys.

Konstitucijoje numatyti atvejai, kai Seimas sprendimus priima *slaptu balsavimu*. Antai tik slaptu balsavimu gali būti pareikštas Seimo nepasitikėjimas Vyriausybe ar Ministru Pirmininku (101 str. 3 d. 2 p.), taip pat Seimo nepasitikėjimas ministru (101 str. 4 d.).

Minėta, kad Seimo darbo tvarką nustato Seimo statutas. Seimas, turėdamas įgaliojimus nustatyti savo darbo tvarką, Seimo statute gali nustatyti ir kitus atvejus, kai Seimo sprendimai priimami slaptu balsavimu. *Seimo statute* numatyta, kad tik slaptai balsuojama tada, kai renkamas Seimo Pirmininkas, Seimo Pirmininko pavaduotojai, sprendžiamas nepasitikėjimo

Vyriausybė, Ministrų Pirmininku ar atskiru ministru klausimas, nepasitikėjimo kuriuo nors Seimo pareigūnu arba Seimo paskirto valstybės institucijos vadovo atleidimo iš pareigų dėl nepasitikėjimo klausimas, taip pat kai balsuojama dėl kaltinimo formuluočių apkaltos proceso metu (115 str. 1 d.). Be to, slaptai balsuojama, kai sprendžiami klausimai dėl Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo teisėjų ir šių teismų pirmininkų, Aukščiausiojo Teismo skyrių pirmininkų paskyrimo ir atleidimo, Konstitucijos ir įstatymų numatytų valstybės pareigūnų atleidimo dėl nepasitikėjimo, Seimui atskaitingų valstybės institucijų vadovų paskyrimo, taip pat dėl pritarimo Apeliacinio teismo teisėjų, šio teismo pirmininko ir skyrių pirmininkų skyrimui arba atleidimui (115 str. 2 d.). Seimui nutarus, gali būti slaptas balsavimas ir kitais personalijų klausimais. Slaptai balsuojama per Seimo posėdžio pertrauką. Balsavimo biuletenius antspauduoja ir išduoda balsų skaičiavimo grupė. Gaudami balsavimo biuletenius, Seimo nariai pasirašo balsavimo biuletenių išdavimo lape. Balsavimo vietoje turi būti slapto balsavimo kabina ir balsadėžė. Balsadėžė turi būti pastatyta taip, kad balsuojantys Seimo nariai, eidami prie jos, turėtų pereiti slapto balsavimo kabiną.

Seimo statute numatytas ir *atviras balsavimas biuleteniais* (116 str.). Biuleteniais atvirai balsuojama, kai į kurias nors pareigas iš didesnio kandidatų skaičiaus reikia išrinkti keletą, o slaptai balsuoti nenutarta. Balsuojant biuleteniais slapto balsavimo kabina nesinaudojama, biuleteniai užpildomi posėdžio salėje. Biuletenių pasirašyti nereikia.

Slapto ar atviro balsavimo biuletenio pavyzdį prieš balsavimą patvirtina Seimas (Seimo statuto 117 str.). Dėl kurio nors pareigūno atleidimo ar nepasitikėjimo juo pareiškimo balsuojama biuleteniais, kuriuose įrašyti teiginiai: „pasitikiu“ ir „nepasitikiu“ arba „atleisti iš pareigų“ ir „neatleisti iš pareigų“. Vienu biuleteniu gali būti balsuojama tik dėl vieno pareigūno atšaukimo arba nepasitikėjimo kolegialia institucija ar jos nariu pareiškimo arba vieno pareigūno atleidimo. Viename biuletenyje abėcėlės tvarka gali būti įrašomos tik kandidatų į tas pačias pareigas pavardės. Visais atvejais biuletenis turi turėti antraštę, kurioje aiškiai nurodyta, dėl ko balsuojama. Balsuojantysis biuletenyje išbraukia pavardes tų kandidatų, prieš kuriuos balsuoja, arba tuos teiginius, kurie jam nepriimtini. Balsavimo biuleteniais balsų skaičiavimo protokolą pasirašo balsų skaičiavimo grupės pirmininkas ir posėdžio pirmininkas.

Pagal Seimo statutą balsuoti gali būti pateiktas vienas teiginys arba du alternatyvūs teiginiai. Pirmuoju atveju balsuojama „už“, „prieš“ arba „susi-laikoma“. Antruoju atveju balsuojama „už pirmąjį teiginį“ arba „už antrąjį teiginį“. Dėl alternatyvių teiginių balsuojama pagal jų pateikimo svarstyti eilę. Daugiausia balsų gavęs teiginys, jeigu surinkta reikiama balsų dauguma, yra priimtas, priešingu atveju jis pateikiamas papildomai balsuoti dėl spren-dimo patvirtinimo. Jeigu to nepavyksta padaryti, Seimo nariai gali pasiūlyti kompromisinį sprendimą arba klausimą atidėti (Seimo statuto 118 str.).

Balsavimo rezultatus paskelbia posėdžio pirmininkas, remdamasis balsų skaičiavimo grupės pateiktais duomenimis arba elektroninės balsų skaičiavimo sistemos rodmenimis. Jeigu kilo abejonų dėl balsų skaičia-vimo tikslumo ir jeigu to reikalauja Seimo Pirmininkas, posėdžio pirmi-ninkas arba ne mažiau kaip penki posėdyje dalyvaujantys Seimo nariai, balsavimą galima pakartoti (Seimo statuto 121 str.).

KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite, kas yra Seimo sesija.
2. Kas sudaro Seimo posėdžių darbotvarkę?
3. Atskleiskite Seimo narių balsavimo ir balsų skaičiavimo tvarką.
4. Ar Seimo narys gali balsuoti už kitą Seimo narį, jeigu turi jo raštišką įgaliojimą?
5. Ar Seimo posėdžiai gali būti ne vieši?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

- Lukošaitis, A. *Parlamento institucionalizavimo ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005;
- Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga*. Vilnius: Mykolo Romerio uni-versitetas, 2008;
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

VIII. SEIMO ĮGALIOJIMAI

VIII.I. Seimo įgaliojimai formuojant Vyriausybę

VIII.I.1. Vyriausybė – valstybės vykdomoji valdžia

Pagal Konstitucijos 5 straipsnį valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Seimas yra įstatymų leidžiamoji valdžia, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė – vykdomoji valdžia, o teismai – teisminė valdžia. Konstitucijos 5 straipsnyje nurodytos institucijos yra *valstybės valdžios institucijos*, tik jos vykdo valstybės valdžią.

Lietuvoje valstybės valdžia yra organizuota remiantis valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principu. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad pagal šį principą: 1) įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra; 2) kiekvienai valstybės valdžios institucijai nustatoma jos paskirtį atitinkanti kompetencija; 3) valstybės valdžios institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; 4) Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, nė viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; 5) tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboto įstatymu¹³⁵. Valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principo negalima kildinti vien iš Konstitucijos 5 straipsnio, šis principas įtvirtintas ir kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžią įgyvendinančių valstybės institucijų įgaliojimus.

Vykdomoji valdžia yra savarankiška valstybės valdžios rūšis. Nuo kitų valstybės valdžios rūšių ji skiriasi savo pobūdžiu: vykdomajai valdžiai būdingas vykdomasis tvarkomasis pobūdis, pagrindinė jos paskirtis – Seimo priimtų įstatymų įgyvendinimas (vykdymas), taip pat krašto reikalų tvarkymas. *Vykdomąją valdžią įgyvendina Vyriausybė.* Pagal Konstituciją vykdomosios valdžios dalimi taip pat yra Respublikos Prezidentas, taigi

¹³⁵ Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724.

Lietuvos vykdomajai valdžiai būdingas dualistinis pobūdis. Konstitucijoje Vyriausybės ir Respublikos Prezidento įgaliojimai yra atskirti, kiekviena iš šių valstybės valdžios institucijų vykdo tik joms Konstitucijoje priskirtus įgaliojimus. *Vyriausybė* yra kolegiali bendros kompetencijos valstybės valdžios institucija, įgyvendinanti vykdomąją valdžią. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai (Konstitucijos 91 str.). Vyriausybė solidariai atsako Seimui už bendrą Vyriausybės veiklą (Konstitucijos 96 str.).

Vyriausybė veikia pagal jai Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus; Vyriausybės įgaliojimai taip pat gali būti nustatyti Vyriausybės priimtuose nutarimuose. Iš valdžių padalijimo principo kyla, *inter alia*, tai, kad įstatymais ir kitais Seimo priimtais teisės aktais Vyriausybei negali būti nustatyti tokie įgaliojimai, kurie pagal Konstituciją yra priskirti kitoms valstybės valdžią įgyvendinančioms institucijoms, t. y. Seimui, Respublikos Prezidentui, teismams. Nurodytos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos joms Konstitucijoje priskirtų įgaliojimų negali atsisakyti, negali jų perduoti Vyriausybei, o Vyriausybė negali jų perimti.

Vyriausybės kompetenciją nustato Konstitucija. Pagal Konstitucijos 94 straipsnį Vyriausybė: 1) tvarko krašto reikalus, saugo Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką; 2) vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įsigaliojimų, taip pat Respublikos Prezidento dekretus; 3) koordinuoja ministerijų ir kitų Vyriausybės įstaigų veiklą; 4) rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui; vykdo valstybės biudžetą, teikia Seimui biudžeto vykdymo apyskaitą; 5) rengia ir teikia Seimui svarstyti įstatymų projektus; 6) užmezga diplomatinis santykius ir palaiko ryšius su užsienio valstybėmis bei tarptautinėmis organizacijomis; 7) vykdo kitas pareigas, kurias Vyriausybei pveda Konstitucija ir įstatymai.

Vyriausybės kompetencija nustatyta ne tik Konstitucijos 94 straipsnyje, bet ir kituose Konstitucijos straipsniuose. Antai pagal Konstitucijos 84 straipsnio 3 punktą Respublikos Prezidentas skiria ir atšaukia Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovus užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų *Vyriausybės teikimu*, taigi tik Vyriausybė turi teisę teikti Respublikos Prezidentui Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovų užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų kandidatūras, o Respublikos Prezidentas gali paskirti Lietuvos Respublikos diplomatiniais atstovais už-

sienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų tik tuos asmenis, kuriuos pateikė Vyriausybė; pagal Konstitucijos 123 straipsnio 1 dalį *Vyriausybė* įstatymo nustatyta tvarka *organizuoja valdymą aukštesniuose administraciniuose teritoriniuose vienetuose*; pagal Konstitucijos 123 straipsnio 2 dalį *Vyriausybė skiria Vyriausybės atstovus*, kurie prižiūri, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, ar vykdo Vyriausybės sprendimus; Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sprendimus dėl valstybinės paskolos ir valstybės kitų esminių turtinių išipareigojimų priima Seimas *Vyriausybės siūlymu*.

Konstitucijoje tiesiogiai nustatytų Vyriausybės įgaliojimų sąrašas nėra išsamus (baigtinis) – pagal Konstituciją Vyriausybė gali turėti ir vykdyti ir tokius įgaliojimus, kurie Konstitucijoje nėra nustatyti *expressis verbis*, bet kyla iš Vyriausybės, kaip valstybės vykdomosios valdžios institucijos, paskirties. Svarbu, kad tais „kitais, Konstitucijoje tiesiogiai nenumatytais“ Vyriausybės įgaliojimais nebūtų išterpiama į tuos įgaliojimus, kurie Konstitucijoje priskirti kitoms valstybės valdžios institucijoms.

Pagal Konstituciją Vyriausybės įgaliojimai taip pat yra nustatomi *įstatymais*. Teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad Vyriausybės įgaliojimai, kurie yra nustatyti Konstitucijoje ir Vyriausybės įstatyme, priskirtini *bendriesiems* Vyriausybės įgaliojimams, o tie Vyriausybės įgaliojimai, kurie nustatyti atskiruose įstatymuose – *specialiesiems* Vyriausybės įgaliojimams¹³⁶. Vyriausybės įgaliojimus, kurie nustatomi atskiruose įstatymuose, lemia įvairios aplinkybės, daugiausia konkrečios problemos, kurias atitinkamame savo raidos etape sprendžia valstybė. Šalies ekonominės socialinės būklės pokyčiai, nauji uždaviniai yra prielaida koreguoti įstatymuose nustatytus Vyriausybės įgaliojimus. Minėta, kad įstatymais nustatant Vyriausybės įgaliojimus, turi būti laikomasi iš valdžių padalijimo principo kylancio reikalavimo, jog įstatymais Vyriausybei negalima nustatyti tokių įgaliojimų, kurie Konstitucijoje yra priskirti kitoms valstybės valdžią įgyvendinančioms institucijoms. Įstatymais nustatant Vyriausybės įgaliojimus, taip pat turi būti paisoma to, kad įstatymais negalima iš Vyriausybės „atimti“ (apriboti) tų įgaliojimų, kurie Vyriausybei priklauso pagal Konstituciją.

Vyriausybė yra ne tik vykdomoji, bet ir *tvarkomoji* valstybės valdžios institucija. Vyriausybės ir jos veiklos tvarkomasis pobūdis pasireiškia tuo,

¹³⁶ Bakaveckas, A. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 270.

kad vykdydama įstatymus ir Seimo nutarimus, Vyriausybė pati leidžia norminius ir individualius teisės aktus, užtikrina jų įgyvendinimą¹³⁷.

Visa tai, ką Vyriausybė daro įgyvendindama Konstitucijoje ir įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra *valstybės valdymo reikalų sprendimas*. Pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį Vyriausybė „valstybės valdymo reikalus sprendžia posėdžiuose visų Vyriausybės narių balsų dauguma priimdama nutarimus“. Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas. Vyriausybės nutarimas turi būti pasirašytas Ministro Pirmininko ir tos srities ministro (Konstitucijos 95 str. 2 d.).

Konstitucija numato ir kitos rūšies Vyriausybės aktus: pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 punktą „Vyriausybė pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus nagrinėja teisės aktų nustatyta tvarka. Dėl šių siūlymų Vyriausybė gali priimti *sprendimus* ar *rezoliucijas*, kurių priėmimui netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos.“ Vyriausybės įstatyme yra nustatyta, kad Vyriausybė *sprendimus* priima tais atvejais, kai svarsto Lietuvos Respublikos pozicijas dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos *teisės aktus*, o dėl kitų Europos Sąjungos *dokumentų – rezoliucijas*. Vyriausybės sprendimai ir rezoliucijos priimami ne Vyriausybės posėdžiuose, o Vyriausybės pasitarimuose, jeigu jiems pritaria Vyriausybės pasitarime dalyvaujančių Vyriausybės narių balsų dauguma (Vyriausybės įstatymo 41(1) str.).

Vyriausybės, kaip vykdomosios valstybės valdžios institucijos, teisinis institutas yra labai platus. Šiame vadovėlyje jis nagrinėjamas tik tiek, kiek to reikia siekiant atskleisti Seimo ir Vyriausybės teisinius santykius, pirmiausia tuos, kurie susidaro formuojant naują Vyriausybę po Seimo rinkimų.

VIII.I.2. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Seimo rinkimų

Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kuriai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai¹³⁸. Vyriausybės sudarymo būdą lemia tai, kad Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvir-

¹³⁷ Andruškevičius, A. *Administracinė teisė (Bendrieji teorijos klausimai. Valdymo aktų institutas. Ginčo santykių jurisprudencijos aspektai)*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 164.

¹³⁸ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

tintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas. Šis principas reiškia, kad gali funkcionuoti tik tokia Vyriausybė, kuri turi Seimo pasitikėjimą. Netekusi Seimo pasitikėjimo Vyriausybė turi atsistatydinti. Vyriausybę formuoja Seimas ir Respublikos Prezidentas, tačiau jų vaidmuo ir uždaviniai nevienodi. Vyriausybės atsakingumo Seimui principas lemia ir jos įgaliojimų grąžinimą bei pasibaigimą.

Naujos Vyriausybės sudarymo po Seimo rinkimų tvarka nustatyta Konstitucijoje. Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad *po Seimo rinkimų* Vyriausybė *grąžina* savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui; Konstitucijos 84 straipsnio 6 punkte įtvirtinta, kad Vyriausybė *grąžina* savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui *išrinkus naują Seimą*. Taigi Konstitucijoje vartojamos skirtingos formuluotės. Ar šios skirtingos formuluotės atspindi skirtingas teises situacijas ir kiekviena iš jų turi tik jai būdingą turinį, ar tai sinonimai, kurių turinys sutampa? Kada konkrečiai (kokią dieną „po Seimo rinkimų“, „išrinkus naują Seimą“) Vyriausybė turi grąžinti Respublikos Prezidentui savo įgaliojimus: ar pasibaigus balsavimui, ar tą dieną, kai paskelbiami oficialūs Seimo rinkimų rezultatai, ar kurią nors kitą dieną?

Ieškant atsakymo į klausimą, *kada* (kokią dieną) Vyriausybė turi grąžinti savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui, – Konstitucijoje, kaip minėta, yra vartojamos skirtingos formuluotės: „po Seimo rinkimų“ (92 str. 4 d.), „išrinkus naują Seimą“ (84 str. 6 p.) – būtina aptarti, kokia yra Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo instituto konstitucinė paskirtis, kokios aplinkybės lemia Vyriausybės įgaliojimų grąžinimą. Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime konstatavo, kad „Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą“. Konstitucijoje numatyta, kad formuojant Vyriausybę atitinkamus įgaliojimus turi Respublikos Prezidentas: antai Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką, tvirtina Ministro Pirmininko sudarytos Vyriausybės sudėtį (84 str. 4 p.), Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia ministrus (84 str. 9 p.). Tačiau pagal Konstituciją Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti tik tuomet, kai Seimas pritaria jos programai (92 str. 5 d.). Nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „<...> taip įgyvendinamos Vyriausybės veiklą reguliuojančios Konstitucijos normos, įtvirtinančios Vyriausybės atsakomybės Seimui principą. Konstitucinėje valdžių struktūroje įtvirtinta, kad tik Sei-

mo pasitikėjimą turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus. Teisinė tokių įgaliojimų suteikimo forma – balsavimas Seime pritariant Vyriausybės programai. “ Kol Seimas nėra pritaręs naujai sudarytos Vyriausybės programai, ji neturi įgaliojimų veikti. Taigi Respublikos Prezidentas dalyvauja sudarant Vyriausybę, tačiau jos veikimo pradžia susijusi ne su Vyriausybės sudėties patvirtinimu, o su Seimo pritarimu Vyriausybės programai. *Išrinkus naują Seimą nutrūksta Vyriausybės ryšys su ankstesniu Seimu, kuris buvo pritaręs jos programai ir taip suteikęs jai įgaliojimus veikti, bet išlieka ryšys su Respublikos Prezidentu, kuris buvo patvirtinęs ankstesnės Vyriausybės sudėtį.* Siekiant pabrėžti Vyriausybės ir Respublikos Prezidento ryšį, parodyti pagarbą Respublikos Prezidentui, Konstitucijoje numatyta, kad Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui – kaip rašoma Konstitucijoje, – „po Seimo rinkimų“ (92 str. 4 d.), „išrinkus naują Seimą“ (84 str. 6 p.). Šios konstitucinės formuluotės negali būti aiškinamos vien pažodžiui. Nors ir turėdamos skirtingą tekstinę išraišką, šios formuluotės turi *vienodą turinį*, atspindi tą pačią teisinę situaciją. Nurodytų konstitucinių formuluočių vienodą turinį lemia minėtas Vyriausybės ir Seimo ryšys: jis egzistuoja nuo to laiko, kai Seimas pritaria Vyriausybės programai, ir nutrūksta, kai pasibaigia to Seimo įgaliojimai. Vadinasi, vien naujo Seimo išrinkimo fakto nepakanka, kad nurodytas Vyriausybės ir Seimo ryšys nutrūktų. Kol funkcionuoja ankstesnis Seimas, kuris suteikė Vyriausybei įgaliojimus veikti, Vyriausybė neturi konstitucinio pagrindo grąžinti savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui.

Pagal Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalį Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį; nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas. Taigi nuo naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio pradžios nutrūksta ankstesnio Seimo ir Vyriausybės, kuriai jis buvo suteikęs įgaliojimus veikti, ryšys. Tačiau, kaip minėta, Vyriausybės ryšys su Respublikos Prezidentu, kuris patvirtino Vyriausybės sudėtį, išlieka. Būtent todėl, kad nuo naujai išrinkto Seimo pirmojo posėdžio pradžios nutrūksta ankstesnio Seimo ir Vyriausybės ryšys, *Vyriausybė pagal Konstituciją turi grąžinti savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui tą dieną, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į savo pirmąjį posėdį*¹³⁹.

¹³⁹ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

Konstitucijos 84 straipsnio 6 punkte nustatyta, kad *Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės gražinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė*. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad Respublikos Prezidentas turi pavesti laikinai eiti pareigas visai ankstesnei Vyriausybei, o ne tik kai kuriems ministrams.

VIII.I.3. Pritarimas Ministro Pirmininko kandidatūrai

Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 8 punktą *Vyriausybei gražinus įgaliojimus, Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą*. Ar Respublikos Prezidentas gali pasirinkti bet kokią Ministro Pirmininko kandidatūrą? Nors Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtintų draudimų Respublikos Prezidentui teikti Seimui bet kokią Ministro Pirmininko kandidatūrą, tačiau iš konstitucinių nuostatų „Seimas sprendžia, ar pritarti Ministro Pirmininko kandidatūrai“ (67 str. 7 p.), „Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai“ (92 str. 5 d.), iš Konstitucijoje įtvirtinto Vyriausybės atsakomybės Seimui principo, reiškiančio, *inter alia*, jog tik Seimo pasitikėjimą turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus, iš kitų Konstitucijos nuostatų *Respublikos Prezidentui kyla pareiga teikti Seimui tokią Ministro Pirmininko kandidatūrą, kuri būtų priimtina Seimo daugumai*¹⁴⁰. Kokia kandidatūra priimtina Seimo daugumai, išsiaiškinama Respublikos Prezidentui konsultuojantis su Seimo rinkimus laimėjusių politinių partijų vadovais, su Seimo daugumos atstovais. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas negali ignoruoti Seimo daugumos nuomonės. Kitaip Seimas galėtų nepritarti jo pateiktai Ministro Pirmininko kandidatūrai, o tai reikštų, kad net nebūtų pradėta sudaryti naują Vyriausybę. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas negali veikti taip, kad išrinkus naują Seimą nebūtų sudaryta nauja Vyriausybė ir dėl to galėtų kilti konstitucinė krizė. Tai nereiškia, kad Respublikos Prezidentui konsultuojantis su Seimo rinkimus laimėjusių politinių partijų vadovais, su Seimo daugumos atstovais negali būti aptariamoms įvairios galimos Ministro Pirmininko kandidatūros. Tačiau Respublikos Prezidentas jam Konstitucijos suteiktų įgaliojimų teikti Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą negali naudoti taip,

¹⁴⁰ *Ibid.*

kad mėgintų diktuoti Seimui, kokia Ministro Pirmininko kandidatūra turi būti priimtina Seimo daugumai; *Konstitucija nenumato, kad Respublikos Prezidentas galėtų primesti savo valią Seimo daugumai*. Taigi Respublikos Prezidentas negali laisvai pasirinkti Ministro Pirmininko kandidatūros. Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime yra konstatavęs, kad *Respublikos Prezidentui tenka skirti Seimo daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką*. Tai bendra konstitucinė taisyklė. Ši taisyklė Konstitucijoje nėra įtvirtinta *expressis verbis*, ji kildintina iš įvairių Konstitucijos nuostatų. Nurodyta konstitucinė taisyklė turi tam tikras išimtis, kurios taip pat nėra tiesiogiai įtvirtintos Konstitucijoje, o kyla iš Konstitucijos, yra konstituciškai pagrįstos. Išimties esmė yra tokia: kai Seimo dauguma svarsto, kokia Ministro Pirmininko kandidatūra jai priimtina, ji turi elgtis labai atsakingai. Taip veikti Seimo daugumą įpareigoja konstitucinis atsakingo valdymo principas, kuris šiuo atveju reiškia, *inter alia*, kad Seimo daugumai gali būti priimtina tik tokio asmens į Ministrus Pirmininkus kandidatūra, kuris yra kompetentingas ir nepriekaištingos reputacijos. Jeigu Seimo dauguma nutartų remti tokio asmens į Ministrus Pirmininkus kandidatūrą, kuris, pvz., akivaizdžiai stokoja kompetencijos, buvo teistas už nusikaltimo padarymą, jo atžvilgiu yra iškelta ar nagrinėjama baudžiamoji byla, kurio reputacija yra labai prasta, ir pan., Respublikos Prezidentas, kiekvienu konkrečiu atveju įvertinęs visas aplinkybes, galėtų neteikti tokio asmens kandidatūros Seimui, galėtų tokio asmens neskirti Ministru Pirmininku, nors jo kandidatūra būtų priimtina Seimo daugumai. Respublikos Prezidento atsisakymas tokio asmens kandidatūrą teikti Seimui, atsisakymas tokį asmenį skirti Ministru Pirmininku būtų *konstituciškai pateisinamas*. Kita vertus, atsakingo valdymo konstitucinis principas įpareigoja ir Respublikos Prezidentą: kiekvienas jo sprendimas nesūlyti Seimui tokios Ministro Pirmininko kandidatūros, kuri yra priimtina Seimo daugumai, neskirti tokio asmens Ministru Pirmininku turi būti aiškiai motyvuotas, grindžiamas Ministrui Pirmininkui būtinos kompetencijos, nepriekaištingos reputacijos stoka ar kitais argumentais, kurie gali būti laikomi konstituciškai pagrįsti.

Konstitucijos 84 straipsnio 4 punkte numatyta, kad jeigu Seimas priitaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, *Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką*, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį. Konstitucijoje nėra nustatytas terminas, per kurį Respublikos Prezidentas

turi paskirti Ministru Pirmininku asmenį, kurio kandidatūrai pritarė Seimas. Iš įvairių konstitucinių nuostatų kyla, jog po to, kai Seimas pritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, Respublikos Prezidentas turėtų asmenį paskirti Ministru Pirmininku nedelsiant (kuo greičiau), kad paskirtasis Ministras Pirmininkas galėtų pradėti formuoti būsimos Vyriausybės sudėtį.

Pagal Konstitucijos 92 straipsnio 3 dalį *Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo pristato Seimui savo sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą*. Koks yra Ministro Pirmininko ir Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų formuojant Vyriausybės personalinę sudėtį turinys, koks yra šiems subjektams Konstitucijoje priskirtų įgaliojimų santykis? Aptarkime bendras konstitucines taisykles, taip pat jų išimtis.

Konstitucijoje įtvirtinta, kad *Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas*, o jos *sudėtį tvirtina Respublikos Prezidentas* (84 str. 4 p.). Minėta, kad Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas. Iš šio principo, *inter alia*, kyla, kad parinkdamas ministrų kandidatūras Ministras Pirmininkas turi tartis su Seimo rinkimus laimėjusių politinių partijų vadovais, su Seimo daugumos atstovais, nes kitaip kiltų pavojus, jog Seimas gali nepritarti naujai sudarytos Vyriausybės programai ir Vyriausybė negaus įgaliojimų veikti. Kita vertus, konstitucinis atsakingo valdymo principas reiškia, *inter alia*, kad Seimo daugumai gali būti priimtinos tik tokių asmenų į ministrus kandidatūros, kurie yra kompetentingi ir nepriekaištingos reputacijos. Taigi pagal Konstituciją ministrų kandidatūras pasirenka (Vyriausybės personalinę sudėtį formuoja) paskirtasis Ministras Pirmininkas.

Konstitucijos nuostata „Respublikos Prezidentas tvirtina Ministro Pirmininko sudarytą Vyriausybę“ neturėtų būti aiškinama kaip esą reiškianti, kad Respublikos Prezidentas gali netvirtinti Ministro Pirmininko sudarytos Vyriausybės, primesti Ministrui Pirmininkui, o kartu ir Seimo daugumai savo valią dėl Vyriausybės sudėties. Taip aiškinant Konstituciją būtų paneigta konstitucinė nuostata „Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas“, nes Vyriausybės sudėtį faktiškai formuotų ne Ministras Pirmininkas, o Respublikos Prezidentas. Konstitucija tokių įgaliojimų Respublikos Prezidentui nenumato. Už Vyriausybės veiklą atsako ne Respublikos Prezidentas – už savo veiklą atsako pati Vyriausybė, ji atsakinga tik Seimui;

svarbu ir tai, kad Vyriausybės atsakomybė yra solidari. Pagal Konstituciją gali veikti tik tokia Vyriausybė, kuri turi Seimo pasitikėjimą. Ministras Pirmininkas savo pareigas taip pat eina tol, kol Seimas juo pasitiki. Konstitucija nereikalauja, kad Vyriausybė ar Ministras Pirmininkas turėtų Respublikos Prezidento pasitikėjimą; Konstitucija nenumato tokio teisinio instituto, kaip Respublikos Prezidento nepasitikėjimas Vyriausybe ar Ministru Pirmininku. Kol Vyriausybė turi Seimo pasitikėjimą, ji gali veikti, ir joks subjektas, įskaitant Respublikos Prezidentą, negali nutraukti jos veiklos. Taip pat ir su Ministru Pirmininku – kol jis turi Seimo pasitikėjimą, jis eina savo pareigas, kartu funkcionuoja ir Vyriausybė; Seimui pareiškus nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, Ministras Pirmininkas ir visa Vyriausybė turi atsistatydinti. Tokia Vyriausybės ir Ministro Pirmininko teisinių santykių su Seimu ir Respublikos Prezidentu konstitucinė konstrukcija yra svarbiausias Lietuvos valstybės valdžios sistemos organizavimo ir jos funkcionavimo elementas.

Nors Respublikos Prezidentas turi tam tikrų politinio poveikio galimybių Vyriausybės personalinės sudėties formavimui, *bendra konstitucinė taisyklė* yra tokia: *Respublikos Prezidentui tenka pareiga tvirtinti tokią Vyriausybės sudėtį, kuri yra priimtina Seimo daugumai*. Galima teigti, jog Konstitucijoje įtvirtintas toks paskirto Ministro Pirmininko teisinių santykių su Respublikos Prezidentu modelis, kai po Seimo rinkimų sudarant Vyriausybę „svorio centras“ yra Seimas (jo dauguma) ir Seimo daugumos palaikomas Ministras Pirmininkas, o ne Respublikos Prezidentas. Jeigu Respublikos Prezidento panaudotos politinio poveikio priemonės neduoda rezultatų, konstitucinio poveikio priemonių pakeisti Ministro Pirmininko sudarytos Vyriausybės sudėtį Respublikos Prezidentas neturi, nes pagal Konstituciją jis negali atsisakyti tvirtinti tokios Vyriausybės sudėties, kuri yra priimtina Seimo daugumai. Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime yra konstatavęs, jog Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimų Vyriausybės formavimo srityje analizė leidžia teigti, kad formuojant Vyriausybę Respublikos Prezidento „veiksmus visų pirma turėtų lemti pareiga veikti taip, kad būtų sudaryta veiksminga, t. y. turinti Seimo pasitikėjimą Vyriausybė“, ir kad „remiantis parlamentinės demokratijos principais, įtvirtintais Konstitucijoje, darytina prielaida, kad Respublikos Prezidentas negali laisvai pasirinkti Ministro Pirmininko ar ministrų kan-

didatūrų, nes visais atvejais minėtų pareigūnų skyrimas priklauso nuo Seimo pasitikėjimo ar nepasitikėjimo jais“. Kitaip tariant, pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas gali pasirinkti, bet pasirinkimas nėra didelis – jis gali pasirinkti tik iš tų kandidatūrų, kurios priimtinos Seimo daugumai.

Aptarta bendra konstitucinė taisyklė – Respublikos Prezidentui tenka pareiga tvirtinti tokią Vyriausybės sudėtį, kuri yra priimtina Seimo daugumai – turi išimčių, kurios kildintinos iš Konstitucijos, inter alia, iš konstitucinio atsakingo valdymo principo. Minėta, kad Seimo daugumai svarstant, kokia Ministro Pirmininko kandidatūra jai priimtina, ji turi elgtis labai atsakingai. Konstitucinis atsakingo valdymo principas įpareigoja Seimo daugumą, taip pat paskirtą Ministrą Pirmininką veikti labai atsakingai apsisprendžiant ir dėl ministrų kandidatūrų: Seimo daugumai, paskirtam Ministrui Pirmininkui gali būti priimtinos tik tokių asmenų ir ministrus kandidatūros, kurie yra kompetentingi ir nepriekaištingos reputacijos. Jei-gu Ministras Pirmininkas ir būsimos Vyriausybės sudėtį įtrauktų kandidatūras tokių asmenų, kurie, pvz., akivaizdžiai stokoja kompetencijos, buvo teisti už nusikaltimo padarymą, jų atžvilgiu yra iškeltos ar nagrinėjamos baudžiamosios bylos, kurių reputacija yra labai prasta, ir pan., Respublikos Prezidentas, kiekvienu konkrečiu atveju įvertinęs visas aplinkybes, turėtų teisę reikalauti, kad atitinkama kandidatūra būtų pakeista, nors ji yra priimtina Seimo daugumai ir Ministrui Pirmininkui. Manytina, kad toks Respublikos Prezidento reikalavimas būtų konstituciškai pagrįstas, o paskirtasis Ministras Pirmininkas bei Seimo dauguma turėtų paisyti nurodyto reikalavimo. Kita vertus, atsakingo valdymo konstitucinis principas, kaip minėta, įpareigoja ir Respublikos Prezidentą: kiekvienas jo sprendimas nesutikti su Ministro Pirmininko pateikta ministro kandidatūra turi būti aiškiai motyvuotas, grindžiamas tik tokiais argumentais, kurie yra konstituciškai pagrįsti.

Kas įvyktų, jeigu Respublikos Prezidentas, *neturėdamas konstituciškai pagrįstų argumentų*, vis dėlto atsisakytų skirti Ministrui Pirmininku asmenį, kurį palaiko Seimo dauguma, ar atsisakytų tvirtinti tokią Vyriausybės sudėtį, kuri priimtina Seimo daugumai ir paskirtam Ministrui Pirmininkui? Galėtų kilti konstitucinė krizė, nes per Konstitucijoje nustatytą laiką nebūtų sudaryta nauja Vyriausybė. Kita vertus, neatmestina, kad Respublikos Prezidentas galėtų būti Seimo apkaltintas, jog jis, nesant konstituciškai pateisinamų priežasčių, neatlieka jam Konstitucijoje numatytų pareigų

skirti Ministrų Pirmininku asmenį, kurį palaiko Seimo dauguma, ir tvirtinti Seimo daugumai priimtina Vyriausybę. Tai galėtų būti vertinama kaip Respublikos Prezidento trukdymas sudaryti veiksmingą, t. y. turinčią Seimo pasitikėjimą Vyriausybę.

Ar Konstitucija leidžia Ministrui Pirmininkui sudaryti ir pateikti Respublikos Prezidentui tvirtinti ne visą Vyriausybės sudėtį, o, pvz., Vyriausybę be vieno ar kelių ministrų? Ar Respublikos Prezidentas gali patvirtinti tokią, nevisiškai suformuotą Vyriausybę? Ar Respublikos Prezidentas, kuriam Ministras Pirmininkas pateikė tvirtinti visą Vyriausybės sudėtį, gali patvirtinti Vyriausybę be vieno ar kelių ministrų, jeigu kai kurios pateiktų ministrų kandidatūros jam yra nepriimtinos, o laiko rasti naujus kandidatus nelieka?

Konstitucijos 84 straipsnio 4 punkte nustatyta, kad Respublikos Prezidentas *tvirtina* Vyriausybės sudėtį, o 92 straipsnio 3 dalyje nurodoma, jog Ministras Pirmininkas pateikia Seimui Respublikos Prezidento *patvirtintą* Vyriausybę. Nors nurodytuose Konstitucijos straipsniuose nėra žodžių „*visa Vyriausybė*“, reikalavimas sudaryti ir tvirtinti *visą* Vyriausybės sudėtį kyla iš šių Konstitucijos nuostatų, susijusių su Vyriausybės veikla: Vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko ir ministrų (91 str.); ministerijas steigia ir panaikina Seimas Vyriausybės siūlymų (67 str. 8 p.); ministras vadovauja ministerijai (98 str. 1 d.); Vyriausybė rengia ir teikia Seimui savo programą (92 str. 3 d., 67 str. 7 p.); Vyriausybė solidariai atsako Seimui už bendrą Vyriausybės veiklą (96 str.); kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus (101 str. 2 d.); ministrą laikinai pavaduoti gali tik kitas ministras (98 str. 2 d.). Iš šių konstitucinių nuostatų kildintina tokia *bendra konstitucinė taisyklė*: Ministras Pirmininkas privalo sudaryti ir pateikti Respublikos Prezidentui tvirtinti visą Vyriausybės sudėtį (ministrų yra tiek, kiek ministerijų numatyta Vyriausybės įstatyme) ir negali pateikti Vyriausybės, kurioje nebūtų kokio nors ministro; pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas privalo tvirtinti visą Vyriausybės sudėtį ir negali patvirtinti tokios Vyriausybės, kurioje nebūtų kokio nors ministro.

Ši bendra konstitucinė taisyklė turi *išimčių*. Konstitucines išimtis gali lemti objektyvios ir subjektyvios aplinkybės. Antai neatmestina tokia situacija, kai prieš pat pasibaigiant Konstitucijoje numatytam laikotarpiui, per kurį turi būti patvirtinta Vyriausybės sudėtis, paaiškėja iki tol nežinomos svarbios aplinkybės, dėl kurių asmuo apskritai negali būti paskirtas minist-

ru (pvz., paaiškėja, kad asmuo turi kitos valstybės pilietybę, yra bendradarbiavęs su kitų valstybių specialiosiomis tarnybotomis, nuslėpė, kad buvo teistas už padarytą nusikaltimą, suklastojo dokumentus apie įgytą išsilavinimą ir kt.). Tai *objektyvios aplinkybės*. Tokio pobūdžio aplinkybėms priskirtinos ir aplinkybės, kurios nepriklauso nuo žmogaus atliktų veiksmų ar jo valios (antai prieš pat Vyriausybės sudėties patvirtinimą kandidatas į ministrus miršta ar patiria tokius kūno sužalojimus, dėl kurių negalės tinkamai vykdyti ministro pareigų). Akivaizdu, kad tokiais ir kitais panašiais atvejais dėl objektyvių aplinkybių nėra galimybės iš karto patvirtinti visą naujos Vyriausybės sudėtį, nes nelieka laiko rasti naują kandidatą į ministrus, šią kandidatūrą suderinti su Seimo dauguma ir Respublikos Prezidentu. Taigi pati Konstitucija preziuruoja tam tikrus atskirus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių nauja Vyriausybės sudėtis gali būti patvirtinama be vieno ar kelių ministrų. Tačiau ir tokiais atvejais Konstitucija reikalauja, kad Seimo dauguma, Ministras Pirmininkas, Respublikos Prezidentas veiktų taip, kad kuo greičiau būtų sudaryta visa Vyriausybė. Sudėtingesnė padėtis susidarytų, jeigu paskirtasis Ministras Pirmininkas, žinodamas Respublikos Prezidento jam iš anksto pareikštą nuomonę, jog atskiri kandidatai į ministrus yra nepriimtini *dėl konstituciskai pagrįstų priežasčių*, vis dėlto pateiktų Respublikos Prezidentui tokią Vyriausybės sudėtį, kurioje būtų ir tokie kandidatai į ministrus, kurių kandidatūroms Respublikos Prezidentas nepritarė dėl minėtų konstituciskai pagrįstų priežasčių. Manytina, kad tokiais atvejais Respublikos Prezidentas taip pat turėtų teisę patvirtinti ne visos sudėties Vyriausybę ir pareikalauti, kad paskirtasis Ministras Pirmininkas kuo greičiau pateiktų tokio asmens kandidatūrą, kurio paskyrimui ministru nebūtų konstitucinių kliūčių. Dar kitokia situacija galėtų susiklostyti ir kitokios teisinės pasekmės kiltų, jeigu Respublikos Prezidentas nepritarėtų Ministro Pirmininko pateiktoms ministrų kandidatūroms *nesant konstituciskai pagrįsto pagrindo*, o paskirtasis Ministras Pirmininkas nesutiktų su Respublikos Prezidento jam pareikštais reikalavimais pateikti kitą ministro kandidatūrą, ir pateiktų jam tokią Vyriausybės sudėtį, kurioje būtų ir tokie kandidatai į ministrus, kurių kandidatūroms Respublikos Prezidentas nepritarė, nors, kaip minėta, nepritarimui nėra jokio konstituciskai pagrįsto pagrindo. Kitaip tariant, kalbame apie situaciją, kai Respublikos Prezidentas nesutinka su pateiktomis ministrų kandidatūromis tik dėl įvairių asme-

ninių *subjektyvių* priešasčių. Manytina, kad tokia situacija vertintina kitaip negu anksčiau nurodytos: tokiais atvejais Respublikos Prezidentas neturi konstitucinio pagrindo tvirtinti ne visą naujos Vyriausybės sudėtį. Jeigu Respublikos Prezidentas *atsisakytų tvirtinti visą Vyriausybės sudėtį nesant konstituciškai pateisinamų pagrindų*, galėtų kilti klausimas, ar Respublikos Prezidentas tinkamai vykdo jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, ar jis nesulaužo priesaikos, nepažeidžia Konstitucijos.

VIII.I.4. Pritarimas Vyriausybės programai

Kitas Vyriausybės sudarymo etapas – *paskirtasis Ministras Pirmininkas pateikia Seimui svarstyti Vyriausybės programą, o Seimas sprendžia, ar jai pritarti* (Konstitucijos 92 str. 3 d., 67 str. 7 p.). Vyriausybės programa – tai dokumentas, kuriame atsispindi tam tikro laikotarpio valstybės veiklos gairės. Minėta, kad Vyriausybės programa Seimui turi būti pateikta ne vėliau kaip per 15 dienų nuo Ministro Pirmininko paskyrimo. Vyriausybės programos pateikimo ir svarstymo Seime tvarka nustatyta Seimo statute.

Vyriausybės programą Seimo plenariniame posėdyje pateikia Ministras Pirmininkas. Pristatymo metu turi dalyvauti naujai sudarytos Vyriausybės nariai. Po pateikimo Vyriausybės programą svarsto Seimo narių frakcijos ir Seimo komitetai. Komitetai ir frakcijos turi teisę pakviesti Ministrą Pirmininką ar ministrą su jais suderintu laiku atsakyti į klausimus dėl Vyriausybės programos. Seimo komitetai ir frakcijos savo išvadas dėl Vyriausybės programos turi parengti ne vėliau kaip per 10 dienų nuo jos pateikimo (Seimo statuto 195 str.). Seimas savo posėdyje Vyriausybės programą turi apsvarstyti ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jos pateikimo (Seimo statuto 196 str. 1d.). Šiame posėdyje pirmiausia išklausoma Seimo opozicijos lyderio pranešimas, frakcijų, pradedant opozicinėmis, ir komitetų išvados. Paskui rengiama diskusija, kurios pabaigoje suteikiamas žodis Ministrui Pirmininkui, taip pat galimybė jam ir ministrams dar kartą atsakyti į Seimo narių klausimus. Kai Ministras Pirmininkas ir ministrai baigia atsakinėti į Seimo narių klausimus, Seimas turi priimti sprendimą dėl Vyriausybės programos. Sprendimo formuluotės pateikiamos komitetų ir frakcijų išvadose. Jeigu Vyriausybės programai nepritarta arba ji grąžinta Vyriausybei patobulinti, nauja Vyriausybės programos redakcija Seimui

turi būti pateikta per 10 dienų, o jos svarstymo procedūra kartojama iš naujo Seimo statuto nustatyta tvarka (Seimo statuto 197 str.).

Kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria Vyriausybės programai, Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti (Konstitucijos 93 str. 5 d.).

Konstitucijoje taip pat yra nustatytas terminas, per kurį Seimas turi apsispręsti dėl Vyriausybės programos. Šis terminas įtvirtintas Konstitucijos nuostatose, susijusiose su pirmalaikiais Seimo rinkimais: pagal Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies 1 punktą pirmalaikius Seimo rinkimus gali paskelbti ir Respublikos Prezidentas, jeigu *„Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai“*. Reikalavimas priimti sprendimą dėl naujos Vyriausybės programos ne vėliau kaip per 30 dienų nuo jos pateikimo Konstitucijoje nustatytas siekiant kelių tikslų. Vienas iš jų yra toks. Pagal Konstituciją po Seimo rinkimų turi būti sudaryta nauja Vyriausybė, kuri turi turėti Seimo daugumos pasitikėjimą. Gali veikti tik tokia Vyriausybė, kurios programai pritarė Seimas. Minėta, kad po Seimo rinkimų Vyriausybės personalinę sudėtį formuoja Ministras Pirmininkas ir Respublikos Prezidentas, kad Seimas nepriima individualių teisės aktų dėl Vyriausybės personalinės sudėties. Neatmestina, kad gali atsitikti taip, jog Respublikos Prezidentas patvirtins tokia Vyriausybę, kurios sudėtis Seimui bus nepriimtina. Tokiu atveju Seimas galėtų mėginti trukdyti naujai Vyriausybei pradėti veikti, atsisakydamas svarstyti jos programą ar dėl jos ilgą laiką nepriimdamas jokie sprendimo. Kad to neįvyktų ir nauja Vyriausybė galėtų kuo greičiau pradėti veikti, Konstitucijoje numatytas 30 dienų terminas, per kurį Seimas turi priimti sprendimą dėl naujos Vyriausybės programos. Priešingu atveju Respublikos Prezidentas turi teisę skelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Kita vertus, minėtas konstitucinis reikalavimas skirtas tam, kad Seimas negalėtų ilgam laikui pratęsti ankstesnės Vyriausybės veiklos. Kalbame apie tai, kad kol Seimas nepritaria naujos Vyriausybės programai, tol veikia ankstesnė Vyriausybė. Be abejo, po Seimo rinkimų visada tam tikrą laikotarpį veikia ankstesnė Vyriausybė, bet ji veikia tik tol, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Pagal Konstituciją negalima tokia teisinė situacija, kad valstybė liktų be Vyriausybės, kad ji nefunkcionuotų. To-

dėl Konstitucijoje (84 str. 6 p.) numatyta, kad po Seimo rinkimų Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės gražinamus įgaliojimus ir paveda jai eiti pareigas tol, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Tačiau ankstesnės Vyriausybės veikla negali tęstis labai ilgai, priešingu atveju būtų paneigti iš valstybės valdžių padalijimo principo, iš konstitucinio teisinės valstybės principų kylantys imperatyvai, *inter alia*, reikalavimas po Seimo rinkimų sudaryti naują Vyriausybę, kuri galėtų veikti. Vadinasi, Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostata „Seimas priima sprendimą dėl naujos Vyriausybės programos“ aiškintina kaip reiškianti tik Seimo sprendimą *pritariti ar nepritarti* Vyriausybės programai.

Seimas, pritardamas Vyriausybės programai, Vyriausybei suteikia įgaliojimus veikti. Seimas ne tik sutinka, kad Vyriausybė įgyvendintų būtent tokią programą, kuriai jis pritarė, bet ir įsipareigoja prižiūrėti, kad Vyriausybė vykdytų nurodytą programą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pritarimu Vyriausybės programai suteikiant Vyriausybei įgaliojimus veikti yra įtvirtinamas Seimo pasitikėjimo Vyriausybe *in corpore* principas¹⁴¹, kad „Vyriausybės programa – Vyriausybės politinės – teisinės atsakomybės Seimui pagrindas, nes ji solidariai atsako Seimui už savo veiklą“¹⁴².

Konstitucijoje nustatyta, kad pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir įstatymų (93 str.). Priesaikos tekstą nustato Vyriausybės įstatymas¹⁴³. Ministro Pirmininko ir ministrų priesaiką priima Seimo Pirmininkas (Vyriausybės įstatymo 7 str. 3 d.). Po to, kai Ministras Pirmininkas ir ministrai prisiekia, ankstesnė Vyriausybė atsistatydina (Konstitucijos 101 str. 3 d. 4 p.).

Apibendrinant naujos Vyriausybės sudarymo tvarką po Seimo rinkimų ir Seimo įgaliojimus šiame procese, galima konstatuoti, kad ši tvarka yra tokia: 1) tą dieną, kai Seimas susirenka į pirmą posėdį, Vyriausybė gražina Respublikos Prezidentui savo įgaliojimus; 2) Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės gražinamus įgaliojimus ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė; 3) Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 die-

¹⁴¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 36-1094.

¹⁴² Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

¹⁴³ *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 41(1)-1131.

nų nuo Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą; 4) Seimas svarsto, ar pritarti Ministro Pirmininko kandidatūrai; 5) jeigu Seimas pritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, Respublikos Prezidentas skiria asmenį Ministru Pirmininku, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir pateikti jos sudėtį tvirtinti Respublikos Prezidentui; 6) Respublikos Prezidentas tvirtina Ministro Pirmininko sudarytos Vyriausybės sudėtį; 6) Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo teikia Seimui svarstyti Vyriausybės programą; 7) Seimas sprendžia, ar pritarti Vyriausybės programai; 8) jeigu Seimas pritaria Vyriausybės programai – Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti; 9) pradėdami eiti savo pareigas, Ministras Pirmininkas ir ministrai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir įstatymų; 10) po to, kai Ministras Pirmininkas ir ministrai prisiekia, ankstesnė Vyriausybė atsistatydina.

VIII.I.5. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą

Konstitucijoje nustatyta, kad Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui dviem atvejais: 1) po Seimo rinkimų; 2) po Respublikos Prezidento rinkimų (92 str. 4 d.). Kokia yra Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo *išrinkus Respublikos Prezidentą* paskirtis ir esmė? Kokias teises pasekmes sukelia Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą? Ar po Respublikos Prezidento rinkimų įgaliojimus grąžinusi Vyriausybė turi atsistatydinti? Tai svarbiausi klausimai, susiję su šio konstitucinio instituto samprata¹⁴⁴.

Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą samprata atskleista Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime¹⁴⁵. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas tvirtina Vyriausybės sudėtį, Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia ministrus; Konstitucijoje nustatyta, kad Respublikos Prezidento patvirtinta Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos programai. Taigi Vyriausybės sudaryme dalyvauja Respublikos Prezidentas, kuris tvirtina Vyriausybės sudėtį,

¹⁴⁴ Sinkevičius, V. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai. *Jurisprudencija*. 2009, 4(118).

¹⁴⁵ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.

ir Seimas, kuris sprendžia, ar pritarti Vyriausybės programai ir taip suteikti jai įgaliojimus veikti. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „prisiekus naujamam Respublikos Prezidentui, nutrūksta buvusiojo Respublikos Prezidento įgaliojimai, kartu nutrūksta ir Vyriausybės ryšys su valstybės vadovu, kuris taip pat ją formavo“. Būtent tai, kad nutrūksta Respublikos Prezidento – vieno iš Vyriausybę sudariusių subjektų įgaliojimai, – lemia būtinybę Vyriausybei grąžinti įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui. Konstitucinis Teismas nurodė, kad įgaliojimų grąžinimu „neabejotinai išreiškiama pagarba valstybės vadovo institucijai, pripažįstamas Respublikos Prezidento ir Vyriausybės santykių reikšmingumas“.

Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Respublikos Prezidento įgaliojimų pasibaigimas Vyriausybei nesukelia tokių teisinių pasekmių, kurias jai sukelia Seimo įgaliojimų pasibaigimas. Po Seimo rinkimų Vyriausybė privalo ne tik grąžinti savo įgaliojimus, bet ir atsistatydinti (Konstitucijos 101 str. 3 d. 4 p.). Taigi šiuo atveju įgaliojimų grąžinimas yra pirmas žingsnis į privalomą, Konstitucijoje įsakmiai nurodytą Vyriausybės atsistatydinimą. Po Seimo rinkimų nebelineka subjekto, iš kurio Vyriausybė gavo pasitikėjimą ir įgaliojimus veikti, todėl ji ir privalo atsistatydinti. *Po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė taip pat grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui, tačiau, Konstitucinio Teismo nuomone, „Konstitucijos normose nenumatyta, kad tuomet Vyriausybė privalo atsistatydinti. Taip yra dėl to, kad pasikeitus valstybės vadovui toliau išlieka Seimo pasitikėjimas Vyriausybe.“* Kartu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įgaliojimų grąžinimo procedūra yra ne tik tarpinstitucinio mandagumo išraiška – ji suteikia galimybę Respublikos Prezidentui patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe.

Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime suformavo tokią Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo išrinkus Respublikos Prezidentą oficialią konstitucinę doktriną: 1) Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui tą dieną, kai jis prisiekia ir pradeda eiti pareigas; 2) ne vėliau kaip per 15 dienų nuo Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo Respublikos Prezidentas teikia Seimui svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą; 3) Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, tai reikštų, kad Vyriausybė yra iš

naujo gavusi įgaliojimus veikti; 4) jei Seimas nepritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, tai reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti; tai būtų konstitucinis pagrindas pradėti naujos Vyriausybės sudarymo procedūrą.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad Seimo įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe – po to, kai yra išrinktas Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė jam grąžina savo įgaliojimus – gali pasireikšti *dvejopai*. Seimo įgaliojimus pirmiausia lemia tai, ar Seimas pritaria Respublikos Prezidento pateiktai svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai. Minėta, kad Respublikos Prezidentas turi teikti Seimui svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą, ir jeigu Seimas pritaria Respublikos Prezidento pateiktai svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai, o Respublikos Prezidentas paskiria Ministrą Pirmininką, patvirtina Vyriausybės sudėtį ir joje nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, pripažįstama, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti. Taigi esant visoms nurodytoms sąlygoms Ministras Pirmininkas neturi Seimui teikti svarstyti Vyriausybės programos, Seimas neturi teisės spęsti, ar jai pritarti, Ministras Pirmininkas ir ministrai neturi prisiekti – esant visoms nurodytoms sąlygoms Vyriausybė laikoma iš naujo gavusi Seimo įgaliojimus veikti, jeigu Respublikos Prezidento patvirtintoje Vyriausybėje nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų.

Kitokios pasekmės kyla, jeigu Seimas *nepritaria* Respublikos Prezidento pateiktai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai – tokiu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti. Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 7 punktą Respublikos Prezidentas „priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė“. Vyriausybei atsistatydinus pradėdama formuoti nauja Vyriausybė; tai atliekama tokia pačia tvarka, kokia nustatyta Vyriausybės sudarymui po Seimo rinkimų.

Taigi *Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas* ir *Vyriausybės atsistatydinimas* yra du skirtingi teisiniai institutai, susiję su skirtingomis teisinėmis situacijomis; Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas ir Vyriausybės atsistatydinimas sukelia nevienodus teisinius padarinius.

Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 101 straipsnio trečiojoje dalyje. Joje nustatyta, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti

šiais atvejais: 1) kai Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai; 2) kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma slaptu balsavimu pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ar Ministru Pirmininku; 3) kai Ministras Pirmininkas atsistatydina ar miršta; 4) po Seimo rinkimų, kai sudaroma nauja Vyriausybė. Be to, atsistatydinti turi ir Vyriausybė, kuri, pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų, iš naujo negauna Seimo įgaliojimų (Konstitucijos 101 str. 2 d.). Šis Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų sąrašas yra baigtinis, jis negali būti aiškinamas plečiamai, negali būti keičiamas ir papildomas įstatymais ar kitais teisės aktais.

Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Seimo rinkimų yra tik vienas iš veiksmų, kuriuos Vyriausybė privalo atlikti prieš atsistatydinimą – minėta, kad Vyriausybė privalo grąžinti savo įgaliojimus Respublikos Prezidentui po Seimo rinkimų, nes nutrūksta Seimo, iš kurio Vyriausybė buvo gavusi įgaliojimus veikti, įgaliojimai. Ši, įgaliojimus grąžinusi Vyriausybė, turės atsistatydinti, kai bus sudaryta nauja Vyriausybė. Taigi Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Seimo rinkimų yra pirmas žingsnis į Vyriausybės atsistatydinimą. Ankstesnė Vyriausybė turi atsistatydinti, kai yra sudaryta nauja Vyriausybė. Vyriausybės atsistatydinimas reiškia jos veiklos pasibaigimą.

Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas po Respublikos Prezidento rinkimų sukelia kitokius konstitucinius padarinius: po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė neturi atsistatydinti, jos veikla nenutrūksta. Minėta, kad Vyriausybė, kuri grąžina įgaliojimus po Respublikos Prezidento rinkimų, turi atsistatydinti tik tuo atveju, jeigu Seimas nepritaria Respublikos Prezidento pateiktai įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrai. Vyriausybei atsistatydinus pradėdama formuoti nauja Vyriausybė¹⁴⁶.

VIII.I.6. Įgaliojimų veikti Vyriausybei suteikimas iš naujo

Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus; priešingu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti“. Atskleidžiant šios konstitucinės nuostatos turinį, ją būtina susieti su Konstitucijos 92 straipsnio 5 dalimi,

¹⁴⁶ Plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 256–282.

kurioje nustatyta, kad „Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma pritaria jos programai“. Seimo pritarimas Vyriausybės programai reiškia, kad Vyriausybei yra suteikiami įgaliojimai įgyvendinti jos programines nuostatas. Pritarimu Vyriausybės programai suteikiant Vyriausybei įgaliojimus veikti yra *įtvirtinamas Seimo pasitikėjimo* Vyriausybe *in corpore* principas. Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarime konstatuota, kad „Vyriausybės *in corpore* ir Seimo santykių aspektu yra svarbu ne atskirų ministrų pasikeitimas Vyriausybėje (kai tos Vyriausybės narys paskiriamas vadovauti kitai ministerijai ir pan.), bet tai, ar dėl tokių pasikeitimų Vyriausybėje neatsiranda daugiau kaip pusė naujų ministrų“¹⁴⁷. Konstitucinis Teismas nurodė, kad „*Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalies nuostatą dėl ministrų pasikeitimo reikėtų suprasti taip, kad į atleisto ar naujai įsteigtos ministerijos vadovo vietą skiriamas asmuo, kuris nėra tos Vyriausybės narys*“. Jeigu Vyriausybėje pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, tuomet, kaip rašoma Konstitucinio Teismo nutarime, „Seimas turi konstitucinį pagrindą patikrinti, ar tebevykdoma Vyriausybės programa, kuriai Seimas anksčiau buvo pritaręs“. Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas yra viena iš Vyriausybės parlamentinės priežiūros formų. Jeigu pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų Vyriausybė iš naujo negauna Seimo įgaliojimų, ji, kaip minėta, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį turi atsistatydinti.

Kada gali būti taikoma Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalies norma „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus. Priešingu atveju Vyriausybė turi atsistatydinti“? Šios normos hipotezė yra tokia: „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų“. Dispozicija – „Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus, priešingu atveju ji turi atsistatydinti“. Taigi pačioje teisės normoje *expressis verbis* nustatyta, kad *šią normą galima taikyti tik tuomet, kai yra joje įtvirtinta sąlyga: „kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų“*. Jeigu šios sąlygos nėra – normoje įtvirtinta taisyklė „Vyriausybė turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus, priešingu atveju ji turi atsistatydinti“ negali būti taikoma. Vadinasi, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį Vyriausybė gali iš naujo gauti Seimo įgaliojimus tik tuo atveju, jeigu joje *pasikeitė* daugiau kaip pusė ministrų. Jeigu Vyriausybėje

¹⁴⁷ Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 36-1094.

nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, yra kitokia, skirtinga teisinė situacija – *jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo institutas apskritai negali būti taikomas, Vyriausybė neturi ir negali iš naujo gauti Seimo įgaliojimų pagal Konstitucijos 101 straipsnio 2 dalį.*

Seimo statute nustatyta, kad kai paskiriamas naujas ministras, viršijantis pusę visų ministrų skaičiaus, Ministras Pirmininkas turi pristatyti naujai paskirtą ministrą Seimui (198 str. 2 d.). Tai turi būti padaryta ne vėliau kaip per savaitę. Kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, Vyriausybė gali iš naujo gauti Seimo įgaliojimus dviem būdais. Vyriausybės įgaliojimų iš naujo gavimo būdą lemia tai, ar kartu su ministro pasikeitimu Vyriausybė koreguoja savo programą.

Jeigu *Vyriausybės programa nėra koreguojama*, pristačius naują ministrą Seimo nariai gali užduoti klausimų Ministrui Pirmininkui ir naujai paskirtam ministrui, o paskui iš karto rengiama diskusija, po kurios Seimas gali balsuoti dėl įgaliojimų Vyriausybei suteikimo arba nutarti perduoti klausimą svarstyti komitetams ir frakcijoms. Jeigu Seimas nutaria perduoti klausimą svarstyti komitetams ir frakcijoms, – po to, kai jos apsvarsto klausimą ir pateikia savo išvadas, Seime vėl rengiama diskusija ir balsuojama dėl įgaliojimų suteikimo Vyriausybei (168 str.).

Jeigu paskyrus naują ministrą *Vyriausybė koreguoja savo programą*, svarstymas vyksta tokia pačia tvarka, kaip ir Seimui sprendžiant, ar pritarti naujai sudarytos Vyriausybės programai (168 str. 4 d.).

Seimo nutarimas suteikti iš naujo Vyriausybei įgaliojimus veikti priimamas paprasta Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma.

VIII.II. Seimo įgaliojimai prižiūrint Vyriausybės veiklą

VIII.II.1. Parlamentinės kontrolės samprata

Seimas yra Tautos atstovybė, per kurią Tauta įgyvendina jai priklausanti suverenią galią. Parlamentinė kontrolė yra viena iš Seimo vykdomų funkcijų. Teisės mokslinėje literatūroje pateikiama nemažai įvairių parlamentinės kontrolės apibrėžimų¹⁴⁸. Nors jų yra įvairių, daugumoje nurodo-

¹⁴⁸ Kalinauskas, G. *Parlamentinė kontrolė* (1 dalis, Teorija). Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2010, p. 56–64.

ma, kad parlamentinės kontrolės esmė – parlamento teisė gauti informaciją apie įvairių valstybės, savivaldybių ir kitų institucijų bei jų pareigūnų veiklą ir prireikus pateikti jiems atitinkamus siūlymus, taikyti Konstitucijoje nustatytas sankcijas. Parlamentine kontrole siekiama užtikrinti, kad Vyriausybė, kitos vykdomosios valdžios institucijos, jų pareigūnai tinkamai vykdytų savo įgaliojimus, nepažeistų įstatymų ir kitų teisės aktų.

Parlamentinę kontrolę reglamentuoja Konstitucijos normos, taip pat Seimo statuto ir atitinkamų įstatymų normos. Teisės normos, reglamentuojančios parlamentinę kontrolę, yra susijusios pagal reguliavimo dalyką, jos sudaro tam tikrą visumą, todėl *parlamentinė kontrolė yra teisės institutas*. Tai ir *konstitucinės* teisės institutas, ir *ordinarinės* teisės institutas. *Parlamentinės kontrolės institutą* galima apibūdinti kaip visumą Konstitucijoje, Seimo statute ir atitinkamuose įstatymuose įtvirtintų teisės normų, nustatančių Seimo, Seimo narių grupių, atskirų Seimo narių, Seimo struktūrinių padalinių įgaliojimus naudojantis Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose nustatytomis kontrolės formomis gauti informaciją apie Vyriausybės, kitų valstybės, savivaldybių ir kitų institucijų bei jų pareigūnų veiklą, pateikti tos veiklos vertinimą, teikti jiems atitinkamas rekomendacijas, ir prireikus taikyti numatytas poveikio priemones.

Pagal Konstituciją *parlamentinę kontrolę gali vykdyti tik pats parlamentas, taip pat jo struktūriniai padaliniai*. Kai kurias parlamentinės kontrolės formas gali naudoti Seimo narių grupės, taip pat atskiri Seimo nariai. Jokie kiti subjektai negali vykdyti parlamentinės kontrolės. Valstybės institucijos, kurioms įstatymais nustatyti atitinkami įgaliojimai vykdyti tam tikras kontrolės (priežiūros) funkcijas, nevykdo parlamentinės kontrolės. Nurodytos valstybės institucijos, vykdydamos joms priskirtus įgaliojimus, veikia ne parlamento ar jo struktūrinių padalinių, o savo vardu. Net ir tais atvejais, kai nurodytos valstybės institucijos tikrina (kontroliuoja *ad hoc*) atitinkamų kitų institucijų bei jų pareigūnų veiklą Seimo ar jo struktūrinių padalinių prašymu, tos valstybės institucijos taip pat veikia tik savo, o ne Seimo ar jo struktūrinio padalinio vardu, taigi ir tokiais atvejais nurodytos valstybės institucijos nevykdo parlamentinės kontrolės. Kitoks aiškinimas būtų nesuderinamas su konstituciniu valdžių padalijimo principu, kurio vienas iš elementų, kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, yra toks: „Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institu-

cijos įgaliojimus, nė viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.“ Pagal Konstituciją įgaliojimus vykdyti parlamentinę kontrolę (atitinkamomis formomis) turi Seimas, taip pat Seimo narių grupės ir Seimo nariai. Iš Konstitucijos kyla ir Seimo struktūrinių padalinių teisė vykdyti parlamentinę kontrolę. Konstitucija nenumato, kad parlamentinę kontrolę galėtų vykdyti kokia nors kita valstybės institucija ar pareigūnas. Konstitucinis valdžių padalijimo principas šiuo atveju reiškia tai, jog Seimas negali jam Konstitucijoje numatytų įgaliojimų vykdyti parlamentinę kontrolę perduoti kokiais nors kitai valstybės institucijai, o kita valstybės institucija negali tokių įgaliojimų perimti¹⁴⁹.

Parlamentinės kontrolės *objektais* gali būti įvairios valstybės, savivaldybių ir kitos viešąją valdžią įgyvendinančios institucijos, jų pareigūnai. Įstatymuose, kituose teisės aktuose neįmanoma nustatyti kokio nors išsamaus (baigtinio) institucijų bei jų pareigūnų sąrašo, kurių atžvilgiu gali būti vykdoma parlamentinė kontrolė. Nustatyti tokį sąrašą nėra jokio reikalo, nes kad ir koks platus jis būtų, vis tiek neapims visų institucijų bei jų pareigūnų, kurių atžvilgiu gali būti vykdoma parlamentinė kontrolė. Teisės mokslinėje lite-

¹⁴⁹ Pabrėžtina, kad parlamentinės kontrolės nevykdo nei Seimo kontrolieriai, nei Valstybės kontrolierius, nei Prokuratūra ar kitos valstybės institucijos. Visos jos veikia pagal joms nustatytus įgaliojimus ir tik savo vardu. Nepritartina teisinėje literatūroje kartais pateikiamai nuomonei, esą Seimo kontrolieriai ar kitos valstybės institucijos, vykdydamos savo nuolatinę veiklą ir įgyvendindamos joms įstatymais numatytus įgaliojimus, *padeda* Seimui vykdyti parlamentinę kontrolę (Žr., pvz., Deviatnikovaitė, I.; Kalašnykas, R. Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2007, 2(92)). Pagal Konstituciją parlamentinė kontrolė yra viena iš Seimo vykdomų funkcijų, taigi ją gali vykdyti tik Seimas, jo struktūriniai padaliniai. Parlamentinė kontrolė vykdoma Konstitucijoje, Seimo statute, atitinkamuose įstatymuose nustatytais formomis. Konstitucija draudžia Seimui atsisakyti šios jam priskirtos funkcijos arba perduoti ją vykdyti kitoms valstybės institucijoms, o kitos valstybės institucijos negali iš Seimo perimti šios funkcijos vykdymo. Konstitucija nenumato, kad vykdant parlamentinę kontrolę dalyvautų kokios nors kitos valstybės institucijos ar jų pareigūnai. Be abejo, vykdydamas parlamentinę kontrolę Seimas gali pasirinkti įvairius būdus, kaip surinkti atitinkamą informaciją apie tiriamos institucijos bei jų pareigūnų veiklą, taip pat ir tokį, kai tam tikrą informaciją surinkti, atitinkamus patikrinimus atlikti paprašoma kitų valstybės institucijų, bet tai nereiškia, kad tos kitos valstybės institucijos dalyvauja vykdant parlamentinę kontrolę. Nurodytos valstybės institucijos, vykdydamos savo nuolatinę veiklą ir įgyvendindamos joms įstatymais numatytus įgaliojimus, *ne padeda* Seimui vykdyti parlamentinę kontrolę, o tiesiog vykdo joms, kaip valstybės institucijoms, nustatytus įgaliojimus.

ratūroje nurodoma, kad „parlamentinės kontrolės objektu gali būti bet kas, ko neriboja konstitucija, priešingu atveju, atsiradus kitiems apribojimams tautos atstovams vykdyti kontrolę, atsirastų sritis, kurios nekontroliuotų parlamentas, o be parlamento konstituciniu požiūriu jokia kita institucija to daryti negalėtų“¹⁵⁰. Pagrindinis parlamentinės kontrolės objektas yra Vyriausybės, ministerijų, kitų įstatymais įsteigtų valstybės institucijų veikla, t. y. vykdomosios valdžios veikla. Parlamentinės kontrolės instituto turinį lemia Lietuvos valstybės valdymo forma (ji, kaip minėta, yra parlamentinė respublika, turinti kai kurių pusiau prezidentinės respublikos bruožų), Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas, taip pat Konstitucijoje nustatytas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, pagal kurį gali veikti tik tokia Vyriausybė, kuri turi Seimo pasitikėjimą.

Vykdomąją valdžią įgyvendina ne tik Vyriausybė, bet ir ministerijos, kurias Vyriausybės siūlymu steigia Seimas (67 str. 8 p.). Konstitucijoje įtvirtinta, kad Seimas gali steigti įstatymo numatytas valstybės institucijas, skirti ir atleisti jų vadovus (67 str. 5 d., 61 str. 1 d.). Konstitucija numato ir tokią valstybės institucijų rūšį kaip Vyriausybės įstaigos (94 str. 4 p.). Konstitucijoje yra ir kitų teisės normų, reguliuojančių Seimo ir Vyriausybės santykius.

Iš šių ir kitų Konstitucijos nuostatų, iš Seimo prigimties ir jo paskirties kyla Seimo įgaliojimai vykdyti *vykdomosios valdžios institucijų*¹⁵¹, *kitų valstybės, savivaldybių institucijų, jų įmonių, įstaigų organizacijų parlamentinę kontrolę*.

VIII.II.2. Nepasitikėjimas Ministru Pirmininku, ministru

Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pareikšti interpeliaciją Minist-

¹⁵⁰ Kalinauskas, G. *Parlamentinė kontrolė* (1 dalis, Teorija). Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2010, p. 65.

¹⁵¹ Pagal Konstituciją valstybės vykdomoji valdžia yra *dualistinė* – ją sudaro ne tik Vyriausybė, bet ir Respublikos Prezidentas, kuris, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, yra vykdomosios valdžios dalis. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus vykdyti tik Vyriausybės ir kitų vykdomosios valdžios institucijų veiklos parlamentinę kontrolę, bet *neturi įgaliojimų vykdyti Respublikos Prezidento veiklos parlamentinės kontrolės*.

rui Pirmininkui ar ministrui, o pagal šio straipsnio 3 dalį Seimas, apsva-
ręs Ministro Pirmininko ar ministro atsakymą į interpeliaciją, gali nutarti,
jog atsakymas esąs nepatenkinamas, ir pusės visų Seimo narių dauguma
pareikšti *nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ar ministru*.

Teisės normos, nustatančios Seimo teisę pareikšti nepasitikėjimą Mi-
nistrų Pirmininku, yra įtvirtintos ir Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies
2 punkte, pagal kurią Vyriausybė privalo atsistatydinti, kai Seimas visų Sei-
mo narių balsų dauguma slaptu balsavimu pareiškia *nepasitikėjimą Vy-
riausybe ar Ministru Pirmininku*.

Nepasitikėjimas Ministru Pirmininku ar ministru pareiškiamas patei-
kiant interpeliaciją. Sąvoka „interpeliacija“ reiškia „deputato paklausimą
valdymo organui ar jo nariui dėl kurio nors fakto ar reikalo“¹⁵². Kitaip ta-
riant, prašoma paaiškinti tam tikrus dalykus, pasiaiškinti dėl priimtų spren-
dimų, dėl savo veiklos. Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 61 straipsnio
2 dalį teisę inicijuoti nepasitikėjimo procedūrą Ministru Pirmininku ar
ministru turi tik Seimo nariai (ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė).
Jokiems kitiems subjektams tokia teisė Konstitucijoje nėra numatyta.

Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkte įtvirtintos teisės nor-
mos, numatančios Seimo teisę pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmi-
ninku, nekonkuruoja su Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalies normomis,
numatančiomis interpeliacijos Ministrui Pirmininkui pateikimą ir nepa-
sitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimą. Šios teisės normos yra sude-
rintos tarpusavyje, tarp jų nėra prieštaravimo. Konstitucijos 61 straipsnio
2 dalies normos nustato, *kokiu būdu yra inicijuojama* (pradedama) Seimo
nepasitikėjimo Ministru Pirmininku ar ministru pareiškimo procedūra
(tai daroma Seimo narių grupei pateikiant interpeliaciją Ministrui Pirmi-
ninkui ar ministrui), taip pat įtvirtina, *kokiu būdu yra pareiškiamas nepa-
sitikėjimas* Ministru Pirmininku ar ministru, o Konstitucijos 101 straipsnio
3 dalies 2 punkto normos nustato, kad Seimo pareikštas nepasitikėjimas
Ministru Pirmininku yra *Vyriausybės atsistatydinimo pagrindas*. Kons-
titucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktą neturėtų būti aiškinamas kaip
nustatantis naują, kitokį nepasitikėjimo Ministru Pirmininku pareiškimo
būdą negu tas, kuris nustatytas Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje – pagal

¹⁵² *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 215.

Konstituciją nepasitikėjimas Ministru Pirmininku ar ministru gali būti pareiškiamas tik pateikiant interpeliaciją.

Konstitucijos 61 straipsnio 2 dalyje yra nustatyti tokie *interpeliacijos svarstymo etapai*: Ministras Pirmininkas ar ministras, kuriems yra pateikta interpeliacija, turi teisę į ją atsakyti Seime; Seimas turi apsvarstyti Ministro Pirmininko ar ministro pateiktus atsakymus; paskui Seimas sprendžia, ar atsakymas yra patenkinamas, ar nepatenkinamas.

Interpeliacijos Ministrui Pirmininkui ar ministrui pateikimo ir jos svarstymo tvarka detalizuojama *Seimo statute*. Jame nurodoma, kad sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui, reikalaujama *paaiškinti šių pareigūnų priimtų sprendimų motyvus*. Interpeliacija įteikiama Seimo Pirmininkui, kuris nedelsdamas ją užregistruoja ir perduoda Ministrui Pirmininkui ar ministrui ir Seimo nariams. Kai interpeliacija įteikiama Seimo Pirmininkui, nė vienas Seimo nario parašas negali būti atšauktas. Seimo statute taip pat nustatyta, jog Seimo nariai negali vienos sesijos metu pakartotinai pateikti interpeliacijos tam pačiam Vyriausybės nariui (219 str.). Gavęs interpeliaciją, Ministras Pirmininkas ar ministras privalo ne vėliau kaip per dvi savaites perduoti Seimo Pirmininkui raštišką atsakymą, su kuriuo supažindinami Seimo nariai. Gavęs atsakymą į interpeliaciją, Seimas sesijos metu turi jį apsvarstyti savo posėdyje (220 str.). *Interpeliacija Seimo posėdyje nagrinėjama šia tvarka*: 1) interpeliacijos pateikėjų atstovo kalba; 2) interpeliaciją gavusio pareigūno atsakymas; 3) interpeliaciją gavusio pareigūno atsakymai į Seimo narių klausimus; 3) diskusija, kurioje žodis paprastai suteikiamas paeiliui pritariantiems ir nepritariantiems atsakymui į interpeliaciją Seimo nariams; 4) baigiamasis interpeliaciją gavusio pareigūno žodis; 5) interpeliacijos pateikėjų atstovo baigiamasis žodis (221 str.). Paskui Seimas sudaro redakcinę komisiją, kuri turi parengti Seimo nutarimo projektą dėl interpeliacijos. Komisija sudaroma laikantis proporcingo atstovavimo frakcijoms principo, tačiau visais atvejais ne mažiau kaip 1/3 komisijos narių turi sudaryti interpeliacijos pateikėjai. Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte turi būti pareikštas Seimo pritarimas arba nepritarimas Ministro Pirmininko ar ministro atsakymui (222 str. 2 d.). Jeigu Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs *nepatenkinamas ir pareikštas juo nepasitikėjimas*, tai toks nutarimo projektas

gali būti priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Jeigu Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs *patenkinamas*, tai toks nutarimo projektas gali būti priimtas atviru balsavimu paprasta Seimo posėdyje dalyvaujančių visų Seimo narių balsų dauguma. Jeigu Seimas priima nutarimą, kuriuo Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs *nepatenkinamas ir pareikštas juo nepasitikėjimas*, Ministras Pirmininkas ar ministras, kuriam pareikštas nepasitikėjimas, privalo atsistatydinti (222 str. 4 d.). Kai Ministras Pirmininkas atsistatydina, privalo atsistatydinti visa Vyriausybė (222 str. 5 d.).

VIII.II.3. Nepasitikėjimas Vyriausybė

Konstitucijoje numatytas Seimo *nepasitikėjimas Vyriausybė*. Pagal Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies 3 punktą pirmalaikius Seimo rinkimus Vyriausybės siūlymu gali paskelbti Respublikos Prezidentas, jeigu Seimas pareiškia *tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybė*. Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punkte numatyta, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia *nepasitikėjimą Vyriausybė*. Nors nurodytuose Konstitucijos straipsniuose vartojama skirtinga terminija, – 58 straipsnyje rašoma apie „tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybė“, o 101 straipsnyje – apie „nepasitikėjimą Vyriausybė“, – šių straipsnių nuostatos įtvirtina tą patį teisinį institutą, t. y. *nepasitikėjimo Vyriausybė institutą*.

Konstitucijoje *ekspresis verbis* nėra nustatyta, koks subjektas ir kokiū būdu gali pareikšti tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybė, taip pat nėra numatyta tokio nepasitikėjimo svarstymo tvarka. Konstitucijoje nurodyta tik balsų dauguma, kuria Seimas gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybė (tai daroma visų Seimo narių balsų dauguma) ir balsavimo būdas (balsavimas turi būti slaptas). Tačiau iš Konstitucijos išplaukia tai, kad nepasitikėjimo Vyriausybė pareiškimo *iniciatyva gali kilti tik Seime*, kad tokį nepasitikėjimą gali pareikšti tik Seimo nariai. Jokios kitos valstybės valdžios institucijos ar jų pareigūnai pagal Konstituciją negali pareikšti nepasitikėjimo Vyriausybė, kuris sukeltų Seimo pareigą svarstyti tokį nepasitikėjimo pareiškimą.

Nepasitikėjimo Vyriausybė pareiškimo tvarka ir jo svarstymo Seime tvarka nustatyta *Seimo statute* (223 str.). Nepasitikėjimą Vyriausybė gali pa-

reikšti ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė. Ji tai daro pateikdama Seimo nutarimo projektą, kuriame reiškiamas tiesioginis nepasitikėjimas Vyriausybe. Nutarimo projektas turi būti motyvuotas. Tiesioginis nepasitikėjimas Vyriausybe gali būti pareikštas tik Seimo sesijos metu. Seimo nutarimo projektas nagrinėjamas tokia pačia tvarka, kaip nagrinėjama interpeliacija Ministrui Pirmininkui, tačiau redakcinė komisija nesudaroma. Nepasitikėjimo Vyriausybe klausimo nagrinėjimo Seimo posėdyje metu Seimo nariai gali užduoti klausimų Ministrui Pirmininkui ir ministrams. Paskui vyksta Seimo nutarimo projekto svarstymas, po kurio balsuojama dėl nepasitikėjimo Vyriausybe. Seimo nutarimas dėl tiesioginio nepasitikėjimo Vyriausybe gali būti priimtas slapto balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma.

VIII.II.4. Paklausimas Ministrui Pirmininkui, ministrui

Seimo statute numatyta, kad Seimo narys gali pateikti *rašytinius klausimus* Ministrui Pirmininkui, ministrams, valstybės institucijų vadovams ir nurodyti, jog atsakymus į klausimus norėtų gauti raštu (212 str.). Seimo statute taip pat numatyta Seimo nario teisė pateikti *paklausimą*. Seimo nario rašytinis klausimas ir Seimo nario paklausimas nėra tas pats, tai *skirtingi* teisiniai institutai.

Seimo nario paklausimas gali būti pateiktas tik po to, kai Seimo narys tam tikru klausimu kreipėsi į valstybės institucijas, tačiau, jo nuomone, klausimas nebuvo tinkamai išnagrinėtas arba buvo išspręstas neigiamai. Tokiu atveju Seimo narys gali kreiptis su paklausimu į Vyriausybės narį ar kitą valstybės institucijos vadovą, kurį skiria Seimas ar kurio paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, išskyrus teismus, reikalaudami pateikti informaciją apie jo veiklą bei priimtus sprendimus (213 str.). Rašytinius klausimus ir paklausimus užregistruoja Seimo posėdžių sekretoriatas ir persiunčia atitinkamam pareigūnui. Seimo Pirmininkas Seimo posėdžio metu informuoja Seimą apie iki posėdžio įregistruotus naujus Seimo narių rašytinius klausimus ir paklausimus, taip pat apie gautus atsakymus raštu. Pareigūnai, į kuriuos buvo kreiptasi su rašytiniu klausimu ar paklausimu, turi į juos atsakyti ne vėliau kaip per 10 dienų nuo gavimo.

Paklausimai nagrinėjami Seimo posėdyje (216 str.). Sudarant Seimo posėdžių savaitės darbotvarkę, nustatoma, kurie valstybės institucijų va-

dovai tą savaitę atsakys į Seimo narių paklausimus. Seimo statute nustatyta tokia paklausimo nagrinėjimo Seimo posėdyje tvarka: 1) paklausimo teikėjo kalba; 2) pareigūno, kuriam pateiktas paklausimas, atsakymas; 3) diskusija, jeigu jos reikalauja kuris nors komitetas, frakcija. Seimo statute nustatyta, kad jeigu paklausimo teikėjų nepatenkina atsakymas į paklausimą, jie gali pateikti Seimui svarstyti rezoliucijos, kurioje Seimas įvertina atsakymą, projektą. Nei Seimo statute, nei kitame teisės akte nėra nustatyta, kokias teises pasekmes valstybės pareigūnui sukelia Seimo rezoliucija, kurioje pareigūno atsakymas į paklausimą yra įvertintas neigiamai.

VIII.II.5. Kiti Vyriausybės veiklos priežiūros būdai

Vyriausybės narių atsakymai į klausimus Seimo posėdyje. Seimo statute numatyta vadinamoji „Vyriausybės valanda“, kurios esmė tokia: Vyriausybės nariai (Ministras Pirmininkas ir ministrai) Seime kartą per savaitę 60 minučių atsakinėja į Seimo narių klausimus. Pagal Seimo statutą tai daroma ketvirtadieniais, Seimo vakarinio plenarinio posėdžio pradžioje (208 str. 1 d.). Vyriausybės valandos metu Seimo nariai gali užduoti Vyriausybės nariams įvairių klausimų, tačiau *klausimai turi būti aktualūs ir visuomeninės svarbos*. Seimo narys gali iš anksto įspėti Vyriausybės narį, kokį klausimą jis ruošiasi užduoti. Jeigu klausimas yra neaktualus ir neturi visuomeninės reikšmės, Seimo posėdžio pirmininkas gali leisti neatsakyti į tokį klausimą. Klausimų ir atsakymų į juos procedūra yra trumpa ir sparti, nes pagal Seimo statutą klausimui užduoti skiriama 1 minutė, o atsakymui – 2 minutės (208 str. 12 p.).

Seimo statute numatyta, kad ne mažiau kaip dešimt Seimo narių gali prieš Seimo posėdį įteikti Posėdžių sekretoriatui raštišką klausimą Vyriausybės nariui *dėl ypač svarbios problemos* su reikalavimu, kad į jį būtų atsakyta to paties Seimo posėdžio metu. Vyriausybės narys privalo į klausimą atsakyti to paties Seimo posėdžio metu, o jeigu klausimas sudėtingas, – Vyriausybės narys gali atsakyti į pateiktą klausimą kitame Seimo posėdyje.

Seimo statute taip pat numatytas vadinamasis „Vyriausybės pusvalandis“ – laikas, kai į Seimo narių *iš anksto raštu pateiktus klausimus* turi atsakyti atskiri Vyriausybės nariai, valstybės kontrolierius, kiti valstybės institucijų vadovai, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalin-

gas Seimo pritarimas, taip pat kiti valstybės institucijų vadovai, išskyrus teisėjus (209 str. 1 d.). Pagal Seimo statutą „Vyriausybės pusvalandis“ renjami antradieniais. Nurodytiems pareigūnams klausimai raštu pateikiami ne vėliau kaip prieš dvi dienas iki Seimo posėdžio. Kurie Vyriausybės nariai ar valstybės institucijų vadovai turi atsakyti į jiems raštu pateiktus klausimus, nustato Seimo seniūnų sueiga, paprastai atsižvelgdama į pateiktų raštu klausimų skaičių.

Vyriausybės narių ir valstybės institucijų vadovų ataskaitos. Konstitucijos 101 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Seimo reikalavimu *Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą.* Konstitucijoje nėra nustatyta, kokia tvarka vyksta nurodytas atsiskaitymas. Tai lakoniškai reglamentuota Seimo statute. Pagal Seimo statutą Seimo reikalavimu Seime turi atsiskaityti ne tik Vyriausybė arba atskiri ministrai, bet ir kitų valstybės institucijų vadovai, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, išskyrus teismus (206 str. 2 d.). Sudarant Seimo posėdžių darbotvarkę, numatoma, kurie valstybės institucijų vadovai atsiskaitys Seime už savo veiklą, atsakys į Seimo narių klausimus ar paklausimus. Pakviestieji atsako į Seimo narių klausimus, pateikia kitą informaciją apie savo ir jiems pavaldžių institucijų veiklą.

Valstybės institucijos veiklos metinės ataskaitos. Pagal Seimo statutą valstybės institucijų vadovai, kuriuos skiria Seimas arba kurių paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, kartą per metus (paprastai iki kovo 1 d.) pateikia *metinę institucijos veiklos ataskaitą* (206 str.). Gavęs tokią ataskaitą, Seimo Pirmininkas informuoja apie tai Seimą ir Seimas sprendžia, kuriam komitetui pavesti nagrinėti pateiktą ataskaitą. Išnagrinėjęs ataskaitą, komitetas parengia išvadą ir nutarimo projektą, kurie Seimo posėdyje svarstomi kartu su valstybės institucijos vadovo ataskaita. Seimas priima nutarimą dėl institucijos vadovo ataskaitos ir institucijos veiklos.

Vyriausybės veiklos metinė ataskaita. Seimo statute numatyta, kad kiekvienais metais (iki kovo 31 d.) *Vyriausybė privalo Seimui pateikti savo metinę veiklos ataskaitą*, kurioje taip pat turi būti aptarti ir artimiausio laikotarpio Vyriausybės veiklos prioritetai. Vyriausybės veiklos ataskaitą pateikia Ministras Pirmininkas, kuris pateikimo metu atsako į Seimo narių klausimus. Vyriausybės ataskaitos pateikimo metu Seimo posėdyje dalyvauja ir visi ministrai, kurie Seimo narių pageidavimu taip pat atsako

į klausimus. Pateiktą Vyriausybės ataskaitą svarsto Seimo komitetai ir renkiama speciali Seimo diskusija, kurios pabaigoje Seimas gali priimti rezoliuciją (207 str.). Pagal Seimo statutą Seimas turi teisę, bet ne pareigą priimti rezoliuciją dėl Vyriausybės veiklos metinės ataskaitos. Seimas sprendžia, ar priimti nurodytą rezoliuciją, ar jos nepriimti. Jeigu nutariama priimti rezoliuciją, joje pateikiamas Vyriausybės veiklos vertinimas, atkreipiamas dėmesys į spręstinas problemas ir pan. Seimo rezoliucija, kurioje Vyriausybės veikla įvertinama neigiamai, nesukelia Vyriausybei jokių teisinių pasekmių, Vyriausybė dėl to neprivalo atsistatydinti. Kita vertus, neigiamas Vyriausybės veiklos įvertinimas gali būti rimtas išpėjimas Vyriausybei, kad Seimas ateityje gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe. Tokiu atveju, kaip minėta, Vyriausybė privalo atsistatydinti.

Seimo informavimas apie Vyriausybės veiklą. Iš konstitucinio Vyriausybės atsakingumo Seimui principo kyla, *inter alia*, tai, jog Seimas turi nuolat gauti *informaciją apie Vyriausybės veiklą*. Šią informaciją Seimui privalo teikti pati Vyriausybė. Seimo statute numatyta, kad Vyriausybės nutarimai, Ministro Pirmininko potvarkiai (jų kopijos) turi būti perduoti Seimui ne vėliau kaip per tris dienas nuo jų priėmimo (205 str. 1 d.). Vyriausybės nutarimų, Ministro Pirmininko potvarkių kopijos išdalijamos Seimo valdybos nariams, visiems Seimo komitetams ir frakcijoms.

Konstitucijoje numatyta, kad Vyriausybės posėdžiuose gali dalyvauti valstybės kontrolierius (95 str. 1 d.). Jeigu *valstybės kontrolierius* nesutiko su Vyriausybės priimtu nutarimu ir dėl to pareiškė *atskirąją nuomonę*, tai jis per tris darbo dienas po Vyriausybės posėdžio raštu apie tai praneša Seimui. Gavęs valstybės kontrolieriaus atskirąją nuomonę, Seimo kancleris ją perduoda Teisės ir teisėtvarkos komitetui, o prireikus – ir kitiems Seimo komitetams. Valstybės kontrolieriaus atskirąją nuomonę dėl Vyriausybės priimtų nutarimų Seimo komitetai svarsto artimiausiuose komitetų posėdžiuose ir išvadas pateikia Seimui (205 str.).

VIII.II.6. Seimo įgaliojimai sprendžiant Ministro Pirmininko, ministro imuniteto panaikinimo klausimą

Konstitucijos 100 straipsnyje nustatyta, kad Ministras Pirmininkas ir ministrai negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali

būti kitaip suvaržyta jų laisvė be išankstinio Seimo sutikimo, o tarp Seimo sesijų – be išankstinio Respublikos Prezidento sutikimo. Šie konstituciniai draudimai (garantijos) sudaro *Ministro Pirmininko ir ministro imunitetą*. Ministrui Pirmininkui ir ministrams imunitetas nustatytas siekiant apsaugoti juos nuo galimo neteisėto persekiojimo už jų, kaip Vyriausybės narių, vykdomą veiklą. Ministro Pirmininko ir ministro imunitetas *nėra absoliutus*: Seimas, o laikotarpiu tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidentas gali panaikinti jų imunitetą ir duoti sutikimą juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jų laisvę.

Ministro Pirmininko ir ministro imuniteto panaikinimo tvarką reglamentuoja *Seimo statutas*. Dėl Ministro Pirmininko, ministro imuniteto panaikinimo į Seimą gali kreiptis Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras. Generalinio prokuroro teikime Seimui turi būti aiškiai nurodyta, kokio konkrečiai sutikimo generalinis prokuroras prašo: ar Seimo sutikimo patraukti Ministrą Pirmininką, ministrą baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę (t. y. sutikimo leisti atlikti visus nurodytus veiksmus); ar tik Seimo sutikimo Ministrą Pirmininką, ministrą patraukti baudžiamojon atsakomybėn (neprašydamas leisti juos suimti ar kitaip suvaržyti jų laisvę) ar ir sutikimo jų suimti, ar ir sutikimo kitaip suvaržyti Seimo nario laisvę. Ministro Pirmininko, ministro imuniteto panaikinimo tvarką lemia tai, ar Ministras Pirmininkas, ministras yra Seimo nariai, ar jie nėra Seimo nariai.

Jeigu Ministras Pirmininkas, ministras yra *Seimo nariai*, Seimas jų imuniteto panaikinimo klausimą sprendžia tokia pačia tvarka, kokia sprendžia Seimo nario imuniteto panaikinimo klausimą. Jeigu Ministras Pirmininkas ar ministras *nėra Seimo nariai*, Seimas sprendžia, ar sudaryti tyrimo komisiją dėl sutikimo Ministrą Pirmininką, ministrą patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jų laisvę. Jeigu Seimas sudaro tyrimo komisiją, ji turi patikrinti, ar generalinio prokuroro prašymas yra pagrįstas, ar tai nėra mėginimas persekioti Vyriausybės narį dėl politinių ar kitų motyvų, ar tai nėra bandymas susidoroti su Ministru Pirmininku, ministru dėl jų, kaip Vyriausybės narių, veiklos ir pan. Tyrimo komisija paprastai sudaroma laikantis proporcingo atstovavimo frakcijoms principo. Tam tikrais atvejais Seimas gali nustatyti ir kitokią tyrimo komisijos sudarymo tvarką, tačiau niekada jos negali sudaryti vienos

frakcijos ar vieno komiteto atstovai (71 str.). Tyrimo komisija, nagrinėdama klausimą dėl Ministro Pirmininko, ministro neliečiamybės atėmimo, privalo į komisijos posėdį pakviesti ir išklausti Ministrą Pirmininką, ministrą, kurių klausimas sprendžiamas, taip pat prokuratūros atstovą. Kilus abejonėms dėl generalinio prokuroro prašymo pagrįstumo, komisija gali pareikalauti iš prokuratūros atstovų papildomų įrodymų, pagrindžiančių prašymą. Jeigu kviečiamas Ministras Pirmininkas ar ministras neatvyksta į komisijos posėdį be svarbios priežasties arba atsisako pateikti komisijai paaiškinimus, komisija turi teisę priimti sprendimą jiems nedalyvaujant.

Seimo statute nustatyta, kad *tyrimo komisija turi parengti pažymą* apie atliktą tyrimą. Tyrimo komisijos pažymoje turi būti išdėstoma medžiaga, kurią komisija analizavo, taip pat pateikiami argumentai, kuriais remdamasi komisija siūlo Seimui sutikti ar nesutikti, kad Ministras Pirmininkas ar ministras būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, būtų kitaip suvaržyta jo laisvė. Tyrimo komisija taip pat turi parengti atitinkamos *Seimo rezoliucijos projektą* ir šį projektą kartu su minėta pažyma išplatinti Seimo nariams. Tuomet Ministro Pirmininko ar ministro neliečiamybės atėmimo klausimas įrašomas į Seimo artimiausio posėdžio darbotvarkę. Seimo statute nustatyta, kad svarstant šį klausimą Seimo posėdyje, taip pat pateiktame rezoliucijos projekte apsiribojama tik generalinio prokuroro teikime nurodytų faktų interpretavimu, vertinimu arba patikslinimu. Jeigu rezoliucijos projekte numatoma patenkinti generalinio prokuroro teikimą, ji gali būti priimta, kai už projektą balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (23 str. 3 d.).

Pažymėtina, kad jeigu Ministras Pirmininkas, ministras *yra Seimo nariai*, Konstitucija nereikalauja, kad Seimas atskirai spręstų dėl jų, kaip Seimo narių, ir jų, kaip Vyriausybės narių, imuniteto panaikinimo, ir priimtų du sprendimus.

KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite Vyriausybę kaip vykdomosios valdžios instituciją.
2. Atskleiskite Vyriausybės sudarymo po Seimo rinkimų tvarką.
3. Kokius įgaliojimus pagal Konstituciją turi Respublikos Prezidentas sudarant Vyriausybę po Seimo rinkimų?
4. Atskleiskite konstitucinių formuluočių „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas“ ir „Vyriausybės atsistatydinimas“ turinį.

5. Kas yra Vyriausybės veiklos parlamentinė kontrolė?
6. Atskleiskite parlamentinės kontrolės būdus.
7. Kokia tvarka pareiškiamas nepasitikėjimas Ministru Pirmininku, ministru.

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Bakaveckas, A. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007;
 Kalinauskas, G. *Parlamentinė kontrolė*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2010;
Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

VIII.III. Seimo biudžetinė kompetencija

VIII.III.1. Seimo įgaliojimai nustatant mokesčius

Konstitucijos 127 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos biudžetinę sistemą sudaro savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, taip pat savarankiški vietos savivaldybių biudžetai; pagal šio straipsnio 2 dalį „valstybės pajamos formuojamos iš mokesčių, privalomų mokėjimų, rinkliavų, pajamų iš valstybinio turto ir kitų įplaukų“; šio straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“; pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas. Mokslinėje literatūroje *mokesčiai* dažniausiai *apibūdinami* kaip valstybės nustatyti privalomi piniginiai mokėjimai į valstybės biudžetą, savivaldybių biudžetus ir pinigų fondus¹⁵³. Pabrėžiama, jog mokesčiams būdinga tai, kad jie yra *privalomi, individualiai neatlygintini ir negražintini*, kad mokestis nėra valstybės ir atskiro mokesčio mokėtojo susitarimo objektas – nustačius mokestį mokesčio mokėtojui atsiranda pareiga jį mokėti teisės aktų nustatyta tvarka, o mokesčio mokėtojui, nevykdančiam (vykdančiam netinkamai) jam nustatytą privalomą mokestinę prievolę, gali būti taikomos įstatymų nustatytos poveikio priemonės¹⁵⁴. Ekonomikos teorijoje yra vartojamas platesnis mokesčių apibrėžimas – mokesčiai suprantami ir kaip

¹⁵³ Žr., pvz., Marcijonas, A.; Sudavičius, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2003, p. 15.

¹⁵⁴ Sudavičius, B. Mokesčiai kaip teisės kategorija. *Teisė*. 2006, Nr. 58. Vilnius: Vilniaus universitetas.

„finansiniai santykiai, kurių dėka valstybė, naudodamasi savo neekonominės prievartos galia, be ekvivalentinių mainų ir su nuosavybės pasikeitimu centralizuoja dalį šalies bendrojo vidaus produkto savo funkcijoms vykdyti“¹⁵⁵, ir kaip „reali priemonė ne tik užtikrinti žmonių vidaus ir /ar išorės saugumą, bet kartu nustatyti tokias valstybės pajamų politikos kryptis, kad jos pačiu tinkamiausiu žmogui būdu paveiktų žmogaus kultūrinį, techninį, ekonominį potencialą, kurio pagalba šis maksimaliai panaudotų tuos savo išskirtinius gebėjimus, į kuriuos ir yra nukreipiamas kiekvienas mokesčiams skirtas litas, visuomenės, savo artimųjų naudai ir valstybės naudai, bei gauti už tai atitinkamą atlygį“¹⁵⁶. Mokesčiai yra būtini, nes tai „kiekvienos valstybės ekonominio bei socialinio gyvavimo pagrindas“¹⁵⁷, mokesčiai atlieka fiskalinę, perskirstomąją ir reguliavimo funkciją¹⁵⁸. Mokesčių santykiai yra viešosios teisės reguliavimo dalykas. Mokesčių santykiai – tai valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčio mokėtojų ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų. Dėl mokesčių nesitariama. Nustatant mokesčius siekiama gauti pajamų valstybės (savivaldybės) funkcijoms vykdyti, visuomenės ir valstybės viešiesiems poreikiams tenkinti; mokesčiais reguliuojami valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai, skatinamos naudingos ūkinės pastangos¹⁵⁹.

Mokesčių santykių teisinio reguliavimo pagrindai nustatyti ne tik Konstitucijos 127 straipsnyje ir 67 straipsnio 15 punkte. Konstitucijoje *eksplicitiškai* ar *implicitiškai* įtvirtinti ir kiti imperatyvai, kurių būtina paisyti nustatant mokesčius, reguliuojant mokesčių santykius. Nustatydamas mokesčius, reguliuodamas mokesčių santykius, įstatymų leidėjas yra saistomas, *inter alia*, konstitucinių teisingumo, proporcingumo principų, taip pat valstybės valdžios padalijimo, teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos bei kitų konstitucinių principų. Šių konstitucinių principų būtina paisyti nustatant tiek bendrą

¹⁵⁵ Šapalienė, L. *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“, 2008, p. 9.

¹⁵⁶ Butautas, D. *Modernūs Lietuvos ateities finansai. I dalis. „Efektyvūs valstybės biudžeto valdymo prioritetai“*. Įvadas. Vilnius, 2006, p. 14–15.

¹⁵⁷ Meidūnas, V.; Puzinauskas, P. *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 9.

¹⁵⁸ Buškevičiūtė, E. *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 10.

¹⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 109-4887.

mokesčių sistemą, tiek atskirus mokesčius, tiek atitinkamų mokesčių atskirus elementus. Nustatant mokesčius įstatymų leidėją saisto ir valstybės įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, taip pat reikalavimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje¹⁶⁰.

Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalyje nustatytos penkios valstybės biudžeto pajamų teisinės formos: reguliarūs mokesčiai, kiti privalomi mokėjimai, rinkliavos, pajamos iš valstybinio turto ir kitos įplaukos¹⁶¹. Konstitucinis Teismas 1996 m. kovo 15 d. nutarime yra konstatavęs, jog tai reiškia, kad „Konstitucijoje yra nustatyta galimybė Seimui įvairiai reguliuoti valstybės biudžeto pajamas atsižvelgiant į jų teines formas“. Atkreiptinas dėmesys į Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalyje ir 67 straipsnio 15 punkte vartojamų sąvokų skirtumus: Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte rašoma apie „mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“, o Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje – apie „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas“. Apibūdinamas „rinkliavos“ konstitucinę sampratą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „rinkliava Konstitucijos 127 straipsnio 2 ir 3 dalių prasme – privaloma įmoka į valstybės biudžetą už valstybės kompetentingų įstaigų juridiniams ir fiziniams asmenims atliktus veiksmus ar suteiktas paslaugas“¹⁶². Nors Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavos“ savo tekstine išraiška nesutampa su Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte vartojama sąvoka „kiti privalomi mokėjimai“, sąvoka „kitos įmokos į biudžetą ir rinkliavos“ suponuoja jų privalomą mokėjimą į biudžetą, tad galima teigti, kad 127 straipsnio 3 dalyje vartojamos sąvokos „kitos įmokos į biudžetą ir rinkliavos“ turinys iš esmės sutampa su 67 straipsnio 15 punkte vartojamos sąvokos „kiti privalomi mokėjimai“ turiniu. Taigi Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalyje vartojama sąvoka „kitos įmokos į biudžetą ir rinkliavos“ apima Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte minimus „kitus privalomus mokėjimus“.

Pagal Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalį „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato įstatymai“ (*išskirta autoriaus*). Šioje konstitucinėje nuostatoje įtvirtintas reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į

¹⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 141-5431.

¹⁶¹ Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 25-630.

¹⁶² Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 20-935.

biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o *tik įstatymu*, reiškia, *inter alia*, tai, kad: *pirma*, teisės aktą, kuriuo nustatomi mokesčiai, gali priimti tik įstatymų leidžiamoji institucija; Vyriausybė, kitos vykdomosios valdžios institucijos pagal Konstituciją tokių įgaliojimų neturi; *antra*, įstatyme, nustatančiame mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas, turi būti nurodyti *visi esminiai* (svarbiausi) mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai; *trečia*, Seimas jam priklausančių konstitucinių įgaliojimų nustatyti mokesčius, kitas įmokas į biudžetą ir rinkliavas, taigi įgaliojimų nustatyti visus esminius mokesčių, kitų įmokų į biudžetą ir rinkliavų elementus, negali perduoti Vyriausybei ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai, o jos negali šių įgaliojimų perimti.

Reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti ne bet kokios rūšies teisės aktu, o *tik įstatymu*, Konstitucijoje įtvirtintas neatsitiktinai. Šis reikalavimas yra demokratinės teisinės valstybės principo elementas. Įstatymą priima Seimas – Tautos atstovybė, įstatymas priimamas ypatinga tvarka, jam būdingas (turėtų būti būdingas) teisinis aiškumas, tikrumas, stabilumas ir pan., todėl konstitucinis reikalavimas mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustatyti tik įstatymu, turi užtikrinti mokesčių mokėtojų teises ir teisėtus interesus, apsaugoti juos nuo vykdomosios valdžios galimos savivalės. Jeigu esminius mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementus nustatytų Vyriausybė ar kitos vykdomosios valdžios institucijos, galėtų kilti grėsmė mokestinių prievolių tikrumui bei stabilumui, nes mokestinės prievolės bet kada galėtų būti supaprastinta tvarka pakeistos ne mokesčių mokėtojų naudai.

Koks subjektas gali priimti įstatymą, kuriuo nustatomi mokesčiai, kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavas? Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 2 punktą įstatymus leidžia Seimas; Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatos gali būti priimanamos ir referendumu“. Aiškindamas Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalies turinį, Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 22 d. nutarime¹⁶³ yra konstatavęs, kad „Konstitucijoje vartojama sąvoka „įstatymo nuostatos“ gali būti suprantama ir kaip vientisas įstatymas, ir kaip atskiros jo normos. Tiek visas įstatymas, tiek jo dalys visada susideda iš tam tikrų nuostatų, kurios teisės normomis tampa įstatymų leidybos procese.“ Tai, kad pagal Konstituciją įstatymai ar

¹⁶³ Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 57-1120.

jų atskiros nuostatos gali būti priimamos ir referendumu, dar nereiškia, kad pagal Konstituciją referendumu gali būti priimamos ir tokios įstatymų nuostatos ar tokie įstatymai, kuriais nustatomi mokesčiai, kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavos. Iš Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto, kuriame įtvirtinta, kad valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas, iš Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad mokesčiai, kitos įmokos į biudžetus ir rinkliavos nustatomi įstatymais, kyla, jog *mokesčius gali nustatyti tik Seimas*¹⁶⁴. Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad pagal Konstituciją įstatymus, kuriais nustatomi mokesčiai, gal priimti tik Seimas, kartu konstatavo ir tai, kad *mokesčių negalima nustatyti referendumu*. Minėta, kad pagal Konstituciją mokesčiai *negali* būti nustatomi Vyriausybės nutarimais ar kitais teisės aktais.

Kita vertus, nepakanka vien nustatyti mokesčius. Kad mokesčiai būtų tinkamai mokami ir surenkami, būtina taip pat sureguliuoti santykius, susijusius su mokesčių administravimo organizaciniais klausimais. Kitaip tariant, būtina nustatyti mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarką (mokesčių apskaičiavimo metodiką ir mokėjimo tvarką, nesumokėtų mokesčių išieškojimo tvarką, mokesčių dokumentų pildymo tvarką ir kt.). Konstituciją *nereikalauja*, kad *mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka* būtų nustatoma tik įstatymais. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad *mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka* gali būti nustatoma ir įstatymais, ir *Vyriausybės nutarimais*, kitais poįstatyminiais teisės aktais¹⁶⁵. Svarbu tai, kad „poįstatyminiuose aktuose, nustatančiuose mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarką, negali būti teisės normų, nustatančių kitokią negu įstatymo nustatytą teisinių reguliavimą ir konkuruojančių su įstatymo normomis“¹⁶⁶.

Minėta, kad konstitucinė nuostata „mokesčius nustato įstatymas“ reiškia ir tai, kad įstatyme turi būti nustatyti visi *esminiai* (svarbiausi) mokesčio elementai. Nei Konstitucijoje, nei mokesčių įstatymuose nėra nurodyta, kokie mokesčio, kitos įmokos į biudžetus, rinkliavos elementai yra *esminiai* (svarbiausi). Tai atskleista Konstitucinio Teismo suformuotoje oficialioje kons-

¹⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 37-1259; Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 55-2199.

¹⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 23-585.

¹⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 109-4887.

titucinėje doktrinoje, kurioje konstatuota, kad *esminiai mokesčio elementai* yra mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys bei lengvatos, baudos ir delspinigiai. Visi šie mokesčių elementai, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, turi būti nustatomi įstatyme¹⁶⁷. Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostata „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“ yra neatsiejama nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, todėl pagal Konstituciją ne tik valstybinius mokesčius, bet ir *kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu*¹⁶⁸. Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimo nuostata, kad ne tik mokesčiai, bet ir *privalomi mokėjimai* turi būti nustatomi įstatymu, *inter alia*, reiškia, kad nustatant tiek mokesčius, tiek kitus privalomus mokėjimus turi būti paisoma tų pačių konstitucinių reikalavimų – nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „nustatant <...> ir kitus privalomus mokėjimus įstatymu, jame privalo būti apibrėžti tokie esminiai <...> privalomo mokėjimo elementai kaip <...> privalomo mokėjimo mokėtojas, objektas, dydžiai, išimtys bei lengvatos, mokėjimo terminai“.

VIII.III.2. Seimo įgaliojimai tvirtinant valstybės biudžetą ir prižiūrinti jo vykdymą

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 14 punktą Seimas „*tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas*“. Prieš atskleidžiant šių Seimo įgaliojimų turinį, būtina trumpai aptarti Lietuvos biudžetinės sistemos konstitucinę sampratą. Konstitucijos 127 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Lietuvos biudžetinę sistemą sudaro savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, taip pat savarankiški vietos savivaldybių biudžetai“. *Valstybės biudžetas* – tai centralizuotas valstybės finansinių išteklių fondas, skirtas bendravalybiniams reikmėms tenkinti¹⁶⁹. *Savivaldybės biudžetas* – tai savivaldybės finansinių išteklių fondas, skirtas vykdyti savivaldybėms priskirtas funkcijas.

¹⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 23-585; Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 135-4903.

¹⁶⁸ Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 55-2199.

¹⁶⁹ *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 859.

Valstybės biudžetas ir savivaldybių biudžetai (jų konsoliduota visuma) sudaro *nacionalinį biudžetą*. Nacionalinio biudžeto pajamas sudaro visos valstybės ir savivaldybės biudžetų sukaupiamos lėšos. Valstybės ir savivaldybių biudžetų sudarymą reglamentuoja Biudžeto sandaros įstatymas¹⁷⁰.

Pagal Konstituciją biudžetiniai metai prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną (129 str.). Vadinasi, valstybės biudžetas yra *terminuotas valstybės pajamų ir išlaidų planas*, o valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto įstatymas – tai terminuotai galiojantis ir terminuotai taikomas įstatymas¹⁷¹. Valstybės biudžeto *pajamas* sudaro pajamos iš mokesčių, pajamos iš valstybės turto, valstybės biudžetinių įstaigų pajamos, negražinti na finansinė parama ir kitos pajamos, gaunamos iš valstybės biudžetą pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Valstybės biudžeto *išlaidos* yra naudojamos valstybės funkcijoms atlikti, valstybės įsipareigojimams vykdyti, dotacijoms savivaldybių biudžetams teikti. Valstybės biudžete sudaromas *Vyriausybės rezervas*, kurio lėšos naudojamos ekstremalioms situacijoms ar įvykiams likviduoti, jų padariniams šalinti ir padarytiems nuostoliams atlyginti ir kt.

Konstitucijoje yra numatytos tokios *biudžeto proceso stadijos*: 1) valstybės biudžeto projekto rengimas (94 str. 4 p., 130 str.); 2) valstybės biudžeto projekto teikimas Seimui ir jo svarstymas Seime (94 str. 4 p., 130 str., 131 str.); 3) valstybės biudžeto tvirtinimas įstatymu (67 str. 14 p., 131 str. 1 d.); 4) valstybės biudžeto vykdymas (94 str. 4 p.; 131 str. 1 d.); 5) valstybės biudžeto vykdymo priežiūra ir kontrolė (67 str. 14 p.; 94 str. 4 p.; 134 str.). Konstitucinis Teismas 2002 m. sausio 14 d. nutarime yra konstatavęs, kad valstybės biudžeto projekto rengimas, jo svarstymas ir tvirtinimas Seime, valstybės biudžeto vykdymas yra *atskiros biudžeto proceso stadijos*, kad šiame procese *Seimo ir Vyriausybės įgaliojimai yra atriboti* ir kad šioje srityje taip pat turi būti užtikrintas konstitucinis valdžių padalijimo principas¹⁷².

Pagal Konstituciją įgaliojimus *rengti valstybės biudžeto projektą* turi tik *Vyriausybė* (94 str. 4 p., 130 str.). Konstitucija nenumato, kad valstybės biudžeto projektą galėtų rengti, teikti Seimui svarstyti ir tvirtinti ne Vyriausybė, o kokia nors kita valstybės institucija arba kuris nors kitas subjektas¹⁷³. Sei-

¹⁷⁰ *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-47.

¹⁷¹ Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 118-4830.

¹⁷² Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3080.

¹⁷³ *Ibid.*

mas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apriboti ar paneigti Vyriausybei Konstitucijoje numatyti įgaliojimai rengti valstybės biudžeto projektą. Rengdama valstybės biudžeto projektą, Vyriausybė turi jame numatyti, kiek lėšų ir iš kokių pajamų šaltinių turėtų būti gauta, kiek lėšų, kokiems tikslams turėtų būti skirta ir kt. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad rengdama valstybės biudžeto projektą Vyriausybė turi pareigą atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintas valstybės funkcijas, į esamą ekonominę ir socialinę padėtį, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, kitus svarbius veiksnius. Valstybės biudžeto projekte turi būti numatytos lėšos valstybės valdžią vykdančioms institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, teismams. Lėšų turi būti numatyta tiek, kad būtų garantuotas šių valstybės institucijų savarankiškumas, valdžių pusiausvyra ir kad jos galėtų vykdyti Konstitucijoje ir įstatymuose joms nustatytas funkcijas. Iš Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalies nuostatos „negalima mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti, Vyriausybei kyla pareiga rengiant biudžetą jame numatyti tokias išlaidas, kokias nustato šie įstatymai.

Valstybės biudžeto projekto teikimas Seimui ir jo svarstymas Seime. Pagal Konstitucijos 130 straipsnį valstybės biudžeto projektą Vyriausybė turi pateikti Seimui ne vėliau kaip prieš 75 dienas iki biudžetinių metų pabaigos. Valstybės biudžeto projektas Seimui teikiamas Vyriausybės nutarimu. Kartu su valstybės biudžeto projektu Seimui pateikiamas projekto aiškinamasis raštas, taip pat kiti dokumentai, pagrindžiantys projektą. Seimo statute numatyta, kad Vyriausybės pranešimas apie valstybės biudžeto projektą išklausomas artimiausiam Seimo posėdyje. Toliau valstybės biudžeto projektas nagrinėjamas Seimo komitetuose ir frakcijose. Tuo metu eiliniai Seimo plenariniai posėdžiai nerengiami. Komitetai išnagrinėja jų kompetenciją atitinkančius valstybės biudžeto projekto klasifikacinius skyrius, suformuluoja savo išvadas bei pataisas ir pateikia jas Biudžeto ir finansų komitetui. Komitetai, frakcijos ir paskiri Seimo nariai visose valstybės biudžeto projekto svarstymo stadijose gali siūlyti didinti projekte numatytas išlaidas tik nurodydami šių išlaidų finansavimo šaltinius. Negalima siūlyti mažinti tų išlaidų, kurios į valstybės biudžeto projektą įrašytos pagal įstatymus, kitus Seimo priimtus norminius aktus ir tarptautinius Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Norėdamas šias išlaidas sumažinti,

Seimas pirmiausia turi pakeisti atitinkamus teisės aktus. Biudžeto ir finansų komitetas, gavęs kitų komitetų išvadas, frakcijų nuomones, siūlomas pataisas, kartu su Vyriausybe, frakcijų ir kitų komitetų atstovais apsvaisto valstybės biudžeto projektą ir suformuluoja savo išvadas. Seimo statute numatyta, kad valstybės biudžeto projektas Seime svarstomas du kartus. Per pirmąjį svarstymą Seime išklausomas Biudžeto ir finansų komiteto pranešimas, taip pat pateikiamos kitų komitetų išvados, frakcijų ir paskirų Seimo narių nuomonės bei pastabos, kurioms nepritarė Biudžeto ir finansų komitetas. Ne vėliau kaip per 15 dienų nuo valstybės biudžeto projekto pirmojo svarstymo skiriamas antrasis svarstymas, jo metu Vyriausybė pateikia pagal gautus pasiūlymus ir pastabas pataisytą projektą.

Pagal Konstitucijos 131 straipsnio 1 dalį valstybės biudžetas *tvirtinamas įstatymu*. Seimas jam priklausančių įgaliojimų tvirtinti valstybės biudžeto projektą negali perduoti jokioms kitoms valstybės institucijoms, o jos tokių įgaliojimų negali perimti. Valstybės biudžeto įstatymo priėmimas – tai galutinis biudžeto suformavimas. Tvirtindamas valstybės biudžeto projektą Seimas turi įgaliojimus nustatyti valstybės pajamų šaltinius, planuojamas valstybės biudžeto pajamas bei jų dydžius, taip pat valstybės biudžeto išlaidas, subjektus, kuriems skiriamos valstybės biudžeto lėšos, asignavimų dydžius ir kt. Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad svarstydamas valstybės biudžeto projektą Seimas gali didinti projekte numatytas išlaidas tik nurodydamas šių išlaidų finansavimo šaltinius. Seimas negali mažinti įstatymų numatytų išlaidų, kol tie įstatymai nepakeisti.

Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti įstatymai, numatantys tam tikras išlaidas, nėra įstatymai, atstojantys ar pakeičiantys valstybės biudžeto įstatymą¹⁷⁴. Tai įstatymai, įgalinantys užtikrinti valstybės biudžeto santykių įvairiais biudžetiniiais metais perimamumą, finansavimo tęstinumą tuomet, kai tam tikrų (ypatingų, ilgalaikių, strateginių) visuomenės ir valstybės uždavinių kryptingam sprendimui lėšų reikia daugiau, negu galima skirti per vienus biudžetinius metus. Tad Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodyti tam tikras išlaidas numatantys įstatymai yra ne taisyklė, bet išimtis. Tokiais įstatymais išlaidas galima numatyti tik konkrečiai apibrėžtam, visuotinai svarbiam tikslui pasiekti per įstatymo nustatytą laiką ir tik tada, kai šių reikmių negalima patenkinti per vienus biudžetinius me-

¹⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-186.

tus. Konstitucinis Teismas 2002 m. sausio 14 d. nutarime yra konstatavęs, kad tokiais įstatymais „negali būti numatomos išlaidos valstybės nuolatiniams funkcijoms vykdyti, visuomenės kasdienėms reikmėms finansuoti, jais negali būti reguliuojami santykiai, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik valstybės biudžeto įstatymu“. Įstatymais, numatančiais tam tikras išlaidas, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigiama Vyriausybės konstitucinė teisė ir pareiga sudaryti valstybės biudžeto projektą biudžetiniams metams bei Seimo konstitucinė teisė ir pareiga tvirtinti valstybės biudžetą būtent biudžetiniams metams atsižvelgiant į esamą ekonominę ir socialinę padėtį, į visuomenės bei valstybės poreikius ir galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius ir kt.

Antai Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje buvo nustatyta: „Bazinis Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos veiklos finansavimo dydis, įskaitant valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų lėšas bei privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšas, kiekvienais metais turi sudaryti ne mažiau kaip 5 procentus bendrojo vidinio produkto vertės.“ Taigi Vyriausybė buvo įpareigota į valstybės biudžeto projektą įtraukti nustatyto dydžio asignavimus (išreikštus santykinėmis dalimis) sveikatos sistemos veiklai finansuoti. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje yra nustatyta, kiek lėšų turi būti skiriama vienai iš valstybės finansuojamų sričių, t. y. nacionalinės sveikatos sistemos veiklai, kad šiame straipsnyje nėra apibrėžti konkretūs tikslai, kurie per įstatyme nustatytą laiką turėtų būti pasiekti skiriant įstatyme nurodytas lėšas, kad šiame straipsnyje vartojama formuluotė „nacionalinės sveikatos sistemos veiklos finansavimas“ vertintina kaip nustatanti išlaidas visuomenės kasdienėms reikmėms – sveikatos apsaugai finansuoti. Nacionalinės sveikatos sistemos veiklos finansavimas – tai nuolatinė valstybės funkcija, nuolatinė jos priedermė. Taigi Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas neatitinka Konstitucijos 131 straipsnio 2 dalyje nurodytų įstatymų, numatančių tam tikras išlaidas, kurių negalima mažinti, kol tie įstatymai nepakeisti, konstitucinės sampratos. Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsniu yra reguliuojami tie santykiai, kuriuos pagal konstitucinę valstybės biudžeto sampratą galima reguliuoti tik valstybės biudžeto įstatyme. Sveikatos sistemos įstatyme nustačius, kad kiekvienais metais nacionalinės sveikatos sistemos veiklai finansuoti turi būti skiriama

ne mažiau kaip tam tikra dalis valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšų, yra sudaromos prielaidos paneigti konstitucinę biudžetinių metų sampratą, Konstitucijos 129 straipsnyje įtvirtintą biudžetinių metų trukmę. Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje nustatčius, kad sveikatos sistemos veiklai finansuoti valstybės biudžete ir savivaldybių biudžetuose kasmet turi būti skiriama tam tikra išlaidų dalis, ne mažesnė už iš anksto fiksuotąją (išreikšta santykinė bendrojo vidaus produkto vertės dalimi), Vyriausybė, rengdama metinį valstybės biudžeto projektą, privalo jame numatyti tokį išlaidų sveikatos sistemos veiklai finansuoti dydį, koks yra nustatytas Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje. Tokiu teisiniu reguliavimu yra ribojami Vyriausybės konstituciniai įgaliojimai rengti valstybės biudžeto projektą biudžetiniams metams atsižvelgiant į esamą socialinę ir ekonominę situaciją, į visuomenės ir valstybės poreikius bei galimybes, į turimus ir numatomus gauti finansinius išteklius bei valstybės įsipareigojimus, kitus svarbius veiksnius. Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimu Sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai¹⁷⁵.

Valstybės biudžetas tvirtinamas pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo nustatytus rodiklius. Konstitucijos 132 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „jeigu valstybės biudžetas laiku nepatvirtinamas, jo išlaidos kiekvienų biudžetinių metų pradžioje kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų valstybės biudžeto 1/12 išlaidų“.

Biudžetinais metais Seimas gali pakeisti valstybės biudžetą (Konstitucijos 132 str. 2 d.). Jis keičiamas pagal tą pačią tvarką, pagal kurią sudaromas, priimamas ir tvirtinamas. Prireikus Seimas gali priimti papildomą biudžetą.

Valstybės biudžeto vykdymas. Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą valstybės biudžetą vykdo Vyriausybė. Biudžeto vykdymas – tai valstybės biudžeto įstatyme suplanuotų pajamų gavimas ir numatytų išlaidų apmokėjimas¹⁷⁶. Valstybės biudžeto vykdymas susideda iš *biudžeto pajamų dalies* vykdymo ir *biudžeto išlaidų dalies* vykdymo.

Valstybės biudžeto vykdymo priežiūra. Konstitucijoje nustatyta, kad valstybės biudžeto vykdymą prižiūri Seimas (67 str. 14 p.). Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 4 punktą Vyriausybė teikia Seimui biudžeto vykdymo

¹⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3080.

¹⁷⁶ *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 864.

apyskaitą. Seimo statute nurodyta, kad valstybės biudžeto vykdymo bendrąją nuolatinę priežiūrą atlieka Seimo Biudžeto ir finansų komitetas. Kiti Seimo komitetai gali išklausti informaciją, kaip vykdomi jų kompetenciją atitinkantys valstybės biudžeto straipsniai. Kaip vykdomas valstybės biudžetas, Seimo posėdyje svarstoma ne rečiau kaip vieną kartą per 6 mėnesius. Pasibaigus biudžetiniams metams Vyriausybė iki kitų metų kovo 31 dienos pateikia Seimui praėjusių metų valstybės *biudžeto vykdymo ataskaitų* rinkinį. Seimo statute numatyta, kad Valstybės kontrolierius turi pateikti Seimui išvadą apie Vyriausybės parengtą valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinį. Vyriausybės parengtas valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinys ir valstybės kontrolieriaus išvada dėl jo perduodamos Seimo Biudžeto ir finansų komitetui, kitiems komitetams bei frakcijoms, kurie apsvarsto valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinį ir parengia išvadas. Valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinys ir valstybės kontrolieriaus išvada dėl jo svarstomi Seimo posėdyje. Jei valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinys nepatvirtinamas, Seimas sprendžia klausimą dėl pajamų ar išlaidų teisėtumo atkūrimo tvarkos. Taip pat gali būti balsojama dėl nepasitikėjimo Ministru Pirmininku, ministru ar Vyriausybe.

KLAUSIMAI

1. Apibūdinkite, iš kokių biudžetų susideda Lietuvos biudžetinė sistema, kas yra valstybės biudžetas.
2. Atskleiskite, ką reiškia konstitucinė nuostata „mokesčius, kitus privilegijoms mokėjimus į biudžetą nustato įstatymas“.
3. Kas turi konstitucinius įgaliojimus rengti valstybės biudžeto projektą?
4. Ar Seimas gali įstatyme nustatyti, kiek lėšų Vyriausybė turi numatyti valstybės biudžeto projekte aukštojo mokslo sistemai finansuoti?
5. Kokia valstybės valdžios institucija tvirtina valstybės biudžetą?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Medelienė, A.; Sudavičius, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011;
 Sinkevičius, V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios formavimosi problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, Nr. 3 (3);
Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

VIII.IV. Seimo įgaliojimai formuojant teismus

VIII.IV.1. Teismų ir teisminės valdžios samprata

Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (Konstitucijos 109 str. 1d.). Teismai yra viena iš valstybės valdžios institucijų, jie įgyvendina teisminę valdžią. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra *trys teismų sistemos*: 1) Konstitucinis Teismas vykdo *konstitucinę teisminę kontrolę*; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro *bendrosios kompetencijos teismų sistemą*; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti *specializuoti teismai* – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai¹⁷⁷. Pabrėžtina, kad *organizaciniu ir administraciniu atžvilgiu* minėtos teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, bendrosios kompetencijos teismai bei administraciniai teismai – Konstitucijoje yra *atskirtos*¹⁷⁸. Tai reiškia, kad nurodyti teismai turi tik jiems priskirtą jurisdikciją, kad kurios nors vienos sistemos teismai nėra pavaldūs kokiam nors kitos sistemos teismui, kad *bendrosios kompetencijos teismų sistema nėra hierarchinė*, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui¹⁷⁹. Lygiai taip pat *administracinių teismų sistema nėra hierarchinė*: apygardų administraciniai teismai nėra pavaldūs Vyriausiajam administraciniam teismui. *Joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (inter alia, teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Aukštesnės instancijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos teismų nagrinėja-*

¹⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

¹⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2400.

¹⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

mas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Tai, kad aukštesnės instancijos teismai gali pakeisti ar net panaikinti žemesnės instancijos teismų sprendimus, nereiškia, kad žemesnės instancijos teismai yra pavaldūs aukštesnės instancijos teismams – tuo pasireiškia ne teismų pavaldumas, o iš Konstitucijos kylanti aukštesnės instancijos teismų teisė apeliacijos ar kasacijos tvarka peržiūrėti žemesnės instancijos teismų sprendimus, siekiant užtikrinti, kad teismų sprendimai būtų teisėti ir pagrįsti, kad panašios bylos būtų sprendžiamos panašiai (būtų laikomasi aukštesnės instancijos teismų suformuotų precedentų). Pažymėtina ir tai, kad joks pavienis teisminės valdžios pareigūnas (nei Konstitucinio Teismo pirmininkas, nei Aukščiausiojo Teismo pirmininkas nei jokio kito teismo pirmininkas, nei joks kitas teisėjas) negali būti traktuojamas kaip visos teisminės valdžios vadovas ar atstovas santykiuose su kitomis valstybės valdžiomis, jokia teisėjų (teisminės valdžios) institucija negali būti traktuojama kaip visai teisminei valdžiai vadovaujanti institucija. Kartu negalima neatkreipti dėmesio į tai, kad tarp bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų ir Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų. Viena iš jų yra tai, kad visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus, taip pat Vyriausiąjį administracinį teismą ir apygardų administracinius teismus *saisto Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota oficiali konstitucinė doktrina*, kurioje pateikiama Konstitucijos nuostatų samprata. Visi be išimties teismai, nagrinėdami bylas, negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. Tai kyla iš Konstitucijos 107 straipsnio, kuriame nustatyta, jog „Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijai priskirtais klausimais yra galutiniai ir neskundžiami“.

Teismas – vienintelė iš valstybės valdžių, kuri yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. *Teisminė valdžia yra viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių*; tai visavertė valstybės valdžia. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę,

apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų¹⁸⁰. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija¹⁸¹.

Konstitucijoje numatyta, kad bendrosios kompetencijos teismų sistemą sudaro keturios *grandys*: 1) apylinkių teismai; 2) apygardų teismai; 3) Lietuvos apeliacinis teismas; 4) Lietuvos Aukščiausiasis teismas (Konstitucijos 111 str. 1 d.). Teismų įstatyme nustatyta, kad bendrosios kompetencijos teismai nagrinėja civilines, baudžiamąsias ir administracinių teisės pažeidimų bylas (12 str. 3 d.). Kiekvienos grandies bendrosios kompetencijos teismai turi jiems Teismų įstatyme bei teismo procesą reglamentuojančiuose įstatymuose (Civilinio proceso kodekse, Baudžiamojo proceso kodekse ir kt.) nustatytą jurisdikciją ir privalo vykdyti tos grandies teismams priskirtas funkcijas¹⁸². *Bendrosios kompetencijos* teismų sistemoje yra trys *instancijos*: 1) pirmoji instancija; 2) apeliacinė instancija; 3) kasacinė instancija. Administracinių teismų sistemoje yra dvi *grandys*: 1) apygardų teismai; 2) Vyriausiasis administracinis teismas. Administraciniai teismai yra specializuoti teismai, nagrinėjantys bylas dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių (Teismų įstatymo 12 str. 4 d.). Administracinių teismų sistemoje yra dvi *instancijos*: 1) pirmoji instancija (apygardų administraciniai teismai); 2) apeliacinė instancija (Vyriausiasis administracinis teismas). Administracinių teismų sistemoje, skirtingai nuo bendrosios kompetencijos teismų sistemos, kasacinės instancijos nėra.

¹⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.

¹⁸¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957.

¹⁸² *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 111.

VIII.IV.2. Teismų ir teisėjų nepriklausomumas

Vienas iš svarbiausių teisingumo vykdymo principų yra *teisėjų ir teismų nepriklausomumas*. Šis principas *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra *nepriklausomi*; teisėjai, nagrinėdami bylas, *klauso tik įstatymų*. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitikslis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga: teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje (*inter alia*, 109 straipsnio 2 dalyje, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą¹⁸³. Įgyvendinti savo konstitucinę priedermę ir funkciją vykdyti teisingumą teisminė valdžia gali tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valstybės valdžių – įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios, kurios yra formuojamos politiniu pagrindu. Jei teisminė valdžia nebūtų savarankiška, nepriklausoma nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, ji negalėtų vykdyti teisingumo. Teismų nepriklausomumas – būtina jų nešališkumo, neutralumo, sprendimų priėmimo vien pagal teisę sąlyga. *Teismų nepriklausomumas yra konstitucinis principas*, pamatinis teisinės valstybės požymis.

Konstitucijoje numatytos įvairios teismų nepriklausomumo garantijos, jas galima įvairiai skirstyti. Konstitucinėje jurisprudencijoje¹⁸⁴ skiriamos dvi garantijų grupės: 1) *teismų procesinis nepriklausomumas*, kuris reiškia, kad vykdydami teisingumą teismai yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, kitų teisėjų, teismų vadovų, teismų administracijos, kokių nors kitų asmenų, pareigūnų ar institucijų; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymų (Konstitucijos 109 str. 3 d.); teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams; valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms ar piliečiams draudžiama kiš-

¹⁸³ Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004.

¹⁸⁴ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

tis į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucijos 114 str. 1 d.); arčiau negu 75 metrai iki teismo pastato ar teisme negali būti rengiami mitingai, piketai ir kitokie renginiai, jeigu tuo siekiama daryti poveikį teisėjui ar teismui (tai laikoma kišimusi į teisėjo ar teismo veiklą); asmenys, kurie savo veiksmais ar neveikimu trukdo teismui vykdyti teisingumą, neteisėtai daro poveikį bylos eigai ar baigčiai, atsako įstatymų nustatyta tvarka; niekas neturi teisės reikalauti, kad teisėjas atsiskaitytų dėl konkrečioje byloje priimto sprendimo, o bylose priimtus teismų sprendimus gali peržiūrėti tik teismas ir tik įstatymų nustatyta tvarka; 2) teismų, kaip teisminės valdžios *institucijų, sistemos nepriklausomumas*: pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, teisminė – yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą, vadinasi, teisminė valdžia, būdama viena iš valstybės valdžių, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių; pagal Konstituciją teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai; teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas suponuoja jos *savivaldą*, kuri apima teismų darbo organizavimą, taip pat teisėjų profesinio korpuso veiklą. Organizacinio teismų savarankiškumo materialinis pagrindas – jų finansinis nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Tai reiškia, kad lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui pagal Konstituciją turi būti numatomos valstybės biudžeto įstatyme, kad šios lėšos kiekvienam konkrečiam teismui turi būti skiriamos tiesiogiai, o ne per Teisingumo ministeriją¹⁸⁵.

Konstitucinėje jurisprudencijoje¹⁸⁶ yra skiriamos ir tokios teisėjų *asmeninio* nepriklausomumo garantijos: 1) *teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo*; 2) *teisėjo asmens neliečiamumo*; 3) *teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šios garantijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės¹⁸⁷.

Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas reiškia, kad teisėjas eina savo pareigas tol, kol atsiranda Konstitucijoje numatyti teisėjo įgaliojimų pasi-

¹⁸⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

¹⁸⁶ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.

¹⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.

baigimo pagrindai. Pagal Teismų įstatymą visų bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų teisėjų įgaliojimų laikas – iki jiems sukaks 65 metai. (Šis apribojimas netaikomas Konstitucinio Teismo teisėjams, kurių kadencija – devyneri metai; nei Konstitucijoje, nei įstatymuose nėra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai jiems sukanka tam tikras amžius.) Taigi asmenys, skiriami į teisėjo pareigas, iš anksto žino, koks yra jų įgaliojimų laikotarpis; jie taip pat turi konstitucinę garantiją, kad jų įgaliojimų pasibaigimas nepriklausys nuo politinės valdžios pasikeitimo, nuo jų paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra. Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, jog teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išlieka nepriklausomas, nėra verčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos¹⁸⁸. Pagal Konstitucijos 115 straipsnį *teisėjai atleidžiami iš pareigų* įstatymo nustatyta tvarka *šiais atvejais*: 1) savo noru; 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatymo nustatyto pensinio amžiaus; 3) dėl sveikatos būklės; 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą; 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą; 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai. Be to, Konstitucijoje nustatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka (116 str.). Pažymėtina, kad Konstitucijoje nurodytas teisėjų įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas įstatymais ar kitais teisės aktais.

Iš Konstitucijos kyla galimybė tam tikrais išimtiniais ir konstituciškai pagrįstais atvejais *pratęsti teisėjų įgaliojimus*. Toks atvejis yra vienas: teisėjas, pasibaigus jo įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, dar kurį laiką gali eiti šias pareigas tol, kol bus baigtos nagrinėti tos teisėjo nagrinėjamos bylos (jose bus priimti baigiamieji sprendimai), kurių jis nebaigė išnagrinėti iki tos dienos, kai pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime konstatavo, kad toks išimtinis teisinis reguliavimas būtų konstituciškai pateisinamas dėl to, kad priešingu atveju, t. y. nenustačius

¹⁸⁸ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.

tokio teisinio reguliavimo, sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, pažeisti kitas konstitucines vertybes¹⁸⁹. Toks teisėjas turi būti atleistas, kai tik įvyks atitinkamas teisinis faktas, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas – bus baigtos nagrinėti atitinkamos bylos. Kol minėtos bylos dar nėra baigtos nagrinėti, teisėjas, kurio įgaliojimai yra pratęsti, yra visavertis teisėjas: jis turi tuos pačius įgaliojimus vykdyti teisingumą (spręsti bylas), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, jo, kaip teisėjo, statusas yra nedalomas, jam taikomi tie patys iš Konstitucijos kylantys veiklos suvaržymai, jis turi tokią pačią atsakomybę, imunitetus, socialines (materialines) garantijas kaip ir kiti teisėjai¹⁹⁰. Teisėjo įgaliojimai gali būti pratęsti tik tokia pačia tvarka, kaip ir skiriant teisėją: jeigu pratęsimi apylinkės, apygardos, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo įgaliojimai – turi būti išleistas atitinkamas Respublikos Prezidento dekretas, o jeigu pratęsimi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo įgaliojimai – turi būti išleistas atitinkamas Seimo nutarimas. Konstitucija neleidžia pratęsti teismų pirmininkų (teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų) įgaliojimų. Teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų įgaliojimai negali būti pratęsti nei įstatymu, nei koku nors kitu bendro pobūdžio normas nustatančiu teisės aktu – tokie įgaliojimai apskritai negali būti pratęsti, nes pasibaigus įgaliojimų laikui jie nutrūksta (dėl to turi būti priimamas individualus teisės taikymo aktas), o tada įstatymų nustatyta tvarka turi būti iš naujo sprendžiama, ar to teismo pirmininku, teismo skyriaus pirmininku ir pan. turi būti skiriamas tas pats teisėjas (jeigu įstatymai numato tokią galimybę), ar kitas teisėjas.

Teisėjo asmens neliečiamumo garantija skirta užtikrinti, kad teisėjas nepatirs neteisėto ar nepagrįsto nei privačių asmenų, nei viešosios valdžios institucijų, jų pareigūnų persekiojimo¹⁹¹. Konstitucijoje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo (114 str. 2 d.). Konstitucija nenumato teisėjų imuniteto nuo

¹⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

¹⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 58-2251.

¹⁹¹ *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 185.

administracinės atsakomybės. Teismų įstatyme šios konstitucinės nuostatos paisoma tik iš dalies: Teismų įstatyme nurodyta, kad teisėjas, padaręs administracinę teisės pažeidimą, už kurį numatyta jo *laisvės nevaržanti sankcija*, administracinėn atsakomybėn traukiamas bendra tvarka. Tais atvejais, kai už administracinę teisės pažeidimą numatyta teisėjo *laisvę varžanti sankcija*, teisėjas traukiamas administracinėn atsakomybėn prieš tai gavus Seimo, o laikotarpiu tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimą (47 str. 5 d.).

Teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos turi užtikrinti teisėjo materialinį nepriklausomumą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti materialiai nepriklausomas ir saugus dėl savo ateities¹⁹². Socialinio (materialinio) pobūdžio garantijoms yra priskiriama: teisėjo atlyginimas, teisėjo pensija, išėtinė išmoka, atostogos, teisė kelti kvalifikaciją, teisė į žalos atlyginimą, jeigu teisėjui ar jo šeimos nariams priklausantis turtas buvo sužalotas, sunaikintas, pagrobtas dėl su teisėjo pareigų atlikimu susijusių priežasčių. Iš Konstitucijos įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokias teisėjų socialines (materialines garantijas), kurios atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo konstitucinį statusą (ir jam einant pareigas, ir nutrūkus jo įgaliojimams), jo orumą, funkcijas, ir atsakomybę¹⁹³. Konstitucija neleidžia mažinti teisėjų atlyginimų, tai gali būti vertinama kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą¹⁹⁴. Konstitucija taip pat draudžia mažinti teisėjams nustatytas socialines garantijas¹⁹⁵. Teisėjų atlyginimai ir kai kurios kitos socialinės (materialinės garantijos) gali būti mažinami tik tada, kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis ir dėl to valstybės funkcijoms atlikti, viešiesiems interesams tenkinti, taigi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti objektyviai trūksta lėšų¹⁹⁶. Tuomet galima mažinti visų valstybės pareigūnų, taip pat ir teisėjų atlyginimus. Tai galima daryti tik įstatymu ir tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki. Tačiau ir tokiais atvejais negalima mažinti vien teisėjų atlyginimų (turi būti

¹⁹² Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.

¹⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.

¹⁹⁶ Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 134-6860.

mažinami ir kitų valstybės pareigūnų atlyginimai), mažinant teisėjų atlyginimus turi būti paisoma proporcingumo principo. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta; teisėjų atlyginimų mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms pažeisti teismų ir teisėjų nepriklausomumo¹⁹⁷.

Teisėjų socialinės (materialinės) garantijos gali būti *diferencijuojamos* pagal tai, kokios teismų sistemos ir kokios grandies teismo teisėjams jos yra nustatomos¹⁹⁸. Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 22 d. nutarime yra konstatavęs, kad jeigu skirtingų teismų sistemų ir skirtingų grandžių teismų teisėjų atlyginimai ir kitos socialinės (materialinės) garantijos būtų visiškai suniveliuoti, ne tik būtų nepaisoma to, kad pagal Konstituciją yra ne viena, o kelios teismų sistemos, bet ir nebūtų materialinių paskatų teisėjams siekti profesinės karjeros.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra konstatuota, jog vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjų nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai vykdydami teisingumą turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, jog negali būti nustatomos nevienodos teisėjų nepriklausomumo *vykdant teisingumą (sprendžiant bylas)* savarankiškumo garantijos¹⁹⁹. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui, ar kurio nors teismo pirmininkui. Spręsdamas bylas ir priimdamas sprendimus, teisėjas vadovaujasi tik Konstitucija, įstatymais ir teise. Nagrinėjantis bylą teisėjas turi būti neutralus, jis negali būti šališkas. Kita vertus, teisėjo nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teises ir orumą²⁰⁰. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Būti nepriklausomam teisėją įpareigoja

¹⁹⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

¹⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 110-4511.

¹⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.

²⁰⁰ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

ir priesaika, kurią pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį jis duoda prieš pradėdamas eiti savo pareigas. Teisėjas prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui²⁰¹.

Minėta, kad teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas suponuoja jos *savivaldą*. Teismų savivalda – teisėjų ir teismų teisė ir reali galia pagal Konstituciją ir kitus įstatymus laisvai ir savarankiškai, savo atsakomybe spręsti teismų veiklos klausimus (Teismų įstatymo 113 str.). Įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti teisminės valdžios savivaldos institucijas ir jų veiklos tvarką, tačiau tai darydamas jis negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį teisminės valdžios savivaldos institucijos būtų sudaromos ne iš teisėjų, o iš kitų asmenų – asmenys, kurie nėra teisėjai, gali būti tam tikrų teisminės valdžios savivaldos institucijų nariais, bet jie negali sudaryti tokių institucijų narių daugumos. Įstatymų leidėjas negali nustatyti ir tokio reguliavimo, pagal kurį teisminės valdžios savivaldos institucijas formuotų ne patys teisėjai, o kurios nors kitos institucijos ar pareigūnai – kitos institucijos ar pareigūnai gali turėti įgaliojimus paskirti į tam tikras savivaldos institucijas atitinkamą narių kiekį, bet jų paskirti asmenys negali sudaryti atitinkamos savivaldos institucijos narių daugumos. Kitų institucijų ar jų pareigūnų į teismų tam tikras savivaldos institucijas paskirti asmenys (ar tai būtų teisėjai, ar kiti asmenys) turi likti visiškai nepriklausomi nuo juos paskyrusių institucijų ar jų pareigūnų, neturi jiems kaip nors atsiskaityti, o pastarieji neturi įgaliojimų duoti jų paskirtiems asmenims kokių nors pavedimų, nurodymų ir pan.²⁰²

Teismų įstatyme numatyta, kad *teismų savivaldos sistemą* sudaro: 1) Visuotinis teisėjų susirinkimas; 2) Teisėjų taryba; 3) Teisėjų garbės teismas. Teisėjų taryba ir Teisėjų garbės teismas už savo veiklą yra atskaitingi Visuotiniam teisėjų susirinkimui. Teismų savivaldos institucijoms funkcijas įgyvendinti padeda Nacionalinė teismų administracija (114 str.).

Aukščiausia teismų savivaldos institucija – *Visuotinis teisėjų susirinkimas*. Jame dalyvauja visi Lietuvos teisėjai (Teismų įstatymo 116 str.).

²⁰¹ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.

²⁰² Daroma analogija pagal Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

Teisėjų taryba yra vykdomoji teismų savivaldos institucija, užtikrinanti teismų ir teisėjų nepriklausomumą. Teisėjų tarybą sudaro dvidešimt trys nariai: 1) pagal pareigas – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Apeliacinio teismo pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas; 2) Visuotiniame teisėjų susirinkime išrinkti teisėjai: po tris – iš Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo, po vieną – iš kiekvieno apygardos teismo, vienas – nuo visų apygardos administracinių teismų ir po vieną – nuo kiekvieno apygardos teismo veiklos teritorijoje esančių visų apylinkės teismų. Teisėjų kandidatūras Visuotiniame teisėjų susirinkime iškelia ir renka atitinkamų teismų atstovai. Teisėjų tarybos nariu negali būti renkamas teisėjas, kuris turi mažesnę kaip penkerių metų teisėjo darbo stažą arba kuriam buvo taikyta drausminė nuobauda. Teisėjų tarybos įgaliojimų laikas – ketveri metai (119 str.). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos, – pagal Teismų įstatymą tokia institucija yra Teisėjų taryba, – „paskirtis, konstitucinis statusas, ypatingas vaidmuo formuojant teisėjų korpusą, veiklos skaidrumo reikavimas suponuoja šios specialios teisėjų institucijos veiklos viešumą“²⁰³. Tai reiškia, kad visuomenė turi būti informuojama apie Teisėjų tarybos priimtus sprendimus ir apie juos pagrindžiančius argumentus.

VIII.IV.3. Seimo įgaliojimai skiriant ir atleidžiant teisėjus

Minėta, kad šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra *trys teismų sistemos*: 1) Konstitucinis Teismas, kuris vykdo *konstitucinę teisminę kontrolę*; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai – tai *bendrosios kompetencijos* teismai; 3) *specializuoti teismai* – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų *administraciniai teismai*. Teismų sudarymą reglamentuoja Konstitucija ir įstatymai: Teismų įstatymas²⁰⁴, taip pat Konstitucinio Teismo įstatymas²⁰⁵. (Šiame vadovėlio skyriuje apsiribojama bendrosios kompetencijos

²⁰³ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

²⁰⁴ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 17-649.

²⁰⁵ *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.

teismų ir administracinių teismų teisėjų skyrimo tvarkos analize, nes Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka nagrinėjama vadovėlio XIII skyriuje.)

Subjektai, turintys įgaliojimus skirti ir atleisti bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų teisėjus, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte. Jame nustatyta, kad Respublikos Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo teisėjus, iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria ir atleidžia apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus. Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalį dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Teismų įstatyme nustatyta, kad šias funkcijas vykdo Teisėjų taryba (30 str.).

Konstitucijoje yra numatyta tokia įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų ir teismų pirmininkų skyrimo ir atleidimo tvarka, kad šiuos teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia *kitų valstybės valdžių* – vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios – *institucijos*, atitinkamai Respublikos Prezidentas ir Seimas, t. y. institucijos, kurios formuojamos politiniu pagrindu²⁰⁶. Pagal Konstituciją apylinkių ir apygardų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus, taip pat Vyriausiojo administracinio teismo ir apygardų administracinių teismų teisėjus skiria ir atleidžia *vienasmeniškai* Respublikos Prezidentas. Dėl nurodytų teismų teisėjų paskyrimo Respublikos Prezidentas neturi kreiptis į Seimą. Respublikos Prezidentas taip pat skiria ir atleidžia Lietuvos apeliacinio teismo teisėjus, tačiau prieš tai jis turi gauti Seimo *pritarimą*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu.

Taigi Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant *ne visų grandžių teismų teisėjus*, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus, t. y. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjus*. Skiriant ir atleidžiant nurodytų teismų teisėjus Seimo įgaliojimai yra nevienodi: *Seimas skiria* ir atleidžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus, tačiau tik Respublikos Prezidento teikimu; Seimas sprendžia, *ar pritari* Respublikos Prezidento teikiamoms Lietuvos apeliacinio

²⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

teismo teisėjų kandidatūroms, taip pat ar pritarti šio teismo teisėjų atleidimui – Respublikos Prezidentas gali paskirti Lietuvos apeliacinio teismo teisėju tik tokį asmenį, kurio kandidatūrai prieš tai pritarė Seimas, ir gali atleisti šio teismo teisėją tik tada, kai tam pritaria Seimas.

Seimas, prieš sprendamas dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų paskyrimo ir jų atleidimo, taip pat prieš sprendamas, ar pritarti Respublikos Prezidento teikiamoms Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kandidatūroms ir šio teismo teisėjų atleidimui, turi įsitikinti, ar yra įvykdytos Konstitucijoje nustatytos procedūros – ar yra Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria *speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija*. Nurodytos *specialios teisėjų institucijos konstitucinis statusas* ir jos patarimo Respublikos Prezidentui teisinės pasekmės yra atskleisti Konstitucinio Teismo suformuotoje oficialioje konstitucinėje doktrinoje. Konstitucinis Teismas ne viename savo nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijoje nurodyta speciali teisėjų institucija yra svarbus teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas, kad ši institucija yra *atsvara* Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojančiam (dalyvaujančiam formuojant) teisėjų korpusą²⁰⁷. Speciali teisėjų institucija pagal Konstituciją turi patarti Respublikos Prezidentui *visais* teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais²⁰⁸. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta *speciali teisėjų institucija yra valstybės institucija*, jos negalima traktuoti kaip visuomeniniais pagrindais veikiančio darinio. Pagal Konstituciją tokia speciali teisėjų institucija negali būti nesudaryta, jos sudarymo tvarką turi nustatyti Teismų įstatymas. Šios specialios teisėjų institucijos įgaliojimų negali perimti (pasisavinti) jokia kita institucija ar pareigūnas. Speciali teisėjų institucija yra kolegiali institucija. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi būti sudaroma *vien iš teisėjų*, kad į šios institucijos sudėtį negali būti įtraukiami asmenys, kurie nėra teisėjai. Toks

²⁰⁷ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

²⁰⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

požiūris grindžiamas tuo, kad pagal Konstituciją speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų klausimais, vadinasi, ji turi vertinti asmenų, pretenduojančių tapti teisėjais, profesinę kvalifikaciją, o tai gali padaryti tik *profesiniu pagrindu* sudaryta institucija. Jeigu į specialią teisėjų instituciją būtų įtraukiami ir ne teisėjai, būtų sudarytos prielaidos nepaisyti Konstitucijoje įtvirtinto teismų ir teisėjų nepriklausomumo principo (apimančio ir teisminės valdžios savivaldą), *inter alia*, tuo aspektu, kad Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų patartų ne vien iš teisėjų, bet iš kitų asmenų (net politikų) sudaryta institucija, negalinti profesiniu požiūriu vertinti, ar asmenys, siekiantys tapti teisėjais, atitinka teisėjui keliamus reikalavimus (ar toks asmuo turi pakankamą profesinę kvalifikaciją, kad būtų paskirtas teisėju, ar teisėjas turi pakankamą kvalifikaciją, kad galėtų būti paskirtas aukštesnės grandies teismo teisėju ir pan.). Specialios teisėjų institucijos konstitucinis statusas suponuoja ir atitinkamus aukštus reikalavimus šios institucijos nariams: jos nariais gali būti tik teisėjai, turintys aukštą profesinę kvalifikaciją, pakankamai didelę teisėjo darbo patirtį, taip pat autoritetą teisėjų profesinėje bendruomenėje.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „įstatymo numatyta speciali teisėjų institucija“ reiškia ir tai, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją vienaip ar kitaip reglamentuoti šios institucijos sudarymą, įgaliojimus ir veiklą, žinoma, paisydamas konstitucinių imperatyvų. Teisėjo nepriklausomumo, visų teisėjų vienodo teisinio statuso vykdant teisingumą, teisėjo nepavaldumas jokiam kitam teisėjui ir kiti konstituciniai imperatyvai suponuoja, kad specialios teisėjų institucijos narius, bent absoliučią jų daugumą, turi demokratiškai *išrinkti patys teisėjai*. Konstitucijai neprieštarautų ir toks teisinis reguliavimas, kad specialios teisėjų institucijos nariais *ex officio* taptų aukščiausių grandžių teismų vadovai: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas, Vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas. Konstitucijai neprieštarautų ir tai, kad palyginti nedidelę dalį minėtos specialios teisėjų institucijos narių skirtų Respublikos Prezidentas ar Teisingumo ministras²⁰⁹. Specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką, jos įgaliojimus nustato Teismų įstatymas.

²⁰⁹ Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad specialios teisėjų institucijos patarimas sukelia *teisinius padarinius*: jeigu nėra šios teisėjų institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Tai reiškia, kad specialios teisėjų institucijos patarimo *negalima interpretuoti kaip rekomendacijos* Respublikos Prezidentui skirti tam tikrą asmenį teisėju ar jo neskirti, paaukštinti teisėją ar jo nepaaukštinti, perkelti jį ar jo neperkelti, atleisti iš pareigų ar neatleisti. Anaiptol, jeigu minėtas patarimas būtų tik rekomendacija, tai Konstitucijos 112 straipsnyje numatyta speciali teisėjų institucija neatliktų vienos iš teisminės valdžios atsvarų vykdomajai valdžiai funkcijos, o formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia dominuotų teisminės valdžios atžvilgiu, taigi būtų pagrindo teigti, kad yra sudarytos tam tikros prielaidos (neūkirstas kelias) pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumą²¹⁰.

Specialios teisėjų institucijos patarimo *teisiniai padariniai* gali būti dvejopi. *Pirma*, jeigu į specialią teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija *pataria* asmenį *paskirti* teisėju, paaukštinti teisėją ar jį perkelti, toks patarimas Respublikos Prezidento *nesaista*. Tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas *gali* to asmens *nepaskirti* teisėju, gali teisėjo nepaaukštinti, ar jo neperkelti. Pagal Konstituciją tokiais atvejais Respublikos Prezidentas gali kreiptis į specialią teisėjų instituciją patarimo dėl kito asmens paskyrimo teisėju, kito teisėjo paaukštinimo ar perkėlimo²¹¹. *Antra*, jeigu į specialią teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija *pataria* asmens *nepaskirti* teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti, tokiais atvejais Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją negali to asmens paskirti teisėju, negali paaukštinti teisėjo, negali jo perkelti. Tokios pačios pasekmės atsiranda ir tada, kai speciali teisėjų institucija *nepataria* asmens skirti teisėju, paaukštinti teisėją ar jį perkelti – toks *nepatarimas* yra tolygus *patarimui* asmens *nepaskirti* teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad kitoks minėtos specialios teisėjų institucijos pa-

²¹⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

²¹¹ *Ibid.*

tarimo neskirti asmens teisėju, nepaaukštinti ar neperkelti teisėjo teisinių padarinių aiškinimas (*inter alia*, toks, kad Respublikos Prezidentas esą gali nepaisyti minėto patarimo ir vis tiek tą asmenį paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėją) reikštų, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, kuri sudaroma vien profesiniu pagrindu, nėra atsvara Respublikos Prezidentui – politinio pobūdžio valstybės valdžios institucijai – formuojant teisėjų korpusą.

Pažymėtina, kad iš Konstitucijos kyla tam tikros *išimtys*, susijusios su specialios teisėjų institucijos įgaliojimais. Pagal Konstituciją speciali teisėjų institucija neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu ar atleidimu²¹². Taigi ši institucija neturi ir įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl kurio nors teismo teisėjo atleidimo iš pareigų tais atvejais, kai šis teisėjas Seimo yra paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas *neturi* kreiptis į specialią teisėjų instituciją patarimo atleisti teisėją iš pareigų tais atvejais, kai teisėjas (jam sutinkant) yra skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru) arba Konstitucinio Teismo teisėju, taip pat tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo pirmininkas ar teisėjas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas ar teisėjas yra pašalinamas iš pareigų (atleidžiamas) apkaltos proceso tvarka²¹³.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos teisinis statusas ir jos patarimo Respublikos Prezidentui teisinius padarinius aptarėme dėl to, kad minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui yra neatsiejama, *konstituciškai privaloma* teisėjų paskyrimo, paaukštینimo (t. y. paskyrimo aukštesnės grandies teisėju atleidžiant iš ankstesnių pareigų arba paskyrimo į vadovaujančias arba aukštesnes vadovaujančias pareigas tame pačiame teisme), perkėlimo (darbo vietos keitimo), atleidimo iš pareigų procedūros dalis. Negavęs tokio patarimo, Respublikos Prezidentas negali skirti arba atleisti apylinkės, apygardos teismo teisėjo ar pirmininko, negali kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo

²¹² Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 71-2561.

²¹³ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.

arba atleidimo, negali teikti Seimui skirti arba atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko. *Seimui*, sprendžiančiam, ar pritarti Respublikos Prezidento teikiamai Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko kandidatūrai, ar paskirti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėju ar šio teismo pirmininku Respublikos Prezidento teikiamas asmenis, *tenka pareiga įsitikinti*, ar Respublikos Prezidentas yra gavęs minėtos specialios teisėjų institucijos patarimą. Specialios teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, o motyvai, dėl kurių patariama (ar nepatariama) tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti teisėją, jį perkelti, atleisti teisėją iš pareigų, turi būti aiškiai išdėstyti. Jokie minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai (sprendimai) negali būti grindžiami prielaidomis, subjektyviomis jos narių nuostatomis ar nuomonėmis; patarimus (sprendimus) būtina pagrįsti vien nustatytais (išsiaiškintais) faktais, įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai).

Respublikos Prezidento teikimas Seimui pritarti Respublikos Prezidento teikiamai Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko kandidatūrai, šio teismo teisėjų perkėlimui ar atleidimui, taip pat teikimas Seimui paskirti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką ar juos atleisti, išreiškiamas išleidžiant atitinkamą *Respublikos Prezidento dekretą*. Seimas, svarstydamas Respublikos Prezidento dekrete suformuluotą prašymą, turi *išsiaiškinti visas aplinkybes*, reikšmingas būsimam Seimo sprendimui. Antai, jeigu Respublikos Prezidentas kreipiasi į Seimą prašydamas pritarimo atleisti Apeliacinio teismo teisėją, Seimas turi išsiaiškinti, ar yra Konstitucijoje numatytas pagrindas atleisti teisėją. Vieni teisėjo atleidimo pagrindai yra susiję vien su tam tikromis objektyviomis aplinkybėmis (pvz., *pasibaigė teisėjo įgaliojimų laikas* ar teisėjas sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus), todėl Seimas turi įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodyti objektyvaus pobūdžio faktai, ir, jeigu jie yra, priimti nutarimą, kuriuo pritariama, kad Respublikos Prezidentas atleisų Apeliacinio teismo teisėją. Jeigu Respublikos Prezidentas kreipiasi į Seimą prašydamas pritarimo atleisti Apeliacinio teismo teisėją, pvz., dėl to, kad teisėjas *savo poelgiu pažemino teisėjo vardą*, Seimas turi išsiaiškinti ne tik

tai, ar toks teisėjo poelgis buvo, bet ir įvertinti, ar tokiu poelgiu teisėjas tikrai pažemino teisėjo vardą (taigi Seimui tenka ne tik nustatyti (konstatuoti) atitinkamą faktą, bet ir jį įvertinti).

Seimas savo valią, ar pritarti (nepritarti) Respublikos Prezidento teikiamai Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko kandidatūrai, šio teismo teisėjų perkėlimui ar atleidimui, taip pat savo valią, paskirti (nepaskirti) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, ar juos atleisti, išreiškia priimdamas atitinkamą *Seimo nutarimą*. Minėta, kad Konstitucija draudžia pratęsti teismų pirmininkų, teismų skyrių vadovų įgaliojimus. Vadinasi, pasibaigus Aukščiausiojo Teismo pirmininko, jo skyrių vadovų įgaliojimams Seimas privalo juos atleisti iš pareigų²¹⁴. Pasibaigus Apeliacinio teismo pirmininko, jo skyrių vadovų įgaliojimams Respublikos Prezidentas turi kreiptis į Seimą pritarimo atleisti juos iš nurodytų pareigų, o Seimas privalo duoti tokį pritarimą.

KLAUSIMAI

1. Kokie teismai sudaro Lietuvos teismų sistemą?
2. Atskleiskite teismų ir teisėjų nepriklausomumo konstitucinių garantijų turinį.
3. Kokius įgaliojimus turi Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta „speciali teisėjų institucija“?
4. Kokių teismų teisėjus skiria ir atleidžia Seimas?
5. Nurodykite teisėjų įgaliojimų pasibaigimo konstitucinius pagrindus.

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius: Registrų centras, 2011;

Šinkūnas, H. Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje. *Teisė*. 2003, Nr. 49;

Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija*. Lietuvos Teisės akademija. Vilnius, 2000.

²¹⁴ Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 58-2251.

VIII.V. Kiti Seimo įgaliojimai

VIII.V.1. Ministerijų steigimas, panaikinimas

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktą ministerijas steigia ir panaikina Seimas Vyriausybės siūlymu. Šioje konstitucinėje nuostatoje atsispindi valdžių padalijimo principas, nes Seimas negali įsteigti ar panaikinti ministerijos, jeigu nėra atitinkamo Vyriausybės siūlymo. Nurodyta konstitucinė nuostata užtikrina įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios sąveiką ir jų pusiausvyrą²¹⁵. Konstitucijoje įtvirtinta nuostata tik dėl ministerijų steigimo ir jų panaikinimo, bet nieko nerašoma apie ministerijų *reorganizavimą*. Iš Konstitucijoje įtvirtintų Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų steigiant ir panaikinant ministerijas kyla ir tai, kad tais atvejais, kai norima kelias ministerijas sujungti į vieną ministeriją ar vieną ministeriją suskaidyti į kelias ministerijas, turi būti laikomasi tokios pačios procedūros, kuri Konstitucijoje numatyta ministerijoms steigti ir joms panaikinti, t. y. atitinkamą sprendimą Seimas gali priimti tik tada, kai yra Vyriausybės siūlymas.

Konstitucinė nuostata „ministerijas steigia ir panaikina Seimas Vyriausybės siūlymu“ reiškia, kad nei Seimo nariai, nei jų grupės, nei Seimo struktūriniai padaliniai (komitetai, komisijos ir kt.), nei kokios nors kitos valstybės institucijos ar jų pareigūnai negali Seimui pateikti įstatymo, pagal kurį būtų įsteigiama ar panaikinama ministerija, projekto, jeigu nėra atitinkamo Vyriausybės siūlymo Seimui. Tokių įgaliojimų neturi ir Respublikos Prezidentas. Nusistovėjo praktika, kad Vyriausybė, siūlydama Seimui įsteigti ar panaikinti ministeriją, kartu Seimui pateikia ir atitinkamo įstatymo projektą.

Teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad „ministerijos – tai pagrindinė centrinio vykdomosios valdžios institucijų sistemos lygmens grandis po Vyriausybės, kuri sudaroma viešajam valdymui (administravimui) organizuoti svarbiausiose viešojo gyvenimo srityse“²¹⁶. Pagal Konstitucijos 98 straipsnio 1 dalį kiekviena ministerija turi turėti jai priskirtą kompetenciją. Vyriausybės įstatyme nustatyta, kad „ministerija steigiamą formuoti valstybės politiką, taip pat organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą ministrui pavestose valdymo srityse“ (29 str. 1 d.). Mi-

²¹⁵ Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1624.

²¹⁶ Bakaveckas, A. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 299.

nisterija yra viešasis juridinis asmuo, turintis sąskaitą banke ir antspaudą su valstybės herbu bei savo pavadinimu; ministerija yra biudžetinė įstaiga, finansuojama iš valstybės biudžeto. Ministerijai vadovauja ministras. Pagal Konstitucijos 98 straipsnio 1 dalį „ministras sprendžia ministerijos kompetencijai priklausančius klausimus, taip pat vykdo kitas įstatymų numatytas funkcijas“. Ministras, vadovaudami jiems pavestoms valdymo sritims, atsakingi Seimui, Respublikos Prezidentui ir tiesiogiai pavaldūs Ministrui Pirmininkui (Konstitucijos 96 str. 2 d.). Vyriausybės įstatyme nustatyta, kad ministerija veikia pagal savo nuostatus, kuriuos tvirtina Vyriausybė, taip pat pagal ministro patvirtintus strateginius ir metinius veiklos planus, kitus planavimo dokumentus. Ministerija turi savo administraciją, jai vadovauja ministerijos kancleris (Vyriausybės įstatymo 29 str.). Pagal Konstituciją ministrą laikinai gali pavaduoti tik Ministro Pirmininko paskirtas kitas Vyriausybės narys (98 str. 2 d.).

Konstitucijoje įtvirtinti tik patys bendriausi ministro įgaliojimai. Šie įgaliojimai detalizuojami Vyriausybės įstatyme, pagal kurį ministras: teikia Vyriausybei jos darbo reglamento nustatyta tvarka įstatymų ir kitų teisės aktų projektus; vadovaudamasis Vyriausybės patvirtinta Strateginio planavimo metodika rengia ir suderinęs su Ministru Pirmininku tvirtina ministrui pavestų valdymo sričių strateginius veiklos planus (strateginį veiklos planą), taip pat tvirtina ministerijos, įstaigų prie ministerijos ir kitų pavaldžių biudžetinių įstaigų metinius veiklos planus; teikia Vyriausybei įstaigų prie ministerijos nuostatų projektus; Vyriausybės pavedimu tvirtina įstaigų prie ministerijos nuostatus ir jų administracijos struktūrą; tvirtina ministerijos administracijos struktūrą ir kt. (Vyriausybės įstatymo 26 str.). Ministras užtikrina įstatymų, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Respublikos Prezidento dekretų, Vyriausybės nutarimų, Vyriausybės sprendimų, Vyriausybės rezoliucijų, Ministro Pirmininko potvarkių ir kitų teisės aktų įgyvendinimą; Vyriausybės nustatyta tvarka teikia Vyriausybei ministerijos metines veiklos ataskaitas, Ministro Pirmininko reikalavimu atsiskaito už savo veiklą ir kt.

Vykdydamas savo įgaliojimus ministras leidžia įsakymus. Įsakymai gali būti *norminio pobūdžio*, t. y. juose gali būti nustatomos bendro pobūdžio teisės normos, įtvirtinančios atitinkamų teisių santykių subjektų teises ir pareigas (elgesio taisyklės); įsakymai taip pat gali būti leidžiami taikant ati-

tinkamą teisės normą (vadinamieji individualūs teisės normos taikymo aktai). Ministras turi įgaliojimus tikrinti, kaip yra įgyvendinami jo įsakymai.

Vyriausybės įstatymo 29 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikoje yra šios ministerijos: 1) Aplinkos ministerija; 2) Energetikos ministerija; 3) Finansų ministerija; 4) Krašto apsaugos ministerija; 5) Kultūros ministerija; 6) Socialinės apsaugos ir darbo ministerija; 7) Susisiekimo ministerija; 8) Sveikatos apsaugos ministerija; 9) Švietimo ir mokslo ministerija; 10) Teisingumo ministerija; 11) Ūkio ministerija; 12) Užsienio reikalų ministerija; 13) Vidaus reikalų ministerija; 14) Žemės ūkio ministerija.

VIII.V.2. Teisė steigti valstybės apdovanojimus

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 18 punktą *Seimas steigia Lietuvos Respublikos valstybinius apdovanojimus*. Seimas gali steigti valstybinius apdovanojimus išleisdamas įstatymą, t. y. juo nustatydamas *inter alia*, valstybės apdovanojimų sistemą, rūšis, apdovanojimų ženklus, skyrimo pagrindus²¹⁷. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 12 d. nutarime yra konstatavęs, kad „steigdamas valstybinius apdovanojimus (*inter alia*, nustatydamas jų sistemą), Seimas turi plačią diskreciją, tačiau jis privalo paisyti konstitucinės valstybinių apdovanojimų sampratos, suponuojančios, kad valstybiniais apdovanojimais gali būti apdovanojama būtent už nuopelnus ir kad tie nuopelnai turi būti nuopelnai Lietuvai (Lietuvos valstybei, visuomenei, tam tikroms šalies gyvenimo sritims)“²¹⁸. Pagrindai, kuriems esant asmenys gali būti apdovanojami, turi būti aiškūs, jie, kaip minėta, turi būti nustatyti įstatymu. Iš Konstitucijos įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokius valstybinių apdovanojimų skyrimo pagrindus, pagal kuriuos, *inter alia*, būtų aišku, kokie asmenys apskritai negali būti apdovanojami valstybiniais apdovanojimais²¹⁹.

Įstatymu nustatant valstybinių apdovanojimų skyrimo pagrindus negali būti nurodytas koks nors baigtinis apdovanojamų asmenų ar nuopelnų, kuriems esant asmuo gali būti apdovanojamas, sąrašas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad valstybiniais apdovanojimais valstybės vardu yra pagerbiami asmenys, turintys nuopelnų Lietuvos valstybei, t. y. atlikę

²¹⁷ Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 106-5466.

²¹⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 54-1965.

²¹⁹ Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 106-5466.

išskirtinius darbus, kuriems buvo reikalingos ypatingos pastangos ar net pasiaukojimas ir kurie Lietuvos valstybei, visuomenei ar tam tikroms šalies gyvenimo sritims davė ypatingą naudą. Paminėtina ir tai, kad pagal tarptautinius papročius, diplomatinį protokolą, t. y. pagal susiklosčiusią tarptautinę praktiką, valstybiniais apdovanojimais gali būti apdovanojami užsienio valstybių piliečiai (*inter alia*, valstybių vadovai bei aukštieji pareigūnai), šitaip parodant ypatingą pagarbą jų valstybei bei jiems patiems ir siekiant puoselėti abipusiai naudingus Lietuvos valstybės santykius su kitomis valstybėmis²²⁰.

Valstybinis apdovanojimas – tai ne asmens, tegul ir turinčio neabejotinų nuopelnų Lietuvai, teisės ar teisėto lūkesčio įgyvendinimas, bet toks jo nuopelnų Lietuvai įvertinimas, kuris priklauso nuo Respublikos Prezidento nuožiūros ir valios. Taigi asmuo, turintis nuopelnų Lietuvai, negali reikalauti (neturi teisės reikalauti), kad Respublikos Prezidentas jam skirtų valstybės apdovanojimą.

Įstatymu taip pat turi būti nustatyta, *kokia tvarka asmuo teikiamas valstybiniam apdovanojimui*. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ir tai, kad konstitucinės valstybinių apdovanojimų sampratos privalu paisyti ir skiriant valstybinius apdovanojimus. Įstatymu gali būti nustatyti ir valstybės *apdovanojimo netekimo pagrindai*.

Valstybinis apdovanojimas yra valstybės pagarbos asmeniui ženklas, todėl Seimas, steigdamas valstybinius apdovanojimus, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį valstybės apdovanojimas būtų sietinas su kokių nors materialinių, finansinių ar kitokių gėrybių (žinoma, išskyrus patį atitinkamą ordiną, medalį ir pan.), juo labiau privilegijų, teikimu apdovanojamajam. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 12 d. nutarime yra atkreipęs dėmesį į tai, jog Konstitucija nesuponuoja, kad asmuo, kuris buvo apdovanotas kuriuo nors valstybiniu apdovanojimu, galėtų vien dėl to, kad yra apdovanotas, tikėtis, juo labiau reikalauti, dar kokių nors materialinių, finansinių ar kitokių gėrybių, privilegijų ar pan.

Antai Žemės reformos įstatymo 7 straipsnio 1 punkte (1997 m. liepos 2 d. redakcija), buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikos piliečiams, apdo-

²²⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 54-1965.

vanotiems Vyčio Kryžiaus ordinu ir Vyčio Kryžiumi, žuvusių (mirusių) tokių asmenų sutuoktiniams, o jeigu sutuoktinio nėra, – tėvams arba vaikams – jų prašymu neatlygintinai suteikiamas Vyriausybės nustatyto dydžio vienas žemės sklypas individualiai statybai. Vėliau Seimas panaikino šią įstatymo nuostatą. Kilo ginčas, ar Seimas galėjo panaikinti nurodytą įstatymo nuostatą, ar tai neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 12 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją toks teisinis reguliavimas, kai asmeniui, kuris buvo apdovanotas kuriuo nors valstybiniu apdovanojimu, būtent dėl to, kad jis buvo juo apdovanotas, yra suteikiama dar ir tam tikra materialinė, finansinė gėrybė ar privilegija (nagrinėjamu atveju – žemės sklypas), yra negalimas, kad tai prieštarauja Konstitucijai (Valstybės žinios. 2006, Nr. 54-1965).

Valstybės apdovanojimų sistema nustatyta Valstybės apdovanojimų įstatyme²²¹. Pagal šį įstatymą valstybės apdovanojimų sistemą sudaro *ordinai, medaliai ir kiti pasižymėjimo ženklai* (4 str. 1 d.). Ordinais – valstybės apdovanojimai už ypatingus nuopelnus; medaliai – valstybės apdovanojimai už nuopelnus; kiti pasižymėjimo ženklai – ženklai, kurie nėra priskirti ordinams ir medaliams (Valstybės apdovanojimų įstatyme nėra atskleista, kuo nurodyti „kiti pasižymėjimo ženklai skiriasi nuo ordinų ir medalių“²²²). Pagal Valstybės apdovanojimų įstatymą *ordinai* yra šie: 1) Vytauto Didžiojo ordinas; 2) Vyčio Kryžiaus ordinas; 3) Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinas; 4) Ordinas „Už nuopelnus Lietuvai“. Įstatyme nustatyta, kad *Ordinų ženklai pagal svarbą* skirstomi taip: 1) Ordinas su aukso grandine (tik Vytauto Didžiojo ordinas); 2) Didysis kryžius (1-ojo laipsnio ordinas); 3) Komandoro didysis kryžius (2-ojo laipsnio ordinas); 4) Komandoro kryžius (3-iojo laipsnio ordinas); 5) Karininko kryžius (4-ojo laipsnio ordinas); 6) Riterio kryžius (5-ojo laipsnio ordinas). Pagal Valstybės apdovanojimų įstatymą *medaliai ir kiti pasižymėjimo ženklai* yra šie: 1) Vyčio Kryžiaus ordino vėliava; 2) Žūvančiųjų gelbėjimo kryžius; 3) Vyčio Kryžiaus ordino medalis; 4) Vytauto Didžiojo ordino medalis; 5) Lie-

²²¹ Valstybės žinios. 2002, Nr. 68-2762.

²²² Abramavičius, A. Lietuvos Respublikos Prezidento kompetencija skiriant valstybinius apdovanojimus. *Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: Mes, 2011, p. 205.

tuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medalis; 6) Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalis; 7) Sausio 13-osios atminimo medalis.

Lietuvos valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų projektus ir etalonus tvirtina Respublikos Prezidentas.

Valstybės ordinais, medaliais ir kiti pasižymėjimo ženklai skiriami Lietuvos valstybei nusipelnusiems Lietuvos Respublikos piliečiams, asmenims be pilietybės ir užsieniečiams pagerbti (Valstybės apdovanojimų įstatymo 3 str.).

VIII.V.3. Teisė įvesti karo padėtį, skelbti mobilizaciją

Seimo įgaliojimai įvesti karo padėtį. Pagal Konstitucijos 142 straipsnio 1 dalį „Seimas įveda karo padėtį, skelbia mobilizaciją ar demobilizaciją, priima sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas, kai prireikia ginti Tėvynę arba vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus“. Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „ginkluoto užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda *karo padėtį* visoje valstybėje ar jos dalyje, skelbia mobilizaciją ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui, o tarp Seimo sesijų – nedelsdamas šaukia neeilinę Seimo sesiją. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą“. Nurodytose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas *karo padėties institutas*. Karo padėtis įvedama siekiant „užtikrinti valstybės apsaugą nuo jos egzistencijai iškilusių grėsmių“²²³. Pagal Konstitucijos 142 straipsnį karo padėtis gali būti įvedama esant dviem aplinkybėm: *pirma*, turi būti ginkluotas Lietuvos valstybės užpuolimas; *antra*, dėl tokio užpuolimo kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui. Vadinasi, karo padėtis įvedama *dėl išorinių karinių grėsmių* (ginkluoto užpuolimo atveju), kai kyla pavojus valstybės suverenumui ir teritorijos vientisumui. Karo padėties įvedimo ir atšaukimo tvarką, Lietuvos Respublikos piliečių, užsieniečių teisių ir laisvių ribojimus, valstybės institucijų įgaliojimus bei įmonių, įstaigų ir organizacijų veiklos ypatumus įvedus karo padėtį nustato *Karo padėties*

²²³ Žalimas, D. Valstybės gynimo konstituciniai pagrindai. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 935.

*įstatymas*²²⁴. Šiame įstatyme karo padėtis apibrėžiama kaip *ypatinga teisinė padėtis*, kuri įvedama prireikus ginti Tėvynę ginkluoto užpuolimo ar jo grėsmės atveju, kai kyla grėsmė Lietuvos valstybės suverenumui ar jos teritorijos vientisumui, arba prireikus vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus siekiant užtikrinti valstybės gynybą ir kitas gyvybiškai svarbias valstybės funkcijas *karo metu* (2 str. 7 d.).

Ginkluoto užpuolimo atveju sprendimas dėl valstybės gynybos turi būti priimamas nedelsiant, todėl Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tokį sprendimą nedelsiant priima Respublikos Prezidentas. Dėl karo padėties įvedimo Respublikos išleidžia dekretą. Respublikos Prezidentas sprendimą įvesti karo padėtį teikia tvirtinti artimiausiam Seimo posėdyje, o tarp Seimo sesijų – nedelsdamas šaukia Seimo neeilinę sesiją. Seimas nutarimu patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą. Respublikos Prezidentas turi teisę savo sprendimą atšaukti, kol jis nepradėtas svarstyti Seime, jeigu išnyko karo padėties įvedimo priežastys. Karo padėtis atšaukiama, kai Seimas panaikina Respublikos Prezidento sprendimą dėl karo padėties įvedimo arba jeigu išnyko priežastys, dėl kurių ji buvo įvesta. Seimas karo padėtį įveda ar ją atšaukia priimdamas nutarimą. Respublikos Prezidento sprendimai dėl karo padėties įvedimo ar atšaukimo įforminami dekretais (Karo padėties įstatymo 5 str.). Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas ar Respublikos Prezidento dekretas dėl karo padėties atšaukimo paskelbiamas per visuomenės informavimo priemones ir įsigalioja Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

Karo padėties metu apskrityse veikia ginkluotųjų pajėgų (kariuomenės) vado skiriami karo komendantai. Jų įgaliojimus ir veiklos tvarką nustato ginkluotųjų pajėgų (kariuomenės) vadas (Karo padėties įstatymo 24 str.).

Konstitucijos 145 straipsnyje numatyta, kad įvedus karo ar nepaprastąją padėtį laikinai gali būti apribotos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose. *Karo padėties* įstatyme numatyta, kad karo padėties metu asmenų telefoninių pokalbių pasiklausymas, susirašinėjimo, pašto siuntų ar kitokio susižinojimo tikrinimas gali būti atliekamas *be teismo sprendimo* (8 str.). Įvedus karo padėtį gali būti *apribojamos žmogaus teisės naudotis būsto neliečiamumu*: antai karinės būtinybės atveju kariai turi teisę bet kuriuo paros laiku įeiti į asmens būstą

²²⁴ *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 52-1482.

be gyventojų sutikimo; karinių vienetų vadai, karo komendantai turi teisę panaudoti būstą kariams, asmenims, pasitraukusiems iš savo gyvenamųjų vietų, apgyvendinti ir karinės paskirties objektams įrengti užtikrinant šių būstų gyventojams galimybę toliau gyventi šiuose būstuose arba perkelti gyventojus į kitus gyventi tinkamus būstus (9 str.). Taip pat gali būti *apribotos* žmogaus teisės reikšti savo įsitikinimus, ieškoti informacijos ir ją gauti: pvz., draudžiama ieškoti, gauti, skleisti informaciją apie bet kokius valstybės institucijų ir pareigūnų, kariuomenės veiksmus, karinę bei ekonominę valstybės būklę, karo veiksmų eigą (karinę situaciją) be atitinkamų valstybės institucijų vadovų sutikimo, taip pat įvairiais būdais dauginti, perduoti kitiems asmenims ar kitaip platinti įvairius priešiškus valstybės interesams skelbimus (10 str. 1 d.). Karo padėties metu gali būti *varžoma asmens kilnojimosi laisvė*: asmenys, esantys Lietuvos Respublikoje, įvedus karo padėtį, neturi teisės be specialaus karo komendanto leidimo pakeisti savo nuolatinę gyvenamąją vietą, išskyrus atvejus, kai pasitraukiama iš kovos veiksmų teritorijos arba šie asmenys evakuojami (11 str. 1 d.). Dėl vykstančių karo veiksmų tam tikrą teritoriją *uždara teritorija* gali paskelbti ginkluotųjų pajėgų vadas, lauko pajėgų vadas, šioje teritorijoje veikiančio kariuomenės dalinio ar junginio vadas, taip pat šios teritorijos karo komendantas. Patekti į uždara teritoriją ir iš jos išvykti galima tik turint specialų karo komendanto leidimą. Tokio leidimo nereikia Valstybės gynimo tarybos nariams, šioje teritorijoje savo įgaliojimus vykdantiems kariniams pareigūnams ir veikiančių karinių vienetų kariams (11 str. 3 d.). Karo padėties įstatyme numatyti *teisės vienytis į politines partijas*, politines organizacijas, visuomenines organizacijas ar asociacijas apribojimai, *teisės rinktis į susirinkimus* apribojimai, kiti asmens teisių ir laisvių, numatytų Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose, apribojimai.

Įvedus karo padėtį, *valstybės, savivaldybės institucijų ir įstaigų veikla pervarkoma* siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų atlikimą. Ministerijoms, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė gali pavesti tokias funkcijas, kurių nėra numatyta jų nuostatuose, bet yra numatytos mobilizacijos planuose arba būtinos karo padėties sąlygomis (21 str. 1 d.). Karo padėties metu Seimas visoje valstybėje ar jos dalyje gali sustabdyti vietos savivaldos institucijų įgaliojimus. Veikiančioms vietos savivaldos institucijoms karo ko-

mendantų sprendimai yra privalomi. Kai vietos savivaldos institucijos negali veikti, jų funkcijų atlikimą organizuoja karo komendantai (22 str.).

Vyriausybė karo padėties metu gali nustatyti visų nuosavybės formų įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms *privalomuosius darbus ar užduotis*, reikalingus karo padėties reikmėms tenkinti. Už tokių darbų ir užduočių atlikimą atlyginama įstatymų nustatyta tvarka (18 str.). Vyriausybė karo padėties metu turi teisę *nustatyti ir kontroliuoti* ginklų, šaudmenų, karinės technikos ir kitos ginkluotės, maisto prekių ir kitų prekių, reikalingų karo padėties reikmėms, gamybą bei prekybą jomis, įpareigodama ūkio subjektus gaminti ar prekiauti šiomis prekėmis arba uždrausdama paskiriems ūkio subjektams verstis šių prekių gamyba ar prekyba jomis, pati įsigydama, skatindama ūkio subjektus ar pavesdama jiems įsigyti šių prekių iš užsienio valstybių. Vyriausybė karo padėties metu turi teisę *riboti ar uždrausti įvairių kitų prekių gamybą ar prekybą* jomis, jei šių prekių gamyba ar prekyba jomis keltų grėsmę visuomenės rimčiai arba mažintų materialinius išteklius ar trukdytų pertvarkyti gamybą karo reikmėms (20 str.). Siekdama užtikrinti Lietuvos Respublikos gyventojų saugumą karo metu, Vyriausybė gali skelbti jų evakavimą (36 str.).

Karo padėties metu Lietuvos Respublikoje veikia pagal Teismų įstatymą įsteigti teismai, taip pat *karo lauko teismai* (29 str.). Karo padėties metu veikiantiems teismams paprastai suteikiama teisė nagrinėti baudžiamąsias bylas supaprastinta tvarka, tačiau jie turi užtikrinti visapusišką, objektyvų bylos aplinkybių ištyrimą. Teismams taip pat suteikiami kai kurie papildomi įgaliojimai (antai su civiliniu ieškiniu susiję klausimai nesprendžiami; teismo pirmininkas privalo užtikrinti, kad nagrinėjant baudžiamąją bylą įstatymų nustatytais atvejais dalyvautų gynėjas, o nesant galimybės bylos nagrinėjimo teisme metu dalyvauti advokatui, gynėju gali būti asmuo, turintis teisinį išsilavinimą).

Konstitucijoje numatyta *karo padėtis* yra *laikino pobūdžio* ypatinga teisinė padėtis. Jos ilgiausia trukmė nėra nustatyta nei Konstitucijoje, nei Karo padėties įstatyme. Pagal Konstituciją karo padėtis gali tęstis tol, kol išorinė grėsmė bus atremta ar išnyks²²⁵. Jeigu karo metu turi būti rengiami eiliniai rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą

²²⁵ Žalimas, D. Valstybės gynimo konstituciniai pagrindai. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 936.

pratęsti Seimo, Respublikos Prezidento ar savivaldybių tarybų įgaliojimus. Šiuo atveju rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus (Konstitucijos 143 str.).

Seimo įgaliojimai skelbti mobilizaciją ar demobilizaciją. Konstitucijos 142 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Seimas *skelbia mobilizaciją* ar demobilizaciją. Minėta, kad pagal Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalį ginkluoto užpuolimo atveju, kai kyla grėsmė valstybės suverenitetui ar teritorijos vientisumui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, *skelbia mobilizaciją* ir teikia šiuos sprendimus tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui, o tarp Seimo sesijų – nedelsdamas šaukia neeilinę Seimo sesiją; Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą. Mobilizacijos ir demobilizacijos tvarką reguliuoja Mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatymas²²⁶. Įstatyme mobilizacija apibūdinama kaip valstybės, savivaldybių institucijų ar įstaigų ir ūkio subjektų veiklos pertvarkymas, taip pat karo prievolininkų šaukimas į privalomąją karo tarnybą valstybei ginti ir (ar) Lietuvos Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti (2 str. 13 p.). Mobilizacija gali būti visuotinė ar dalinė. Mobilizacija skelbiama Seimo nutarimu arba Respublikos Prezidento dekretu. Seimo nutarime arba Respublikos Prezidento dekretu dėl *visuotinės mobilizacijos* skelbimo turi būti nurodyta, kad skelbiama visuotinė mobilizacija ir jos skelbimo pagrindas. Seimui paskelbus *dalinę mobilizaciją* ar Respublikos Prezidentui priėmus sprendimą dėl dalinės mobilizacijos skelbimo, Seimo nutarime arba Respublikos Prezidento dekretu turi būti nurodoma: dalinės mobilizacijos skelbimo pagrindas, kurioje valstybės teritorijos dalyje mobilizacija skelbiama, kokie mobilizacijos sistemos subjektai dalyvauja ir kokios priemonės, nurodytos Mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatyme, turi būti vykdomos (20 str.). Išnykus priežastims, dėl kurių buvo paskelbta mobilizacija, Respublikos Prezidento siūlymu Seimas skelbia *demobilizaciją*. Seimo nutarime dėl demobilizacijos skelbimo nurodoma, kokie mobilizacijos sistemos subjektai turi vykdyti demobilizaciją ir kokios priemonės turi būti vykdomos. Seimo nutarimas arba Respublikos Prezidento dekretas dėl visuotinės, dalinės mobilizacijos arba Seimo nutarimas dėl demobilizacijos skelbimo nedelsiant skelbiami

²²⁶ Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3464.

per visuomenės informavimo priemones ir įsigalioja Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

Paskelbus visuotinę mobilizaciją, taikomos Mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatyme nurodytos priemonės (karo prievolinkų šaukimas į karo tarnybą; naudojamas valstybės rezervas; naudojamos kariuomenės materialinių išteklių atsargos; sustabdomas atleidimas iš profesinės karo tarnybos, aktyviojo rezervo ir rezervo ir kt. (25 str.)). Paskelbus mobilizaciją iš savininkų ar turto valdytojų gali būti laikinai paimami arba rekvizuojami ginklai, šaudmenys, sprogmenys, sprogstamosios, nuodingosios, psichiką veikiančios (narkotinės, psichotropinės), radioaktyviosios medžiagos, transporto priemonės ir kitas mobilizacijos planuose numatytas kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas (23 str. 1 d.). Lietuvos Respublikos gyventojams, gyvenantiems teritorijoje, kurioje yra paskelbta mobilizacija, savivaldybės administracijos direktorius arba jo įgaliotas asmuo gali skirti privalomuosius darbus (24 str. 1 d.).

Minėta, kad išnykus priežastims, dėl kurių buvo paskelbta mobilizacija, Respublikos Prezidento siūlymu Seimas skelbia *demobilizaciją*. Seimo nutarime dėl demobilizacijos skelbimo nurodoma, kokios mobilizacijos sistemos subjektai turi vykdyti demobilizaciją ir kokios priemonės turi būti vykdomos (20 str. 5 d.).

VIII.V.4. Teisė įvesti nepaprastąją padėtį

Konstitucijos 144 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „jeigu Valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, Seimas gali visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvesti *nepaprastąją padėtį*; jos trukmė – iki šešių mėnesių“. Pagal Konstitucijos 144 straipsnio 2 dalį „tarp Seimo sesijų tokį sprendimą turi teisę priimti Respublikos Prezidentas, kartu šaukdamas neeilinę Seimo sesiją svarstyti šio klausimo. Seimas patvirtina arba panaikina Respublikos Prezidento sprendimą.“ Nurodytose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas *nepaprastosios padėties institutas*. Nepaprastąją padėtį reguliuoja Nepaprastosios padėties įstatymas²²⁷. Įstatyme nepaprastoji padėtis apibūdinama kaip *ypatingas teisinis režimas* valstybėje ar jos dalyje, leidžiantis taikyti Konstitucijoje ir šiame įstatyme nustatytus

²²⁷ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-22575.

laikinus naudojimosi fizinių asmenų teisėmis ir laisvėmis apribojimus ir laikinus juridinių asmenų veiklos apribojimus (2 str. 1 d.). Pagal Nepaprastosios padėties įstatymą nepaprastoji padėtis įvedama dėl susiklosčiusios *ekstremalios situacijos* – tokią situacija atsiranda dėl gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ir sukelia staigų, didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai arba lemia žmonių žūtį, sužalojimą ar didelius turtinius nuostolius (2 str. 6 d.).

Seimas įveda ar panaikina nepaprastąją padėtį priimdamas atitinkamą nutarimą, o Respublikos Prezidentas – išleisdamas atitinkamą dekretą. Seimo nutarimas ar Respublikos Prezidento dekretas dėl nepaprastosios padėties įvedimo nedelsiant po jo priėmimo skelbiamas per visuomenės informavimo priemones ir įsigalioja įstatymų nustatyta tvarka.

Seimo nutarime ar Respublikos Prezidento dekretu dėl nepaprastosios padėties įvedimo turi būti nurodyta: 1) nepaprastosios padėties įvedimo pagrindas ir tikslas; 2) nepaprastosios padėties įvedimo teritorija ir trukmė, tiksliai nurodant jos įvedimo laiką (data ir valanda); 3) šio įstatymo nustatyti naudojimosi Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35, 36 straipsniuose nurodytomis teisėmis ir laisvėmis apribojimai; 4) konkrečios taikomos nepaprastosios priemonės, nurodytos Nepaprastosios padėties įstatymo 28 straipsnyje; 5) ar įvedamas tiesioginis valdymas, ar steigiamos viešosios tvarkos apsaugos komendantūros, ar nepaprastosios padėties metu bus pasitelkiama Lietuvos kariuomenė, mobilizacinis rezervas ir kitos pagal aplinkybes būtinos priemonės. Jeigu nusprendžiama pasitelkti kariuomenę, Seimo nutarime ar Respublikos Prezidento dekretu turi būti nurodytos konkrečios taikomos nepaprastosios priemonės, kurioms taikyti pasitelkiami kariniai vienetai; 6) prireikus – siūlymas Vyriausybei panaudoti valstybės rezervą (7 str.).

Nepaprastosios padėties metu visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje veikia Konstitucijos ir kitų įstatymų nustatytos bei nustatyta tvarka įsteigtos valstybės ir savivaldybių institucijos. Tačiau nepaprastosios padėties metu įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka savivaldybės (savivaldybių) teritorijoje, kur nepaprastoji padėtis įvesta, gali būti įvestas tiesioginis valdymas, taip pat esant būtinumui sudarytos viešosios tvarkos apsaugos komendantūros (12 str.). Nepaprastosios padėties įstatymo vykdymą tiesiogiai užtikrina ir kontroliuoja šios institucijos: 1) institucija, atsakinga už ekstremalios situa-

cijos valdymą; 2) viešosios tvarkos apsaugos komendantūros; 3) savivaldybių administracijų direktoriai (13 str.). Įvedus nepaprastą padėtį, institucija, atsakinga už ekstremalių situacijų valdymą, nedelsdama imasi šalinti ekstremalios situacijos priežastis, organizuoja žmonių ir jų turto apsaugą; iškilus būtinybei, organizuoja gyventojų evakuaciją iš gaivalinių nelaimių, katastrofų ar ginkluotų veiksmų zonos, suteikia kitą reikalingą neatidėliotiną pagalbą. Prireikus institucija, atsakinga už ekstremalių situacijų valdymą, į pagalbą gali pasitelkti ir kitoms valstybės institucijoms pavaldžias tarnybas bei techniką ir joms vadovauti (14 str.). Nepaprastosios padėties metu institucijai, atsakingai už ekstremalių situacijų valdymą, vadovauja Vyriausybės skiriamas asmuo. Nepaprastosios padėties įstatyme numatyta, kad visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje (atskiruose valstybės teritorijos administraciniuose vienetuose, pasienio ruože ar kitose valstybės teritorijos dalyse) nepaprastosios padėties metu gali būti įsteigtos viešosios tvarkos apsaugos *komendantūros*, kurios turi imtis veiksmų pašalinti grėsmes konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai. Komendantūros koordinuoja valstybės ir savivaldybių institucijų darbą taikant įstatymo nustatytas nepaprastąsias priemones (15 str.). Komendantūroje dirbantys valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojai yra tiesiogiai pavaldūs tos komendantūros komendantui ir privalo vykdyti visus jo teisėtus nurodymus bei įsakymus. Komendantų teisėti nurodymai ir įsakymai dėl Nepaprastosios padėties įstatyme nustatytų priemonių siekiant užtikrinti žmonių gyvybės, sveikatos ir turto, taip pat valstybės konstitucinės santvarkos apsaugą, garantuoti viešąją tvarką bei visuomenės rimtį nepaprastosios padėties metu yra privalomi visiems toje teritorijoje esantiems fiziniams ir juridiniams asmenims, taip pat savivaldybių administracijų direktoriams.

Nepaprastosios padėties įstatymo normų vykdymą savivaldybėse užtikrina ir už tai yra tiesiogiai atsakingi savivaldybių *administracijų direktoriai*. Savivaldybės administracijos direktorius įgyvendina institucijos, atsakingos už ekstremalių situacijų valdymą nurodytose vietose, nurodymus, organizuoja stichinių nelaimių, avarijų, masinių neramumų likvidavimo, paieškos ir gelbėjimo darbus ir taiko kitas nepaprastosios padėties priemones. Savivaldybės administracijos direktoriaus teisėti nurodymai ir įsakymai dėl žmonių gyvybės gelbėjimo, jų sveikatos ir turto apsaugos, viešosios tvarkos ir visuomenės rimties užtikrinimo nepaprastosios padėties metu

yra privalomi visoms savivaldybės teritorijoje esančioms valstybės ir savivaldybių institucijoms, fiziniams ir juridiniams asmenims (16 str.).

Minėta, kad įvedus karo ar *nepaprastąją padėtį* laikinai gali būti apribotos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose. Nepaprastosios padėties įstatyme numatyta, jog naudojimosi nurodytomis teisėmis ir laisvėmis nustato Seimas arba Respublikos Prezidentas, vadovaudamiesi Konstitucija, įstatymais ir atsižvelgdami į grėsmės konstitucinei santvarkai, visuomenės rimčiai laipsnį ir pobūdį, kitų aplinkybių ir sąlygų visumą bei galimybes greičiausiu būdu pašalinti grėsmę, sumažinti ją bei jos sukeltus padarinius (18 str. 1 d.).

Nepaprastosios padėties metu Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose nurodytos teisės ir laisvės *ribojamos mažiau* negu karo padėties metu. Antai Seimo nutarime dėl nepaprastosios padėties įvedimo ar atitinkamame Respublikos Prezidento dekrete gali būti numatyta, kad nepaprastosios padėties metu asmenų pašto siuntų ir jų dokumentų apžiūra, pašto siuntų kontrolė ir paėmimas, susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo slapta kontrolė gali būti atliekama ir techninės priemonės specialia tvarka panaudojamos *be teismo sprendimo, jei nėra galybės gauti teismo sprendimo įstatymų nustatyta tvarka* (19 str.); gali būti numatyta, kad siekiant pašalinti ekstremalios situacijos padarinius ar užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką, *komendantūros pareigūnai* turi teisę bet kuriuo paros laiku įeiti į asmens būstą be jo sutikimo, o institucijos, atsakingos už ekstremalių situacijų valdymą, vadovas, komendantai turi *teisę panaudoti būstą komendantūros pareigūnams, asmenims, pasitraukusiems iš savo gyvenamųjų vietų, apgyvendinti* užtikrinant šių būstų gyventojams galimybę toliau gyventi šiuose būstuose arba perkelti gyventojus į kitus gyventi tinkamus būstus (20 str.); gali būti numatyta, kad ieškoti, gauti, skleisti informaciją apie ekstremalią situaciją arba valstybės institucijų ir pareigūnų, komendantūrų veiksmus leidžiama tik *atitinkamų valstybės institucijų vadovo* sutikimu ar leidimu (21 str. 1 d.).

Nepaprastosios padėties metu gali būti taikomos įstatyme numatytos *nepaprastosios priemonės*: naudojamas valstybės rezervas; sustiprinama strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių ir įrenginių, valstybinės reikšmės ir rizikos objektų apsauga; sustiprinama valstybės sienos apsauga; nustatomas draudimas išduoti leidimus civilinės apyvar-

tos ginklams įsigyti ir jais prekiauti, taip pat laikyti šaunamuosius ginklus, šaudmenis, sprogstamąsias, radioaktyviasias, nuodingąsias ir kitokias pavojingas medžiagas ar priemones, sprogmenis; transporto priemonių judėjimo apribojimas; draudimas be specialaus leidimo atvykti į teritoriją, kurioje įvesta nepaprastoji padėtis, arba pakeisti nuolatinę gyvenamąją vietą; komendanto valandos įvedimas; asmenų sulaikymas įstatymų nustatyta tvarka, siekiant užkirsti žmonių užkrečiamųjų ligų plitimą, šių asmenų hospitalizavimas ir izoliavimas bei gydymas (28 str.). Nepaprastosios padėties metu gali būti taikomos ir kitos įstatyme numatytos nepaprastosios priemonės.

Nepaprastosios padėties metu veikia pagal Teismų įstatymą įsteigti teismai. Nepaprastosios padėties metu *steigti teismus su ypatingais įgaliojimais draudžiama* (32 str. 1 d.).

Nepaprastoji padėtis yra *laikino pobūdžio ypatingas teisinis režimas* valstybėje ar jos dalyje – jos trukmė negali viršyti 6 mėnesių. Nepaprastosios padėties metu pagal galimybes turi būti mažinama Seimo nutarime ar Respublikos Prezidento dekretu nustatyta jos trukmė, taip pat naudojimosi teisėmis ir laisvėmis apribojimai, nepaprastųjų priemonių kiekis bei intensyvumas (29 str. 3 d.).

Nepaprastosios padėties įstatyme nustatyta, kad *Seimas vykdo nepaprastosios padėties parlamentinę kontrolę*. Prireikus Seimas sudaro specialią nepaprastosios padėties kontrolės komisiją – Seimo stebėtojus ir nustato jų įgaliojimus (30 str.).

VIII.V.5. Teisė įvesti savivaldybės teritorijoje tiesioginį valdymą

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 20 punktą Seimas gali įvesti *tiesioginį valdymą*. Konstitucijoje nėra nurodyta, kada gali būti įvestas tiesioginis valdymas (nėra nurodyti tiesioginio valdymo įvedimo pagrindai), tiesioginio valdymo trukmė, taip pat nėra nurodoma, kokioje valstybės teritorijos dalyje gali būti įvestas tiesioginis valdymas. Iš Konstitucijos nuostatų „Lietuva yra demokratinė valstybė“ (1 str.), „valstybės administraciniams teritoriniams vienetams laiduojama savivaldos teisė“ (119 str. 1 d.), kitų Konstitucijos nuostatų kyla tai, kad tiesioginis valdymas gali būti įvedamas ne visoje valstybės teritorijoje, o tik atskiruose administraciniuose terito-

riniuose vienetuose ir tik tais atvejais, kai savivaldybių tarybų veikla kelia grėsmę konstitucinei santvarkai, Lietuvos valstybės teritorijos vientisumui, žmogaus teisėms ir laisvėms. Iš Konstitucijos nuostatų kyla ir tai, kad tiesioginis valdymas gali būti įvedamas tik laikinai. Pažymėtina, kad tiesioginis valdymas yra kraštutinė priemonė, siekiant užkirsti kelią savivaldybių tarybų neteisėtiems veiksams. Ji gali būti taikoma tik tais atvejais, kai to negalima padaryti kitais būdais.

Tiesioginio valdymo laikino įvedimo savivaldybės teritorijoje atvejus ir tvarką bei laikino tiesioginio valdymo tvarką nustato *Laikino tiesioginio valdymo savivaldybės teritorijoje įstatymas*²²⁸. Įstatyme nustatyta, kad tiesioginis valdymas savivaldybės teritorijoje gali būti laikinai įvedamas, jeigu: 1) savivaldybės taryba savo veiksmais kėsina į valstybės teritorijos vientisumą bei konstitucinę santvarką; 2) remdamasi teismų sprendimais, Vyriausybė konstatuoja, kad savivaldybės taryba šiurkščiai pažeidinėja Lietuvos Respublikos Konstituciją bei įstatymus; 3) savivaldybės taryba per Vietos savivaldos įstatyme nustatytą laiką neišrenka mero ir nepaskiria mero pavaduotojo bei savivaldybės administracijos direktoriaus; 4) du ketvirčius iš eilės nevyksta savivaldybės tarybos posėdžiai; 5) Vyriausioji rinkimų komisija pakartotinių rinkimų į savivaldybės tarybą rezultatus pripažino negaliojančiais; 6) savivaldybės taryba negali vykdyti savo įgaliojimų dėl aplinkybių, susijusių su nepaprastosios padėties įvedimu savivaldybės teritorijoje (2 str. 3 d.). Tiesioginis valdymas negali trukti ilgiau kaip 6 mėnesius, išskyrus atvejus, kai nuo Seimo nutarimo dėl laikino tiesioginio valdymo įvedimo priėmimo iki savivaldybės tarybos kadencijos pabaigos liko mažiau kaip vieni metai. Šiais atvejais tiesioginis valdymas įvedamas iki savivaldybės tarybos kadencijos pabaigos (2 str. 2 d.). Tiesioginis valdymas savivaldybės teritorijoje gali būti laikinai įvedamas Lietuvos Respublikos *Seimo nutarimu*. Seimas, priimdamas sprendimą savivaldybės teritorijoje įvesti tiesioginį valdymą, nustato naujų rinkimų į savivaldybės tarybą datą.

Savivaldybės taryba ir tarybos nariai po laikino tiesioginio valdymo įvedimo savivaldybės teritorijoje netenka įgaliojimų (3 str. 2 d.). Laikiną tiesioginį valdymą savivaldybės teritorijoje įgyvendina Vyriausybė per paskirtą Vyriausybės įgaliotinį. Vyriausybės įgaliotinis priima savival-

²²⁸ *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57- 2532.

dybės tarybos kompetencijai priskirtus sprendimus, kurie būtini Vietos savivaldos įstatymo nustatytoms savivaldybių funkcijoms įgyvendinti, ir kontroliuoja jų įgyvendinimą, taip pat vykdo kitus savivaldybės tarybos ir mero įgaliojimus (5 str. 1 d.). 3. Vyriausybės įgaliotinio ir jo pavaduotojo įgaliojimai pasibaigia, kai naujai išrinkta savivaldybės taryba išrenka merą (4 str. 3 d.).

KLAUSIMAI

1. Ar Seimas gali įsteigti ministeriją, jeigu tam nepritaria Vyriausybė?
2. Ar Seimas turi konstitucinius įgaliojimus įsteigti valstybinį universitetą?
3. Į ką turi atsižvelgti Seimas steigdamas valstybės apdovanojimus?
4. Kokiais atvejais Seimas gali įvesti karo ar nepaprastąją padėtį?
5. Ar Seimas turi teisę įvesti tiesioginį valdymą savivaldybėse?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Abramavičius, A. Lietuvos Respublikos Prezidento kompetencija skiriant valstybinius apdovanojimus. *Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: Mes, 2011;

Bakaveckas, A. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007;

Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

IX. KONSTITUCIJOS PATAISOS

IX.1. Konstitucijos nuostatos, kurios gali būti keičiamos tik referendumu

Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytos šios nuostatos, kurios gali būti pakeistos tik referendumu: *pirma*, Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę (Konstitucijos 148 str. 1 d.); *antra*, tik referendumu gali būti keičiamos Konstitucijos pirmojo skirsnio „Lietuvos valstybė“ bei keturioliktojo skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos (Konstitucijos 148 str. 2 d.).

Konstitucija yra vientisas aktas, todėl Konstitucijoje *expressis verbis* nurodytos nuostatos, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, yra susijusios su 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ ir 1992 m. birželio 8 d. priimto Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, – Konstitucinis įstatymas ir Konstitucinis aktas yra sudedamoji Konstitucijos dalis, – nuostatomis.

1991 m. vasario 11 d. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje nustatyta, jog „teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas“, o pagal šio įstatymo 2 straipsnį nurodyta konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas gali būti pakeisti tik Lietuvos tautos visuotinės apklausos (plebiscito) būdu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai Lietuvos piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę. Pagal 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika niekada ir jokia pavidalu negali jungtis į „jokias buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas“. Nurodyto Konstitucinio akto 2 straipsnyje įtvirtinta, kad veikia, kuria siekiama įtraukti Lietuvos valstybę į buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar

kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas, yra laikoma priešiška Lietuvos nepriklausomybei. Šios Konstitucinio akto nuostatos skirtos garantuoti, kad nebus pažeista Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“.

Minėta, kad Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę (Konstitucijos 148 str. 1 d.).

Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos „Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė respublika“ ir 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ bei 1992 m. birželio 8 d. priimto Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatų sąsajos svarbios tuo požiūriu, kad visose nurodytose nuostatose įtvirtintas vienas ir tas pats pamatinis principas, – Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Jeigu Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos Respublika yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę (Konstitucijos 148 str. 1 d.), vadinasi, iš Konstitucijos kyla tai, kad ir 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, ir 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos taip pat gali būti pakeistos tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę.

Atkreiptinas dėmesys, kad *Referendumo įstatyme* nustatyta, jog Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu (7 str. 2 d.). Apie tai, kad tik referendumu gali būti keičiamos 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ nuostatos, referendumo įstatyme nerašoma.

Konstitucijos straipsnių ir skirsnų, kurie gali būti keičiami *tik referendumu*, pataisų tvarką reglamentuoja Referendumo įstatymas²²⁹. Šiame įstatyme nustatyta, kad dėl nurodytų Konstitucijos pataisų rengiami *privalomieji referendumai* (kitais tarant, nurodytos Konstitucijos pataisos gali būti padarytos tik referendumu). Pagal Referendumo įstatymą daly-

²²⁹ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2570.

vavimas referendume yra laisvas ir grindžiamas demokratiniais rinkimų teisės principais: visuotinės, lygios ir tiesioginės rinkimų teisės bei slapto balsavimo. Referendume turi teisę dalyvauti piliečiai, sukakę 18 metų, referendume nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais. Piliečiai dalyvauja referendume lygiais pagrindais, referendumas yra tiesioginis. Piliečiai dalyvauja referendume tiesiogiai ir asmeniškai. Balsavimas vykdant referendumą yra slaptas, piliečių reiškiamos valios kontroliuoti neleidžiama. Piliečių teisių dalyvauti referendume negalima varžyti dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų (2 str.).

Sprendimą surengti *referendumą dėl Konstitucijos pataisų* gali priimti Seimas (Konstitucijos 9 str. 2 d.). Referendumo įstatyme nustatyta, kad siūlymą paskelbti referendumą turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė, o sprendimą dėl šio siūlymo priima Seimas Seimo statuto nustatyta tvarka (9 str. 3 d.). Referendumas taip pat skelbiamas, jeigu to reikalauja ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę (Konstitucijos 9 str. 3 d.).

Jeigu referendumą dėl Konstitucijos pataisų siūlo ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė, ji tokį siūlymą įteikia Seimui. Seimo narių grupės siūlyme turi būti nurodyta, kad tai privalomasis referendumas dėl Konstitucijos pataisų ir pateikiamas referendumu siūlomo priimti sprendimo tekstas. Siūlymą pasirašo Seimo nariai, jų parašų autentiškumą ne vėliau kaip per dvi darbo dienas patvirtina Seimo valdyba. Kartu su šiuo siūlymu Seimui yra pateikiamas ir Seimo nutarimo dėl referendumo paskelbimo projektas. Jį Seimas svarsto artimiausiam Seimo posėdyje ir priima sprendimą Seimo statute nustatyta tvarka (Referendumo įstatymo 12 str. 1 d.). Seimo narių grupės siūlymas Seimo nesaisto – Seimas sprendžia, ar pritarti siūlymui ir paskelbti referendumą, ar siūlymui nepritarti ir referendumo neskelbti.

Jeigu referendumo dėl Konstitucijos pataisų paskelbimo iniciatyvą pareiškia piliečiai, tokia teisė, kaip minėta, įgyvendinama 300 tūkstančių turinčių rinkimų teisę piliečių reikalavimu. Referendumo įstatyme nustatyta, kad piliečių referendumo paskelbimo iniciatyvos teisę piliečiai įgyvendina *tiesiogiai*. Tam tikslui iš ne mažiau kaip penkiolikos piliečių, turinčių rinkimų teisę, sudaroma piliečių referendumo iniciatyvinė grupė. Grupės atstovas atvyksta į Vyriausiąją rinkimų komisiją ir pateikia jai prašymą įre-

gistruoti grupę ir referendumu siūlomų priimti Konstitucijos pataisų tekstą (10 str. 1 d.). Grupės prašyme Vyriausiajai rinkimų komisijai turi būti nurodyta, kad inicijuojamas privalomasis referendumas dėl Konstitucijos pataisų ir, kaip minėta, referendumu siūlomų priimti Konstitucijos pataisų tekstas. Prašymas turi būti pasirašytas visų grupės narių, kurie turi atvykti į Vyriausiosios rinkimų komisijos posėdį, kuriame sprendžiamas grupės įregistravimo klausimas, ir patvirtinti reiškiamą iniciatyvą paskelbti referendumą. Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų nuo grupės prašymo gavimo dienos savo posėdyje surašo grupės įregistravimo aktą. Akto nuorašas ne vėliau kaip kitą dieną po grupės įregistravimo išduodamas grupei ar jos atstovui ir pasiunčiamas Seimo Pirmininkui. Seimo Pirmininkas artimiausiam Seimo posėdyje praneša Seimui apie piliečių reiškiamą iniciatyvą skelbti referendumą dėl Konstitucijos pataisų (10 str. 3 d.). Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo grupės įregistravimo turi išduoti jai piliečių parašų rinkimo lapus. Referendumo įstatyme nustatyta, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos išduodamame piliečių parašų rinkimo lape turi būti toks reikalavimo tekstas: „Aš, *Lietuvos Respublikos pilietis (-ė), patvirtinu, kad remiu reikalavimą paskelbti privalomąjį referendumą dėl Konstitucijos pataisos (pateikiamas visas referendumui teikiamos Konstitucijos pataisos tekstas).*“ Parašų rinkimo lape nurodoma piliečio pavardė, vardas, paso arba asmens tapatybės kortelės numeris, gimimo data, gyvenamoji vieta (11 str. 1 d.). Rinkimų lapo pabaigoje turi būti parašus rinkusio piliečio vardas ir pavardė, piliečio paso arba asmens tapatybės kortelės numeris, gyvenamoji vieta, parašas. Pagal Referendumo įstatymą pilietis savo duomenis įrašo pats ir pasirašo. Jeigu pilietis dėl fizinio trūkumo negali pats įrašyti savo duomenų ir pasirašyti, jo prašymu tą padaro kitas pilietis (11 str. 4 d.).

Piliečių iniciatyvos teisei paskelbti referendumą įgyvendinti nustatomas trijų mėnesių terminas. Jis skaičiuojamas nuo piliečių parašų rinkimo lapų išdavimo Vyriausiojoje rinkimų komisijoje dienos. Piliečių reikalavimus paskelbti referendumą kaupia grupė. Per tris mėnesius surinkus 300 tūkstančių piliečių parašų, grupė surašo baigiamąjį aktą ir kartu su piliečių reikalavimais perduoda Vyriausiajai rinkimų komisijai. Jeigu per tris mėnesius nesurenkamas reikiamas piliečių parašų skaičius, parašų rinkimas nutraukiamas (11 str. 8 d.).

Vyriausioji rinkimų komisija gautus dokumentus dėl referendumo paskelbimo per 15 dienų patikrina. Vyriausioji rinkimų komisija, nustatiusi, kad dokumentai atitinka Referendumo įstatymo reikalavimus, grupės baigiamąjį aktą kartu su piliečių reikalavimais ir savo išvada perduoda Seimui (13 str. 1 d.). Nustatiusi, kad dokumentuose esama neesminių trūkumų ar trūksta labai nedaug (iki 0,5 procento) piliečių parašų, Vyriausioji rinkimų komisija apie tai praneša iniciatyvinei grupei ir nustato iki 15 dienų terminą šiems trūkumams pašalinti. Per nustatytą laiką šiuos trūkumus pašalinus, reikalavimas paskelbti referendumą toliau nagrinėjamas bendra tvarka. Jeigu Vyriausioji rinkimų komisija nustato, kad yra pažeistas piliečių referendumo paskelbimo iniciatyvos teisės įgyvendinimo terminas, nesurinktas reikiamas skaičius piliečių parašų arba jeigu pateiktuose dokumentuose nustatyta šiurkščių įstatymo pažeidimų (suklastoti piliečių parašai ar pažeistas savanoriškumo principas renkant parašus), Vyriausioji rinkimų komisija motyvuotu sprendimu atmets reikalavimą paskelbti referendumą ir praneša apie tai iniciatyvinei grupei bei Seimui. Šį sprendimą iniciatyvinė grupė turi teisę per vieną mėnesį apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (13 str. 3 d.).

Seimas, gavęs tinkamai įformintą iniciatyvinės grupės baigiamąjį aktą kartu su piliečių reikalavimais ir Vyriausiosios rinkimų komisijos išvadą, kad pateikti dokumentai atitinka Referendumo įstatymą, sesijos metu artimiausiam Seimo posėdyje svarsto referendumo paskelbimo datos klausimą. Į šį posėdį kviečiami dalyvauti referendumo iniciatyvinės grupės atstovai. Seimo nutarimas dėl referendumo paskelbimo datos priimamas Seimo statuto nustatyta tvarka ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo dienos, kurią Seimo posėdyje pradėtas svarstyti referendumo paskelbimo datos klausimas (14 str. 1 d.). Seimo nutarime dėl referendumo paskelbimo nurodoma, kad tai yra privalomasis referendumas dėl Konstitucijos pataisos, referendumo vykdymo data, referendumui pateikiamo sprendimo tekstas. Pagal Referendumo įstatymą referendumo vykdymo data skiriama ne vėliau kaip po trijų mėnesių ir ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių nuo Seimo nutarimo dėl referendumo paskelbimo priėmimo dienos (15 str. 2 d.). Pabrėžtina, kad Seimas, gavęs tinkamai įformintą iniciatyvinės grupės baigiamąjį aktą kartu su piliečių reikalavimais ir Vyriausiosios rinkimų komisijos išvadą, kad pateikti dokumentai atitinka

Referendumo įstatymą, *negali nepaskelbti* referendumo per Referendumo įstatyme nurodytą laiką.

Pagal Referendumo įstatymą referendumą Lietuvos Respublikoje organizuoja ir vykdo: 1) Vyriausioji rinkimų komisija; 2) miestų, rajonų referendumo komisijos; 3) apylinkių referendumo komisijos.

Referendumo įstatyme nustatyta, kad privalomasis referendumas dėl Konstitucijos pataisų *laikomas įvykusių*, jeigu jame dalyvavo daugiau kaip pusė piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus. Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, taip pat dėl 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į post-sovietines Rytų sąjungas“ pakeitimo yra laikomas priimtu, jeigu tam pritarė ne mažiau kaip 3/4 piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus.

Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“ bei XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų pakeitimo yra laikomas priimtu, jeigu tam pritarė daugiau kaip pusė piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus.

Sprendimas dėl kitų klausimų, įstatymų ar jų nuostatų, kurie buvo svarstyti privalomajame referendume, yra laikomas priimtu, jeigu tam pritarė daugiau kaip pusė piliečių, dalyvavusių referendume, bet ne mažiau kaip 1/3 piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus.

Minėta, kad iš Konstitucijos kyla, jog tik referendumu gali būti keičiamos 1991 m. vasario 11 d. priimto Lietuvos Respublikos Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 ir 2 straipsnio nuostatos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog *Referendumo įstatyme* nėra įtvirtinta, kad nurodyto Konstitucinio įstatymo 1 ir 2 straipsnių nuostatos gali būti keičiamos tik referendumu, taip pat nėra nurodyta, kad sprendimas dėl šių nuostatų pakeitimo yra laikomas priimtu, jeigu tam pritarė ne mažiau kaip 3/4 piliečių, turinčių rinkimų teisę ir įrašytų į rinkėjų sąrašus.

IX.2. Kitų Konstitucijos nuostatų pataisos

Konstitucijos 67 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad *Seimas svarsto ir priima Konstitucijos pataisas*. Pagal Konstituciją Seimas turi įgaliojimus pakeisti, papildyti ar pripažinti netekusiais galios bet kuri Konstitucijos

straipsnį (jo dalį), išskyrus tas Konstitucijos nuostatas, kurios gali būti pakeistos tik referendumu.

Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį *sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę pateikti Seimui* ne mažesnė negu 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Pabrėžtina, kad *Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis taikoma ne visoms Konstitucijos pataisoms, o tik tom, kurios gali būti padarytos Seimo priimtu įstatymu. Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis netaikoma Konstitucijos pataisoms, kurios gali būti padarytos tik referendumu.*

Seimo statute nustatyta, kad jeigu sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją Seimui pateikia ne mažesnė negu 1/4 visų Seimo narių grupė, visi šios grupės nariai turi pasirašyti po Konstitucijos keitimo įstatymo projektu. Konstitucijos keitimo iniciatorių valia dėl Konstitucijos keitimo iniciatyvos turi būti išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai (be priedašų, išbraukimų, įrašų ar išlygų). Po projektu pasirašęs Seimo narys turi teisę savo parašą atšaukti (likus ne mažiau kaip 24 valandoms iki projekto pateikimo Seimo posėdyje), toks Seimo nario parašas neskaičiuojamas. Jeigu parašų lieka mažiau negu 1/4 visų Seimo narių parašų, laikytina, kad Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė neįgyvendinta (Seimo statuto 169 str. 2 d.).

Piliečių teisę teikti Seimui sumanymą pakeisti ar papildyti Konstituciją reglamentuoja Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas²³⁰. Pagal šį įstatymą dėl parengiamųjų veiksmų, susijusių su piliečių sumanymu keisti Konstituciją, sudaroma iniciatyvinė grupė iš ne mažiau kaip 10 rinkimų teisę turinčių asmenų. Iniciatyvinė grupė pateikia Vyriausiajai rinkimų komisijai prašymą, kuriame nurodomos sumanymo keisti ar papildyti Konstituciją nuostatos. Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per savaitę po iniciatyvinės grupės prašymo ir projekto pateikimo privalo išduoti iniciatorių atstovams piliečių parašų rinkimo lapus. Piliečių parašai renkami piliečių parašų rinkimo lape, kuriame yra toks tekstas: „Aš, Lietuvos Respublikos pilietis(-ė), patvirtinu tokį sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją.“ Piliečių parašų rinkimo lape taip pat pateikiamas visas sumanymo keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją tekstas ir piliečių parašai, prie parašo nurodoma vardas, pavardė, asmens kodas ir nuolatinė gyvenamoji vieta (Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos

²³⁰ Valstybės žinios. 1999, Nr. 1-5.

įstatymo 7 str.). Ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių parašai turi būti surinkti ne vėliau kaip per keturis mėnesius nuo piliečių parašų rinkimo lapų išdavimo. Piliečių parašų rinkimo lapus su parašais per nurodytą keturių mėnesių terminą iniciatyvinė grupė privalo pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai. Jeigu per nustatytą terminą reikiamas piliečių parašų skaičius nesurenkamas, toks iniciatyvos projektas Seime nesvarstomas. Vyriausioji rinkimų komisija, gavusi parašų rinkimo lapus su piliečių parašais, turi ne vėliau kaip per 15 dienų patikrinti jų autentiškumą ir pateikti išvadą, ar per nustatytą terminą yra surinktas reikiamas parašų skaičius. Jeigu Seimas gauna Vyriausiosios rinkimų komisijos išvadą, kad surinkti parašai atitinka įstatymo reikalavimus, iniciatyvos projektas yra įregistruojamas Seime ir apie tai pranešama iniciatyvinei grupei. Jeigu Vyriausioji rinkimų komisija nustato, kad per nustatytą terminą nėra surinktas reikiamas parašų skaičius, Seimas priima sprendimą tokio projekto neregistruoti.

Piliečių inicijuoto Konstitucijos pakeitimo ar papildymo projektą Seimo posėdyje pateikia iniciatyvinės grupės atstovas arba kitas iniciatorių įgaliotas asmuo. Įstatyme nustatyta, kad pateikus ir apsvarsčius Seime piliečių sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją, Seimas paprasta posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma sprendžia, ar pritarti tokiam piliečių sumanymui (Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymo 19 str.). Piliečių inicijuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijos pakeitimo ar papildymo projektas Seime svarstomas ir priimamas Seimo statuto nustatyta bendra tvarka dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisų projektų (Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymo 20 str.).

Seimo statute įtvirtinta, kad 300 tūkstančių Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų nustatyta tvarka Seime inicijuotą Konstitucijos keitimo įstatymo projektą *Seimas privalo svarstyti*. Šį projektą piliečių iniciatyvinės grupės narys ar kitas iniciatyvinės grupės įgaliotas asmuo pateikia Seimo posėdyje ne vėliau kaip per savaitę po projekto įregistravimo Seimo sesijos metu, o įregistravus tarp Seimo sesijų – pirmajame artimiausios Seimo sesijos posėdyje (169 str. 4 d.). Konstitucijos keitimo įstatymų projektai po jų pateikimo Seimo posėdyje skelbiami visuomenei svarstyti. Pagrindinis Konstitucijos keitimo įstatymų projektus svarstantis komitetas yra Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Svarstant Konstitucijos keitimo įstatymo projektą, Seimo posėdyje neleidžiama riboti diskusijų dėl šio projekto, išskyrus atve-

jus, kai toks sprendimas priimamas ne mažesne kaip 1/3 visų Seimo narių balsų dauguma (170 str. 6 d.).

Seimo statute numatyta, kad Konstitucijos keitimo įstatymų projektų *priėmimo* procedūra pradedama ne anksčiau kaip po 10 dienų po jų svarstymo Seimo posėdyje (171 str. 1 d.). Konstitucijos keitimo įstatymų projektai svarstomi ir dėl jų balsuojama Seimo posėdyje du kartus, tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Konstitucijos keitimo įstatymo projektas laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už projektą balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių ir jeigu abu kartus balsuoti buvo teikiamas tas pats Konstitucijos keitimo įstatymo projekto tekstas (171 str. 3 d.).

Nepriimta Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama ne anksčiau kaip po vienerių metų (Konstitucijos 148 str. 4 d.). Panaši nuostata įtvirtinta ir Seimo statute, kuriame numatyta, jog „nepriimtas Konstitucijos keitimo įstatymo projektas Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiamas ne anksčiau kaip po vienerių metų“ (171 str. 4 d.).

Konstitucijoje nustatyta, jog nepaprastosios padėties ar karo padėties metu Konstitucija negali būti taisoma (147 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad *Konstitucija keičiama įstatymu dėl Konstitucijos pakeitimo*. Ne konstituciniu įstatymu, o įstatymu.

Referendumu priimtą įstatymą dėl Konstitucijos atitinkamų straipsnių pakeitimo ir papildymo ne vėliau kaip per penkias dienas turi pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 71 str. 3 d.). Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu²³¹. Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (Konstitucijos 71 str. 4 d.). Visais atvejais įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja *ne anksčiau negu po vieno mėnesio nuo jo priėmimo* (Konstitucijos 149 str. 3 d.). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį Seimas gali įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datą nustatyti įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, tačiau šios datos negalima nustatyti ankstesnės negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Seimas,

²³¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 62-2515.

priimdamas įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jo įsigaliojimo datą gali nustatyti tik vėlesnę negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Jeigu įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data nėra nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, pagal Konstituciją toks įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo.²³² Pažymėtina, kad įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data gali būti nustatyta tik įstatymu dėl Konstitucijos keitimo. Įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datos negalima nustatyti nei konstituciniu įstatymu, nei kokiu nors kitu paprastu įstatymu.

Keičiant ar papildant Konstituciją būtina laikytis ne tik Konstitucijoje nustatytų procedūrinių taisyklių, bet ir tam tikrų reikalavimų Konstitucijos pataisų turiniui. *Pirma*, negalima nepaisyti to, kaip Konstitucijos pataisos derinasi su tuo teisiniu reguliavimu, kuris jau yra įtvirtintas Konstitucijoje. Reikia matyti Konstitucijoje nustatytą visuminį teisinį reguliavimą ir Konstitucijos pataisomis nesukurti tokios teisinės situacijos, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų – ir tekstinės išraiškos, ir prasmės požiūriu – kurią nors kitą Konstitucijos nuostatą. Kitaip tariant, *Konstitucijos pataisomis negalima įtvirtinti tarpusavyje konkuruojančio ar net vienas kitą paneigiančio konstitucinio reguliavimo*, nes tokiu atveju būtų labai sunku nustatyti, ką iš tikrųjų reiškia Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos. Tokiu atveju Konstitucija negalėtų atlikti daugelio savo funkcijų, *inter alia*, ji negalėtų būti etalonu (matu), kurį taikant būtų galima patikrinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai atitinka Konstituciją. *Antra*, Konstitucijos pataisomis, kurias gali padaryti Seimas, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris nesiderintų su Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis, kurios gali būti keičiamos tik referendumu. Jeigu Seimas savo padarytomis Konstitucijos pataisomis nustatytų tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su įtvirtintu Konstitucijos nuostatose, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, susidarytų tokia teisinė situacija, kai, formaliai nekeičiant Konstitucijos nuostatų, kurios gali būti keičiamos tik referendumu, šios nuostatos Seimo priimtomis Konstitucijos pataisomis būtų „neutralizuojamos“. Pažymėtina, kad Konstitucija draudžia Seimui priimti tokias Konstitucijos pataisas, nes tam tikras Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas Tauta laiko ypač svarbiomis ir todėl pačioje Konstitucijoje nustato, kad jas galės pakeisti tik pati Tauta ir tik referen-

²³² Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.

dumu. *Trečia*, visos Konstitucijos pataisos (ir tos, kurios gali būti priimtos tik referendumu, ir tos, kurias gali padaryti Seimas) turi būti tinkamai suformuluotos kalbos požiūriu: jos turi būti aiškios, tikslios, suprantamos, logiškos, nedviprasmiškos ir pan. *Ketvirta*, Konstitucijos pataisomis (ir tomis, kurios gali būti priimtos tik referendumu, ir tomis, kurias gali padaryti Seimas) negalima paneigti Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių vertybių, kuriomis grindžiamas visuomenės ir valstybės gyvenimas (žmogaus teisių ir laisvių, jų prigimtinio pobūdžio, demokratijos, suvereniteto priklausymo Tautai, teisingumo ir kt.). *Penkta*, Konstitucijos stabilumas yra didelė vertybė, todėl Konstitucija turėtų būti keičiama tik tada, kai tai yra objektyviai būtina, kai jos nuostatų neįmanoma interpretuoti ir taip pritaikyti naujiems visuomenės ir valstybės poreikiams. Kol Konstitucija „leidžiasi“ interpretuojama, ji neturėtų būti keičiama. Įstatymuose ir kituose teisės aktuose vartojama nauja teisinė terminija (žodžiai, formuluotės ir kt.) nėra pagrindas koreguoti Konstitucijos tekstą, nes Konstitucija nereikalauja, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose tie patys reiškiniai visada būtų apibūdinami tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje²³³.

KLAUSIMAI

1. Kokių Konstitucijos nuostatų pataisos gali būti daromos tik referendumu?
2. Kas gali paskelbti referendumą dėl Konstitucijos pataisų?
3. Kas gali inicijuoti pataisas tų Konstitucijos nuostatų, kurias gali pakeisti Seimas?
4. Atskleiskite, kokia tvarka Seimas gali padaryti Konstitucijos nuostatų pataisas.
5. Kada įsigalioja Konstitucijos pataisa?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
 Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
 Hayek, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė (I. Taisyklės ir tvarka)*. Vilnius: Eugrimas, 1998.

²³³ Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

X. APKALTA

X.1. Apkalta – būdas pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą

Konstitucijos 74 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirminką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.

Galimybė pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą²³⁴. Nė vienoje anksčiau galiojusioje Lietuvos Konstitucijoje toks aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės būdas nebuvo numatytas. Tauta, Konstitucijoje numatydama galimybę Seimui pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą, siekia, kad eidami savo pareigas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys paklustų Tautos priimtai Konstitucijai, besąlygiškai vadovautųsi Konstitucija ir teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad apkaltos institutas yra Respublikos Prezidento ir kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų valstybės pareigūnų veiklos viešos demokratinės kontrolės ir jų atsakomybės visuomenei būdas, apimantis, *inter alia*, galimybę pašalinti juos iš užimamų pareigų, jeigu jie nevykdo savo įsipareigojimo vadovautis tik Konstitucija ir teise, savo asmeninius ar grupinius interesus iškelia virš visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią²³⁵. Tai viena iš valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos savisaugos priemonių, gynimosi nuo minėtų aukščiausių valstybės valdžios pareigūnų, nepaisančių Konstitucijos ir teisės, savo

²³⁴ Apie apkaltos institutą plačiau žr. Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 374–412.

²³⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

veiksmams diskredituojančių valstybės valdžią, būdas, kai jų įgaliojimai nutraukiami Seimo – Tautos atstovybės sprendimu.

Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas pagrindų, kuriems esant valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų, gali būti panaikintas Seimo nario mandatas, sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas ar siaurinamas įstatymais. Pagal Konstituciją valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų, Seimo nario mandatas gali būti panaikintas esant bent vienam joje numatytam pagrindui; Konstitucija nereikalauja, kad būtų visi Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti pagrindai ar atitinkamas pagrindų derinys.

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų *konstitucinė atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių*, todėl jai būdingi bendrieji teisinės atsakomybės bruožai. Kita vertus, konstitucinė atsakomybė yra *ypatinga* teisinės atsakomybės rūšis, ji turi ypatumų, skiriančių ją nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių. Šiuos ypatumus lemia konstitucinės teisės reguliuojamų santykių pobūdis, konstitucinės teisės reguliavimo metodai, specifinės sankcijos. Konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi tuo, kad ji: 1) taikoma ypatingiems subjektams – Respublikos Prezidentui; Seimo nariams, aukščiausių grandžių teismų teisėjams; 2) taikoma esant tik Konstitucijoje nustatytiems pagrindams; 3) taikoma pagal ypatingą procedūrą; 4) taikomos ypatingos sankcijos²³⁶.

Konstitucijos pažeidimas, kaip ir priesaikos sulaužymas ar nusikaltimo padarymas, yra teisės pažeidimas, todėl svarbu nustatyti, koks yra *konstitucinio delikto turinys*. Konstituciniu deliktu paprastai laikoma ypatingo subjekto (šiuo atveju – Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjų, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir teisėjų, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų, Seimo nario) veika (veikimas, neveikimas), kuri yra priešinga Konstitucijai ir už kurią taikoma ypatinga konstitucinė

²³⁶ Teisinėje literatūroje yra ir kitų nuomonių dėl to, kokie specifiniai – rūšiniai požymiai yra būdingi konstitucinei atsakomybei. Antai V. Bacevičius rašo, kad „specifiniams požymiams dažniausiai priskiriama: a) konstitucinės teisės normoje įtvirtinta subjekto pareiga atsakyti už joje numatytą netinkamą elgesį, b) įgalios institucijos teisė taikyti poveikį“. Autorius taip pat nurodo, kad „tikslinga skirti šiuos konstitucinės teisinės atsakomybės požymius: 1) valstybės ar jai prilyginta prievarta; 2) įvykdytas konstitucinis deliktas; 3) nepageidaujama poveikio priemonių (sankcijų) taikymas konstitucinio delikto subjektui; 4) ypatinga taikymo procedūra, kurią įgyvendina įgaliota institucija“. Žr. pvz., Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 9(111).

sankcija – nurodytų asmenų pašalinimas iš pareigų, Seimo nario mandato panaikinimas. Jeigu pabandytume įvardyti konstitucinio delikto elementus pagal teisės teorijoje priimtus bendrus teisės pažeidimo elementus, galėtume teigti, kad konstitucinio delikto *objektas* yra Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės, kurias atspindi konstitucinės normos ir principai; delikto *objektyvinę pusę* sudarytų Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika (veikimas ar neveikimas); delikto *subjektas* yra Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjas, Seimo narys; delikto *subjektyvinę pusę* sudarytų nurodytų asmenų kaltė, kaip jų psichinis santykis su Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika ir jos pasekmėmis.

Konstitucijoje nėra ir negali būti pateiktas konkrečių konstitucinių deliktų sąrašas. Konstitucijoje įtvirtintas bendro pobūdžio reikalavimas: Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjas, Seimo narys privalo savo pareigas vykdyti taip, kad nepažeistų (šurkščiai) Konstitucijos, nesulaužytų priesaikos; nurodyti asmenys taip pat negali padaryti nusikaltimo. Galima teigti, kad Konstitucija nustato tam tikrą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiklos modelį, tam tikras veiklos taisykles ir standartus, kurių neleidžiama pažeisti. Nurodyti asmenys turi ypatingą konstitucinį statusą, Konstitucijoje jiems nustatytos atitinkamos garantijos (imunitetai ir kitos garantijos) – tai suponuoja ir jų ypatingą atsakomybę valstybinei bendruomenei – pilietinei Tautai²³⁷. Jeigu nurodyti asmenys šurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, taip pat paaiškėja, kad padarytas nusikaltimas – už tai jie apkaltos proceso tvarka gali būti pašalinami iš pareigų, gali būti panaikinamas Seimo nario mandatas.

X.2. Subjektai, kurie gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos proceso tvarka iš pareigų gali būti pašalinti Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio

²³⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai²³⁸. Prieš pradėdami eiti savo pareigas visi nurodyti asmenys pagal Konstituciją prisiekia. Kol nurodyti asmenys įstatymo nustatyta tvarka neprisiečia, jie negali pradėti eiti savo pareigų, negali vykdyti Konstitucijoje numatytų įgaliojimų. Panagrinėkime Respublikos Prezidento priesaikos reikšmę. Tai padės atskleisti, nuo kada Respublikos Prezidentas tampa *konstitucinės atsakomybės subjektu*. Panašiai aiškinant Seimo nario, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjų, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir teisėjų, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų priesaikos reikšmę ir jos sukliamas pasekmes, galima nustatyti, nuo kada šie asmenys tampa *konstitucinės atsakomybės subjektu*.

Respublikos Prezidento išrinkimas nereiškia, kad išrinktas Respublikos Prezidentas iš karto gali pradėti eiti savo pareigas. Pagal Konstitucijos 82 straipsnį išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, *po to, kai* Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams, *prisiekia* Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. Prisiekia ir perrinktas Respublikos Prezidentas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad Respublikos Prezidento priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas ir dėl to, kad Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, duodamas priesaiką Tautai, viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti tik taip, kaip jį įpareigoja ši priesaika, ir jokiais aplinkybėmis šios priesaikos nesulaužyti; Respublikos Prezidentui davus priesaiką, jam atsiranda pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja Tautai duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis šios priesaikos nesulaužyti²³⁹. Priesaikos sulaužymas yra pagrindas pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Būtent nuo to momento, kai išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia, jis įgyja *konstitucinį teisinį subjektiškumą* konstitucinės atsakomybės požiūriu: jis gali būti pašalintas iš pareigų. Tol, kol išrinktas Respublikos Prezidentas nedavė Respublikos Prezidento priesaikos, jis negali būti traukiamas konstitucinės atsakomybėn – jis negali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

²³⁸ Konstitucijos 74 straipsnyje vartojamos dvi formuluočių: „pašalinimas iš pareigų“ ir „Seimo nario mandato panaikinimas“. Nenorėdami apsunkinti vadovėlio teksto toliau dažniausiai vartosime vieną formuluočių – „pašalinimas iš pareigų“.

²³⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

Panašią reikšmę turi ir Seimo nario priesaika. Seimo nario išrinkimas savaime nereiškia, kad išrinktas Seimo narys įgyja visas Tautos atstovo teises. Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime jis prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Būtent nuo to momento, kai išrinktas Seimo narys prisiekia, jis įgyja *konstitucinį teisinį subjektiškumą* konstitucinės atsakomybės požiūriu: jo mandatas apkaltos proceso tvarka gali būti panaikintas tik po to, kai Seimo narys prisiekė.

Pagal Konstituciją prisiekti turi ir Konstitucinio Teismo teisėjai (104 str. 2 d.), ir kitų teismų teisėjai (112 str. 6 d.), taigi ir Aukščiausiojo Teismo teisėjai, Apeliacinio teismo teisėjai. Būtent nuo to momento, kai nurodyti teisėjai prisiekia, jie įgyja *konstitucinį teisinį subjektiškumą* konstitucinės atsakomybės požiūriu: jie gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucinė nuostata „Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai gali būti pašalinti iš pareigų“ – susiejus šią nuostatą su konstitucinėmis nuostatomis, numatančiomis, jog iš pareigų galima pašalinti „už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą“, reiškia, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų tik už veiką, kurią jie padarė po to, kai įgijo atitinkamai Respublikos Prezidento, Seimo nario, Konstitucinio Teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo, Apeliacinio teismo teisėjo *įgaliojimus*. Nurodyta konstitucinė nuostata *draudžia* Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenys traukti konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, jeigu tokias veikas jie padarė prieš duodami atitinkamą priesaiką. Naujai kadencijai išrinktas Respublikos Prezidentas, Seimo narys gali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, jeigu tokia veika padaryta šios (naujos) kadencijos metu.

Sudėtingiau atskleisti, ką reiškia Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai gali būti pašalinti iš pareigų paaishėjus, jog *padarytas nusikaltimas*“. Ši nuostata susideda iš *dviejų* formuluočių: pirmoji, – „Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir

teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai“; antroji – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Pirmoji formuluotė apibūdina subjektą, kuris gali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Remiantis prieš tai pateiktais argumentais galima teigti, kad pagal šią nuostatą iš pareigų gali būti pašalintas tik toks asmuo, kuris *buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, buvo paskirtas teisėju ir yra davęs Konstitucijoje numatytą priesaiką ir įgijęs atitinkamus įgaliojimus*. Antrosios formuluotės – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ – turinys gali būti aiškinamas nevienodai. Nurodytą formuluotę aiškinant vien lingvistiškai (pažodžiui), būtų galima teigti, kad ji reiškia, jog konstitucinei atsakomybei kilti pakanka *nustatyti faktą, jog padarytas nusikaltimas, ir visiškai nėra svarbu, kada jis padarytas*. Toks Konstitucijos aiškinimas reikštų, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo gali būti pašalintas iš pareigų *ir už tokį nusikaltimą, kurį jis padarė dar iki tol*, kol buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, paskirtas atitinkamo teismo teisėju, *ir už tokį nusikaltimą, kurį jis padarė po to*, kai buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, paskirtas atitinkamo teismo teisėju. Tačiau formuluotė „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ gali būti aiškinama ir kitaip: pvz., kaip reiškianti, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė jau *būdamas* išrinktas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, paskirtas atitinkamo teismo teisėju. Kitaip tariant, už nusikaltimą, padarytą iki tol, kol asmuo buvo išrinktas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, paskirtas atitinkamo teismo teisėju ir davė atitinkamą priesaiką, jis negali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn, jis negali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucijos 74 straipsnio nuostata „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ konstitucinėje jurisprudencijoje kol kas yra aiškinta tik tuo aspektu, kad nusikaltimas yra savarankiškas pagrindas pradėti apkaltos procesą ir kad už padarytą nusikaltimą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų. Nurodyta nuostata nėra tirta tuo aspektu, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo apkaltos proceso tvarka gali būti pašalintas iš pareigų ir už tokį nusikaltimą, kurį asmuo padarė dar iki jį išrenkant Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, paskiriant atitinkamo teismo teisėju, ar laikotarpiu nuo jo išrinkimo iki tol, kol jis davė atitinkamą priesaiką. Tol, kol Konstitucinis Teismas nėra aiškiai pa-

sisakęs dėl nurodyto nagrinėjamos nuostatos aspekto, lieka nemaža erdvė diskusijoms ir skirtingam jos aiškinimui.

X.3. Apkaltos pagrindai

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį jame nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų, gali būti panaikintas Seimo nario mandatas, jeigu asmuo šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ar paaiškėjo, jog padarytas nusikaltimas. Minėta, kad pagal Konstituciją valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų, Seimo nario mandatas gali būti panaikintas esant bent vienam joje numatytam pagrindui; Konstitucija nereikalauja, kad būtų visi Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti pagrindai ar atitinkamas pagrindų derinys.

Vienas iš Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų pagrindų, kuriam esant asmuo gali būti pašalintas iš pareigų, gali būti panaikintas Seimo nario mandatas – *šurkštus Konstitucijos pažeidimas*. Pradėdami eiti savo pareigas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys pagal Konstituciją prisiekia. Asmenys įsipareigoja, *inter alia*, būti ištikimi Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taigi nuo priesaikos davimo jiems atsiranda pareiga savo teises ir pareigas vykdyti taip, kad nebūtų pažeista Konstitucija. Iš Konstitucijos 74 straipsnio kylantis draudimas šurkščiai pažeisti Konstituciją, reiškia tai, kad asmuo negali pažeisti ne tik Konstitucijos normų, bet ir konstitucinių principų, kad jis privalo paisyti Konstitucijoje įtvirtintų vertybių, kad asmuo turi paisyti tokios Konstitucijos nuostatų oficialios sampratos, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo apkaltos proceso tvarka gali būti pašalintas iš pareigų ne už bet kokį Konstitucijos pažeidimą, bet tik už jos *šurkštų* pažeidimą. Ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas savaime yra šurkštus Konstitucijos pažeidimas. Nei Konstitucijoje, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose nėra *eksplicitiškai* įtvirtinta, koks Konstitucijos pažeidimas yra jos šurkštus pažeidimas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija šurkščiai pažeidžiama visais atvejais, kai Respublikos Prezidentas sulaužo priesaiką²⁴⁰, kad „Respublikos Prezidento veiksmis

²⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643; 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094; 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 56-1948.

Konstitucija būtų šiurkščiai pažeista ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, bet savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų²⁴¹. Panašiais veiksmais Konstituciją gali šiurkščiai pažeisti ir Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys. Iš anksto neįmanoma apibrėžti konkrečių veiksmų, kuriais Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali šiurkščiai pažeisti Konstituciją. Todėl Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje visiškai pagrįstai konstatavo, kad „sprendžiant, ar Respublikos Prezidento veiksmai šiurkščiai pažeidė Konstituciją, kiekvienu atveju būtina įvertinti konkrečių Respublikos Prezidento veiksmų turinį ir jų atlikimo aplinkybes“²⁴². Reikalavimas ištirti veiksmų turinį, jų motyvus, veiksmų atlikimo aplinkybes taip pat taikytinas sprendžiant, ar Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys savo veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją.

Priesaikos sulaužymas. Minėta, kad Respublikos Prezidento, Seimo nario, teisėjo priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas ir dėl to, kad duodami priesaiką šie asmenys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti. Būtent nuo priesaikos davimo atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti.

Nors Konstitucijoje numatyta Respublikos Prezidento, taip pat Seimo nario priesaika yra labai lakoniškos, jų turinys yra labai talpus, jose atsispindi svarbiausios konstitucinės vertybės, su kuriomis yra siejama Respublikos Prezidento, taip pat Seimo nario – Tautos atstovo, pareigybė. Respublikos Prezidento, taip pat Seimo nario priesaikose nurodytos konstitucinės vertybės yra neatsiejamos viena nuo kitos, šių vertybių turinys yra labai talpus, apimantis daug kitų, ne mažiau reikšmingų konstitucinių įpareigojimų ir draudimų. Respublikos Prezidento, taip pat Seimo nario *priesaika įpareigoja*: Respublikos Prezidentas, taip pat Seimo narys, įgyvendindami jiems Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus, turi vadovautis tik

²⁴¹ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 49-1600.

²⁴² *Ibid.*

Konstitucija ir įstatymais, negali jų pažeisti; jis turi veikti vadovaudamasis tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais; Respublikos Prezidentas, taip pat Seimo narys negali veikti turėdami tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, su viešaisiais interesais; Respublikos Prezidentas, taip pat Seimo narys negali asmeninių ar grupinių interesų iškelti aukščiau visuomenės ir valstybės interesų, negali veikti taip, kad būtų diskredituota valstybės valdžia.

Konstitucijos 74 straipsnio formuluotės „šiuurkštus Konstitucijos pažeidimas“, „priesaikos sulaužymas“, kaip ir Konstitucijos 82 straipsnyje numatytos Respublikos Prezidento priesaikos formuluotės „sąžiningai eiti savo pareigas“, „būti visiems lygiai teisingas“, kaip ir įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 5 straipsnyje numatytos Seimo nario priesaikos formuluotės „ištikimas Lietuvos Respublikai“, „gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus“, „sąžiningai tarnauti Tėvynei, demokratijai, Lietuvos žmonių gerovei“, „visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę“ yra *pakankamai abstrakčios*, tad vertinant, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiksmais nėra šiuurkščiau pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika, pirmiausia būtina atskleisti atitinkamų konstitucinių nuostatų turinį, o tik po to vertinti nurodytų asmenų veiksmus. Ir viena, ir kita padaryti ne visada yra lengva, ypač vertinant asmenų veiksmus. Tai, kas vieniems gali atrodyti kaip visiškai nesuderinama su Konstitucija ir su priesaika, kitų gali būti vertinama tik kaip nedidelis nukrypimas nuo Konstitucijos reikalavimų, kuris negali sukelti konstitucinės atsakomybės. Antai koks yra konstitucinio reikalavimo būti „ištikimu Lietuvos Respublikai“ turinys, kokiais kriterijais remiantis būtų galima konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas, Seimo narys ar teisėjas veikia taip, kad nėra ištikimas Lietuvos Respublikai? Kaip Konstitucijoje Seimo nariui numatyta *teisę vadovautis savo sąžine*, t. y. balsuoti savo nuožiūra, atskirti nuo to, kai Seimo narys balsuoja ne pagal savo sąžinę, o pagal politinės partijos ar kokio nors kito asmens nurodymą? Jeigu kultų klausimas, ar Seimo nario veiksmai yra tokie, kad būtų galima teigti, jog Seimo narys veikia „ne Lietuvos žmonių gerovei“ – tikriausiai taip pat būtų sunku tikėtis vienodo Seimo nario veiksmų vertinimo, nes „tautos gerovės“ sampratų gali būti tiek, kiek yra žmonių, pateikiančių apie tai savo nuomonę. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie Seimo nario veiksmų vertinimą, jeigu kultų abejonė, ar Sei-

mo narys veikia taip, kad būtų „stiprinama demokratija“, kaip to reikalauja Seimo nario konstitucinė priesaika, nes pačios konstitucinės nuostatos „demokratija“ turinys gali būti aiškinamas labai skirtingai. Panašių pavyzdžių, kai yra pagrindas nevienodai aiškinti atitinkamų konstitucinių nuostatų turinį, taigi nevienodai aiškinti ir tai, ar atitinkamais veiksmais Respublikos Prezidentas, Seimo narys, Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų teismų teisėjai šiuurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, galima pateikti ir daugiau. Tačiau tai, kad imperatyvai, kuriais turi vadovautis Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, Konstitucijoje įtvirtinti abstrakčiai, nereiškia, kad jų turinys, jų esmė yra visiškai neaiškūs ir nesuprantami. Kiekvienas iš nurodytų konstitucinių imperatyvų turi jam būdingą pamatinį turinį, įtvirtina tam tikras vertybes, kurių būtina paisyti, kurių negalima pažeisti. Įgyvendindami jiems Konstitucijoje priskirtus įgaliojimus, taip pat vengdami vykdyti ar nevykdydami jiems Konstitucijoje numatytų pareigų – visais šiais ir kitais atvejais Respublikos Prezidentas, Seimo narys, Konstitucijos 74 straipsnyje numatytų teismų teisėjai savo veiką (veikimą, neveikimą) turi vertinti Konstitucijos (jos normų ir principų, joje įtvirtintų vertybių) konstitucinės sampratos ir duotos priesaikos kontekste.

Nusikaltimas – pagrindas pašalinti iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą. Dar vienas pagrindas apkaltos proceso tvarka pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenys iš pareigų – „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Nuostata „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ turi daug platesnį turinį negu vien tai, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už nusikaltimo padarymą. Pagal Konstituciją tik teismas gali konstatuoti, kad asmuo padarė nusikaltimą. Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (Konstitucijos 31 str. 1 d.). Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn (86 str.). Taigi pagal Konstituciją teismas negali nuosprendžiu konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą. Konstitucinė nuostata „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, *inter alia*, kad Konstitucijoje yra numatyta Seimo teisė pačiam spręsti, ar Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys padarė nusikaltimą, ir pašalinti juos iš pareigų nesant teismo nuosprendžio,

kuriuo Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti *asmenys* yra pripažinti kaltais padarę nusikaltimą.

Konstitucijoje nėra atskleista, už kokio nusikaltimo padarymą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų. Nusikaltimai yra įvairūs, jie gali būti sunkūs ar mažiau sunkūs, padaryti tyčia ar dėl neatsargumo, jie gali sukelti sunkias pasekmes ar jų nesukelti, jie gali būti padaryti vienasmeniškai arba iš anksto susitarus su grupe bendrininkų, jie gali būti susiję su tarnybinių pareigų atlikimu ar nesusiję, jie gali būti ir tokio pobūdžio, kad jie tiesiogiai nėra susiję su Konstitucijoje numatytos priesaikos sulaužymu, su šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad „valdžių autoritetas visais atvejais diskredituojamas tada, kai nusikaltimu kartu šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika“²⁴³, ir kad asmuo, kuris nusikaltimu kartu šiurkščiai pažeidžia Konstituciją ir sulaužo priesaiką, *privalo* būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka²⁴⁴. Pritariant tokiai nuomonei, vis dėlto pasakytina, kad asmuo neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės ir tais atvejais, kai nusikaltimu *nėra* šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, *nėra* sulaužoma priesaika, bet *yra diskredituojama valstybės valdžia*.

Kita vertus, Konstitucijos 74 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad vienas iš pagrindų pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, nėra išlygos, kad nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų tik už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika ar *diskredituojama valstybės valdžia*. Vadinasi, Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už bet kokio nusikaltimo padarymą²⁴⁵. Be abejo, nusikaltimo pobūdis – kaip ir šiurkštaus Konstitucijos pa-

²⁴³ Statkevičius, M. Apkaltos padariniai. *Teisė*. 2005, Nr. 56, p. 58.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ Pasakytina, kad Konstitucinio Teismo suformuotoje apkaltos instituto oficialioje konstitucinėje doktrinoje kol kas nėra pateikta tiesioginio atsakymo į klausimą, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų *už bet kokio nusikaltimo padarymą*. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo teiginys „iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nesukelia tokių pačių konstitucinių teisinių padarinių, kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“, taip pat teiginys „Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas (yra nustatytas leidimas būti renkamam) asmuo, kurį

žeidimo ar priesaikos sulaužymo pobūdis, – gali lemti Seimo sprendimą, ar asmenys bus pašalinti iš pareigų, ar bus panaikintas Seimo nario mandatas, bet *nusikaltimo pobūdis* (neatsargus nusikaltimas, nesunkus nusikaltimas, nusikaltimas, kuriuo nėra pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika ir pan.) *nelaikytinas aplinkybe, kuri neleidžia pradėti apkaltos proceso už nusikaltimo padarymą ir neleidžia asmens pašalinti iš pareigų.*

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi didelę diskreciją nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos. Šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse nusikalstamos veikos yra suskirstytos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Konstitucijos rengimo ir jos priėmimo metu „nusikaltimo“ sąvoka buvo siejama tik su baudžiamąja atsakomybe, o pati baudžiamoji atsakomybė buvo nustatyta tik už nusikaltimo padarymą. Taigi Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama „nusikaltimo“ sąvoka turi tik jai būdingą turinį, ji neturėtų būti aiškinama plečiamai, kaip reiškianti, kad asmuo gali būti pašalintas iš pareigų, gali būti panaikintas Seimo nario mandatas ir už tokią veiką, kuri yra pavojinga, bet įstatyme nėra susieta su baudžiamąja atsakomybe. Vadinasi, spręsdamas, ar pašalinti asmenį iš pareigų, ar panaikinti Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, Seimas yra saistomos veikų, kurios numatytos Baudžiamajame kodekse. Esminę reikšmę turi ne tai, kaip yra vadinamos veikos – nusikaltimais, baudžiamaisiais nusižengimais ar dar kaip nors kitaip, – bet tai, ar šios veikos yra susietos su baudžiamąja atsakomybe. Jeigu susietos – tai yra pagrindas taikyti apkaltos pagrindą „paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas“.

X.4. Valstybės valdžios institucijos, dalyvaujančios apkaltos procese

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį asmenį apkaltos proceso tvarka pašalinti iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą gali Seimas. Tai reiškia, kad jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas tokių įgaliojimų neturi, kad esant Konstitucijoje numatytiems pagrindams tik Seimas gali spręsti, ar pašalinti asmenį iš pareigų, ar panaikinti Seimo nario mandatą. Konsti-

Seimas apkaltos proceso tvarka pašalina iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šurkščiau pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą“ leidžia daryti prielaidą, kad bet kuris nusikaltimas yra pagrindas pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų.

tucijos 74 straipsnio nuostatos, sudarančios apkaltos institutą, aiškintinos atskleidžiant jų logines, sistemines bei kitokias sąsajas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, susijusiomis su Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų pareigūnų pašalinimu iš pareigų apkaltos proceso tvarka: su Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktu, kuriame nustatyta, jog Konstitucinis Teismas teikia išvadą, „ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai“, su Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalimi, kurioje įtvirtinta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“, taip pat su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“. (Pastebėtina, kad vienas iš Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytų klausimų, kuriuos remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis galutinai sprendžia Seimas, yra toks: ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.) Aiškinant Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas atsižvelgtina ir į Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, jog valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat į konstitucinį valdžių padalijimo principą.

Konstitucinio Teismo suformuotos apkaltos oficialios konstitucinės doktrinos turinį lėmė tai, kad „lietuviškame apkaltos modelyje susipina politiniai ir teisiniai elementai“²⁴⁶. *Konstitucija nenumato ir nepreziumuoja Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės, kylančios iš politiniais argumentais grindžiamo konstatavimo, jog asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką.*

Konstitucinio Teismo suformuota apkaltos instituto oficiali konstitucinė doktrina remiasi tuo, kad išvada, ar asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai, gali būti *grindžiama tik teise*, taigi Konstitucijos pažeidimo faktą – ar asmens veiksmas yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, – Konstitucija paveda nustatyti ne Seimui, kuris savo prigimtimi ir esme yra politinio pobūdžio institucija, o tik Konstituciniam Teismui, kuris sudaromas ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai Konstitucinis

²⁴⁶ Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*. 2006, Nr. 2(80).

Teismas sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o Seimas sprendžia, ar už veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai, pašalinti asmenį iš pareigų²⁴⁷. Kitaip tariant, *teisinią faktą (Konstitucijos pažeidimas visada yra būtent teisinio vertinimo dalykas) nustato teisinio pobūdžio institucija – Konstitucinis Teismas, o konstitucinę atsakomybę už konstatuotą teisės pažeidimą taiko politinio pobūdžio institucija – Seimas*. Vadinasi, Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“, reiškia ne tai, kad Seimas galutinai sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o tai, ar už veiksmus, kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, pašalinti asmenį iš pareigų. Kadangi pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“, *toks Konstitucijos nuostatų aiškinimas suponuoja ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, kad Seimas negali šios išvados pakeisti, negali jos paneigti ar kitaip kvestionuoti*. Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tai, kad pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kurio nors kitu būdu.

Tai, kad oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra įtvirtinta, jog Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, yra garantija Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims, taigi ir Respublikos Prezidentui, ir Seimo nariams, ir aukščiausių grandžių teisėjams, kad jiems nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė. *Pašalinimas iš pareigų galimas tik esant Konstitucinio Teismo išvadai, kad asmuo šurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką*²⁴⁸. Jeigu Konstitucinis Teismas kons-

²⁴⁷ Analizuodamas Konstitucinio Teismo suformuotą apkaltos instituto oficialią konstitucinę doktriną E. Šileikis pastebi, kad Konstitucinis Teismas „atskleidė tam tikrą Konstitucijos (105 straipsnio 3 dalies 4 punkto, 107 straipsnio 3 dalies) nuostatų prasmę, nenuspėta akademinėje literatūroje“ ir kad tai paskatino Seimą „atitinkamai pakeisti Seimo statuto nuostatas, o mokslininkus – koreguoti senus darbus ir suaktyvinti naujus tyrinėjimus“. Šileikis, E. *Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. Konstituciniai valdžių sandaros principai*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2008, p. 95–96.

²⁴⁸ Teisės mokslinėje literatūroje kartais visiškai nepagrįstai teigiama, kad „priesaikos sulaužymo atveju nėra numatyta, kokia institucija turėtų pateikti atitinkamą išvadą. Tai

tatuotų, kad asmens veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, Seimas negali apkaltos proceso tvarka pašalinti Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų iš pareigų, negali panaikinti Seimo nario mandato už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą²⁴⁹.

Nuostata, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar šiais veiksmais Konstitucija yra pažeista *šiurkščiai*. Konstitucijos šiurkštaus pažeidimo faktą gali konstatuoti tik Konstitucinis Teismas. Jokiai kitai valstybės valdžios institucijai ar kuriam nors valstybės pareigūnui tokie įgaliojimai Konstitucijoje nenumatyti. Konstatavimas, kad asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmai prieštarauja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad yra konstatuojama, jog Konstitucija yra pažeista. Tačiau ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas savaime yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas. Sprendžiant, ar Konstitucija yra pažeista šiurkščiai, kiekvieną kartą būtina įvertinti ne tik asmenų atliktų veiksmų turinį, bet ir jų atlikimo aplinkybes. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucija šiurkščiai pažeidžiama visais atvejais, kai Respublikos Prezidentas sulaužo priesaiką“²⁵⁰, kad „Konstitucija būtų šiurkščiai pažeista tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, bet savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų

reikėtų, kad pats Seimas priima politinį sprendimą ir šiuo atveju nereikalaujama nustatyti priesaikos sulaužymo pobūdį“ (Žr., pvz., Skaistys, A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2004, 54(46)). Minėta, kad oficiali konstitucinė doktrina yra kitokia: Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, jog „įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kuriems pradėta apkaltos byla, šiurkščiai pažeidė Konstituciją (atsižvelgiant į tai, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, – spręsti ir tai, ar jie sulaužė duotą priesaiką), pagal Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją (taigi ir sulaužė priesaiką), yra galutinė. Jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas tokios Konstitucinio Teismo išvados pakeisti ar panaikinti negali. Pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kurio nors kitu būdu.“

²⁴⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 49-1600; 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Valstybės žinios*. Nr. 2010, Nr. 128-6545.

²⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų²⁵¹.

Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas toks apkaltos modelis, pagal kurį tais atvejais, kai Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo traukiamas konstitucinė atsakomybėn už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, yra būtina Konstitucinio Teismo išvada. Kitaip yra tais atvejais, kai asmens pašalinimo iš pareigų, Seimo nario mandato panaikinimo pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Tai savarankiškas konstitucinės atsakomybės pagrindas. Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad Seimas gali pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, reiškia ir tai, kad *nusikaltimo padarymo faktą gali konstatuoti pats Seimas*. Tačiau pagal Konstituciją Seimas, sprenddamas, ar pašalinti asmenį iš pareigų, ar panaikinti Seimo nario mandatą už nusikaltimo padarymą, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, *ar nusikaltimo padarymu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika*²⁵². Išsiaiškinti šią aplinkybę yra labai svarbu, nes tai, kaip matysime vėliau, lemia apkaltos konstitucinius teisinius padarinius: vienokie teisiniai padariniai atsiranda, kai asmuo pašalinamas iš pareigų, Seimo nario mandatas panaikinamas už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo *yra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika*, ir kitokie, jeigu nusikaltimu *nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, nėra sulaužoma priesaika*.

Seimo konstatavimas, jog Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo padarė nusikaltimą, ar Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad nurodytas asmuo padarė veiksmus, už kuriuos atsakomybė numatyta Baudžiamajame kodekse, nėra tas pats, kas teismo apkaltinamasis nuosprendis baudžiamojoje byloje. Apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas, net jei jos pagrindas yra nusikaltimas²⁵³. Visiškai įmanomas variantas, kai Respublikos Prezidentas, Seimo narys ar teisėjas, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų už nusikaltimo padarymą, baudžiamojoje byloje gali būti išteisintas. Jis gali būti išteisintas net ir tuo atveju, jeigu prieš

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

²⁵³ Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345.

tai Konstitucinis Teismas savo išvadoje būtų konstatavęs, jog Respublikos Prezidentas, Seimo narys ar teisėjas padarė veiksmus, už kuriuos atsakomybė numatyta Baudžiamajame kodekse, ir tuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Lietuvos teismų praktikoje toks atvejis buvo²⁵⁴.

Konstitucinėje jurisprudencijoje yra išaiškinta, kad Seimas, turėdamas įgaliojimus be teisinių institucijų tyrimo (*nesant teismo apkaltinamojo nuosprendžio*) pačiam nuspręsti, ar pašalinti asmenį iš pareigų „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, nusikaltimo padarymo faktą gali konstatuoti tik tuo atveju, *kai nusikaltimas yra akivaizdus*; tais atvejais, kai nusikaltimo padarymo faktas nėra akivaizdus, Seimas negali vykdyti apkaltos nurodytu pagrindu tol, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis²⁵⁵. Nors šią taisyklę Konstitucinis Teismas suformulavo nagrinėdamas Seimo įgaliojimus apkaltos procese, ja, autoriaus nuomone, turėtų vadovautis ir Konstitucinis Teismas, kai sprendžia, ar nusikaltimu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Priešingu atveju yra didelė tikimybė, kad baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas gali paneigti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus, gali juos skirtingai vertinti.

²⁵⁴ Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje konstatavo, jog Lietuvos Respublikos Prezidentas R. Paksas „sąmoningai leido J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaukos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę“, kad „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos“ ir kad šiais veiksmais R. Paksas šiurkščiai pažeidė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Pašalintam iš Respublikos Prezidento pareigų R. Paksui buvo iškelta baudžiamoji byla. Vilniaus apygardos teismas 2004 m. spalio 25 d. nuosprendžiu išteisino R. Paksą nepadarius veikos, turinčios Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo požymių; Lietuvos apeliacinis teismas 2005 m. kovo 1 d. nuosprendžiu panaikino Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį ir priėmė naują nuosprendį, kuriuo R. Paksą pripažino kalto padarius nusikalstamą veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalyje; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 13 d. nutartimi panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 1 d. nuosprendį ir paliko galioti Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį be pakeitimų. Taigi, nors konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, nutarė priešingai – jis konstatavo, jog *negalima daryti neginčijamos išvados*, kad R. Paksas, būdamas Respublikos Prezidentas, atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri yra valstybės paslaptis. *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis.*

²⁵⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 56-1948.

Kaltė – konstitucinio delikto elementas. Vienas sudėtingiausių klausimų, su kuriuo susiduriama sprendžiant, ar pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų, yra jų *kaltės* klausimas. Ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti traukiami konstitucinėn atsakomybėn tik tuomet, kai jie yra *kalti padarę veiksmus*, kuriais šturkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, ar jie gali būti pašalinti iš pareigų (panaikintas Seimo nario mandatas) už minėtus veiksmus ir *nesant kaltės*? Kitaip tariant, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų kaltė gali būti *preziumuojama* ir jos įrodinėti nereikia, ar kaltę būtina įrodyti?

Kaltė yra bendras ir visuotinai pripažintas teisinės atsakomybės principas visose teisės šakose, taigi ir konstitucinėje teisėje. Jeigu kaltė yra būtinas konstitucinio delikto elementas, – taigi ir Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės elementas, – tai kokia kaltės forma turi būti, kad galėtų kilti jų konstitucinė atsakomybė? Teisės teorijoje dažnai nurodoma, kad teisės pažeidimas gali būti padaromas tyčia ar dėl neatsargumo, kad tyčia gali būti tiesioginė ir netiesioginė, kad neatsargumas gali pasireikšti nerūpestingumu ir t. t. Pastebėtina, kad nurodytos kaltės formos yra būdingos baudžiamajai atsakomybei, tad ar jos gali būti mechaniškai perkeltos į konstitucinę teisę?

Bent kiek išsamesnių atsakymų į šiuos klausimus kol kas nėra nei teisinėje literatūroje, nei konstitucinėje jurisprudencijoje. Tačiau Konstitucinio Teismo suformuotoje apkaltos doktrinoje kai kurie Respublikos Prezidento kaltės sampratos požymiai yra išryškinti. Iš Konstitucinio Teismo nurodytų veikų, kuriomis gali būti šturkščiai pažeista Konstitucija, galima daryti išvadą, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų *ne tik tuomet*, kai jis atitinkamus veiksmus padaro *tiesiogine tyčia*, pvz., „veikia vadovaudamasis savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais“, „sąmoningai nevykdo Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“ ir pan. Konstitucinio Teismo vartojamos formulotės „veikia vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais“, „nesąžiningai eina savo pareigas“, „veikia turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais“ rodo, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų ir tuomet, kai jo *kaltė pasireiškia netiesiogine tyčia*. Ar Respublikos Prezidentas yra kaltas padaręs veiksmus, kuriais šturkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, sprendžia tik Kons-

titucinis Teismas. Neturi didesnės reikšmės, ar Konstitucinio Teismo išvadoje Respublikos Prezidento kaltės forma yra nurodyta *expressis verbis*, ar apie konkrečią kaltės formą galima spręsti iš išvadoje pateiktų argumentų. Kad ir kaip būtų, galima teigti, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo gali būti pašalintas iš pareigų tik tuo atveju, kai jis yra kaltas dėl veiksmų, kuriais šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, padaro nusikaltimą. Taigi vien asmens veikos (veikimo, neveikimo) nepakanka, kad jis galėtų būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka – kaltė yra būtinas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės elementas.

X.5. Konstitucinė sankcija už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą

Minėta, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi ir tuo, jog yra taikomos *ypatingos sankcijos*. Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyta sankcija – Respublikos Prezidento, kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų *pašalinimas iš pareigų*. Šios konstitucinės nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui (lingvistiškai). Konstitucija – ne vien jos tekstas; ji susideda ne tik iš konstitucinių normų, bet iš konstitucinių principų, įtvirtina tam tikras fundamentalias visuomenės ir valstybės gyvenimo vertybes, turi ne tik *explicitinį*, bet ir *implicitinį* teisinį reguliavimą. *Apkaltos sankcijų ypatingumas* pasireiškia ne tik tuo, kad Respublikos Prezidentas bei kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys yra pašalinami iš pareigų. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad Respublikos Prezidento, kaip ir bet kurio kito Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitiksliis, kad apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė – *užkirsti kelią asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu*²⁵⁶. Taigi apkaltos proceso tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės)

²⁵⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.

turinį sudaro ir asmens, šturkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš užimamų pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui bet kada ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką. Vadinas, pagal Konstituciją Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie buvo pašalinti iš pareigų už šturkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, ar tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo šturkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, niekada negali būti renkami Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, jie negali būti Vyriausybės nariu, teisėju, taip pat valstybės kontrolieriumi, nes visų nurodytų pareigų ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susijusi su priesaikos davimu.

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 6 d. sprendime konstatavo, kad draudimas asmeniui, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš Respublikos Prezidento pareigų už šturkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, būti bet kada ateityje renkamam Seimo nariu yra neproporcingas ir pažeidžia Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį²⁵⁷. Konstitucinis Teismas, reaguodamas į visuomenėje kylančią diskusiją, ar įgyvendinant Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą yra būtina keisti Konstituciją, ar pakanka atitinkami pataisyti Seimo rinkimų įstatymą, 2011 m. sausio 10 d. padarė pareiškimą, kad „įgyvendinant minėtą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą – siekiant sukurti teisinę prielaidas asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, po tam tikro laiko kelti savo kandidatūrą rinkimuose į Seimą ir užimti parlamento nario pareigas ir taip pašalinti nesuderinamumą tarp Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, turi būti daromos atitinkamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisos“²⁵⁸. Deja, Seimas pasirinko kitą kelią: jis nutarė, kad Konstitucijos keisti nereikia, pakanka pakeisti Seimo rinkimų įstatymą. Seimas 2012 m. kovo 22 d. pakeitė Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalį ir nustatė, kad „Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar

²⁵⁷ Case of Paksas v. Lithuania (Application no. 34932/04), Grant chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011; <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>

²⁵⁸ [Http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm](http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm)

panaikino jo Seimo nario mandatą, jeigu nuo sprendimo pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą įsigaliojimo dienos nepraėjo *ketveri metai*²⁵⁹ (*išskirta autoriaus*). Taigi Seimas visiškai nepaisė Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos, pagal kurią toks asmuo niekada negali būti renkamas Seimo nariu; Seimo priimtas įstatymas gali būti vertinamas ir kaip Seimo mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą. Pažymėtina, jog iš Konstitucijos kyla, kad Konstitucinio Teismo nutarimų galia negali būti įveikta Seimui pakartotinai priimant įstatymus, kurie Konstitucinio Teismo buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydama ištirti, ar minėtas Seimo rinkimų įstatymo pakeitimas neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. priėmė nutarimą²⁶⁰, kuriame konstatavo, jog Seimo rinkimų įstatymo nuostata, pagal kurią asmuo, kuris buvo apkaltos proceso tvarka pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, vėl gali būti renkamas Seimo nariu, jeigu nuo jo pašalinimo iš pareigų praėjo ne mažiau kaip ketveri metai, prieštarauja Konstitucijai. Taigi Konstitucinis Teismas dar kartą patvirtino savo ankstesnę doktriną, kad asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, niekada negali būti renkamas Seimo nariu, Respublikos Prezidentu. Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog EŽTT sprendimas pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu *reinterpreteduoti* (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną, kad iš Konstitucijos viršenybės principo kyla, jog vieningas būdas pašalinti Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nesuderinamumą – padaryti atitinkamas Konstitucijos pataisas. Taigi tol, kol Konstitucija nepakeista, Seimas neturi teisės priimti įstatymo, pagal kurį asmuo, apkaltos proceso tvarka pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, vėl galėtų būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, skiriamas teisėju ar galėtų užimti kitas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje numatytos priesaikos davimu.

²⁵⁹ *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 42-2042.

²⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 108-5472.

X.6. Apkaltos procedūra Seime

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos proceso tvarką nustato *Seimo statutas*. Seimo statute nustatyta, kad teikti Seimui pradėti apkaltos procesą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytam asmeniui turi teisę ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė, o statuto 78 straipsnio 3 dalyje nustatytu atveju ir Etikos ir procedūrų komisija. Teikimas pradėti apkaltos procesą galimas esant bent vienam iš šių pagrindų: 1) asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją; 2) asmuo sulaužė priesaiką; 3) asmuo įtariamas padaręs nusikaltimą. Teikimui pradėti apkaltos procesą tuo pagrindu, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją ar sulaužė priesaiką, senaties terminai netaikomi; teikimui pradėti apkaltos procesą tuo pagrindu, kad asmuo įtariamas padaręs nusikaltimą, galioja Baudžiamajame kodekse nustatyti senaties terminai.

Generalinis prokuroras, nustatęs, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo yra įtariamas padaręs nusikaltimą, apie tai nedelsdamas praneša Seimui. Jeigu įtariamas padaręs nusikaltimą Respublikos Prezidentas, Seimas sudaro specialiąją tyrimo komisiją. Išklausęs generalinio prokuroro pranešimą dėl kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų, Seimas sprendžia, ar duoti sutikimą konkretų asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, ar sudaryti specialiąją tyrimo komisiją. Specialioji tyrimo komisija sudaroma, jeigu yra ne mažesnės kaip 1/4 Seimo narių grupės siūlymas. Teikime pradėti apkaltos procesą nurodomas konkretus asmuo, siūlymai pradėti apkaltos procesą bent vienu iš Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytų pagrindų, šiuos siūlymus pagrindžiantys argumentai, įrodymai ir jų šaltiniai. Seimas, susipažinęs su teikimu pradėti konkrečiam asmeniui apkaltos procesą, sudaro specialiąją tyrimo komisiją pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą pagrįstumui ištirti ir išvadai dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti. Specialioji tyrimo komisija sudaroma iš Seimo narių, joje paprastai neturi būti daugiau kaip 12 narių. Komisijos narius siūlo Seimo dauguma ir Seimo mažuma. Seimas nustato tyrimo atlikimo terminus.

Seimo specialiosios tyrimo komisijos posėdžiai, susiję su apkaltos procesu, paprastai yra uždari. Komisija išklauso asmens, kuriam taikoma apkalta, paaiškinimus bei argumentus, apklausia liudytojus, renka, tiria ir vertina kitus įrodymus, prireikus kviečia ekspertus bei specialistus. Posėdžiuose gali dalyvauti ir asmens, kuriam taikoma apkalta, advokatas.

Baigusi tyrimą, specialioji tyrimo komisija surašo išvadą. Joje išdėstoma siūlymų pradėti apkaltos procesą esmė; konkrečių veiksmų faktinės aplinkybės; asmens, kuriam taikoma apkalta, paaiškinimai; įrodymai ir motyvai, kuriais grindžiama išvada. Jeigu siūlymai pradėti apkaltos procesą pripažįstami nepagrįstais, konstatuojama, kad nėra pagrindo pradėti apkaltos procesą Seime. Jeigu siūlymai pradėti apkaltos procesą pripažįstami pagrįstais, konstatuojama, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą Seime.

Seimas sprendžia, ar pritarti specialiosios tyrimo komisijos išvadai. Seimas gali priimti šiuos sprendimus: 1) *pritarti* specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad *nėra pagrindo* pradėti apkaltos procesą; 2) *nepritarti* specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad *yra pagrindas* pradėti apkaltos procesą. Tokiais atvejais Seimas priima nutarimą apkaltos procesą nutraukti.

Seimas *gali nepritarti* specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad *nėra pagrindo* pradėti apkaltos procesą, tokiu atveju Seimas turi nuspręsti, kam pavesti atlikti papildomą ar pakartotinę tyrimą – tai pačiai ar naujai specialiajai tyrimo komisijai.

Jeigu Seimas pritaria specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, Seimas priima nutarimą pradėti apkaltos procesą Seime konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Minėta, kad vienas iš pagrindų pradėti apkaltos procesą yra *nusikaltimo padarymas*, kad nusikaltimo padarymo faktą gali konstatuoti teismas, priimdamas apkaltinamąjį teismo nuosprendį. Tokiu atveju laikinoji tyrimo komisija nesudaroma, – kai Seimas gauna įsiteisėjusio apkaltinamojo teismo nuosprendžio nuorašą, Seimas priima nutarimą pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkrečiu nusikaltimu buvo šurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika.

Apkaltos procesas Seime gali būti tęsiamas tik tokiu atveju, kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir kad Konstitucija yra pažeista šurkščiai. Jeigu Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog asmens veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, apkaltos procesas negalimas, jis nutraukiamas.

Jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Konstitucija yra pažeista šiurkščiai), Seimas paskiria klausimo svarstymo datą ir praneša apie tai asmeniui, kuriam taikoma apkalta. Asmuo, kuriam taikoma apkalta, turi teisę dalyvauti Seimo posėdyje pats ir (ar) per savo advokatą; jie gali pateikti įrodymų, turinčių reikšmės sprendžiant konstitucinės atsakomybės klausimą. Asmens, kuriam taikoma apkalta, arba jo advokatų nedalyvavimas Seimo posėdyje be svarbių priežasčių, nėra kliūtis Seimui nagrinėti apkaltos bylą. Apkaltos procesas Seime yra viešas, jis transliuojamas per Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją.

Apkaltos proceso Seime posėdžiams pirmininkauja Seimo Pirmininkas arba vienas iš Seimo Pirmininko pavaduotojų. Posėdžio pirmininkas informuoja Seimą apie Konstitucinio Teismo išvadą, išdėsto jos esmę. Paskui žodis suteikiamas asmeniui, kuriam pradėta apkaltos byla, arba jo prašymu vienam iš advokatų. Jiems Seimo nariai gali užduoti klausimų. Minėta, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Ši konstitucinė nuostata, *inter alia*, reiškia, kad Seimo posėdyje *Konstitucinio Teismo išvada, jog asmens veiksmais buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, taip pat kiti šio ir kitų teismų sprendimai nesvarstomi ir dėl jų teisėtumo bei pagrįstumo nediskutuojama*. Sprendžiant asmens, kuriam taikoma apkalta, konstitucinės atsakomybės klausimą, remiamasi minėtuose Konstitucinio Teismo ir kitų teismų sprendimuose nustatytais faktais ir pateikta jų juridine kvalifikacija, o šių klausimų tyrimas neatliekamas. Taigi Seimas sprendžia ne tai, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, o tai, ar pašalinti asmenį iš pareigų už jo padarytas veikas.

Apkaltos bylos nagrinėjimas baigiamas posėdyje dalyvaujancio asmens, kuriam taikoma apkalta, baigiamuoju žodžiu. Paskui žodis suteikiamas Seimo nariams, kurie gali pareikšti savo nuomonę dėl to, ar pašalinti asmenį iš pareigų arba jo nepašalinti, ar panaikinti jo Seimo nario mandatą už jo padarytas veikas. Pasibaigus asmens pašalinimo iš pareigų arba Seimo nario mandato panaikinimo svarstymui, dėl kiekvieno konkretaus veiksmo, kuriuo asmuo, kuriam taikoma apkalta, šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė duotą priesaiką, ar dėl kiekvieno konkretaus nusikaltimo Seimo Pirmininkas ar Seimo Pirmininko pavaduotojas pateikia atskirą Seimo nutarimo projektą. Projekte nurodoma Konstitucinio Teismo išva-

dos esmė, sprendimas asmenį, kuriam taikoma apkalta, pašalinti iš pareigų (ar panaikinti jo Seimo nario mandatą).

Nutarimas dėl asmens pašalinimo iš pareigų (ar Seimo nario mandato panaikinimo) laikomas priimtu, jei už jį balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių, t. y. 85 Seimo nariai. Toks nutarimas įsigalioja nuo jo paskelbimo visuomenės informavimo priemonėse.

Jeigu už nutarimą pašalinti asmenį iš pareigų (ar panaikinti jo Seimo nario mandatą) balsavo mažiau kaip 85 Seimo nariai, laikoma, kad Seimas apkaltai nepritarė.

Asmuo, kuriam taikoma apkalta, turi teisę bet kurioje apkaltos proceso dalyje, tačiau tik iki balsavimo pradžios atsistatdyinti iš pareigų ar atsisakyti Seimo nario mandato, pateikdamas dėl to pareiškimą raštu. Toks pareiškimas turi būti nedelsiant patenkintas. Asmeniui atsistatydinus apkaltos procesas nutraukiamas ir tai įforminama Seimo nutarimu.

Asmeniui, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų (neteko Seimo nario mandato), už jo padarytus teisės pažeidimus gali būti taikoma ir kitokia teisinė atsakomybė (baudžiamoji, administracinė ir kt.).

KLAUSIMAI

1. Atskleiskite apkaltos instituto paskirtį.
2. Kokie asmenys gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka?
3. Atskleiskite konstitucinės nuostatos „šturkštus Konstitucijos pažeidimas“ turinį.
4. Koks yra konstitucinės nuostatos „priesaikos sulaužymas“ turinys?
5. Kokią reikšmę turi Konstitucinio Teismo išvada, kad asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmai prieštarauja Konstitucijai?
6. Kokia institucija sprendžia, ar asmenį pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka?
7. Kokie teisiniai padariniai atsiranda asmeniui, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Apkaltos procedūra Seime prieš Seimo narį Audrių Butkevičių. Vilnius: Seimo spaudos tarnyba, 1999;

Jarašiūnas, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija.* 2006, 2(80);

Statkevičius, M. Apkaltos padariniai. *Teisė.* 2005, Nr. 56.

XI. SEIMO LEIDŽIAMY TEISĖS AKTAI

XI.1. Konstituciniai įstatymai

Konstituciniai įstatymai Lietuvos teisės sistemoje pirmą kartą atsirado 1991 metais; iki tol konstitucinių įstatymų instituto mūsų valstybės teisės sistemoje nebuvo²⁶¹. Pirmas konstitucinis įstatymas, kuris vadinosi „Dėl Lietuvos valstybės“, buvo priimtas 1991 m. vasario 11 d. Šį konstitucinį įstatymą priėmė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, atsižvelgdama į tai, kad 1991 m. vasario 9 d. įvykusios visuotinės apklausos – plebiscito metu daugiau kaip trys ketvirtadaliai Lietuvos gyventojų, turinčių aktyviają rinkimų teisę, pasisakė už tai, kad „Lietuvos valstybė būtų nepriklausoma demokratinė respublika“.

Vėliau konstitucinių įstatymų institutas buvo įtvirtintas 1992 m. Konstitucijoje: konstitucinių įstatymų sąvoka vartojama Konstitucijos 150 straipsnyje, taip pat Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose.

Konstitucijos 150 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos sudedamąja dalimi yra: 1) 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“; 2) 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“; 3) 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“; 4) 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Konstitucijos 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta: „žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nurodyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“

²⁶¹ Plačiau žr.: Sinkevičius, V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 2(104).

Pagal Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalį pakartotinai Seimo apsvaistytas konstitucinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už konstitucinį įstatymą balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių.

Siekiant atskleisti konstitucinių įstatymų sampratą, būtina atsakyti į šiuos klausimus: 1) kokie įstatymai pagal Konstituciją yra laikytini konstituciniais įstatymais; 2) kokia yra konstitucinių įstatymų ir paprastų įstatymų teisinė galia; 3) kokia balsų dauguma gali būti priimami ir keičiami konstituciniai įstatymai²⁶².

Pirmiausia pamėginkime išsiaiškinti, kodėl 1992 m. Konstitucijoje yra įtvirtintas konstitucinių įstatymų institutas, kokių tikslų buvo siekiama numatant šį institutą, kokia buvo Konstitucijos projekto rengėjų intencija?

Rengiant Konstitucijos projektą buvo diskutuojama ir dėl to, kaip užtikrinti, kad ypač svarbių sričių teisinis reguliavimas būtų stabilus, kad tokių santykių nustatytą teisinį reguliavimą būtų sunkiau pakeisti. Būtent tam ir buvo numatytas konstitucinių įstatymų institutas, kurio esmę galima apibūdinti taip: Seime esančių politinių jėgų atstovai turi pasiekti kuo platesnį susitarimą, kokių sričių teisinis reguliavimas turi būti kuo stabilus; šios sritys – tai ypač svarbios visuomenės ir valstybės gyvenimo sritys; jos bus reguliuojamos konstituciniais įstatymais, kuriems priimti ir pakeisti bus taikoma sudėtingesnė tvarka negu ta, kuri taikoma priimant ir keičiant paprastus įstatymus; konstitucinių įstatymų nebus galima pakeisti paprastais įstatymais.

Ypač svarbias sritis, kurios turėtų būti reguliuojamos konstituciniais įstatymais, buvo norėta numatyti pačioje Konstitucijoje, tačiau rengiant Konstitucijos projektą to padaryti nepavyko, nes tuo metu Seime buvusių politinių jėgų atstovai nesutarė, kokios sritys yra ypač svarbios ir dėl to turėtų būti reguliuojamos ne paprastais įstatymais, o konstituciniais įstatymais. Politinių jėgų atstovams nepavykus susitarti dėl konstituciniais įstatymais reguliuojamų sričių įvardijimo pačioje Konstitucijoje, buvo nutarta Konstitucijoje įtvirtinti nuostatą, kad sritis, kurias turės reguliuoti konstituciniai įstatymai, nustatys pats Seimas; tai Seimas padarys priimdamas konstitucinių įstatymų sąrašą.

²⁶² Plačiau žr.: Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 173–204.

Tai, kad „konstitucinių įstatymų“ sąvoka vartojama įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (150, 69, 72 ir 47 str.) nereiškia, kad nurodytuose Konstitucijos straipsniuose rašoma apie to paties pobūdžio ar vienodos teisinės galios teisės aktus. Būtina skirti konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), nurodytus Konstitucijos 150 straipsnyje, nuo konstitucinių įstatymų, nurodytų Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose. Tai visiškai skirtingo pobūdžio ir skirtingos teisinės galios teisės aktai.

Pagrindinis kriterijus, leidžiantis atskirti konstitucinius įstatymus (konstitucinius aktus), nurodytus Konstitucijos 150 straipsniuose, nuo konstitucinių įstatymų, numatytų Konstitucijos 69, 72 ir 47 straipsniuose, yra tai, kad *Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Vadinasi, Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) turi Konstitucijos galią, jie gali būti keičiami ir papildomi tik ta tvarka, kokia yra daromos Konstitucijos pataisos.* Konstitucijos keitimo tvarka reglamentuojama Konstitucijos 147–149 straipsniuose.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje nurodytų konstitucinių įstatymų teisinė galia yra kitokia – jie yra mažesnės galios negu Konstitucija. Šiems įstatymams priimti ir pakeisti taikoma ne Konstitucijai keisti nustatyta tvarka, o tvarka, kuri yra įtvirtinta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje.

Taigi konstitucinių įstatymų klasifikavimo požiūriu nėra jokio teisinio pagrindo konstitucinius įstatymus, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis (Konstitucijos 150 str.), jungti (grupuoti) su tais konstituciniais įstatymais, kurie nėra Konstitucijos sudedamąja dalimi (Konstitucijos 69 str. 3 d., 72 str. 2 d., 47 str. 3 d.). Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) nuo Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, 72 straipsnio 2 dalyje, 47 straipsnio 3 dalyje nurodytų konstitucinių įstatymų skiriasi, kaip minėta, savo teisine galia ir priėmimo bei keitimo tvarka.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“ Taigi Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos šios nuostatos: 1) Seimas turi nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą; 2) kons-

titucinių įstatymų sąrašą Seimas nustato 3/5 Seimo narių balsų dauguma; 3) konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių; 4) konstituciniai įstatymai keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma.

Vadinasi, pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį tik po to, kai Seimas ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato konstitucinių įstatymų sąrašą, į tokį konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti įstatymai yra traktuojami kaip konstituciniai įstatymai; tik šiems įstatymams taikoma Konstitucijoje nustatyta konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Kol įstatymas nėra įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą, Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka negali būti taikoma nė vienam įstatymui priimti. Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis tik vienam įstatymui – įstatymui, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas²⁶³. Pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašas tegali būti nustatomas konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį toks konstitucinis įstatymas turi būti priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad, išskyrus Konstitucijos 69 straipsnyje nustatytą tvarką, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta²⁶⁴.

Konstitucinių įstatymų, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, teisinė galia. Lyginant tokius konstitucinius įstatymus su Konstitucija, konstatuotina, kad tokių konstitucinių įstatymų teisinė galia yra *mažesnė negu Konstitucijos galia*, tokie konstituciniai įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai. Kadangi Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai yra Konstitucijos sudedamoji dalis, akivaizdu ir tai, kad konstituciniai įstatymai, kurie nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, negali prieštarauti tiems konstituciniams įstatymams, kurie yra Konstitucijos sudedamoji dalis (Konstitucijos 150 str.), nes tai būtų prieštaravimas pačiai Konstitucijai.

Kokia yra konstitucinio įstatymo, kuris nėra Konstitucijos sudedamoji dalis, ir paprasto įstatymo teisinė galia? Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konstitucijoje vartojamos dvi skirtingos sąvokos: įstatymai ir kons-

²⁶³ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 61-1166.

²⁶⁴ Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 101-2045.

tituciniai įstatymai. Vadinasi, Konstitucija *expressis verbis* numato *dvi skirtingas teisės aktų formas – įstatymus ir konstitucinius įstatymus*. Tai reiškia, kad šių sąvokų turinys nesutampa, kad kiekviena iš jų turi jai būdingą turinį. Be abejo, konstituciniai įstatymai taip pat yra įstatymai, tačiau tai tokie įstatymai, kurie pagal Konstituciją skiriasi nuo paprastų įstatymų. Labai svarbu ir tai, kad *konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami paprastu įstatymu* – jie gali būti keičiami ar panaikinami tik konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalį įstatymai (t. y. paprasti įstatymai) laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje. Akivaizdu, kad jeigu konstitucinis įstatymas galėtų būti keičiamas ar panaikinamas paprastu įstatymu, tai konstituciniais įstatymais sureguliuoti santykiai netektų stabilumo, nes konstituciniais įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą būtų galima nesunkiai pakeisti priimant paprastą įstatymą. Kartu netektų prasmės Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalies nuostata, kad konstituciniai įstatymai gali būti keičiami ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Taigi pati Konstitucija lemia ypatingą *konstitucinių įstatymų* vietą Lietuvos teisės sistemoje, jų *viršenybę paprastų įstatymų atžvilgiu*. Vadinasi, paprasti įstatymai negali prieštarauti konstituciniams įstatymams, o konstituciniai įstatymai (Konstitucijos 47str., 69 str. 3 d., 72 str. 2 d.) negali prieštarauti Konstitucijai.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad konstitucinių įstatymų sąrašą nustato Seimas. Ar formuluotė „nustato Seimas“ reiškia, kad Seimas turi *pareigą* nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašą, ar ji gali būti aiškinama ir taip, jog Seimas turi *diskreciją* spręsti – nustatyti tokį sąrašą ar jo nenustatyti? Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šis klausimas dar nebuvo nagrinėtas. Seimo įgaliojimai spręsti, kokie santykiai turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, leidžia daryti prielaidą, kad Seimas neturi pareigos nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašo – Seimas tokio sąrašo gali nenustatyti, jeigu, jo nuomone, nėra reikalo tam tikrus santykius reguliuoti konstituciniais įstatymais. Pasakytina, kad Seimui ilgą laiką nepavyko nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašo, nors buvo parengtas ne vienas konstitucinių įstatymų projektas. Vienas iš paaiškinimų, kodėl Seimui ilgą laiką nepavyko nustatyti konstitucinių įstatymų sąrašo, galbūt galėtų būti toks: Seimo nariai, priklausantys Seimo „daugumai“ (ypač tuo atveju, kai ją sudaro ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių) yra suinte-

resuoti įtraukti į konstitucinių įstatymų sąrašą kuo daugiau konstitucinių įstatymų, nes nustačius, kad atitinkamus santykius reguliuoja konstituciniai įstatymai, atsiranda galimybė santykius sureguliuoti taip, kaip to nori minėta Seimo dauguma. Tačiau Seimo nariai, priklausantys opozicinėms frakcijoms ir kitoms frakcijoms, t. y. sudarantys Seimo „mažumą“, nelinkę sutikti, kad į konstitucinių įstatymų sąrašą būtų įtraukta kuo daugiau konstitucinių įstatymų, nes gerai supranta, jog konstituciniais įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą vėliau bus labai sunku pakeisti – pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį tai gali būti padaryta ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Suburti tokią Seimo narių daugumą nėra lengva. Taigi jie visais įmanomais būdais priešinasi, kad konstitucinių įstatymų sąrašas būtų didelis. Bandydamas sudaryti konstitucinių įstatymų sąrašą, Seimas buvo pasirinkęs ir vadinamąjį „tuščio lapo“ principą, kurio esmę galima apibūdinti taip: Seimas, esant dideliame politinių jėgų sutarimui, priima „atskirą“ konstitucinį įstatymą ir įrašo jį į konstitucinių įstatymų sąrašą, kurio realiai dar nėra, t. y. priimtas konstitucinis įstatymas įrašomas į „tuščią lapą“. Pasirinkus minėtą principą, konstitucinių įstatymų sąrašas būtų formuojamas ne visas iš karto, o nuosekliai, įrašant vis naujus konstitucinius įstatymus ir taip formuojant sąrašą. Pažymėtina, kad toks konstitucinių įstatymų sąrašo formavimo principas yra nesuderinamas su Konstitucija – tokį konstitucinio įstatymo įrašymą į konstitucinių įstatymų sąrašą Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime įvertino kaip fiktyvų²⁶⁵. Konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas nustatė 2012 m. kovo 15 d. priimtu konstituciniu įstatymu²⁶⁶. Į konstitucinių įstatymų sąrašą yra įrašytos valstybinės kalbos, valstybės herbo, valstybės vėliavos, valstybės himno, referendumo, rinkimų kodekso (*autoriaus pastaba* – nurodyto rinkimų kodekso dar nėra), piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, peticijų, nepaprastosios padėties konstitucinis įstatymas.

Apibendrinant galima teigti, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia konstitucinių įstatymų doktrina: 1) konstituciniais įstatymais yra konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje (šiuo metu yra vienintelis pačioje Konstitucijoje nurodytas konstitucinis įstatymas – tai Konstitucijos 47 str. 3 d. nurodytas konstitucinis įstatymas, turintis re-

²⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.

²⁶⁶ *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 36-1772.

guluoti, kaip užsienio subjektai Lietuvoje gali įsigyti nuosavybės žemę, vidaus vandenis ir miškus); 2) konstituciniais įstatymais yra ir konstituciniai įstatymai, kurie įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą; 3) konstitucinių įstatymų sąrašą Seimas gali nustatyti tik konstituciniu įstatymu; 4) nė vienas įstatymas, kuris nėra įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą ar nėra kaip konstitucinis įvardytas pačioje Konstitucijoje, negali būti traktuojamas kaip konstitucinis įstatymas, išskyrus įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas; 5) tik tiems įstatymams, kurie įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ar kaip konstituciniai įvardyti pačioje Konstitucijoje, ir įstatymui, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti taikoma Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje numatyta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka; 6) konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti priimtas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma; 7) konstitucinis įstatymas, kuriuo keičiamas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti priimtas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma; 8) ir tie konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir tie konstituciniai įstatymai, kurie yra įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, yra priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka – jie priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (t. y. ne mažiau kaip 71 Seimo narys), o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (t. y. jeigu už tai balsuoja ne mažiau kaip 85 Seimo nariai); 9) konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir konstituciniai įstatymai, kurie yra Seimo įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, taip pat konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, yra mažesnės teisinės galios negu Konstitucija, bet konstitucinių įstatymų teisinė galia yra didesnė negu paprastų įstatymų; paprasti įstatymai negali prieštarauti konstituciniams įstatymams; 10) Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar paprastas įstatymas neprieštarauja konstituciniam įstatymui; 11) konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir konstituciniai įstatymai, kurie yra Seimo įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, negali būti tapatinami su Konstitucijos 150 straipsnyje nurodytais konstituciniais įstatymais – Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jų teisinė galia yra pačios Konstitucijos galia, šie

konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) priimami ir keičiami tokia pačia tvarka, kaip ir pati Konstitucija; tuo tarpu konstituciniai įstatymai, kurie konstituciniais vadinami pačioje Konstitucijoje, ir konstituciniai įstatymai, kurie yra įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą, priimami ir keičiami Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; 12) Konstitucija keičiama įstatymu, o ne konstituciniu įstatymu.

XI.2. Įstatymai

Pačia bendriausia prasme įstatymas gal būti apibūdinamas kaip Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas teisės norminis aktas, reguliuojantis svarbiausius visuomeninius santykius.

Įstatymui būdingi šie bruožai: 1) įstatymą gali priimti tik Konstitucijoje nurodyti subjektai, t. y. Seimas; įstatymai taip pat gali būti priimami referendumu; 2) įstatymais reguliuojami svarbiausi, reikšmingiausi visuomeniniai santykiai (pagal Konstituciją kai kurie santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymu); 3) įstatymas turi aukščiausią teisinę galią po Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų; poįstatyminiai teisės aktai gali būti priimami vadovaujantis įstatymu ar jį vykdant, jie turi atitikti įstatymą ir negali jam prieštarauti; 4) įstatymas turi norminį pobūdį, t. y. jame nustatomos bendro pobūdžio normos (taisyklės), kurios yra privalomos visiems asmenims, visoms valstybės ir kitoms institucijoms, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, jų pareigūnams (visiems subjektams, nurodytiems įstatyme); 5) įstatyme nustatytos teisės normos yra privalomos ir Seimui, kuris priėmė įstatymą (tol, kol įstatymas nepakeistas, jis susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad Seimas negali nepaisyti įstatyme nustatytų reikalavimų); 6) įstatymas turi būti pakankamai stabilus, pastovus teisės aktas, jis turėtų būti keičiamas, papildomas ar pripažįstamas netekusiu galios tik tuomet, kai tai yra visuomeniškai būtina; 7) įstatymas priimamas ypatinga tvarka, kurią nustato Konstitucija, Seimo statutas, kiti įstatymai.

Seimo priimtas įstatymas yra Tautos suverenios galios išraiška, būtent per Seimą – Tautos atstovybę, Tautos valia įgauna valstybinės valios formą. Išleisdamas įstatymą Seimas savo sprendimui suteikia visuotinį teisinį privalomumą, tuo, *inter alia*, susaistydamas vykdomąją valdžią ir teismus. Įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne ki-

taip, o tik išleidus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai²⁶⁷. (Konstitucijoje numatyta, kad įstatymas, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, negali būti taikomas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo. Tai reiškia, kad toks įstatymas faktiškai negalioja.)

Atkreiptinas dėmesys, *kad įstatymas nėra pirminis teisės aktas*, – pirminis teisės aktas yra tik Konstitucija. Įstatymas taip pat nėra aukščiausios galios teisės aktas, nes aukščiausią teisinę galią turi tik Konstitucija. Tačiau įstatymai yra labai svarbūs teisės aktai, nes jie reguliuoja reikšmingus visuomeninius santykius, yra pagrindas priimti poįstatyminius teisės aktus. Seimas gali priimti bet kokią įstatymą, bet jis negali prieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Lietuvoje nėra *organinių* įstatymų²⁶⁸.

XI.3. Kiti Seimo leidžiami teisės aktai

Seimas gali leisti ne tik įstatymus, bet ir kitus teisės aktus: Seimo nutarimus, deklaracijas, rezoliucijas, kreipimusis, pareiškimus ir kt. Šie aktai – tai poįstatyminiai teisės aktai. Jie yra žemesnės teisinės galios nei Konstitucija, konstituciniai įstatymai ar įstatymai, todėl negali jiems prieštarauti.

Seimo priimami poįstatyminiai teisės aktai dažniausiai yra Seimo nutarimai. Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktą Seimas gali priimti nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo. Šiuose nutarimuose gali būti formuluojami pavedimai Vyriausybei ir kitoms valstybės institucijoms imtis teisinių ir (arba) organizacinių veiksmų, kurie užtikrintų įstatymų įgyvendinimą²⁶⁹. Seimo nutarimais dėl įstatymų įgyvendinimo negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytu įstatyme.

Seimo nutarimai gali būti norminio pobūdžio, jie taip pat gali būti teisės normų taikymo individualūs aktai. *Norminio pobūdžio nutarimai* yra tokie nutarimai, kuriuose nustatomos bendro pobūdžio normos

²⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236.

²⁶⁸ *Organinių* įstatymų terminas vartojamas, pavyzdžiui, Prancūzijos teisės sistemoje. Organiniai įstatymai numatyti tiesiogiai Prancūzijos Konstitucijoje, jie skirti Konstitucijai įgyvendinti ir iš esmės turi Konstitucijos galią. Plačiau žr., Vaičaitis, V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2004.

²⁶⁹ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236.

(taisyklės), privalomos subjektams, nurodytiems nutarimuose. Nutarimais taip pat gali būti *tvirtinami įstatymuose numatyti teisės aktai*. Antai Mokslo ir studijų įstatyme yra nustatyta, kad valstybinio universiteto statusas tvirtinamas Seimo nutarimu (28 str. 4 d.). Seimo nutarimais gali būti *tvirtinami Seimo struktūrinių padalinių veiklos nuostatai*²⁷⁰. Seimo nutarimai taip pat priimami *skiriant asmenis į pareigas*, numatytas Konstitucijoje ir įstatymuose, atleidžiant juos iš pareigų. Tai *individualūs teisės taikymo aktai*. Antai Seimo nutarimais į pareigas yra skiriami Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo teisėjai, valstybės kontrolierius, Seimo kontrolieriai, Lietuvos banko valdybos pirmininkas ir kiti valstybės pareigūnai. Seimo nutarimais gali būti *išreiškiamas Seimo pritarimas (ar nepritarimas)*, kurio pagal Konstituciją ar įstatymus reikia, kad asmuo būtų paskirtas į Konstitucijoje ar įstatymuose numatytas pareigas. Pavyzdžiui, Seimo nutarimu išreiškiamas Seimo pritarimas (ar nepritarimas) Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai, Respublikos Prezidento teikiamoms Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kandidatūroms ir kt.

Seimo rezoliucija yra Seimo nenorminis aktas, priimamas, kai siekiama patvirtinti raštu Seimo nuomonę kokiu nors valstybei svarbiu klausimu (Seimo statuto 182 str. 2 d.). Kiti Seimo nenorminiai aktai (kreipimaisi, deklaracijos ir kt.) priimami taip pat kaip rezoliucijos.

²⁷⁰ Antai Seimo 1999 m. lapkričio 11 d. nutarimu buvo patvirtinti Seimo Peticijų komisijos nuostatai. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 98-2815.

XII. ĮSTATYMŲ LEIDYBOS SAMPRATA. ĮSTATYMŲ LEIDYBOS PROCEDŪRA SEIME

XII.1. Įstatymų leidybos bendroji samprata

Įstatymų leidyba yra viena svarbiausių Seimo, kaip Tautos atstovybės, funkcijų. Konstitucijos 67 straipsnio 2 punkto formuluotė „Seimas leidžia įstatymus“ aiškintina kaip reiškianti ne tik tai, kad Seimas turi įgaliojimus leisti įstatymo formą turinčius teisės aktus, t. y. įstatymus, bet ir tai, kad Seimas gali leisti ir *kitus teisės aktus*. Apie tai *expressis verbis* nurodoma Konstitucijos 70 straipsnyje, kuriame rašoma apie „*kitus* Seimo priimtus aktus ir *Seimo statutą*“, taip pat Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkte, kuriame nurodomi *Seimo nutarimai dėl įstatymų įgyvendinimo*, Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią Konstitucinis Teismas sprendžia, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir *kiti Seimo aktai*; apie *kitus Seimo aktus* taip pat rašoma Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje, 107 straipsnio 1 dalyje.

Konstitucinius įgaliojimus leisti įstatymus Seimas įgyvendina priimdamas naujus įstatymus, įstatymais keisdamas ar papildydamas galiojančius įstatymus, pripažindamas įstatymus netekusiais galios²⁷¹. Seimo leidžiamais įstatymais reguliuojami svarbiausi visuomeniniai santykiai; įstatymai yra pagrindas priimti poįstatyminius teisės aktus. Leisdamas įstatymus Seimas yra saistomas Konstitucijos, taip pat savo paties priimtų įstatymų²⁷². Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalį įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros. Konstitucijos 76 straipsnio nuostata „Seimo darbo tvarką nustato Seimo statutas“ reiškia, *inter alia*, tai, kad įstatymų leidybos procedūra gali būti nustatyta ne tik įstatymais, bet ir Seimo statute, kuris, kaip minėta, nėra įstatymas, bet turi įstatymo galią.

²⁷¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 10-366.

²⁷² Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 105-3318.

Konstitucijoje yra įtvirtintas *teisinės valstybės principas*. Tai universalus konstitucinis principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija; šis konstitucinis principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio. Konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, taip pat ir reguliuojančiose įstatymų leidybos procedūrą Seime. Konstitucinis Teismas 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovojamasi ir *kuriant teisę*, ir ją įgyvendinant²⁷³.

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams. Konstitucinio Teismo nutarimuose yra nurodomi tokie reikalavimai: 1) teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; 2) teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; 3) diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; 4) kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; 5) įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; 6) kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); 7) teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams

²⁷³ Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 105-3318.

(*lex benignior retro agit*); 8) teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; 9) nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protin-gumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nusta-tytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; 10) teisiškai regu-liuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių, *inter alia*, būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; 11) leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas²⁷⁴. Konstitucinio Teismo nutarimuose yra nurodomi ir kai kurie kiti reikalavimai teisėkū-ros subjektams.

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių impe-ratyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas, *inter alia*, reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytu aukštesnės galios teisės aktuose. Poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įsta-tymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įsta-tyimų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu²⁷⁵. Konstitucinis Teis-mas yra pabrėžęs, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstaty-mams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, jie turi būti priimami remiantis įstatymais, nes poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų

²⁷⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

²⁷⁵ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 82-3529.

taikymo aktas neatsižvelgiant į tai, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo²⁷⁶.

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos²⁷⁷, todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo priimtais poįstatyminiais teisės aktais.

Pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kai Konstitucija nereikalauja įstatymų numatyto tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais teisės aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatyme.

Pabrėžtina ir tai, jog teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucija reikalauja, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu teisės aktu (neatsižvelgiant į tai, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiame teisės akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamas pagrindas tokį poįstatyminį teisės aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Ar Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės poįstatyminiai teisės aktai pagal formą neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai sprendamas Konstitucinis Teismas kiekvienu konkrečiu atveju įvertina visas bylos aplinkybes, *inter alia*, tiriamo teisinio reguliavimo vietą visoje teisės sistemoje, jo tikslą ir teisėkūros subjekto ketinimus, atitinkamų santykių teisinio reguliavimo raidą ir kaitą iki tiriamo teisės akto išleidimo (*legislatyvinę* istoriją) ir kt.

²⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

²⁷⁷ Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-2007.

Taip pat pabrėžtina, kad tais atvejais, kai poįstatyminiai teisės aktai yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu) ir jau negali būti taikomi, būtina paisyti iš Konstitucijos kylančio reikalavimo įvertinti, ar, neapsaugojus ir neapgynus iš tokių poįstatyminių teisės aktų jų galiojimo metu kilusių asmens įgytų teisių, nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Minėtais ypatingais atvejais įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę, įvertinęs visas aplinkybes ir nustatęs, kad tai būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklususių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių, valstybe ir jos teise pasitikėjusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu), ir kuris užtikrintų, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Įstatymų leidybos procesas – tai visuma juridiskai reikšmingų veiksmų, būtinų, kad būtų priimtas įstatymas, ir atliekamų tam tikra griežta logine bei laiko seka²⁷⁸. Visuotinai pripažintos yra šios įstatymų leidybos proceso stadijos: 1) įstatymų leidybos iniciatyvos teisės įgyvendinimas; 2) įstatymo projekto svarstymas; 3) projekto priėmimas; 4) priimto įstatymo pasirašymas ir oficialus paskelbimas (ši stadija dar vadinama įstatymų *promulgavimu*). Kaip atskira įstatymų leidybos proceso stadija kartais nurodomas įstatymų įsigaliojimas.

Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintos ne visos nurodytos įstatymų leidybos proceso stadijos, – nėra tiesiogiai įtvirtinta įstatymo projekto svarstymo stadija, bet ši stadija Konstitucijoje nustatyta netiesiogiai, ji kil-dintina iš konstitucinio teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principų, taip pat iš Konstitucijos 71 ir 72 straipsnio nuostatų, kuriose vartojama sąvoka „įstatymo svarstymas“.

Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymai Seime priimamai laikantis *įstatymo* nustatytos procedūros; pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato *Seimo statutas*. Seimo

²⁷⁸ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 61-1166.

darbo tvarkos nustatymas apima ir įstatymų leidybos procedūros reglamentavimą. Taigi pagal Konstituciją *įstatymų leidybos procedūra gali būti nustatyta Seimo statute ir atskiruose įstatymuose*²⁷⁹.

Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Seimo pareiga laikytis Seimo statute ir įstatymuose nustatytos įstatymų priėmimo procedūrų (taisyklių) yra Seimo konstitucinė pareiga²⁸⁰. Seimo statute ir įstatymuose nustatytos įstatymų priėmimo tvarkos *esminis pažeidimas* reiškia, kad buvo pažeista ir Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies nuostata, jog įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros²⁸¹. Tai yra pagrindas pripažinti įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal joje nustatytą įstatymų priėmimo tvarką.

Įstatymų leidybos procesas, kaip teisės aktų ir teisės normų kuriamoji veikla, iš įstatymų leidėjo reikalauja tam tikros politinės ir teisinės kultūros, taip pat tam tikrų specialių žinių ir įgūdžių. Įstatymų leidėjo politinė ir teisinė kultūra neatsiejama susijusi su bendra visuomenės kultūra, nes būtent pastaroji lemia įstatymų leidėjo pasaulėžiūrą, teisine vertybines orientacijas, prioritetus, įstatymų leidybos pobūdį ir kt. Kita vertus, įstatymų leidėjo teisinė kultūra daro didelę įtaką bendrai visuomenės kultūrai: arba sudaro jos ugdymo prielaidas, arba ją neigiamai veikia ir smukdo.

XII.2. Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų formos, struktūros, kalbos reikalavimai

Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimą, jo stadijas, teisės aktų formos, struktūros, turinio ir kalbos reikalavimus nustato Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas²⁸². Įstatyme eilės tvarka turi būti nurodoma: 1) įstatymo pavadinimas; 2) įstatymo priėmimo data ir numeris; 3) įstatymo priėmimo vieta; 4) įstatymo tekstas; 5) įstatymą pasirašančiojo pareigos, vardas, pavardė (Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 7 str.). Įstatymą sudaro: 1) dalys; 2) skyriai; 3) skirsniai; 4) straipsniai. Visos nurodytos įstatymo sudedamosios

²⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 88-2724.

²⁸⁰ Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 61-1166.

²⁸¹ Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 9-289.

²⁸² *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 41-991.

dalys turi turėti pavadinimus (antraštes). Įstatymo dalių, skyrių ir skirsnių pavadinimai rašomi didžiosiomis raidėmis eilutės centre. Straipsnių pavadinimai rašomi mažosiomis raidėmis. Įstatymo dalys ir skyriai žymimi romėniškais skaitmenimis iš eilės. Skirsniai žymimi žodžiais išreikštais skaitmenimis. Straipsniai žymimi arabiškais skaitmenimis ir numeruojami iš eilės. Po žodžio „straipsnis“ dedamas taškas ir straipsnio pavadinimas rašomas toje pačioje eilutėje. Įstatymo straipsnį sudaro dalys ir dalių punktai. Įstatymo straipsnių dalys pradedamos rašyti iš naujos eilutės ir žymimos arabiškais skaitmenimis su tašku iš eilės. Straipsnio dalių punktai žymimi arabiškais skaitmenimis su skliausteliu. Novelos žymimos papildomais arabiškais skaitmenimis, rašomais pagrindinio ženklo, žyminčio akto teksto dalies eiliškumą, dešinės pusės viršuje. Atsižvelgiant į įstatymo pobūdį, turinį ir apimtį, jame gali būti ne visos sudedamosios dalys. Įstatymas gali turėti preambulę, lentelių, grafikų, tarifų, schemų, sąrašų ir kitų priedų. Įstatymo pradžioje paprastai nurodoma šio akto paskirtis ir kitos bendrosios nuostatos. Įstatymo pabaigoje paprastai nurodoma jo įsigaliojimo tvarka, taip pat kiti įstatymai, kurie netenka galios (Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 8 str.).

Seimo nutarimus sudaro straipsniai, jų dalys ir punktai. Straipsniai – be pavadinimų, žymimi arabiškais skaitmenimis ir numeruojami iš eilės. Po skaitmens rašomas žodis „straipsnis“ ir dedamas taškas, straipsnio tekstas rašomas iš naujos eilutės. Straipsnių dalys žymimos arabiškais skaitmenimis iš eilės. Straipsnio dalių punktai žymimi arabiškais skaitmenimis su skliausteliu. Seimo nutarimais tvirtinami teisės aktai turi punktus ir papunkčius. Jų punktai žymimi arabiškais skaitmenimis su tašku, o papunkčiai žymimi arabišku skaitmeniu su skliausteliu (Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 9 str. 2 d.). Didesnės apimties teisės aktas gali būti skirstomas į skyrius ir skirsnius. Skyriai ir skirsniai žymimi romėniškais skaitmenimis iš eilės.

Įstatymo ar kito teisės akto *turinys turi atitikti jo paskirtį*. Teisės akto turinys turi būti logiškas, glaustas ir aiškus, tekste neturi būti nereikalingų arba netaisyklingų žodžių, žodžių junginių, pastabų ir dviprasmybių. Straipsnio tekstas nekartojamas kituose straipsniuose. Neleistini žodžių sutrumpinimai, išskyrus atvejus, kai pateikiama nuoroda į leidinį, kuriame šis aktas oficialiai paskelbtas. Pirmą kartą minimas pavadinimas negali

būti trumpinamas (Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 10 str.). Teisės aktai rašomi laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir teisinės terminijos. Tarptautiniai žodžiai vartojami tik tada, kai lietuvių kalboje nėra šių žodžių atitikmenų²⁸³.

XII.3. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė. Reikalavimai įstatymų projektams

Pagal Konstituciją *įstatymų leidybos iniciatyvos teisė* Seime priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei (68 str. 1 d.). Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę taip pat turi Lietuvos Respublikos piliečiai – 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą, ir jį Seimas privalo svarstyti (68 str. 2 d.). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „kiekvienam įstatymų leidybos iniciatyvos subjektui ši teisė yra lygi, ir ji įgyvendinama pateikiant parlamentui konkretų įstatymo projektą arba raštu suformuluojant naują esminę idėją dėl įstatymų leidybos“²⁸⁴. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turinčiam subjektui pareiškus atitinkamo įstatymo sumanymą prasideda įstatymų leidybos procesas; tada įstatymų leidybos institucijai – Seimui atsiranda pareiga svarstyti pateiktą įstatymo projektą. Kitaip tariant, įstatymų leidybos iniciatyvos teisės pareiškimas yra pirmoji įstatymų leidybos proceso stadija. Pabrėžtina, kad *įstatymų leidybos iniciatyvos teisė siejama su įstatymų ir kitų teisės aktų kuriamąja veikla*, bet ne su kurio nors valstybės pareigūnų skyrimu.

Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta Seimo nario įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime suponuoja ir tai, kad šią teisę *kiekvienas Seimo narys gali įgyvendinti pats arba kartu su kitais Seimo nariais*, arba per Seimo struktūrinius padalinius, nurodytus Seimo statute. Seimo narys turi teisę pateikti Seimui svarstyti bet kurio įstatymo projektą, išskyrus tuos, kuriuos Seimui gali teikti tik tam tikri Konstitucijoje nurodyti subjektai (antai pagal Konstitucijos 94 str. 4 p., 130 str. valstybės biudžeto projektą turi teisę rengti ir pateikti Seimui tik Vyriausybė).

²⁸³ Seimas 2012 m. rugsėjo 18 d. priėmė *Teisėkūros pagrindų įstatymą*, kuris įsigalioja nuo 2014 m. sausio 1 d. (*Valstybės žinios*. 2012, Nr. 110-5564). Teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyti reikalavimai įstatymų ir kitų teisės aktų formai, struktūrai, projektų rengimui ir kt.

²⁸⁴ Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 39-1044.

Seimo nario teikiamas įstatymo projektas turi būti jo pasirašytas; Vyriausybė įstatymų projektus Seimui teikia Vyriausybės nutarimais, o Respublikos Prezidentas – dekretais. Kai įstatymo projektą Seimui teikia Lietuvos Respublikos piliečiai – ne mažiau kaip 50 tūkstančių, – jį pasirašo iniciatorių įgalioti atstovai, taip pat kartu su projektu pateikiami įstatymo nustatyta tvarka surinkti piliečių parašai.

Seimo statute nustatyta, kad kartu su įstatymo projektu pateikiamas *aiškinamasis raštas*, kuriame nurodoma: 1) projekto rengimą paskatinusios priežastys, pirminiai jo siūlytojai ir asmenys, dalyvavę rengiant ar tobulinant projektą; 2) parengto projekto tikslai ir uždaviniai; 3) kaip šiuo metu yra teisiškai reglamentuojami įstatymo projekte aptarti klausimai; 4) kokios numatomos naujos teisinio reglamentavimo nuostatos, naujai reglamentuotų klausimų teigiamos savybės ir kokių teigiamų rezultatų laukiama; 5) galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta; 6) kokią įtaką įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai; 7) kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai; 8) įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokie šios srities teisės aktai tebegalioja (pateikiamas šių aktų sąrašas) ir kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar panaikinti, priėmus teikiamą projektą; 9) ar įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka; 10) ar įstatymo projektas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus; 11) jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įstatymų lydymųjų aktų, – kas ir kada juos turėtų parengti, šių aktų metmenys; 12) kiek biudžeto lėšų pareikalaus ar leis sutaupyti įstatymo įgyvendinimas (pateikiami įvertinimai artimiausiems metams ir tolesnei atečiai); 13) įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados (Seimo statuto 135 str. 3 d.).

Įstatymų projektų iniciatoriai prie aiškinamojo rašto prideda *teikiamo įstatymo pakeitimų projekto lyginamąjį variantą*, kuriame išdėstoma pakeitimų esmė. Naujos redakcijos straipsnio (jo dalies ar punkto) tekste pakeitimai išryškunami, o siūlomi išbraukti žodžiai perbraukiami plona li-

nija. Jeigu siūloma iš esmės pakeisti straipsnį (jo dalį ar punktą), pateikiamas buvusios (perbrauktos plona linija) ir naujos straipsnio (jo dalies ar punkto) redakcijos tekstas. Jeigu siūloma pripažinti netekusiu galios visą straipsnį (jo dalį ar punktą), pakeitimų esmėje nurodomas siūlomo pripažinti netekusiu galios straipsnio (jo dalies ar punkto) numeris ir pateikiamas visas šio straipsnio (jo dalies ar punkto) tekstas (perbrauktas plona linija). Jei prie įstatymo projekto yra priedas su nuorodomis į Europos Sąjungos teisės aktus, pridedama atitikties lentelė, kurioje pateikiamas priede nurodytų Europos Sąjungos teisės aktų ir įstatymo projekto atitikimas pagal straipsnius (Seimo statuto 135 str. 4 d.).

Prireikus kartu su įstatymo projektu pateikiamas įstatymo ar nutarimo projektas dėl šio įstatymo įgyvendinimo tvarkos. Kartu su įstatymo projektu pateikiami kiti Seimo priimami teisės aktų projektai, pakeičiantys ar panaikinantys galiojančius teisės aktus, kuriuos būtina priimti, priėmus teikiamą projektą.

Visi teikiami įstatymų projektai ir pasiūlymai registruojami Seimo posėdžių sekretoriato gautų įstatymų projektų ir pasiūlymų rejestre, kuriame nurodomi visi projekto autoriai ir iniciatoriai bei visi jų pateikti dokumentai. Įstatymų ir kitų teisės aktų projektai kartu su aiškinamuoju raštu perduodami Seimo Pirmininkui, komitetams, frakcijoms, Vyriausybei, Respublikos Prezidento kanceliarijai, o prireikus – ir atitinkamoms savivaldybėms ne vėliau kaip per tris darbo dienas.

Seimo statute numatyta, kad dėl užregistruoto įstatymo projekto Seimo kanceliarijos *Teisės departamentas* ne vėliau kaip per septynias darbo dienas nuo gavimo datos parengia *išvadas*, ar tas projektas atitinka Konstituciją, įstatymus, teisėkūros principus ir juridinės technikos taisykles, taip pat ar kartu pateikiami dokumentai atitinka Seimo statuto reikalavimus (136 str. 3 d.). Jeigu įstatymo projektą teikia Seimo nariai, Respublikos Prezidentas ar piliečiai, jis siunčiamas Europos teisės departamentui prie Teisingumo ministerijos, kuris ne vėliau kaip per dešimt darbo dienų nuo gavimo datos parengia *išvadas*, ar tas projektas atitinka Europos Sąjungos teisę.

Įstatymų projektai kartu su aiškinamuoju raštu, Teisės departamento ir Europos teisės departamento prie Teisingumo ministerijos išvadomis išdalijami Seimo nariams ne vėliau kaip prieš vieną darbo dieną iki jų pa-

teikimo Seimo posėdyje. Apie įstatymo projektą taip pat skelbiama leidiniuose „Seimo kronika“ ir „Valstybės žinios“.

Seimo Pirmininkas, Seimo valdyba įstatymo projektą gali perduoti vienam iš komitetų preliminariai išnagrinėti ir parengti išvadas dėl šio projekto. *Jeigu Teisės departamentas pateikia išvadą, kad projektas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Teisės ir teisėtvarkos komitetas privalo preliminariai apsvarstyti šį projektą.* Prireikus Seimo Pirmininkas, Seimo valdyba savo iniciatyva ar komiteto siūlymu gali paprašyti, kad dėl svarstomo projekto savo išvadas Seimui pateiktų Vyriausybė ir kitos institucijos. Vyriausybė išvadas šiuo ir kitais atvejais pateikia Seimui per keturias savaites (Seimo statuto 138 str.). Jeigu įstatymo projektas pateiktas kartu su Konstitucijos pataisomis, abu projektai gali būti nagrinėjami kartu, bet pirma balsuojama dėl Konstitucijos pataisų, laikantis jos keitimo procedūros (Seimo statuto 137 str. 1 d.).

Seimo statute numatytos aplinkybės, kurioms esant *įstatymo projektas neteikiamas* svarstyti Seime (139 str.). Antai įstatymų projektai, pateikti subjektų, neturinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, užregistruojami, bet svarstyti neperduodami; jeigu pateiktą ar kitą analogiško turinio įstatymo projektą per pastaruosius šešis mėnesius Seimas buvo atmetęs, toks projektas taip pat nepriimamas pakartotinai svarstyti. Jeigu Teisės ir teisėtvarkos komitetas padaro išvadą, kad įstatymo projektas prieštarauja Konstitucijai ir nėra nustatyta tvarka pateikto Konstitucijos pataisų projekto, Seimo Pirmininkas teikia šią išvadą svarstyti Seime. Jeigu Seimas visų Seimo narių balsų dauguma nepritaria Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadai, atitinkamas įstatymo projektas gali būti svarstomas ir nepateikus Konstitucijos pataisų projekto (139 str. 1 d.). Nurodyta tvarka netaikoma įstatymų projektams, kuriuos Seimui pateikia ne mažiau kaip 50 tūkstančių piliečių, – Seimo Pirmininkas privalo šį projektą pateikti svarstyti Seimui, nepaisydamas išvardytų reikalavimų. Jeigu siūloma pakeisti ar papildyti įstatymą, toks projektas gali būti pateikiamas Seimo plenariniame posėdyje ne anksčiau kaip šeši mėnesiai po to įstatymo priėmimo. Šis reikalavimas netaikomas įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimus arba kai įstatymo papildymo ar pakeitimo įstatymo projektą teikia Vyriausybė ar ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių (135 str. 7 d.).

Įstatymo projekto iniciatoriai iki svarstymo Seimo posėdyje turi teisę projektą atšaukti.

XII.4. Įstatymų projektų pateikimas Seimo posėdyje

Įstatymo ar kito Seimo akto projektą Seimo posėdyje *pateikia* projekto iniciatorius arba jo atstovas (Respublikos Prezidento atstovas, Ministras Pirmininkas, Vyriausybės įgaliotas ministras ar viceministras arba piliečių atstovas), trumpai apibūdinamas projektą ir atsakydamas į Seimo narių klausimus. Vėliau posėdžio pirmininkas supažindina su Seimo kanceliarijos Teisės departamento, taip pat, jeigu gautos, su Seimo komitetų, Vyriausybės ir Europos teisės departamento prie Teisingumo ministerijos išvadomis ir teikia pasiūlymus balsuoti (Seimo statuto 141 str.).

Dėl *pateikto* įstatymo ar kito Seimo akto projekto *Seimas priima vieną iš šių sprendimų*: 1) pradėti projekto svarstymo procedūrą; 2) atidėti projekto pateikimo procedūrą ir nurodyti iniciatoriams, kokius veiksmus jie privalo atlikti iki pakartotinio projekto pateikimo Seime; 3) atmesti projektą nurodant motyvus.

Visi sprendimai įstatymo projekto pateikimo ir svarstymo Seimo posėdyje metu priimami paprasta balsavusiųjų dauguma, išskyrus sprendimus atmesti projektą ar paskelbti jį visuomenei svarstyti, kurie priimami, jeigu juos priėmusi dauguma ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių (143 str. 3 d.).

Seimas, kaip minėta, gali nutarti pateiktą įstatymo projektą svarstyti. *Projekto svarstymo procedūrą sudaro*: 1) svarstymas pagrindiniame komitete; 2) svarstymas Seimo posėdyje; 3) projekto priėmimas.

Nutaręs pradėti projekto svarstymo procedūrą, Seimas tame pačiame posėdyje turi paskirti preliminarią svarstymo Seimo posėdyje datą (ne anksčiau kaip po savaitės ir ne vėliau kaip iki sesijos pabaigos), pagrindinį komitetą ir papildomus komitetus projektui toliau nagrinėti arba tobulinti (Seimo statuto 144 str. 2 d.). Jeigu įstatymui įgyvendinti reikės lėšų, susijusių su valstybės biudžeto koregavimu, toliau svarstant projektą turi būti pateikti projekto iniciatorių pasiūlymai bei Biudžeto ir finansų komiteto ir Vyriausybės išvados dėl galimų šių lėšų šaltinių, taip pat turi būti pateiktas ir svarstomas valstybės biudžeto įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (Seimo statuto 145 str. 1 d.). Seimo statute taip pat numatyti atvejai, kai turi būti privalomai užsakoma įstatymo projekto ekspertinė išvada.

XII.5. Įstatymų projektų svarstymas pagrindiniame komitete

Nutaręs pradėti projekto svarstymo procedūrą, Seimas turi paskirti pagrindinį komitetą (ir papildomus komitetus) projektui toliau nagrinėti. Komitetas, Seimo paskirtas kaip pagrindinis nagrinėti įstatymo projektą, turi *apsvarstyti pasirengimą projektą nagrinėti komitete*. Tam komitetas paskiria atsakingus komiteto narius – *komiteto išvadų rengėjus* (paprastai vieną iš Seimo daugumos, vieną iš Seimo mažumos), numatoma, kokių ekspertų nuomonės privalo būti išklausytos, gali būti paprašyta kitų komitetų ar valstybės institucijų papildomų išvadų, numatoma, iki kada pastabas, pasiūlymus ir pataisas komitetui gali pateikti suinteresuoti asmenys, kada išvadų rengėjai privalo komitetui pateikti pirmąjį išvadų projektą, priimti kiti parengiamieji sprendimai (Seimo statuto 147 str.). Pagrindinis komitetas privalo Seimo interneto svetainėje paskelbti informaciją, iki kada komitete yra laukiama pasiūlymų ir pastabų iš suinteresuotų asmenų ir kaip galima susipažinti su įstatymo projekto tekstu. Pagrindinis komitetas turi projektą išsiuntinėti suinteresuotoms valstybės institucijoms, o prireikus – ir visuomeninėms organizacijoms, savivaldybėms, politinėms partijoms, kad šios galėtų atsiųsti vertinimus. Visą dėl įstatymo projekto gautą medžiagą įvertina ir apibendrina pagrindinis komitetas.

Po to, kai baigiasi laikas pateikti pastabas ir pasiūlymus dėl įstatymo projekto, visos gautos iš suinteresuotų asmenų ir ekspertų pastabos gali būti svarstomos *pagrindinio komiteto klausymuose*, kuriuose dalyvauti kviečiami visi pastabų ir pasiūlymų teikėjai (Seimo statuto 147 str.). Klausymus organizuoja komiteto išvadų rengėjai. Svarstymų rezultatai yra fiksuojami išvadų projekte. Jeigu pataisų ir pastabų yra gauta nedaug, įstatymo projekto svarstymo komitete metu klausymų galima nerengti.

Seimo statute nustatyta, kad iki svarstymo Seimo posėdyje įstatymo projektas ir komiteto išvadų *projektas turi būti apsvarstyti pagrindiniame komitete* (149 str.). Apie tokio svarstymo laiką ir vietą turi būti viešai pranešta Seimo nariams, Vyriausybei bei Respublikos Prezidento kanceliarijai. Tuo pačiu metu Posėdžių sekretariatui turi būti pateiktas pagal svarstymų klausymuose rezultatus *komiteto išvadų rengėjų pataisytas ir pasirašytas įstatymo projektas* ir komiteto išvadų projektas, kuriame nurodoma, kokios pataisos ir pasiūlymai buvo gauti iš papildomų komitetų, ekspertų,

suireruesuotų asmenų bei asmenų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, į kurias pastabas ir pasiūlymus yra atsižvelgiama, į kuriuos ne ir kodėl, kaip siūloma keisti įstatymo projektą. Į svarstymą pagrindiniame komitete kviečiami projekto iniciatorių ir išvadas rengiančių papildomų komitetų atstovai, komiteto patvirtinti ekspertai, taip pat asmenys, turintys įstatymų leidybos iniciatyvos teisę ir pateikę pataisų dėl įstatymo projekto. Komiteto posėdyje jiems turi būti suteiktas žodis.

Apsvarstęs įstatymo projektą *pagrindinis komitetas turi priimti vieną iš šių sprendimų*: 1) pritarti iniciatorių pateiktam arba komiteto patobulintam įstatymo projektui ir komiteto išvads; 2) pritarti arba nepritarti įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turinčių asmenų pateiktoms pataisoms dėl įstatymo projekto (pataisos, kurioms pritarta, įtraukiamos į komiteto patobulintą įstatymo projektą; visos iš šių asmenų gautos pataisos įtraukiamos į komiteto išvadas); 3) daryti svarstymo komitete pertrauką ir grąžinti įstatymo bei išvadų projektus tobulinti išvadų rengėjams, kurie turi atlikti komiteto nurodytus veiksmus; 4) paskelbti projektą visuomenei svarstyti; 5) grąžinti projektą iniciatoriams patobulinti; 6) projektą atmesti (Seimo statuto 150 str.).

Pagal *Korupcijos prevencijos įstatymą*²⁸⁵ Specialiųjų tyrimų tarnyba savo iniciatyva ar Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Ministro Pirmininko, Seimo komiteto, komisijos, frakcijos teikimu atlieka teisės akto *projekto antikorpupcinį vertinimą*, jeigu rengiamame teisės akte numatoma reguliuoti visuomeninius santykius, susijusius su: valstybės ar savivaldybių turto patikėjimo teisės perleidimu, valstybės ar savivaldybių turto nuosavybės ar valdymo teisės perleidimu privatiems asmenims; valstybės ar savivaldybių biudžetų pajamų ar išlaidų didinimu ar mažinimu dėl valstybės ar savivaldybių funkcijų vykdymo perdavimo valstybės ar savivaldybių įmonėms, viešosioms įstaigoms ar privatiems asmenims; subsidijų, dotacijų, kompensacijų, rentų, pašalpų, premijų ir kitų išmokų mokėjimu iš valstybės ar savivaldybių biudžetų; Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos teikimu; prekių ar paslaugų viešaisiais pirkimais ar koncesijos suteikimu ir kitais įstatymo numatytais atvejais (8 str.).

²⁸⁵ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 57-2297.

XII.6. Įstatymo projekto svarstymas Seimo posėdyje

Jeigu pagrindinis komitetas pritaria iniciatorių pateiktam arba komiteto patobulintam įstatymo projektui ir komiteto išvadoms, projektas *svarstomas Seimo posėdyje*. Svarstymo Seimo posėdyje metu aptariamas įstatymo projekto tikslingumas, koncepcija, pagrindinės projekto nuostatos ir principai, pateikiamos visos pagrindiniame komitete gautos įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turinčių asmenų pataisos ir papildymai, taip pat pataisos, kurias dėl komiteto patvirtinto įstatymo projekto pateikė Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ar Seimo narys (Seimo statuto 151 str. 1 d.). Pagal Seimo statutą *Seimo posėdyje įstatymo projektas svarstomas tokia tvarka*: 1) išklausomas pagrindinio įstatymo projektą nagrinėjančio komiteto pranešimas, kurio metu pristatomos komiteto išvados apie projekto svarstymo pagrindiniame komitete rezultatus; 2) balsuojama, jeigu pagrindinis komitetas siūlo projektą gražinti iniciatoriams arba jį atmesti (Seimas gali paskirti kitą pagrindinį komitetą arba sudaryti specialią Seimo komisiją įstatymo projektui tobulinti); 3) išklausomi alternatyvių projektų, jeigu jų yra, iniciatorių atstovų pranešimai; 4) išklausomi kitų komitetų papildomi pranešimai; 5) vyksta bendroji diskusija įstatymo projekto esminėms nuostatomis aptarti – išklausomos Vyriausybės atstovų, kitų komitetų, frakcijų ir paskirų Seimo narių kalbos; 6) balsuojama, ar pritarti pagrindinio komiteto patvirtintam įstatymo projektui (150 str. 3 d.). Seimo statute numatytos ir kitos procedūros, kurios turi būti atliktos įstatymo projektą svarstant Seimo posėdyje, taip pat nurodoma, kokius kitus sprendimus tokiais atvejais gali priimti Seimas.

Iki įstatymo projekto svarstymo Seimo posėdyje pradžios Seimo nariai, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas gali teikti pataisas (152 str. 1 d.). Jos perduodamos pagrindiniam įstatymą nagrinėjančiam komitetui ir išdalijamos visiems Seimo nariams. Jeigu yra gauta naujų pataisų, papildymų bei išbraukimų, kurių pagrindinis komitetas iki tol nebuvo svarstęs, iki įstatymo projekto svarstymo Seimo posėdyje turi būti surengtas pagrindinio komiteto posėdis, kuriame turi būti apsvarstyti gauti pasiūlymai. Projekto svarstymo Seimo posėdyje metu naujos pataisos, papildymai ar išbraukimai negali būti pateikiami ir priimami, išskyrus redakcines pataisas, kurios nesvarstomos ir dėl jų nebalsuojama, o tik raštu pateikiamos pagrindiniam įstatymo projektą nagrinėjančiam komitetui.

Seimo statute nustatyta, kad *pataisos dėl atskiro įstatymo straipsnio* svarstomos ir priimamos tokia tvarka: 1) pranešėjas paskelbia gautus raštu pasiūlymus pakeisti visą straipsnį, pakeisti kai kuriuos straipsnio teiginius, papildyti straipsnį, išbraukti kai kuriuos straipsnio teiginius; taip pat kiekvieną iš jų gali trumpai pakomentuoti; 2) sprendimai dėl pateiktų pasiūlymų priimami balsuojant; 3) pasiūlymų, prieštaraujančių anksčiau priimtiesiems, posėdžio pirmininkas neteikia balsuoti; 4) balsuojama dėl viso straipsnio (152 str.).

Pagal Seimo statutą *apsvarstęs įstatymo projektą* Seimas *nusprendžia*, ar: 1) pritarti komiteto patvirtintam įstatymo projektui su Seimo posėdžio metu priimtomis pataisomis ir paskirti įstatymo priėmimo datą; 2) paskelbti projektą visuomenei svarstyti; 3) grąžinti projektą pagrindiniam komitetui patobulinti; 4) daryti projekto svarstymo pertrauką, jeigu svarstyti nebaigiama tame pačiame posėdyje arba jeigu paaiškėja, kad Seimo nariams reikia papildomos informacijos įstatymui svarstyti; 5) grąžinti iniciatoriams projektą tobulinti iš esmės; 6) atmesti projektą ir prireikus pavesti parengti naują (153 str.).

Jeigu įstatymo projektas bet kurioje svarstymo stadijoje atmetamas, jis gali būti siūlomas vėl ne anksčiau kaip po 6 mėnesių nuo projekto atmetimo dienos (Seimo statuto 161 str.).

XII.7. Įstatymo projekto priėmimas

Jeigu Seimas nutaria pritarti pagrindinio komiteto patvirtintam įstatymo projektui su Seimo posėdžio metu priimtomis pataisomis, *Seimas paskiria įstatymo priėmimo datą*. Įstatymo projektas perduodamas Seimo kanceliarijos Dokumentų skyriui, kuris turi iš naujo suredaguoti įstatymo projektą, kad jis atitiktų lietuvių kalbos reikalavimus; įstatymo projektas taip pat perduodamas Seimo kanceliarijos Teisės departamentui, kuris turi pateikti išvadas dėl šio projekto. Suredaguotas įstatymo projektas ir Teisės departamento išvados turi būti išdalyti Seimo nariams ir įteikti Respublikos Prezidentui bei Vyriausybei ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki posėdžio. Priėmimo metu svarstomos tik tos pataisos, papildymai bei išbraukimai, kuriuos, posėdžio metu posėdžio pirmininkui paskelbus, paremia ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių. Prieš tai visas siūlomas įstatymo

projekto pataisas, papildymus bei išbraukimus įstatymo leidybos iniciatyvos teisę turintys asmenys turi įteikti Posėdžių sekretoriui ne vėliau kaip prieš 48 valandas iki posėdžio darbotvarkėje numatyto laiko pradėti įstatymo priėmimo procedūrą. Posėdžių sekretoriatas pataisas, papildymus bei išbraukimus perduoda pagrindiniam įstatymo projektą nagrinėjančiam komitetui, taip pat padaugina ir išdalija visiems Seimo nariams. Iki įstatymo projekto priėmimo pagrindinis komitetas turi būti įvertinęs gautas pataisas, papildymus, išbraukimus bei Teisės departamento išvadas dėl jų. Įstatymo projekto priėmimo metu naujos pataisos, papildymai ar išbraukimai, neatitinkantys nurodytų reikalavimų, nepriimami (155 str.).

Seimo statute nustatyta, kad eilinėje sesijoje įstatymų projektai paprastai priimami tik ketvirtadieniais, rytiniame posėdyje. Priėmimo metu pranešėjas trumpai aptaria gautus papildomus pasiūlymus ir pataisas, nurodydamas jų pateikėjus. Paskui *balsuojama dėl atskirų įstatymo projekto dalių*. Jeigu Seimas nenutaria kitaip, straipsniai priimami iš eilės. Straipsnius, kurie lemia įstatymo projekto principus ir sandarą, posėdžio pirmininkas gali pateikti balsuoti pirmiau už kitus. Straipsnius, dėl kurių nėra jokių pasiūlymų, jeigu tam neprieštarauja nė vienas Seimo narys, galima priimti visus iš karto bendru sutarimu. Balsuojama dėl kiekvieno straipsnio atskirai tik dėl tų straipsnių, dėl kurių prieštaraujama arba dėl kurių yra pasiūlymų. Naujos pataisos, papildymai bei išbraukimai, pateikti Seimo statuto 155 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka, posėdžio pirmininko nėra teikiami balsuoti, jeigu, posėdžio pirmininkui juos paskelbus, juos paremia mažiau kaip 1/5 Seimo narių (Seimo statuto 156 str.).

Įstatymo projekto *atskiras straipsnis* svarstomas ir priimamas tokia tvarka: 1) pranešėjas paskelbia raštu gautus pasiūlymus, taip pat kiekvieną iš jų gali trumpai pakomentuoti; 2) sprendimai dėl pateiktų pasiūlymų priimami balsuojant; 3) pasiūlymų, prieštaraujančių anksčiau priimtiesiems arba panašių anksčiau atmestiesiems, posėdžio pirmininkas neteikia balsuoti; 4) balsuojama dėl viso straipsnio (Seimo statuto 157 str.).

Seimo statute numatyta, kad pranešėjo reikalavimu, jeigu jis mano, kad priimtiems pasiūlymams suderinti reikia dar vieno pagrindinio komiteto posėdžio, po balsavimo dėl visų straipsnių gali būti padaryta priėmimo pertrauka, bet ne ilgesnė kaip iki artimiausios Seimo posėdžių dienos. Po pertraukos apsvarstomi komiteto padaryti pakeitimai ir papildymai,

kurie neturi prieštarauti jau priimtų straipsnių esmei, ir dėl jų balsuojama. Šio svarstymo metu kiti siūlymai dėl pakeitimų ir papildymų nepriimami (Seimo statuto 158 str.).

Apsvarsčius visus įstatymo projekto straipsnius, pradėdamas *bal-savimas dėl viso įstatymo projekto* (Seimo statuto 159 str.). Įstatymo priėmimo metu siūlymai atmesti projektą nepriimami. Jis laikomas atmestu tada, jeigu negauna reikiamo balsų skaičiaus. Jeigu įstatymo projektas nepriimamas, Seimas gali pavesti projekto iniciatoriams arba pagrindiniam komitetui parengti naują projektą. Jeigu reikia, įstatymo priėmimo metu svarstomas ir priimamas įstatymas ar nutarimas dėl įstatymo įgyvendini-mo, taip pat įstatymai dėl kitų įstatymų ar jų straipsnių, susijusių su pri-imamu įstatymu, pakeitimo, papildymo ar panaikinimo.

Pagal Seimo statutą Seimo priimtas įstatymas ne vėliau kaip per 10 dienų turi būti perduotas Respublikos Prezidentui pasirašyti. Seimo statutas numato galimybę *sulaikyti įstatymo pasirašymą* (160 str.). Kol priimtas įstatymas neperduotas pasirašyti Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkas, komitetas ar ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių gali motyvuotu raštu kreiptis į Seimą dėl, jų manymu, priimant tą įstatymą padarytų Seimo sta-tuto pažeidimų. Jeigu yra gautas toks kreipimasis, Etikos ir procedūrų ko-misija ne vėliau kaip per penkias darbo dienas turi pateikti Seimui išvadas ir pasiūlymus. Kol Etikos ir procedūrų komisija nepateikė savo išvadų, Sei-mo Pirmininkas neperduoda įstatymo pasirašyti Respublikos Prezidentui. Jei Etikos ir procedūrų komisija konstatuoja, jog buvo šiuurkščiai pažeista įstatymų leidybos procedūra ar kitos svarbios šio statuto nuostatos ir tai lėmė Seimo sprendimą, Seimas balsuoja, ar pripažinti netekusiu galios, ar palikti galioti ginčijamą įstatymą. Jeigu Seimas šiuo atveju pripažįsta ginčijamą įstatymą netekusiu galios, jo projekto svarstymas paprastai kartoja-mas nuo tos stadijos, kai buvo padarytas pažeidimas.

Seimo statutas numato įstatymų projektų svarstymą *skubos ir ypa-tingos skubos tvarka* (Seimo statuto 162–164 str.). Skubos ir ypatingos skubos tvarka paprastai svarstomi Seimo nutarimų projektai, tačiau, Seimui nusprendus, gali būti svarstomi ir įstatymų projektai. Siūlyti šią svarstymo tvarką motyvuotu teikimu turi teisę Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas arba Seimo Pirmininką pavaduojantis jo pavaduo-tojas, Seimo opozicijos lyderis, pagrindinis komitetas, frakcija arba Vy-

riausybė. Sprendimas svarstyti įstatymo projektą skubos tvarka gali būti priimamas įstatymo projekto pateikimo arba svarstymo Seimo posėdyje metu balsavusių Seimo narių dauguma, jeigu ji yra didesnė negu 1/5 visų Seimo narių.

Jei taikoma skubos tvarka, trumpinamas laikas tarp projekto svarstymo stadijų: svarstymo pagrindiniame komitete, svarstymo Seimo posėdyje, priėmimo; taip pat trumpinami ir kiti Seimo statute nustatyti terminai, susiję su įstatymų leidyba.

Siūlyti svarstyti Seimo nutarimų ar įstatymų *projektus ypatingos skubos tvarka* gali Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas arba Seimo Pirmininką pavaduojantis jo pavaduotojas, taip pat Vyriausybė. Teikimas taikyti ypatingos skubos tvarką turi būti motyvuotas. Sprendimas taikyti ypatingos skubos tvarką priimamas Seimo posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma, jeigu ji didesnė negu 1/4 visų Seimo narių. Sprendimas taikyti ypatingos skubos tvarką gali būti priimamas per projekto pateikimą arba svarstymą Seimo posėdyje. Svarstant projektą ypatingos skubos tvarka dar labiau trumpinamas laikas tarp projekto svarstymo stadijų, taip pat dar labiau trumpinami ir kiti Seimo statute nustatyti terminai, susiję su įstatymų leidyba.

XII.8. Respublikos Prezidento *veto* teisė ir grąžinto įstatymo svarstymas bei priėmimas Seimo posėdyje

Pagal Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti. Respublikos Prezidento teisė grąžinti įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti vadinama *veto* teise. Konstitucija įtvirtina vadinamąją *atidedamojo (santykinio) veto* teisę, nes Respublikos Prezidento *veto nėra absoliutus*, Seimas jį gali įveikti. Tai, kad Respublikos Prezidentas turi įgaliojimus motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti jo priimtą įstatymą, yra svarbus konstitucinio valdžių padalijimo principo aspektas ir papildoma Seimo priimtų įstatymų konstitucingumo garantija. Respublikos Prezidentas grąžina įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti išleisdamas atitinkamą dekretą. Dekrete turi būti pateikti įstatymo grąžinimo motyvai.

Konstitucinis Teismas 2008 m. vasario 22 d. nutarime yra konstatavęs²⁸⁶, kad Respublikos Prezidentas dekrete gali nurodyti įvairius motyvus – ne tik teisinius, bet ir ekonominius, politinius, moralinius, tikslingumo, susijusius su Lietuvos valstybės tarptautiniais įsipareigojimais ir kt. Motyvai nebūtinai turi būti susiję su atitinkamo įstatymo turiniu, jie gali būti susiję ir su, Respublikos Prezidento manymu, padarytais įstatymo priėmimo procedūros pažeidimais, *inter alia*, su tuo, kad priimdamas tą įstatymą Seimas nesilaikė Konstitucijoje ir (arba) Seimo statute įtvirtintų įstatymų leidybos proceso stadijų ar įstatymų leidybos taisyklių. Tokiais atvejais Respublikos Prezidentas, pasinaudodamas jam Konstitucijos suteikta atidedamojo veto teise, neleidžia atsirasti įstatymui, kuris, jo manymu, gali prieštarauti Konstitucijai pagal joje nustatytą priėmimo tvarką.

Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Respublikos Prezidento motyvai, kuriais remiantis Seimo priimtas įstatymas grąžinamas jam pakartotinai svarstyti, turi būti racionalūs, aiškūs, suprantami. Respublikos Prezidentas, motyvuotai grąžindamas įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti, privalo vadovautis tautos gerovės, atsakingo valdymo, pilietiškumo, socialinės darnos, teisingumo, teisės viešpatavimo imperatyvais, kitomis Konstitucijoje įtvirtintomis, jos ginamomis ir saugomomis vertybėmis.

Pasinaudodamas *veto* teise Respublikos Prezidentas gali teikti Seimui pasiūlymus, kaip turėtų būti pataisytas arba papildytas Seimo priimtas, bet Respublikos Prezidento nepasirašytas įstatymas; jeigu tokios pataisos ir papildymai yra teikiami, jie turi būti nurodyti Respublikos Prezidento dekrete, kuriuo Seimo priimtas įstatymas motyvuotai grąžinamas Seimui pakartotinai svarstyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teikti Seimui pakartotinai svarstyti grąžinamo įstatymo pataisas ir papildymus yra *ne Respublikos Prezidento konstitucinė pareiga, o teisė* (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas). Taigi Respublikos Prezidentas gali grąžinti įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti nurodydamas tik grąžinimo motyvus ir netekdamas jokių pataisų bei pasiūlymų, kaip grąžinamas įstatymas turėtų būti pataisytas.

Seimo statute nustatyta, kad jeigu Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą grąžina Seimui pakartotinai svarstyti, Seimo Pirmininkas apie tai praneša Seimui artimiausiame posėdyje (165 str. 1 d.). Ne vėliau

²⁸⁶ Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 23-853.

kaip kitą posėdžių dieną Seimas balsavimu turi nuspręsti, ar *svarstyti grąžintą įstatymą iš naujo*, ar *laikyti įstatymą nepriimtu*. Jeigu nusprendžiama grąžintą įstatymą *svarstyti iš naujo*, tame pačiame posėdyje Seimas turi paskirti svarstymo Seimo posėdyje datą. Šis svarstymas turi įvykti ne vėliau kaip po savaitės. Grąžinto įstatymo svarstymo Seimo posėdyje metu išklausomi pagrindinio ir papildomų komitetų pranešimai ir rengiama bendroji diskusija. Po svarstymo tame pačiame Seimo posėdyje rengiamas pakartotinai Seimo apsvarstyto įstatymo priėmimas (166 str.). Grąžinto įstatymo priėmimo metu pirmiausia balsuojama, ar priimti visą įstatymą be pakeitimų. Pakartotinai Seimo apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jeigu už įstatymą balsavo daugiau kaip pusė, o už konstitucinį įstatymą – ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių. Jeigu įstatymas be pakeitimų nepriimtas, balsuojama, ar priimti įstatymą su visomis Respublikos Prezidento teikiamomis pataisomis ir papildymais. Šiuo atveju pakartotinai apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo dauguma posėdyje dalyvaujančių Seimo narių, o už konstitucinį įstatymą – daugiau kaip pusė visų Seimo narių (167 str.).

XII.9. Įstatymų pasirašymas ir oficialus paskelbimas

Teisė negali būti nevieša. Pagal Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį galioja tik paskelbti įstatymai. Pagal Konstituciją įstatymus pasirašo ir oficialiai paskelbia Respublikos Prezidentas (71 str.). Konstitucinėje teisėje įstatymo pasirašymas ir oficialus paskelbimas vadinamas *įstatymo promulgavimu*. Įstatymus gali priimti Seimas, įstatymai taip gali būti priimamai referendumu. Konstitucijoje numatyta skirtinga Seimo priimtų įstatymų ir referendumu priimtų įstatymų promulgavimo tvarka.

Seimo priimtą įstatymą Respublikos Prezidentas privalo ne vėliau kaip per dešimt dienų po įstatymo įteikimo pasirašyti ir oficialiai paskelbti arba motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti (Konstitucijos 71 str. 1 d.). Taigi pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas *turi* atlikti vieną iš nurodytų veiksmų: arba pasirašyti Seimo priimtą įstatymą ir jį oficialiai paskelbti, arba įstatymą motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Respublikos Prezidentas neturi teisės įstatymo nepasirašyti ir oficialiai nepaskelbti, ir jo negrąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Kita vertus, Kons-

titucijoje numatyta, kad jeigu Respublikos Prezidentas per nurodytą laiką įstatymo nepasirašo ir oficialiai nepaskelbia, tokį įstatymą turi pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo Pirmininkas (Konstitucijos 71 str. 2 d.). Pažymėtina, kad tai tik Seimo Pirmininko teisė ir pareiga, jo konstitucinė prerogatyva, kuri įgyvendinama tais atvejais, kai Konstitucijoje nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas nei pasirašė, nei motyvuotai grąžino Seimui pakartotinai svarstyti, o Seimo Pirmininkas tuo laiku nei laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, nei laikinai eina jo pareigas. Minėti Seimo Pirmininko įgaliojimai Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti Seimo Pirmininkui. Nurodyta Seimo Pirmininko teisė pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą Konstitucijoje įtvirtinta ne dėl to, kad Respublikos Prezidentas galėtų įstatymo nepasirašyti ir oficialiai nepaskelbti, ir jo negrąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, o dėl to, kad įstatymas galėtų būti pasirašytas, oficialiai paskelbtas ir galėtų įsigalioti net ir tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas dėl kokių nors priežasčių neatlieka jam Konstitucijoje nurodytos įstatymų promulgavimo pareigos.

Konstitucijoje numatyta, kad Respublikos Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų, tuo laiku *pavaduoja* Seimo Pirmininkas (89 str. 2 d.). Minėta, kad tokiais atvejais Seimo Pirmininkas išsaugo savo įgaliojimus Seime. *Pavaduodamas* Respublikos Prezidentą *Seimo Pirmininkas* įgyja teisę pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą, tačiau jis *neturi teisės jo vetuoti ir grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti*²⁸⁷. Kartu pažymėtina, kad tuo atveju, *kai Seimo Pirmininkas pavaduoja Respublikos Prezidentą, tik Seimo Pirmininkas turi teisę pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą*. Seimo Pirmininko pavaduotojas (nei pirmasis pavaduotojas, nei kuris nors kitas) tokios teisės neįgyja; tokios teisės Seimo Pirmininko pavaduotojui Seimas negali suteikti.

Kitokia teisinė situacija susidaro, kai *Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas*. Pagal Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalį *Seimo Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas* šiais atvejais: 1) Respublikos Prezidentui mirus; 2) Respublikos Prezidentui atsistatydinus; 3) Seimui pašalinus Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka; 4) kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų. Minėta, kad tokiais atvejais Sei-

²⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 62-2515.

mo Pirmininkas netenka savo įgaliojimų Seime, kur jo pareigas laikinai eina Seimo paskirtas Seimo Pirmininko pavaduotojas. Taigi Seimo Pirmininkas tuo laiku įgyvendina Respublikos Prezidento, o ne Seimo Pirmininko konstitucinius įgaliojimus, nes pastarųjų jis yra laikinai netekęs. *Laikiniai eidamas Respublikos Prezidento pareigas Seimo Pirmininkas turi visus Respublikos Prezidento įgaliojimus*, taigi ir teisę pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą, taip pat teisę įstatymą grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Seimo Pirmininko pavaduotojas, kuris Seimo sprendimu laikinai eina Seimo Pirmininko pareigas, tuo metu įgyvendina ne Seimo Pirmininko pavaduotojo, bet Seimo Pirmininko, kurio pareigas Seimo pavedimu jis laikinai eina, konstitucinius įgaliojimus. Tuomet Seimo Pirmininko pavaduotojas, laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas, turi įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą, tačiau tik tuo atveju, kai Seimo Pirmininkas, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, per Konstitucijoje nustatytą laiką (per dešimt dienų po įstatymo įteikimo) dėl kokių nors priežasčių įstatymo nei pasirašo ir oficialiai paskelbia, nei motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti²⁸⁸.

Referendumu priimtą įstatymą Respublikos Prezidentas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti ne vėliau kaip per penkias dienas (Konstitucijos 71 str. 3 d.). Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų vetuoti referendumu priimto įstatymo. Tokį įstatymą Respublikos Prezidentas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti. Jeigu nurodytu laiku referendumu priimto įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir oficialiai nepaskelbia, įstatymą privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo Pirmininkas. Tai Seimo Pirmininko konstitucinė teisė ir pareiga, Konstitucijoje numatyta tik Seimo Pirmininkui, kuri įgyvendinama tais atvejais, kai Konstitucijoje nurodytu laiku referendumu priimto įstatymo Respublikos Prezidentas nei pasirašė, nei oficialiai paskelbė, o Seimo Pirmininkas tuo laiku nei laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, nei laikinai eina jo pareigas. Nurodyta Seimo Pirmininko teisė pasirašyti ir oficialiai paskelbti referendumu priimtą įstatymą Konstitucijoje įtvirtinta ne dėl to, kad Respublikos Prezidentas galėtų tokio įstatymo nepasirašyti ir oficialiai nepaskelbti, o dėl to, kad referendumu priimtas įstatymas galėtų būti

²⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 62-2515.

pasirašytas ir oficialiai paskelbtas ir galėtų įsigaliooti net ir tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas dėl kokių nors priežasčių neatlieka jam Konstitucijoje nurodytos referendumu priimto įstatymo promulgavimo pareigos.

Įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti referendumu priimtą įstatymą Seimo Pirmininkas turi ir tuo metu, kai jis *pavadouoja* Respublikos Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų. Tokius įgaliojimus turi tik Seimo Pirmininkas.

Minėta, kad tais atvejais, kai Seimo Pirmininkas *laikinais eina Respublikos Prezidento pareigas*, Seimo Pirmininkas netenka savo įgaliojimų Seime, jis vykdo Respublikos Prezidento, bet ne Seimo Pirmininko įgaliojimus, nes pastarųjų yra netekęs. *Laikinais eidamas Respublikos Prezidento pareigas Seimo Pirmininkas turi visus Respublikos Prezidento įgaliojimus*, taigi ir teisę pasirašyti ir oficialiai paskelbti referendumu priimtą įstatymą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Seimo Pirmininko pavadootojas, kuris Seimo sprendimu laikinai eina Seimo Pirmininko pareigas, tuo metu įgyvendina ne Seimo Pirmininko pavadootojo, bet Seimo Pirmininko, kurio pareigas Seimo pavedimu jis laikinai eina, konstitucinius įgaliojimus. Tuomet Seimo Pirmininko pavadootojas, laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas, turi įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti referendumu priimtą įstatymą, tačiau tik esant Konstitucijoje nustatytai sąlygai – kai Seimo Pirmininkas, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, per Konstitucijoje nustatytą laiką (per penkias dienas) dėl kokių nors priežasčių referendumu įstatymo nei pasirašo, nei oficialiai paskelbia.

Pagal Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį *galioja tik paskelbti įstatymai*. Pažymėtina, kad šiame Konstitucijos straipsnyje vartojama sąvoka „įstatymai“ negali būti aiškinama vien pažodžiui, kaip apimanti tik tuos teisės aktus, kurie turi įstatymo formą. Ši sąvoka aiškintina plečiamai, kaip apimanti *ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus*²⁸⁹. Tai reiškia, kad Konstitucijoje įtvirtintas *reikalavimas oficialiai skelbti įstatymus ir kitus teisės aktus*. Šis reikalavimas grindžiamas principu, jog *teisė negali būti nevieša*, – įstatymus ir kitus teisės aktus būtina skelbti dėl to, kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks jų turinys ir galėtų juos vykdyti. Įstatymų paskelbimas yra labai svarbi teisinio tikrumo prielaida, tai neatsiejama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo. Kons-

²⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 103-4611.

titucinis Teismas yra konstatavęs, kad demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų²⁹⁰.

Konstitucijoje nėra nurodyta, kokiū būdu turi būti oficialiai skelbiami įstatymai ir kiti teisės aktai. Pagal Konstituciją teisę nustatyti įstatymų ir kitų teisės aktų įsigaliojimo tvarką turi Seimas. Tai nustatydamas Seimas turi tam tikrą diskreciją, jis gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą, tačiau Seimas negali pažeisti iš Konstitucijos kylančių reikalavimų įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimui. Trumpai aptarkime tik kai kuriuos svarbiausius reikalavimus, suformuluotus Konstitucinio Teismo nutarimuose.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatytas reikalavimas *skelbti* įstatymus reiškia, kad Seimas turi *nustatyti įstatymų skelbimo tvarką ir informacijos šaltinį*, kuriame įstatymai turi būti paskelbti²⁹¹. Įstatymų *paskelbimas turi būti oficialus*, t. y. toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas yra autentiškas (būtent tas įstatymas, kurį priėmė Seimas ar kuris buvo priimtas referendumu). *Įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti paskelbti viešai ir tokiu būdu, kad jie būtų nesunkiai prieinami visiems teisės subjektams.* Visos įstatymų dalys sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra natsiejamai susijusios ir turi vienodą teisinę galią, todėl pagal Konstituciją turi būti *skelbiamas visas įstatymas (su visomis jo sudedamosiomis dalimis)*. Konstitucijoje nustatyta, kad valstybinė kalba yra lietuvių kalba, vadinasi, įstatymai turi būti paskelbti *valstybine lietuvių kalba*.

Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 27 d. nutarime yra konstatavęs, kad įstatymų paskelbimo šaltiniai gali būti įvairūs, kad nustatant įstatymų skelbimo šaltinius būtina atsižvelgti į informacinių technologijų plėtrą, nuolat didėjančias galimybes ieškoti informacijos, ją gauti ir skleisti naudojant elektronines informacijos technologijas, *inter alia*, internetą. Kartu Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad apsisprendžiant dėl įstatymų skelbimo elektroninėse informacijos priemonėse, svarbu įvertinti ir tai, ar jos yra prieinamos plačiausiems visuomenės sluoksniams, ar tai žmonėms nekainuoja per brangiai, ar yra užtikrinamas skelbiamų įstatymų autentiškumas ir kt.

Įstatymas ar kitas teisės aktas gali susidėti ne tik iš teisės normų, principų, bet ir įvairios grafines (vaizdinės) informacijos (piešinių, schemų,

²⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 5-143.

²⁹¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 103-4611.

brėžinių ir kitokios vaizdinės informacijos), konstatuojančios tam tikrus teisiškai reikšmingus faktus. Minėta grafinė (vaizdinė) informacija, taip pat įvairios lentelės, formulės ar kita panaši medžiaga paprastai išdėstoma įstatymo priedėliuose. Tai suponuoja įstatymų skelbimo diferencijuotą teisinį reguliavimą, kuris, *inter alia*, reiškia, kad *ne visada įstatymas su visomis jo sudedamosiomis dalimis turi būti skelbiamas tame pačiame įstatymų skelbimo šaltinyje, kad įstatymo tekstinė dalis ir grafinė dalis gali būti paskelbtos skirtingais būdais*. Įstatymo sudedamąsias dalis (priedėlius ir kt.) skelbti ne tame pačiame šaltinyje, kuriame skelbiamas įstatymas, galima tik tuomet, kai tai objektyviai pagrįsta, pvz., *nėra techninių galimybių* įstatymo sudedamųjų dalių (priedėlių ir kt.) paskelbti tame pačiame šaltinyje, kuriame skelbiamas įstatymas, arba tam reikia *labai didelių ir aiškiai neproporcingų finansinių* ir kitokių išlaidų²⁹². Tačiau tai nereiškia, kad kuri nors įstatymo sudedamoji dalis (priedėliai ir kt.) gali būti apskritai nepaskelbta, taip pat kad kuri nors įstatymo dalis (priedėliai ir kt.) gali būti paskelbta taip, jog būtų apribotas jos (taigi ir viso įstatymo) prieinamumas teisės subjektams. Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 27 d. nutarime pabrėžė, kad „būtinybė užtikrinti teisės aktų aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, suponuoja tai, kad aptariamam oficialus tam tikrų teisės aktų grafinės dalies paskelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi. Tokios išimtys turi būti *expressis verbis* numatytos įstatyme. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos atsirasti teisės sistemos nedarnai, teisės subjektams būtų sunkiau sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė.“ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ir tais atvejais, kai įstatymo grafinė dalis paskelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) arba kitokiu nei tekstinė dalis būdu, privalu laikytis tokių reikalavimų: 1) Seimas turi priimti sprendimą skelbti atitinkamo įstatymo sudedamąsias dalis (priedėlius ir kt.) ne tame šaltinyje, kuriame skelbiamas įstatymo tekstas, o kitame šaltinyje; 2) iš paskelbto įstatymo teksto turi būti aišku, kad tam tikra įstatymo sudedamoji dalis jame nėra paskelbta; 3) turi būti aišku, kur galima susipažinti su tame šaltinyje nepaskelbta įstatymo sudedamąja dalimi; 4) teisės subjektams turi būti užtikrinta praktinė galimybė susipažinti su kitame šaltinyje (kitokiu būdu) paskelbta sudedamąja įsta-

²⁹² Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72-2865.

tymo dalimi; 5) teisės subjektams neturi kilti pagrįstų abejonių dėl kitame šaltinyje (kitokiu būdu) paskelbtos įstatymo sudedamosios dalies autentiškumo. Konstitucinis Teismas minėtame nutarime yra konstatavęs, kad jeigu laikomasi nurodytų reikalavimų, joks teisės subjektas negali nesilaikyti įstatyme nustatytų reikalavimų vien dėl to, kad šie reikalavimai kyla iš tokios įstatymo sudedamosios dalies (priedėlių ir kt.), kuri buvo paskelbta atskirai nuo kitų įstatymo dalių (kitame šaltinyje) ar kitu būdu nei tekstinė įstatymo dalis.

Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarką reglamentuoja Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo įstatymas²⁹³. Įstatyme nustatyta, kad oficialus įstatymų ir kitų teisės aktų paskelbimas yra jų paskelbimas leidinyje „Valstybės žinios“. Paskelbimo „Valstybės žiniose“ diena yra jų išleidimo diena. Ji nurodoma kiekvieno leidinio pirmajame puslapyje (2 str.). Oficialus įstatymo ar kito teisės akto tekstas yra tas, kurį prieš paskelbimą pasirašo pareigūnas, turintis šią teisę pagal įstatymus. Įstatymas numato atvejus, kai oficialus *kitų* teisės aktų, t. y. *ne įstatymų, o poįstatyminių teisės aktų*, paskelbimas yra jų *paskelbimas visuomenės informavimo priemonėse ar atitinkamos institucijos interneto tinklalapyje*, taip pat jų išsiuntimas institucijoms, kurios įstatymų nustatyta tvarka gali disponuoti valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančia informacija.

Teisės aktai oficialiai skelbiami *internetu tinklalapyje* tais atvejais, kai Lietuvos Respublikos Seimo nutarimai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai, ministrų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės valdymo institucijų vadovų ir kolegialių institucijų priimti teisės aktai turi priedų (brėžinių, lentelių, grafikų, schemų, žemėlapių ar kt.), kuriuos paskelbti „Valstybės žiniose“ nėra techninių galimybių. Tokie teisės aktai oficialiai paskelbiami tą pačią dieną: 1) „Valstybės žinių“ interneto tinklalapyje (www.valstybes-zinios.lt) – teisės aktas su priedais; 2) „Valstybės žiniose“ – teisės aktas be priedų. Nurodytus teisės aktus „Valstybės žiniose“ ir „Valstybės žinių“ interneto tinklalapyje oficialiai skelbia juos pasirašę pareigūnai (Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo įstatymo 3(1) str.).

Teisės aktai, kuriuose yra valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios informacijos, „Valstybės žiniose“ neskelbiami. Šie teisės aktai įsigalioja jų pasirašymo dieną, jeigu pačiuose teisės aktuose nenustatyta vėlesnė įsi-

²⁹³ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 124-5626.

galiojimo data. Šie aktai turi būti išsiunčiami toms institucijoms, kurios įstatymų nustatyta tvarka gali disponuoti valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančia informacija (4 str. 2 d.).

XII.10. Įstatymo ir Seimo priimto nutarimo ar kito teisės akto įsigaliojimas

Pagal Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalį *Seimo priimti įstatymai* įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena. Tokia pati nuostata įtvirtinta Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo įstatyme, kuriame nurodoma ir tai, kad *Seimo priimti įstatymai įsigalioja* po to, kai juos pasirašo ir „Valstybės žiniuose“ paskelbia Respublikos Prezidentas, jeigu pačiuose įstatymuose nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo data. Jeigu Konstitucijos 71 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina Seimui pakartotinai svarstyti ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir „Valstybės žiniuose“ paskelbia Seimo Pirmininkas (5 str.).

Referendumu priimtas įstatymas, išskyrus Konstitucijos pataisais, ar kitas teisės aktas įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną, jeigu pačiame įstatyme ar kitame teisės akte nenustatyta vėlesnė įsigaliojimo data. *Referendumu priimtas įstatymas dėl Konstitucijos keitimo* įsigalioja ne anksčiau kaip po mėnesio nuo jo priėmimo referendumu dienos (6 str.).

Seimo priimti nutarimai ir kiti teisės aktai, išskyrus įstatymus, įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo „Valstybės žiniuose“, jeigu pačiuose aktuose nenustatyta kita įsigaliojimo tvarka. Seimo nutarimas, kuriuo skelbiama mobilizacija ar demobilizacija, įvedama karo ar nepaprastoji padėtis, įsigalioja po to, kai jį pasirašo Seimo Pirmininkas ir jis oficialiai paskelbiamas visuomenės informavimo priemonėse (7 str.).

Kai kurių įstatymų įsigaliojimui nustatyta *speciali tvarka*. Pagal mokesčių administravimo įstatymą „Seimas turi užtikrinti, kad Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymai, nustatantys naują mokestį, naują mokesčio tarifą, mokesčio lengvatą, sankcijas už mokesčių įstatymų pažeidimus arba iš esmės pakeičiantys apmokestinimo tam tikru mokesčiu tvarką ar apmokestinimo teisinio reglamentavimo bei taikymo principus, įsigaliojūt ne

anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo jų paskelbimo dienos“ (3 str. 3 d.). Šis reikalavimas netaikomas su atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu susijusiems Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymų pakeitimams bei teisės aktams, kurie derinami su Europos Sąjungos teisės aktų nuostatomis.

KLAUSIMAI

1. Kuo konstituciniai įstatymai (aktai), nurodyti Konstitucijos 150 straipsnyje, skiriasi nuo konstitucinių įstatymų, įrašytų į konstitucinių įstatymų sąrašą (Konstitucijos 69 str. 3 d.), taip pat nuo Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje nurodyto konstitucinio įstatymo?
2. Apibūdinkite, koks teisės aktas yra įstatymas ir kokie teisės aktai yra poįstatyminiai teisės aktai.
3. Ar Seimas įstatymu gali pavesti Vyriausybei reguliuoti tuos santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymu?
4. Nurodykite pagrindines įstatymų leidybos proceso stadijas.
5. Ką reiškia sąvoka „įstatymų promulgavimas“?
6. Atskleiskite Respublikos Prezidento *veto* teisės turinį.
7. Kada įsigalioja įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai?

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

- Sinkevičius, V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2;
- Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;
- Vinkleris, P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir jo įgaliojimai*. Vilnius: Teisėnės informacijos centras, 2002.

XIII. ĮSTATYMŲ IR KITŲ SEIMO LEIDŽIAMŲ TEISĖS AKTŲ KONSTITUCINGUMO KONTROLĖ

XIII.1. Konstitucinio Teismo ir šio teismo teisėjų statusas

Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams (Konstitucijos 105 str. 1 ir 2 d.). Konstitucinis Teismas yra teisminės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

Konstitucinis Teismas yra atskira, savarankiška teismų sistemos dalis. Tai, kad teisinis reguliavimas, skirtas Konstituciniam Teismui, yra įtvirtintas ne Konstitucijos skirsnyje „Teismas“, o atskirame skirsnyje „Konstitucinis Teismas“, ne tik nepaneigia to, jog Konstitucinis Teismas yra teismų sistemos dalis (yra teismas), bet pabrėžia ypatingą Konstitucinio Teismo vietą teismų sistemoje, taip pat išryškina Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties ir jo kompetencijos ypatumus²⁹⁴.

Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai. Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip 10 metų teisinio ar pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą. Formuojant Konstitucinio Teismo sudėtį dalyvauja visų trijų valstybės valdžių pareigūnai: Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Konstitucinio Teismo teisėjus, o iš jų – Konstitucinio Teismo pirmininką Respublikos Prezidento teikimu skiria Seimas. Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimų laikas – devyneri metai. Asmuo Kons-

²⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2400.

titucinio Teismo teisėju gali būti paskirtas tik vienai kadencijai, jis negali būti paskirti į šias pareigas dar kartą (Konstitucijos 103 str.).

Pirmą kartą formuojant Konstitucinį Teismą Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas teikė Seimui *po tris kandidatus* ir nurodė, kas iš jų yra skiriamas trejiems metams, kas – šešeriems metams, o kas – devyneriems metams. Taigi pirmą kartą sudarant Konstitucinį Teismą trys teisėjai buvo paskirti trejiems, trys – šešeriems, ir dar trys – devyneriems metams (įstatymo „Dėl Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 7 str.). Konstitucijoje numatyta, kad kas treji metai Konstitucinis Teismas atnaujinamas vienu trečdaliu. Tai reiškia, kad kas treji metai Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas teikia Seimui *po vieną kandidatą* į atsilaisvinančią Konstitucinio Teismo teisėjo vietą. Taip užtikrinamas periodiškasis teisėjų sudėties atnaujinimas (rotacija), kai kas treji metai Konstitucinį Teismą palieka trys teisėjai, o į jų vietą ateina trys nauji teisėjai.

Pabrėžtina, kad skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik šie Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyti subjektai: 1) Konstitucinio Teismo teisėjo kandidatūrą Seimui teikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; 2) Seimas, priimantis sprendimą dėl pateiktojo kandidato skyrimo Konstitucinio Teismo teisėju. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją jokia kita institucija, joks kitas pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Aukščiausiojo Teismo pirmininko konstitucinės teisės teikti Seimui kandidatą į Konstitucinio Teismo teisėjus ir Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti²⁹⁵. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta *speciali teisėjų institucija*, kuri turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais, pagal Konstituciją *neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu*.

Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka detalizuojama Konstitucinio Teismo įstatyme²⁹⁶. Įstatyme nustatyta: teisėjų kadencija baigiasi atitinkamų metų kovo mėnesio trečiąjį ketvirtadienį; Respublikos Preziden-

²⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 71-2561.

²⁹⁶ *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.

tas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas naujas teisėjų kandidatūras turi pateikti Seimui ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki eilinės teisėjų kadencijos pabaigos; kandidatų į teisėjus pavardės iki svarstymo Seime paskelbiamos spaudoje; kandidatūras svarsto Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas ir savo nuomonę pateikia Seimui; naujai paskirti teisėjai prisiekia Seimo posėdyje paskutinę iki jų kadencijos pradžios darbo dieną; priesaiką priima Seimo Pirmininkas; įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba su išlyga prisiekęs teisėjas Seimo nutarimu netenka teisėjo įgaliojimų; nustatytu laiku nepaskyrus naujo teisėjo, jo pareigas eina kadenciją baigęs teisėjas tol, kol bus paskirtas ir prisieks naujas teisėjas.

Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nustatyta, kokia yra Konstitucinio Teismo pirmininko įgaliojimų trukmė. Minėta, kad Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Susiklostė praktika, kad pirmininko kadencija sutampa su jo, kaip teisėjo, kadencija.

Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra *nepriklausomi* nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija (104 str.). Valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams, kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, visuomeninėms organizacijoms, piliečiams ir kitiems asmenims *draudžiama kištis į Konstitucinio Teismo teisėjo ar teismo veiklą* (Konstitucinio Teismo įstatymo 17 str. 3 d.). Už kišimąsi į Konstitucinio Teismo teisėjo ar teismo veiklą įstatymai numato atsakomybę. Konstitucinio Teismo teisėjai turi *asmens neliečiamybės teisę* – jie negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti, negali būti kitaip suvaržyta jų laisvė be Seimo sutikimo. Teisėjas, sulaikytas ar pristatytas į teisėsaugos įstaigas be asmens dokumentų, turi būti nedelsiant paleidžiamas, kai nustatoma jo asmenybė. Be teisėjo sutikimo įeiti į gyvenamąsias ar tarnybines Konstitucinio Teismo teisėjo patalpas, daryti ten arba jo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje asmeninėje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą arba poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų ar dokumentų apžiūrą ar poėmį leidžiami tik tada, kai nustatyta tvarka Konstitucinio Teismo teisėjui yra iškelta baudžiamoji byla. Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų įgaliojimai negali būti apriboti paskelbus karo ar nepaprastąją padėtį.

Konstitucinio Teismo teisėjų statuso turinį sudaro ir *socialinės materialinės garantijos*. Teisėjui mokamas įstatymo nustatytas atlyginimas. Jo dydis turi būti toks, kuris atitiktų teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją yra draudžiama mažinti teisėjo atlyginimą, taip pat teisėjo socialines garantijas. Tai gali būti padaryta tik tada, kai valstybėje susiklosto ypač sunki ekonominė ir finansinė padėtis, tačiau ir tokiu atveju teisėjo atlyginimą ir socialines garantijas galima mažinti tik laikinai.

Viena iš Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų nepriklausomumo garantijų yra *teisėjo įgaliojimų trukmės garantija*. Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta tik Konstitucijoje nustatytais atvejais: 1) pasibaigia teisėjo įgaliojimų laikas; 2) teisėjas miršta; 3) teisėjas atsistatydina; 4) teisėjas negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės; 5) Seimas pašalina teisėją iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucinio Teismo įstatyme numatyta galimybė *sustabdyti* Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimus (10 str.). Teisėjo įgaliojimai gali būti sustabdomi tokiais atvejais: 1) yra duotas sutikimas patraukti Konstitucinio Teismo teisėją baudžiamojon atsakomybėn; 2) Seimo nutarimu po specialiosios tyrimo komisijos išvados pradedamas Seime apkaltos procesas Konstitucinio Teismo teisėjui; 3) įsiteisėjusiu teismo sprendimu teisėjas pripažįstamas nežinia kur esančiu.

Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai sustabdomi Konstitucinio Teismo sprendimu. Sustabdžius Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimus jis netenka teisių, susijusių su jo kaip teisėjo, įgaliojimų vykdymu. Tačiau ir tokiu atveju teisėjas turi asmens neliečiamybės teisę, taip pat visas socialines ir materialines garantijas. Kai nebelieka pagrindo Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimams sustabdyti, Konstitucinis Teismas ne vėliau kaip per tris dienas turi priimti sprendimą dėl teisėjo įgaliojimų atstatymo.

Konstitucinio Teismo teisėjų *teisės, susijusios su bylų rengimu teismo posėdžiams ir jų nagrinėjimu*, yra nustatytos Konstitucinio Teismo įstatyme. Konstitucinio Teismo teisėjas turi teisę dalyvauti Konstitucinio Teismo posėdžiuose su sprendžiamąjo balso teise, susipažinti su visa posėdžiui teikiama medžiaga bei dokumentais, siūlyti klausimus svarstyti Konstitucinio Teismo posėdyje. Teisėjas turi teisę reikalauti iš visų valstybės institucijų ir jų pareigūnų, vietos savivaldos įstaigų ir jų pareigūnų, valstybinių ir kitų

įmonių, įstaigų, organizacijų, piliečių susivienijimų bet kokių dokumentų ir informacijos, susijusių su Teismo posėdžiui rengiamu klausimu, taip pat teisę gauti pareigūnų paaiškinimus nagrinėjamaiais klausimais. Teisėjas taip pat turi teisę iškviesti ir apklausti liudytojus, ekspertus, naudotis specialistų konsultacijomis, pavesti atlikti patikrinimus, išsiųsti paklausimus (Konstitucinio Teismo įstatymo 9 str.). Įstatyme taip pat nustatyta Konstitucinio Teismo teisėjų teisė dalyvauti Lietuvos Respublikos Seimo, jo komitetų ir komisijų posėdžiuose, Vyriausybės, Visuotinio teisėjų susirinkimo, prokuratūros bei kitų teisinių institucijų posėdžiuose. Visi Konstitucinio Teismo teisėjai turi lygias teises.

Konstitucinio Teismo teisėjams nustatyti ir tam tikri *apribojimai*. Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi tokie pat darbinės ir politinės veiklos apribojimai, kaip ir kitų teismų teisėjams. Antai pagal Konstituciją teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjas negali dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje (Konstitucijos 113 str.). Nurodyti apribojimai Konstitucinio Teismo teisėjui pradedami taikyti nuo tos dienos, kai jis pradeda eiti savo pareigas. Pagal Konstituciją prieš pradėdami eiti savo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai. Konstitucinio Teismo teisėjas visus nesuderinamumus su Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis turi pašalinti iki priesaikos Seime²⁹⁷. Konstitucinio Teismo teisėjas negali būti jokių kitų įmonių, įstaigų, organizacijų arba asmenų gynėju ar atstovu (Konstitucinio Teismo įstatymo 6 str. 3 d.). Konstitucinio Teismo teisėjas neturi teisės viešai reikšti savo nuomonę dėl klausimo, kuris yra svarstomas arba priimtas svarstyti Konstituciniame Teisme, esmės. Jeigu teisėjas yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla, jis turi nusišalinti ar būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo. Konstitucinio Teismo teisėjas taip pat nusišalina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, jeigu jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais, ar yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstą abejo- nių teisėjo nešališkumu.

²⁹⁷ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 71-2561.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą *visas bylas* Konstitucinis Teismas nagrinėja ir nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai. Konstitucinis Teismas visas bylas nagrinėja *visa sudėtimi*; įstatymas nenumato, kad bylos galėtų būti nagrinėjamos atskirose teisėjų kolegijose. Konstitucinio Teismo posėdis yra teisėtas, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 visų teisėjų (Konstitucinio Teismo įstatymo 19 str. 1 d.). Sprendimai priimami ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, lemia posėdžio pirmininko balsas. Nutarimas turi būti priimtas ne vėliau kaip per vieną mėnesį baigus nagrinėti bylą. Konstitucinio Teismo teisėjas, nesutinkantis su Teismo priimtu aktu, turi teisę ne vėliau kaip per tris darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo *atskirąją nuomonę*. Teisėjo atskiroji nuomonė pridedama prie bylos ir apie tai pranešama byloje dalyvaujantiems asmenims ir visuomenės informavimo priemonėms.

XIII.2. Konstitucinio Teismo kompetencija

Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, *ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Pažymėtina, kad* Konstitucinis Teismas sprendžia: 1) ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams; 2) ar Seimo priimti nutarimai ir kiti poįstatyminiai teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams, Seimo statutui; 3) ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams; ar Vyriausybės nutarimai, kiti aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams; 4) ar Respublikos Prezidento dekretai ir kiti aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams²⁹⁸.

Atkreiptinas dėmesys, jog Konstitucijoje nėra *expressis verbis* įtvirtinta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar įstatymai neprieštarauja konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimti kiti aktai neprieštarauja įstatymams ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, ar Vyriausybės nutarimai ir kiti Vyriausybės aktai bei Respublikos Prezidento dekretai ir kiti Respublikos Prezidento aktai neprieštarauja konstituciniams įstatymams. Nurodyti

²⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai kyla iš Konstitucijoje įtvirtintos teisės aktų hierarchijos, iš konstitucinio teisinės valstybės principo, pagal kurį žemesnės galios teisės aktas negali prieštarauti aukštesnės galios teisės aktui ir pirmiausia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas taip pat turi įgaliojimus tirti referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai. Šis Teismo įgaliojimas kyla iš Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“. Nagrinėdamas bylas, Konstitucinis Teismas tiria *tiesiogiai, tiek ir jo dalies* atitikimą Konstitucijai.

Konstitucijoje numatyta, kad Konstitucinis Teismas *teikia išvadas*: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Pagal Konstituciją į Konstitucinį Teismą su prašymu *ištirti įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumą, turi teisę kreiptis*: 1) dėl įstatymų atitikties konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai: ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių; Seimas *in corpore*, Vyriausybė, teismai; 2) dėl Seimo priimtų nutarimų ir kitų poįstatyminių teisės aktų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams, Seimo statutui: ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių; Seimas *in corpore*, Vyriausybė, teismai; 3) dėl Seimo statuto atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams: ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių; Seimas *in corpore*, Vyriausybė, teismai; 4) dėl Vyriausybės nutarimų, kitų aktų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams: ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių, Seimas *in corpore*, teismai, taip pat Respublikos Prezidentas; 5) dėl Respublikos Prezidento dekretų ir kitų aktų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams: ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių, Seimas *in corpore*, teismai.

Nurodyta 1/5 Seimo narių grupė – tai 29 Seimo nariai²⁹⁹. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi teisės ginčyti įstatymų, kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai, o Seimas *in corpore*, taip pat ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių gali ginčyti Respublikos Prezidento dekretų ir kitų aktų konstitucingumą; Vyriausybė neturi teisės ginčyti Respublikos Prezi-

²⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1678.

dento dekretų ir kitų aktų konstitucingumą, o Respublikos Prezidentas gali ginčyti Vyriausybės nutarimų, kiti aktų atitiktį Konstitucijai; mažiau kaip 1/5 Seimo narių, taip pat Seimas *in corpore* turi teisę ginčyti tiek Vyriausybės nutarimų ir kitų aktų, tiek Respublikos Prezidento dekretų ir kitų aktų konstitucingumą; teismai gali ginčyti ir Seimo, ir Vyriausybės, ir Respublikos Prezidento aktų konstitucingumą.

Kreipimasis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai *nesustabdo įstatymo ar kito teisės akto galiojimo*. Tai bendra taisyklė. Konstitucijoje numatyta vienintelė išimtis: jeigu dėl teisės akto atitikties Konstitucijai į Konstitucinį Teismą kreipiasi Seimas *in corpore* ar Respublikos Prezidentas, tokio teisės akto galiojimas sustabdomas (106 str. 4 d.). Akto galiojimo sustabdymo tvarką reglamentuoja Konstitucinio Teismo įstatymas, kuriame nustatyta, kad „jeigu Konstitucinis Teismas priima sprendimą priimti nagrinėti prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininkas tuoj pat apie tai oficialiai paskelbia „Valstybės žiniuose“, taip pat Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje. Šiame pirmininko pranešime turi būti nurodytas tikslus ginčijamo akto pavadinimas, jo priėmimo data ir tai, jog pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnį minėto akto galiojimas sustabdomas nuo šio oficialaus paskelbimo dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šios bylos paskelbimo“ (26 str. 2 d.).

Kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir Seimo priimtų kitų aktų atitikties Konstitucijai turinys. Subjektai, pagal Konstituciją turintys teisę prašyti ištirti įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą kreipiasi paduodami nustatytos formos prašymą. Bylos dėl teisės akto atitikties Konstitucijai nagrinėjimo Konstituciniame Teisme pagrindas yra *teisiškai motyvuota abejonė*, kad visas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai pagal: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

Pagal Konstituciją *negalimas toks kreipimasis į Konstitucinį Teismą, kuriame būtų prašoma išaiškinti, ką reiškia viena ar kita Konstitucijos nuostata, pateikti kurio nors Konstitucijos skirsnio ar visoje Konstitucijoje nustatyto konstitucinio reguliavimo sampratą*. Jeigu būtų kitaip, politinio proceso dalyviai (Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas) galėtų mėginti politinius klausimus spręsti Konstitucinio Teismo rankomis (per Konsti-

tucinio Teismo teikiamą Konstitucijos interpretavimą), patys išvengdami spręsti tokius klausimus. Todėl Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar priimti prašymą tirti ginčijamą įstatymą, kitą teisės aktą, visada aiškinasi kreipimosi motyvus: jeigu šie motyvai nėra teisiniai, Konstitucinis Teismas atsisako priimti nagrinėti prašymą.

Konstitucinis Teismas *netiria* įstatymo ar kito teisės akto *taikymo* klausimų. Spręsti, ar taikyti įstatymo, kito teisės akto normas, turi tas subjektas, kuris turi įgaliojimus taikyti įstatymo, kito teisės akto normas. Konstitucinis Teismas taip pat nenagrinėja normų kolizijų klausimų. Kolizijų šalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva. Išsiaiškinti, kuris įstatymas jų konkurencijos atveju taikytinas konkrečioje byloje, yra institucijos, taikančios įstatymą, pareiga³⁰⁰. Jeigu į Konstitucinį Teismą kreipiamasi su prašymu, kuriame keliamas tik įstatymo ar kito teisės akto *taikymo* klausimas, teismas atsisako priimti tokį prašymą ir jo netiria.

Konstitucinis Teismas *nenagrinėja tos pačios galios teisės aktų suderinamumo* klausimų³⁰¹. Apsispręsti, kokį tos pačios galios teisės aktą taikyti, yra to subjekto, kuris turi įgaliojimus taikyti teisės aktą, prerogatyva. Kitaip tariant, į Konstitucinį Teismą negalima kreiptis su prašymu ištirti, ar vienas tos pačios galios teisės aktas neprieštarauja kitam tos pačios galios aktui, ir prašyti vieną iš šių aktų pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai vien dėl to, kad jis nesuderintas su kitu tos pačios galios aktu.

Prašyme ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai turi būti nurodyta: 1) adresatas – Konstitucinis Teismas; 2) pareiškėjo pavadinimas ir adresas; 3) duomenys apie pareiškėjo atstovą ir jo įgaliojimus, išskyrus atvejus, kai atstovaujama pagal pareigas; 4) valstybės institucijos, priėmusios ginčijamą teisės aktą, pavadinimas ir adresas; 5) Konstitucijos ir šio įstatymo normos, suteikiančios teisę kreiptis su prašymu į Konstitucinį Teismą; 6) tikslus ginčijamo teisės akto pavadinimas, numeris, priėmimo data ir kiti jam identifikuoti būtini duomenys, jo paskelbimo šaltinis (jeigu buvo skelbtas); 7) konkretūs bylos nagrinėjimo pagrindai su nuorodomis į šio įstatymo normas; 8) pareiškėjo pozicija dėl teisės akto atitikties Konstitucijai ir tos pozicijos juridinis pagrindimas su nuorodomis į įstatymus; 9) suformuluo-

³⁰⁰ Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 136-6944.

³⁰¹ Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345.

tas prašymas Konstituciniam Teismui. Prašymą pasirašo valstybės institucijos, kuriai suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, vadovas.

Vyriausybės prašymas turi būti paremtas Vyriausybės nutarimu, kuris pridedamas prie teikiamų dokumentų. *Seimo narių grupės prašymą* pasirašo visi su prašymu besikreipiantys Seimo nariai, kartu nurodydami savo grupės atstovą (atstovus); jų parašai turi būti patvirtinti Seimo Pirmininko ar jo pavaduotojo parašu (Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnis). *Seimas* į Konstitucinį Teismą kreipiasi nutarimu.

Konstitucijoje nustatyta, kad tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją (110 str. 2 d.). Tokiu konstituciniu reguliavimu yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės ir laisvės³⁰². Į Konstitucinį Teismą gali kreiptis *visi teismai*: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai, taip pat Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai. Visi teismai į Konstitucinį Teismą kreipiasi *nutartimis*. Teismo nutartyje turi būti nurodyta: 1) nutarties priėmimo laikas ir vieta; 2) nutartį priėmusio teismo pavadinimas ir adresas; 3) nutartį priėmusio teismo sudėtis, dalyvaujantys byloje asmenys; 4) trumpa bylos esmė ir kokiais įstatymais dalyvaujantys byloje asmenys grindžia savo reikalavimus arba atsikirtimus; 5) teismo nuomonės dėl įstatymo ar kito teisės akto prieštaravimo Konstitucijai teisiniai argumentai; 6) suformuluotas teismo prašymas Konstituciniam Teismui (Konstitucinio Teismo įstatymo 67 str.). Prie teismo nutarties pridedama sustabdyta teismo byla.

Pažymėtina, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai į Konstitucinį Teismą gali kreiptis su prašymu išsiaiškinti ne bet kokio įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai, o tik to, kuris turėtų būti *taikomas* teismo nagrinėjamoje byloje³⁰³. Jeigu teismai į

³⁰² Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

³⁰³ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucinį Teismą kreipiasi dėl tokio įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai, kuris neturi būti taikomas teismo nagrinėjamoje byloje, Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad teismas neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą³⁰⁴. Kita vertus, bylą nagrinėjantis teismas turi įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai ir tais atvejais, kai tas teisės aktas nėra tiesiogiai skirtas reguliuoti tiems santykiams, dėl kurių turi būti priimtas sprendimas atitinkamoje byloje, bet tai, kad yra atsižvelgiama į tą įstatymą ar kitą teisės aktą, teismo nuomone, neleidžia jam įvykdyti teisingumo atitinkamoje byloje³⁰⁵.

Prašymas ištirti įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai turi būti grindžiamas *teisiniais motyvais (argumentais)*. Šis reikalavimas skirtas visiems subjektams, kurie pagal Konstituciją turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą – Seimui, Seimo narių grupei (ne mažesnei kaip 1/5 visų Seimo narių), Vyriausybei, Respublikos Prezidentui, teismams. Prašyme negali būti apsiribojama vien bendro pobūdžio samprotavimais ar teiginiais, taip pat tuo, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, jų manymu, prieštarauja Konstitucijai. Prašyme turi būti aiškiai nurodyta, kurie ginčijami teisės aktų straipsniai ir kokia apimtimi, pareiškėjų nuomone, prieštarauja Konstitucijai; pareiškėjo pozicija dėl kiekvienos ginčijamos teisės akto nuostatos atitikties Konstitucijai turi būti išdėstyta aiškiai, nedviprasmiškai, pagrįsta aiškiai suformuluotais teisiniais argumentais³⁰⁶. Prašymas, grindžiamas ne tais motyvais, kuriuos *eksplicitiškai* nurodo pareiškėjas, gali būti laikomas fiktyviu, toks prašymas negali būti priimtas nagrinėti Konstituciniame Teisme³⁰⁷.

Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant, prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai padavęs subjektas gali atšaukti prašymą, tačiau tik tuo atveju, jeigu byla nėra paskirta nagrinėti teisminiame posėdyje.

Konstitucinis Teismas turi teisę *atsisakyti nagrinėti prašymą* ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą, jeigu: 1) prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) prašymo nagrinėjimas yra nežyningas Konstituciniam

³⁰⁴ Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 75-2200.

³⁰⁵ Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 76-3019.

³⁰⁶ Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

³⁰⁷ Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 119-4512.

Teismui; 3) prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai jau buvo tirta Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas; 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko; 5) prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais (Konstitucinio Teismo įstatymo 69 str.).

Jeigu prašymas neatitinka Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų reikalavimų, Konstitucinio Teismo pirmininkas savo iniciatyva arba teisėjo siūlymu prašymą grąžina pareiškėjui. Prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai.

Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus nagrinėti *ne tik galiojančių, bet ir panaikintų* įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti *teisenai nutraukti* (69 str. 4 d.). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėti teisenai nutraukti“ aiškintina kaip „nustatanti Konstitucinio Teismo *teisę*, atsižvelgiant į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, *bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teisena turi būti nutraukta*“³⁰⁸; plėtodamas šią konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas yra konstatavęs³⁰⁹, kad „tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi bylą nagrinėjantis *teismas*, <...> Konstitucinis Teismas *turi pareigą išnagrinėti* teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas *galioja, ar ne*“, nes teismui kreipusis su prašymu ištirti įstatymo ar kito teisės akto, kuris turi būti taikomas jo nagrinėjamoje byloje, atitiktį Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį įstatymą ar kitą teisės aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos konstitucinės asmens teisės bei laisvės³¹⁰.

Konstitucinis Teismas taip pat turi įgaliojimus tirti *Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų* įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, *ne-*

³⁰⁸ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.

³⁰⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 82-3529.

³¹⁰ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.

*priklausomai nuo to, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų aktų taikymo pradžios data*³¹¹. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir *iki* Konstitucijos įsigaliojimo priimtų teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, tačiau tik tų, kurie *nebuvo nustoję galios dar iki Konstitucijos įsigaliojimo*³¹².

Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, *nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma*³¹³.

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams ir įstatymams, Seimo statutui, taip pat Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams ir įstatymams, nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo³¹⁴. Konstitucinis Teismas netiria Seimo komisijų, kitų Seimo struktūrinių padalinių priimtų teisės aktų³¹⁵.

Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį *Konstitucijai*. Taigi Konstitucinis Teismas privalo iširti, ar ginčijamas įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams, bet *visai Konstitucijai*, t. y. visoms Konstitucijos normoms ir principams.

Įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas tiria tik esant Konstitucijoje nurodytų subjektų prašymui. Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų pradėti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo tyrimą savo iniciatyva. Tačiau iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės

³¹¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 93-4000.

³¹² Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 8-329.

³¹³ Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.

³¹⁴ Tokia taisyklė gali būti kildinama iš Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimo, kuriame konstatuota, kad „Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti Respublikos Prezidento aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

³¹⁵ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 57-2006.

valstybės principo, reiškiančio, *inter alia*, tai, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas turi būti pašalintas iš teisės sistemos, kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai tam tikrais atvejais tirti ir tų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kurių *pareiškėjas neginčija*.

Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija *poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet neprašo ištirti, ar šis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas, Konstituciniam Teismui kyla pareiga patikrinti ir tai, ar ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas* (nors pareiškėjas minėto įstatymo ir neginčija), taip pat patikrinti, ar įstatymas, kuriuo remiantis buvo priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Kitaip būtų neįmanoma nustatyti, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Antai poįstatyminį teisės aktą palyginus tiesiogiai su Konstitucija galėtų būti konstatuota, kad šis aktas neprieštarauja Konstitucijai. Tačiau ar pakanka palyginti vien su Konstitucija, kad būtų galima spręsti dėl poįstatyminio teisės akto atitikties Konstitucijai? Konstitucijoje yra įtvirtinta teisės aktų hierarchija, kuri reiškia ir tai, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui, o įstatymas – Konstitucijai. Apsiribojus vien ginčijamo poįstatyminio teisės akto lyginimu su Konstitucija nebūtų patikrinta, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai tuo aspektu, kad poįstatyminis teisės aktas negali prieštarauti įstatymui. Taigi, sprendžiant, ar pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, visada turi būti patikrinama ir tai, ar šis aktas neprieštarauja įstatymui, kuriuo remiantis jis buvo priimtas, nors šio įstatymo pareiškėjas ir neginčija.

Kita vertus, poįstatyminis teisės aktas, kurio atitiktimi Konstitucijai abejojama, gali neprieštarauti įstatymui, tačiau pats įstatymas, kuriuo remiantis priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, gali prieštarauti Konstitucijai. Akivaizdu, kad Konstitucijai prieštaraujančiu įstatymu grindžiamas poįstatyminis teisės aktas negali neprieštarauti Konstitucijai. Todėl sprendžiant, ar poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, turi būti patikrinama ir tai, ar įstatymas, kuriuo grindžiamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai, nors įstatymo atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija. Šis teiginys nereiškia, kad, gavęs prašymą ištirti poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas nagrinėjamoje byloje visada privalo spręsti, ar pareiškėjo ginčijamas

įstatymas, kuriuo yra grindžiamas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, neprieštarauja Konstitucijai. Tyrimo metu pastebėjęs, kad įstatymas, kurio pareiškėjas neginčia, tačiau kuriuo yra grindžiamas pareiškėjo ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas privalo tai konstatuoti. Kitaip tariant, tirti pareiškėjo neginčijamą įstatymą ir šį tyrimą atspindėti Konstitucinio Teismo nutarime būtina tik tuo atveju, jeigu sprendžiant ginčijamo poįstatyminio teisės akto atitiktį Konstitucijai paaiškėja, kad pareiškėjo neginčijamas įstatymas, kuriuo remiantis priimtas ginčijamas poįstatyminis teisės aktas, prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, turi pareigą šalinti iš teisės sistemos aktus, prieštaraujančius Konstitucijai. Pareiškėjo ginčijamas teisės aktas dažnai iš dalies apima, „uždengia“ kito teisės akto, kurio pareiškėjas neginčia, reguliuojamus visuomeninius santykius. Tyrimo metu pastebėjus, kad to kito, pareiškėjo neginčijamo, teisės akto konstitucingumas yra abejotinas, ir, neištyrus jo atitikties Konstitucijai, galėtų susidaryti tokia teisinė situacija, kai pripažinus pareiškėjo ginčijamą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai liktų galioti ir būtų taikomas dalį tų pačių santykių reguliuojantis kitas, pareiškėjo neginčijamas, teisės aktas. Kitaip tariant, iš teisės sistemos pašalinus tik dalį tuos pačius visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų, konstitucinio teisėtumo užtikrinimo problema išliktų, nes būtų ir toliau taikomi kiti, t. y. pareiškėjo neginčijami ir konstitucingumo požiūriu netirti, teisės aktai, reguliuojantys visuomeninius santykius visiškai analogiškai, kaip ir teisės aktai, kurie buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai. Todėl Konstitucinis Teismas yra suformulavęs tokią jo *teisės savo iniciatyva* tirti pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų taisyklę: Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja *pareiškėjo ginčijamo* įstatymo ar kito teisės akto nuostatos, kuriomis yra *įsiterpiama į pareiškėjo neginčijamo* įstatymo ar kito teisės akto reguliuojamus visuomeninius santykius, turi teisę tirti ir tų, pareiškėjo neginčijamų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai³¹⁶.

³¹⁶ Ši taisyklė gali būti kildinama iš Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimo, kuriame nurodyta: „Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymo, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčia, nuostatos, kuriomis yra įsiterpiama į ginčijamo įstatymo reguliuojamus visuomeninius santykius, privalo tai konstatuoti.“ *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-186.

Konstitucinis Teismas tiria įstatymo ar kito teisės akto *atitiktį Konstitucijai pagal*: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *normų turinį* reiškia tai, kad yra išsiaiškinama, ar įstatymo (kito teisės akto) normose nustatytas teisinis reguliavimas (teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, atitinkama elgesio taisyklė) atitinka Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas tiria ir tą teisinį reguliavimą, kuris įstatymo ar kito teisės akto normose įtvirtintas *eksplicitiškai, expressis verbis*, ir tą, kuris teisės normose įtvirtintas *implicitiškai* ir aiškinant teisę yra išvedamas iš *eksplicitinių* teisės nuostatų³¹⁷.

Dar vienas Konstitucinio Teismo jurisdikcijos aspektas yra susijęs su *legislatyvine omisija*, t. y. su tokia teisine situacija, kai įstatyme nėra nustatyta to, kas jame turi būti nustatyta. Kitaip tariant, susijęs su teisinio reguliavimo spraga, kurią draudžia Konstitucija. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra suformulavęs tokią *legislatyvinės omisijos* doktriną: jeigu įstatymuose ar kituose teisės aktuose tam tikras teisinis reguliavimas *nėra nustatytas*, nors Konstitucija reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą būtent tame įstatyme ar kitame teisės akte, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tais atvejais, kai dėl to, kad tas teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose, gali būti pažeidžiami Konstitucijos principai ir (arba) normos. Pažymėtina, kad *legislatyvinė omisija* nuo kitų teisės spragų skiriasi tuo, kad ji visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros *veiksmo, o ne jo neveikimo* padarinys. Antai *legislatyvine omisija* yra nelaikytina tokia teisės spraga, kai tam tikri visuomeniniai santykiai nebuvo pradėti reguliuoti kokiais nors teisės aktais, nors yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti; *legislatyvinė omisija* negali atsirasti ir Konstituciniam Teismui nutarimu pripažinus, kad tam tikras įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai (toks įstatymas ar kitas teisės aktas toliau negali būti taikomas; juos pašalinus iš teisės sistemos gali atsirasti teisinio reguliavimo spraga, bet tokia spraga nelaikytina *legislatyvine omisija*). *Legislatyvinė omisija* yra tada, kai Seimas ar kitas tei-

³¹⁷ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.

sėkūros subjektas *išleido* įstatymą ar kitą teisės aktą, bet jame nenustatė atitinkamo teisinio reguliavimo, nors Konstitucija reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą būtent tame įstatyme ar kitame teisės akte, ir dėl to, kad būtent tame įstatyme ar kitame teisės akte nebuvo nustatytas atitinkamas teisinis reguliavimas, gali būti pažeidžiami Konstitucijos principai ir (arba) normos. Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų tirti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento teisėkūros sprendimų nepriėmimo – vengimo, delsimo priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemto neveikimo, net jeigu teisės sistemoje dėl šio neveikimo atsiranda spragų ar kitų neapibrėžčių³¹⁸. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad tais atvejais, kai įstatymų leidėjas nėra tam tikrų santykių sureguliuavęs, užpildyti teisės spragą atitinkamu *ad hoc* atveju gali teismai³¹⁹.

Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija tai, kad jo nurodytame įstatyme ar kitame teisės akte (jo dalyje) nėra nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas, bet tas teisinis reguliavimas pagal Konstituciją neprivalo būti nustatytas būtent tame ginčijamame teisės akte (jo dalyje), Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog byloje dėl pareiškėjo prašymo nėra tyrimo dalyko³²⁰.

Sprendamas, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas visada privalo išsiaiškinti ginčijamo įstatymo, kito teisės akto turinį, jame nustatytą teisinį reguliavimą. Tačiau *ar Konstitucinis Teismas gali interpretuoti ginčijamą įstatymą, kitą teisės aktą?* Atsakymas į šį klausimą gali būti nevienareikšmis, nes šiuo atveju susiduria bendrosios kompetencijos teismų, administracinių teismų (ypač aukščiausiųjų) ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu nėra gausi, tačiau joje yra ne vienas nutarimas, kuriuo motyvuojamoje dalyje Konstitucinis Teismas vartoja formuluotes „tik taip suprantant...“, „tik taip interpretuojant...“ įstatymo ar kito teisės akto nuostatą ji neprieštarauja Konstitucijai³²¹. Konstitucinio Teismo

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.

³²⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimai. Apie *legislatyvinę omisiją* plačiau žr.: *Legislatyvinės omisijos* problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.

³²¹ Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimus.

ir bendrosios kompetencijos teismų pateikiama įstatymo normų samprata ne visada sutampa. Ginčijamo *įstatymo, kito teisės akto interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose yra neišvengiamas*, nes tai padeda ne tik atskleisti įstatyme įkūnytus įstatymų leidėjo ketinimus, bet ir suteikti įstatymo normoje nustatytam teisiniam reguliavimui tokią prasmę, kuri atitiktų Konstituciją, išaiškinti šią prasmę subjektams, taikantiems teisės normą. Interpretuodamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto normą, Konstitucinis Teismas ne tik pateikia jos tikrąjį turinį, bet kartu ir netiesiogiai pakoreguoja normos taikymo praktiką, kad įstatymas, kitas teisės aktas (teisingai išaiškinus jo turinį – atitinkantis Konstituciją) būtų taikomas taip, jog nebūtų iškreiptas tikrasis jo turinys.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *reguliuavimo apimtį* reiškia tai, kad būtina ištirti, ar įstatymo (kito teisės akto) leidėjas pagal Konstituciją turėjo įgaliojimus reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kuriuos jis sureguliuavo savo priimto įstatymo, kito teisės akto normomis. Kitaip tariant, būtina išsiaiškinti, ar teisėkūros subjektas neperžengė jam nustatytos kompetencijos ribų, – jeigu jis nustatė taisykles, kurių nustatymas nepriklauso jo kompetencijai, tokiais atvejais įstatymas ar kitas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Antai Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ buvo nustatyta, kad įmonės, taip pat bankai turi mokėti tam tikro Vyriausybės nustatyto dydžio atskaitymus nuo gaunamų įplaukų (apyvartos apimties) – šie atskaitymai buvo skirti valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti. Vyriausybės nutarimu taip pat buvo nustatyti atskaitymų iš įplaukų, gaunamų realizavus benziną ir dyzelinius degalus, dydžiai. Vyriausybės nutarimas buvo priimtas vadovaujantis Seimo 1991 m. spalio 8 d. priimtu Transporto veiklos pagrindų įstatymu, kurio 6 straipsnyje buvo nustatyta, kad už naudojimąsi automobilių keliais fiziniai ir juridiniai asmenys moka Vyriausybės nustatyto dydžio rinkliavas. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostata „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokesčius“ yra neatsiejama nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“ ir

kad pagal Konstituciją ne tik valstybinius mokesčius, bet ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu. Vyriausybės nutarimu nustatyti atskaitymai valstybinių automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti yra piniginė prievolė valstybei; šie atskaitymai – tai privalomi mokėjimai Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją tokie privalomi mokėjimai ir esminiai jų elementai turėjo būti nustatyti tik Seimo priimtu įstatymu, kad pagal Konstituciją Seimas savo konstitucinių įgaliojimų nustatyti valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus negali perduoti jokiai kitai institucijai, taip pat ir Vyriausybei, o Vyriausybė ar kita institucija negali tokių įgaliojimų prisiimti. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ prieštaravo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal formą reiškia, kad būtina ištirti, ar atitinkamas teisinis reguliavimas nustatytas tokios formos teisės akte, kurios reikalauja Konstitucija. Antai Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal konstitucinį įstatymą“ (išskirta autoriaus). Vadinasi, nurodytus santykius įstatymų leidėjas gali reguliuoti tik konstituciniu įstatymu, o ne paprastu įstatymu, kurio galia yra mažesnė, ar kokiu nors kitu dar žemesnės galios teisės aktu; Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad „Seimo narių rinkimo tvarką nustato įstatymas“. Tai reiškia, kad būtent įstatymu, o ne kokiu nors kitu teisės aktu turi būti reguliuojami visi svarbiausi Seimo narių rinkimų santykiai; pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį Vyriausybė valstybės valdymo reikalus sprendžia priimdama nutarimus – vadinasi, jeigu Vyriausybė sprendžia tokį klausimą, kuris yra valstybės valdymo reikalas, ji turi priimti Vyriausybės nutarimą, o ne kokį nors kitą Vyriausybės aktą.

Konstitucinis reikalavimas paisyti teisės akto formos grindžiamas tuo, kad atitinkamos formos teisės aktams taikomi skirtingi jų priėmimo ir pasirašymo reikalavimai. Antai konstituciniai įstatymai gali būti priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (Konstitucijos 69 str. 3 d.), o paprasti įstatymai – jeigu už juos balsavo dauguma Seimo

narių, dalyvaujančių posėdyje (Konstitucijos 69 str. 1 d.). Jeigu santykiai, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, būtų sureguliuoti ne konstituciniu įstatymu, o paprastu įstatymu, susidarytų tokia padėtis, kai teisinių santykių subjektų teises ir pareigas, atitinkamas elgesio taisykles nustatytų ne Konstitucijoje nurodyta Seimo narių dauguma, o mažiau Seimo narių. Bet juk atitinkamas Seimo narių skaičius, būtinas priimti konstitucinį įstatymą, Konstitucijoje nustatytas būtent dėl to, kad tų santykių, kurie pagal Konstituciją gali būti reguliuojami tik konstituciniu įstatymu, nesureguliuotų mažesnis Seimo narių skaičius. Panašiai galima aiškinti ir Konstitucijoje nustatytą reikalavimą atitinkamus santykius reguliuoti įstatymu (pvz., Konstitucijos 33 str. 3 d., 35 str. 5 d., 40 str. 2 d., 52 str., 127 str. 3 d. ir kt.). Toks reikalavimas reiškia, kad nurodytus santykius gali reguliuoti tik Seimas, o ne kokia nors kita valstybės valdžios institucija, kad kitai valstybės valdžios institucijai yra draudžiama reguliuoti tuos santykius, kad Seimas turi išleisti būtent įstatymą, o ne kokį nors kitą teisės aktą.

Antai Seimas 1993 m. birželio 17 d. priėmė nutarimą „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“, kuriuo patvirtino pagrindines žemės reformos kryptis. Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime konstatavo, kad ginčijamu Seimo nutarimu buvo nustatytos bendro pobūdžio teisės normos, reguliuojančios nuosavybės teises į žemę santykius. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį nuosavybės santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, o ne Seimo nutarimais, kurie yra poįstatyminiai teisės aktai. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Seimas, sprenddamas klausimus, kurie yra įstatymų reguliavimo dalykas, negali pasirinkti nutarimo formos, nes nutarimas yra žemesnės galios teisės aktas. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad toks norminio turinio Seimo teisės aktas negalėjo būti priimtas nutarimo forma. Seimo nutarimas „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ buvo pripažintas pagal formą prieštaraujančiu Konstitucijos 23 straipsniui ir 67 straipsnio 2 punktui (Valstybės žinios. 1994, Nr. 7-116).

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal Konstitucijoje nustatytą *priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką* reiškia tai, kad būtina išsiaiškinti, ar priimant, pasirašant, paskelbiant įstatymą ar kitą teisės aktą buvo laikomasi Konstitucijoje nustatytų reikalavi-

mų, ar buvo nustatyta tokia įstatymo ar kito teisės akto įsigaliojimo tvarka, kuri numatyta Konstitucijoje.

Reikalavimai, kurių būtina paisyti *priimant, pasirašant, paskelbiant* įstatymą ar kitą teisės aktą, nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose. Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai, kiti aktai neprieštarauja Konstitucijai, *tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (tiria faktines aplinkybes)*, nes nenustačius šių faktinių aplinkybių būtų neįmanoma iširti ir įstatymų, kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai.

Seimas 1999 m. gruodžio 21 d. priimtu įstatymu pakeitė Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą, įsteigė naujas savivaldybes, panaikino vieną iš iki tol buvusiųjų, taip pat pakeitė kai kurių buvusių savivaldybių teritorijų ribas ir centrus. Vėliau šis įstatymas buvo keičiamas, buvo nustatytos kai kurių savivaldybių teritorijos ir jų ribos. Naujų savivaldybių įsteigimo bei jų teritorijas nustatančių įstatymų projektus rengė ir Seimui pateikė Vyriausybė. Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs Seimo narių grupės prašymą iširti, ar Vyriausybė, priimdama nutarimą pateikti Seimui naujas savivaldybes steigiančių ir savivaldybių teritorijų ribas keičiančių įstatymų projektus, nepažeidė teisės aktais nustatytos tvarkos, konstatavo, kad pagal Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą Vyriausybės įgaliota institucija, teikdama išvadą dėl teritorijos administracinių vienetų steigimo, jų ribų nustatymo ar keitimo, turėjo pateikti „vietos gyventojų apklausos rezultatus, jų prašymus bei savivaldybės tarybos siūlymus“, įvertinti „gyvenamosios vietovės bendruomenės ir savivaldybės tarybos nuomonės pagrįstumą ir tikslingumą“. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, jog prieš priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą gyventojų apklausa nebuvo atlikta, taigi nebuvo įvykdytas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme nustatytas reikalavimas, kad Vyriausybės įgaliota institucija, rengdama išvadą dėl teritorijos administracinių vienetų steigimo, jų ribų nustatymo ar keitimo, turi pateikti Vyriausybei vietos gyventojų apklausos rezultatus. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog vien šio reikalavimo neįvykdymas yra pagrindas pripažinti, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas pagal jo priėmimo tvarką prieštarauja Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo (1999 m. gegužės 4 d. redakcija) 7 straipsniui ir 13 straipsnio 3 daliai.

Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad įstatymų, kuriais steigiamos, panaikinamos savivaldybės, keičiamos jų teritorijų ribos bei centrai, priėmimo tvarką nustato Konstitucija, Seimo statutas, taip pat Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas bei Vietos savivaldos įstatymas. Šiuos santykius taip pat reglamentuoja Europos vietos savivaldos chartija. Pagal Vietos savivaldos įstatymą ir Europos vietos savivaldos chartiją, sprendamas savivaldybių steigimo, panaikinimo, jų teritorijų ribų bei centrų nustatymo ir keitimo klausimus, Seimas turi išsiaiškinti ir išnagrinėti savivaldybių tarybų siūlymus bei vietos bendruomenių nuomonę. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimas, priimdamas ginčijamus įstatymus, kurių projektai jam buvo pateikti ginčijamo Vyriausybės nutarimo pagrindu, neišsiaiškino ir nenagrinėjo savivaldybių tarybų siūlyimų bei vietos bendruomenių nuomonės. Taigi Seimas nesilaikė Vietos savivaldos įstatymo (1998 m. lapkričio 17 d. redakcija) 24 straipsnio 3 dalyje ir Europos vietos savivaldos chartijos 5 straipsnyje nustatytų reikalavimų.

Konstitucinis Teismas nutarė, kad Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymas bei Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas pagal jų priėmimo tvarką prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio 1 daliai, 33 straipsnio 1 daliai ir 120 straipsnio 2 daliai (Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 56-1997).

Kiek plačiau kiekvienoje nagrinėjamoje byloje turi būti atskleidžiamos Konstitucijos nuostatos, su kuriomis yra palyginamas ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas? Tai priklauso ir nuo ginčijamo įstatymo (ar kito teisės akto) turinio, ir nuo to, ar Konstitucijos straipsnis (nuostata) jau buvo tirti ankstesnėse bylose. Yra tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose pareiškėjo ginčijamo akto tyrimui skirta visiškai nedaug vietos, o daugiausia dėmesio tenka Konstitucijos nuostatų turinio atskleidimui. Tačiau yra ir tokių nutarimų, kuriuose pasitenkinama tik būtina argumentacija (taikoma vadinamoji „argumentacijos pakankamumo“ taisyklė), apsiribojama ankstesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstytą Konstitucijos nuostatų turinio pakartojimu.

XIII.3. Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės pasekmės

Konstitucijos 107 straipsnyje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) *negali būti taikomi* nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Ši konstitucinė nuostata reiškia, *inter alia*, tai, kad Konstitucinio Teismo sprendimu galia yra nukreipiama į ateitį (*ex nunc*)³²². Kai kurių valstybių konstitucinės kontrolės modeliui būdinga tai, kad konstitucinės kontrolės institucijų sprendimų galia gali būti nukreipiama ir atgal (*ex tunc*), t. y. Konstitucinis Teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, gali nutarti, kad antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo išleidimo. Tokiu atveju taikoma restitucija – atkuriamą tokia teisinė padėtis, kuri buvo iki tol, kai buvo pradėtas taikyti teisės aktas, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis, kaip minėta, grindžiamas *ex nunc* principu (Konstitucinio Teismo sprendimu galia yra nukreipiama į ateitį), todėl Konstitucinio Teismo sprendimas, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti *jau priimtų ir baigtų įvykdyti* institucijų (jų pareigūnų) sprendimų, taip pat ir teismų sprendimų, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu. Jeigu institucijų (jų pareigūnų) sprendimai, taip pat ir teismų sprendimai, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu, *dar nėra įvykdyti, jie negali būti baigti vykdyti*. Tai nustatyta Konstitucinio Teismo įstatyme, kuriame įtvirtinta nuostata: „neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo“ (72 str. 3 d.). Vadinasi, jeigu asmens teisės buvo pažeistos taikant tokį teisės aktą, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir jeigu sprendimai, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu, jau yra baigti vykdyti, toks asmuo negali apginti savo pažeistų teisių remdamasis tuo, kad jo atžvilgiu buvo pritaikytas antikonstitucinis teisės aktas. Pažeistas teisės gali apginti tik tie asmenys, kurie, nesutikdami, kad jų atžvilgiu būtų taikomas antikonstitucinis teisės aktas, kreipėsi į teismą prašydami apgin-

³²² Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

ti jų pažeistas teisės, o teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai – Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą, kuris turėjo būti taikomas byloje, prieštaraujančiu Konstitucijai, toks teisės aktas jau negali būti taikomas byloje, taigi tik nurodytų asmenų teisės gali būti apgintos, nes jų atžvilgiu priimti sprendimai dar nėra įvykdyti. Modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį (*ex nunc*), Lietuvos konstitucinėje sistemoje pasirinktas dėl to, kad kitoks modelis, t. y. *ex tunc* modelis, kai Konstitucinis Teismas gali nutarti, kad antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo išleidimo, galėtų sukelti teisės sistemos nestabilumą. Bet kokio teisės akto pritaikymas negalėtų būti laikomas galutiniu, nes taikant *ex tunc* modelį atsirastų galimybė kada nors ateityje, net praėjus daugeliui metų po teisės akto pritaikymo, kvestionuoti teisės akto pritaikymą remiantis vien tuo, kad dabar šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisės sistemos nestabilumas būtų didesnė blogybė negu tai, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti *jau priimtų ir baigtų įvykdyti* institucijų (jų pareigūnų) sprendimų, taip pat ir teismų sprendimų, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu.

Pastaraisiais metais Konstitucinis Teismas pradėjo *plečiamai* aiškinti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, nurodydamas, jog „bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį“, nėra absoliuti³²³. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, 107 straipsnio 2 dalies nuostatų, aiškinamų Konstitucijos 1, 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių, Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo kontekste, *inter alia*, kyla Konstitucinio Teismo <...> įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, *pripažinti antikonstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius*“³²⁴ (*išskirta autoriaus*). Kita vertus, Konstitucijos 107 straipsnio

³²³ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.

³²⁴ Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

1 dalies nuostata „Seimo aktas (ar jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio teismo sprendimas, kad teisės aktas (ar jo galis) prieštarauja Konstitucijai“ nepaneigia Seimo teisės nustatyti tokį naują teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų pašalinamos neigiamos teisinės pasekmės, kilusios taikant teisės aktą (ar jo dalį), kurį Konstitucinis Teismas savo sprendimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. naują teisinį reguliavimą taikyti ir santykiams, kurie atsirado iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas minėtas Konstitucinio Teismo sprendimas³²⁵.

Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra *galutiniai ir neskundžiami* (Konstitucijos 107 str. 2 d.). Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad jokia valstybės valdžios institucija ar pareigūnas negali pakeisti, panaikinti Konstitucinio Teismo sprendimų. Šie sprendimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo³²⁶.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visos Konstitucinio Teismo nutarimų sudedamosios dalys yra susijusios ir sudaro vieną visumą, kad Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas nutarimas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata. Atsižvelgdamas į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visiems, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose daug kartų yra konstatavęs ir tai, jog priimdamos naujus, keisdamos ar papildydamos priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios institucijos – *Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas* – yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, *kitų teisinių argumentų*³²⁷. Vadinasi, po to, kai Konstitucinis Teismas pateikė atitinkamos konstitucinės nuostatos oficialią sampratą, visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, – priimdami atitinkamus teisės aktus, privalo vadovautis tik tokia Konstitucijos nuosta-

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

³²⁷ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

tų samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas; jie negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas³²⁸. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto ne tik visas teisę kuriančias, bet ir visas *teisę taikančias* institucijas, jų pareigūnus, taip pat teismus, kurie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, negu juos išaiškino Konstitucinis Teismas. Toks Konstitucijos interpretavimas buvo tarsi Konstitucinio Teismo atsakymas į gana dažnai kartotą teiginį, esą privaloma tik Konstitucinio Teismo nutarimo *rezoliucinė* dalis, o motyvuojamoji dalis esą nėra nei *obiter dicta*, nei *ratio decidendi*, esą ji tėra rekomendacinio pobūdžio. Pažymėtina, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose bei sprendimuose. Tai gi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų³²⁹.

Iš konstitucinės nuostatos „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra *galutiniai ir neskundžiami*“ (Konstitucijos 107 str. 2 d.) kyla tai, kad „Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (ar jo dalį) arba kitą Seimo aktą (ar jo dalį), Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai, atitinkamą aktą išleidusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei yra *draudžiama* vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai“³³⁰.

Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas dvigubo mandato draudimo principas, kuris reiškia, jog tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgy-

³²⁸ Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4132.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

vendinama savivaldos teisė, nariais. Reaguodamas į nurodytą Konstitucinio Teismo nutarimą, Seimas 2003 m. sausio 28 d. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą papildė 88¹ straipsniu ir nustatė, kad tarybos nario pareigos nesuderinamos su Respublikos Prezidento, Seimo nario, Vyriausybės nario pareigomis arba su valstybės pareigūno, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą, pareigomis. Kartu Seimas nustatė, kad nurodyti draudimai pradedami taikyti nuo kitos kadencijos savivaldybių tarybų rinkimų. Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (ar jo dalį) arba kitą Seimo aktą (ar jo dalį), Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai, atitinkamą aktą išleidusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai; Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytas teisinis reguliavimas reiškia ir tai, kad Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais Seimo aktais, Respublikos Prezidento aktais ir Vyriausybės aktais. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo normos, nustatančios, jog draudimai tiems patiems asmenims tuo pat metu vykdyti funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų nariais, taikomi tik nuo kitų savivaldybių tarybų rinkimų, prieštarauja Konstitucijai (Valstybės žinios. 2003, Nr. 53-2361).

Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimui ar kitam teisėkūros subjektui pakartotinai priimant tokį patį įstatymą ar kitą teisės aktą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai³³¹. Konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią „reiškia ne tik draudimą priimti tokį pat pavadinimą, teisinę galią reguliavimo dalyką ir apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kaip tas, kurį Konstitucinis Teismas yra pripažinęs prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir draudimą priimti kitokį pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ar apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kurio turinys būtų visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai), kurio nustatytas teisinis regulia-

³³¹ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.

vimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas pagal turinį prieštaraujančiu Konstitucijai³³². Pažeidus draudimą įveikti Konstitucinio Teismo baigiamąjo akto galią, kartu paneigiamas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs teisės viešpatavimo imperatyvas. Teisės aktas (jo dalis), kuriuo mėginama įveikti Konstitucinio Teismo baigiamąjo akto galią, neturėtų būti laikomas teisiniu pagrindu įgyti teisėtus lūkesčius, atitinkamas teisės ir teisinį statusą, t. y. antikonstituciniais galėtų būti laikomi tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padariniai, *inter alia*, padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Priešingas Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostatos „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“ aiškiniamas reikštų, kad teisėkūros subjektams pagal Konstituciją yra suteikiama galimybė įveikti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galią, t. y. galimybė tam tikrą laiką, kol Konstitucinis Teismas vėl pripažins atitinkamą teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai, nesivadovauti Konstitucija ir teise. Tokios galimybės pripažinimas būtų tolygus Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo esmės paneigimui³³³. Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kartu gali konstatuoti, kad šis aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamąjo akto galią pažeidimas, ir tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius pripažinti antikonstituciniais.

Siekiant užtikrinti visų teisės aktų suderinamumą su Konstitucija, pašalinti iš teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus, Konstitucinio Teismo įstatyme yra įtvirtintas reikalavimas: „visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu“ (72 str. 3 d.).

Įstatymas ar kitas teisės aktas gali būti pripažintas prieštaraujančiu (ar neprieštaraujančiu) Konstitucijai Konstitucinio Teismo *nutarimu*. Konsti-

³³² Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

³³³ Konstitucinio teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

tucijos 107 straipsnyje vartojama sąvoka „Konstitucinio Teismo *sprendimai*“ yra bendrinė, ji reiškia tai, kad Konstitucinis Teismas nagrinėjamu klausimu išreiškė savo valią (priėmė sprendimą)³³⁴. Sąvoka „Konstitucinio Teismo *sprendimai*“ apima trijų rūšių Konstitucinio Teismo priimamus aktus: 1) nutarimus; 2) išvadas; 3) sprendimus.

Tik Konstitucinio Teismo *nutarimu* galima konstatuoti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu ar neprieštaraujančiu Konstitucijai. Taigi nutarimas priimamas išsprendus bylą iš esmės. Konstitucinio Teismo nutarimai skelbiami Lietuvos Respublikos vardu.

Išvados teikiamos tik Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje numatytais atvejais, t. y. kai Konstitucinis Teismas sprendžia: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai. Nurodytų klausimų išsprendimas taip pat yra „bylos iš esmės išsprendimas“. Išvados skelbiamos ne Lietuvos Respublikos vardu, bet Konstitucinio Teismo vardu, jos atspindi teismo nuomonę (nuostatą) nagrinėtu klausimu. Konstitucinio Teismo išvada, kaip ir nutarimas, yra galutinė ir neskundžiama; jokia valstybės valdžios institucija ar pareigūnas negali pakeisti, panaikinti Konstitucinio Teismo išvados. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostata „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“ reiškia ne tai, kad Seimas gali paneigti, pakeisti ar kitaip kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvadą, o tai, kad: Seimas gali nustatyti galutinius Seimo rinkimų rezultatus, jeigu Konstitucinio Teismas padaro išvadą, jog buvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas (105 str. 3 d. 1 p.); Seimas gali nuspręsti, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, jog jis negali toliau eiti savo pareigų (jeigu tokią išvadą padaro Konstitucinis Teismas – 105 str. 3 d. 2 p.; tokiu atveju Respublikos Prezidento pareigas laikinai eiti pradeda Seimo Pirmininkas – 89 str. 1 d.); Seimas galutinai sprendžia, ar ratifikuoti Lietuvos Respublikos tarptautinę sutartį; jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja

³³⁴ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucijai (105 str. 3 d. 3 p.), Seimas neturėtų jos ratifikuoti; Seimas gali priimti sprendimą, *ar pašalinti* asmenį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai (105 str. 3 d. 4 p.).

Kai byla nėra išsprendžiama iš esmės (nėra sprendžiama, ar įstatymas, kitas teisės aktas atitinka Konstituciją; nėra teikiama išvada) Konstitucinis Teismas priima *sprendimus*. Sprendimai yra viena iš Konstitucinio Teismo priimamų aktų rūšių. Sprendimai gali būti priimami įvairiais klausimais, pvz., ar priimti prašymą nagrinėti, ar grąžinti prašymą pareiškėjui ir kt., taip pat įvairiais procesiniais klausimais (pvz., skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje, paskirti teisėją pranešėją, nušalinti Konstitucinio Teismo teisėją nuo bylos nagrinėjimo, atidėti bylos nagrinėjimą ir kt.). Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimas taip pat daromas priimant Konstitucinio Teismo sprendimą.

Konstitucinio Teismo įstatymas numato Konstitucinio Teismo nutarimų ištaisymą, peržiūrėjimą ir išaiškinimą.

Konstitucinio Teismo nutarimo *ištaisyimą* lemia būtinumas ištaisyti jame esančius netikslumus ir aiškias redakcines klaidas, jeigu tai nekeičia nutarimo esmės. Ištaisyti oficialiai paskelbtą nutarimą Konstitucinis Teismas gali savo iniciatyva, taip pat dalyvaujančių byloje asmenų prašymu. Jeigu paaiškėtų, kad ištaisyti nutarime esančius netikslumus bei aiškias redakcines klaidas, pasikeistų nutarimo esmė, – toks nutarimo ištaisymas negalimas (Konstitucinio Teismo 58 str.). Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo ištaisymo priimamas atitinkamas sprendimas.

Konstitucinio Teismo *nutarimo peržiūrėjimas* galimas tik tuomet, kai paaiškėja naujų esminių aplinkybių, kurios buvo nežinomos Konstituciniam Teismui nutarimo priėmimo metu ir kurios, jeigu būtų buvusios žinomos, būtų galėjusios lemti kitokių priimtų nutarimų, išvadų, sprendimų, turinį³³⁵. Oficialios *konstitucinės doktrinos plėtojimas* – nei ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos *papildymas naujais elementais* (fragmentais), nei toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų *reinterpretavimas*, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, – pagal Konstituciją negali būti ir *nėra pagrindas per-*

³³⁵ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

žiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta konstitucinės justicijos byla, arba jų argumentavimą (pagrindimą). *Konstitucijos pakeitimai ar papildymai*, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) neprieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia), Konstitucijai, taip pat *nėra pagrindas* peržiūrėti ir pakeisti Konstitucinio Teismo prieš tai priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus³³⁶.

Konstitucinio Teismo nutarimo peržiūrėjimą gali inicijuoti tik pats Konstitucinis Teismas. Ši nuostata nereiškia, kad įvairūs teisės subjektai, *inter alia*, tie, kurie pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ar paklausimu dėl klausimų, priskirtų Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, negali Konstituciniame Teisme kelti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo klausimo, tačiau pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą tik Konstitucinis Teismas sprendžia, ar nutarimą reikia peržiūrėti. Tai sprendamas Konstitucinis Teismas turi plačią diskreciją. Konstitucinis Teismas, nusprendęs peržiūrėti savo nutarimą, pradeda bylą nagrinėti iš naujo. Konstitucinio Teismo įstatyme taip pat numatyta galimybė *peržiūrėti* Konstitucinio Teismo *sprendimą dėl nutarimo išaiškinimo*. Tai gali būti padaryta tuo atveju, kai nutarimas buvo išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį (62 str.).

Konstitucinio Teismo *nutarimo, kito baigiamojo akto išaiškinimas* gali būti daromas tada, kai yra būtina išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas³³⁷. Konstitucinio Teismo *nutarimo, kito baigiamojo akto išaiškinimo* paskirtis – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas (sąvokas, formuluotes, apibrėžimus ir kt.), dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų. Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas, kiti subjektai tokių įgaliojimų neturi. Konstitucinis Teismas gali aiškinti nutarimą, kitą baigiamąjį aktą savo iniciatyva, taip

³³⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

³³⁷ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 28-1333.

pat pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų institucijų ar asmenų, kuriems jis išsiųstas, prašymą. (Konstitucinio Teismo nutarimas yra išsiunčiamas Konstitucinio Teismo teisėjams; dalyvavusiems byloje asmenims; Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei; Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, generaliniam prokurorui, teisingumo ministru.) Visais atvejais tik pats Konstitucinis Teismas sprendžia, ar aiškinti savo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą. Konstitucinis Teismas privalo aiškinti savo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą nekeisdamas jo turinio. Tai reiškia, kad aiškindamas savo nutarimą, Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutarimosios, tiek motyvuojamosios dalies turinio. Aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas negali jo turinio aiškinti taip, kad būtų pakeista nutarimo nuostatų prasmė, *inter alia*, prasminė elementų, sudarančių nutarimo turinį, visumą, argumentai, motyvai, kuriais grindžiamas tas Konstitucinio Teismo nutarimas. Aiškinant nutarimą negali būti pasitelkiami nauji argumentai ar motyvai, kurie prieštarautų argumentams ir motyvams, naudotiems priimant nutarimą, kuris yra aiškinamas. Taigi aiškindamas savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus, Konstitucinis Teismas jų neperžiūri, taip pat jis negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo nutarimo, kito baigiamojo akto motyvuojamoje dalyje ir aiškinti nutarimo, kito baigiamojo akto kitaip, negu nuspręsta jo nutariamojoje dalyje. Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų aiškinimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai (pvz., Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas); Konstitucinis Teismas savo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų negali aiškinti remdamasis, *inter alia*, politinio tikslingumo argumentais, politinių partijų ar kitų visuomenės organizacijų dokumentais, politikų nuomonėmis ar vertinimais, politologiniais ar sociologiniais tyrimais, visuomenės apklausų rezultatais³³⁸. Konstitucinis Teismas neaiškina, kaip turi būti taikomos įstatymo ar kito teisės akto nuostatos³³⁹; Konstitucinis Teismas taip pat neaiškina, kaip turi būti taikomas (įgyvendinamas) jo paties priimtas nutarimas³⁴⁰. Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo Konstitucinis Teismas priima sprendimą (Konstitucinio Teismo įstatymo

³³⁸ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 28-1333.

³³⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 126-4805.

³⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 28-1333.

61 str.). Toks sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo, kuris buvo aiškinamas.

Apibendrinant galima teigti, kad pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų įstatymų ir kitų aktų, kurių atitikties Konstitucijai negalėtų tirti Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami; jų galia negali būti įveikta pakartotinai priimant tokį patį įstatymą ar kitą teisės aktą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Vadinasi, Konstitucinio Teismo nutarimai iš esmės turi tokią pačią galią, kokią turi Konstitucija.

XIII.4. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas

Konstituciniam Teismui savo nutarimu pripažinus, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, atitinkamam teisėkūros subjektui kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį įstatymą ar kitą teisės aktą netekusiu galios arba (jeigu be atitinkamo tų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo neįmanoma išsiversti) pakeisti jį taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų Konstitucijai³⁴¹. Konstitucinio Teismo įstatyme taip pat yra įtvirtintas reikalavimas, jog visos valstybės institucijos ir jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu (72 str. 3 d.). Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo tvarka nustatyta Seimo statute. Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą konstitucinių normų ir principų aiškinimą, ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime turi pateikti siūlymus Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui dėl šio nutarimo įgyvendinimo. Ne vėliau kaip per du mėnesius nuo Konstitucinio Teismo išsiųsto Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime, šį nutarimą apsparsto Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas (181 (2) str.). Jeigu pagal Konstitucinio Teismo nutarimą įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo priimtas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, ne vėliau kaip per keturis

³⁴¹ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.

mėnesius nuo Konstitucinio Teismo išsiųsto Konstitucinio Teismo nutarimo gavimo Seime Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas arba jo teikimu Seimo valdybos paskirtas kitas Seimo komitetas ar sudaryta darbo grupė turi parengti ir pateikti Seimui svarstyti to Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies) pakeitimo projektą. Rengiant įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų pakeitimo projektus, turi būti atsižvelgta į Konstitucinio Teismo nutarime nurodytas teisinio reglamentavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus ir išdėstytus argumentus. Už Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimo priežiūrą Seime yra atsakingas Seimo Pirmininko paskirtas Seimo Pirmininko pavaduotojas.

KLAUSIMAI

1. Atskleiskite Konstitucinio Teismo paskirtį ir jo teisinį statusą.
2. Kokių teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas?
3. Nurodykite, pagal kokius parametrus Konstitucinis Teismas tiria įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai.
4. Atskleiskite formuluotės *legislatyvinė omisija* sampratą.
3. Kokias teises pasekmes sukelia Konstitucinio Teismo nutarimas, kad įstatymas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai?
4. Ar Seimas gali pakartotinai priimti įstatymą, kurį Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, ir jame kitais žodžiais (formuluotėmis) įtvirtinti tas nuostatas, kurios prieš tai Konstitucinio Teismo buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai?
6. Kada Konstitucinis Teismas turi teisę atsisakyti nagrinėti prašymą iš-tirti teisės akto atitiktį Konstitucijai?
7. Atskleiskite Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimo tvarką.

Nuodugnesnėms studijoms rekomenduojama literatūra

Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius: Registrų centras, 2011;

Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012;

Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.

Literatūra ir šaltiniai

I. Teisės mokslinė literatūra

- Abramavičius, A. Lietuvos Respublikos Prezidento kompetencija skiriant valstybinius apdovanojimus. *Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje*. Vilnius: Mes, 2011.
- Andruškevičius, A. *Administracinė teisė (Bendrieji teorijos klausimai. Valdymo aktų institutas. Ginčo santykių jurisprudencijos aspektai)*. Vilnius: Registrų centras, 2008.
- Bacevičius, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2008, 9(111).
- Bakaveckas, A. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
- Dičiūtė-Foigt, D. Konstitucijos aiškinimo klausimai. *Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos. Tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1993.
- Hayek, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė (I. Taisyklės ir tvarka)*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
- Hobbes, T. *Leviatanas*. Vilnius: ALK pradai, 1999.
- Jarašiūnas, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
- Jučas, M. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės parlamentarizmas. *Lietuvos Seimas*. Vilnius: Kultūra, 1996.
- Kalinauskas, G. *Parlamentinė kontrolė*. (1 dalis, Teorija). Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2010.
- Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (red.). *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
- Kūris, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*, 2002, 24(16).
- Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*, 2002, 26 (18)
- Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- Lietuvos Liaudies Seimas (Stenogramos ir medžiaga)*. Vilnius: Mintis, 1985.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
- Lukošaitis, A. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.

- Maksimaitis, M. Seimai tarpukario Lietuvoje. *Lietuvos Seimas*. Vilnius: Kultūra, 1996.
- Medelienė, A.; Sudavičius, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
- Montesquieu, L. Ch. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004.
- Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
- Petrauskas, R. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio Taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a. *Parlamento studijos*. 2005, Nr. 3.
- Petrauskas, R. LDK bajoriško Seimo susiformavimas Vidurio Rytų Europos luomiinių susirinkimų raidos kontekste. *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis (Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga)*. Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008.
- Rauličkytė, A. Atsakingo valdymo principas ir jo įgyvendinimas. *Politologija*. 2006, Nr. 1.
- Sabine, H. G.; Thorson L. T. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008.
- Sinkevičius, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
- Skaistys, A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2004, 54(46).
- Statkevičius, M. Apkaltos padariniai. *Teisė*. 2005, Nr. 56.
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Šileikis, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai (Tarptautinės konferencijos medžiaga)*. Vilnius, 2008.
- Šileikis, E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius: Finansų ministerijos mokymo centro leidybos grupė, 1996.
- Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010.
- Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Vaičiūtis, V. *Konstitucinių įstatymų fenomenas: konstitucinių (organinių) įstatymų lyginamoji studija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės akademija. Vilnius, 2000.
- Vansevičius, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
- Vinkleris, P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir jo įgaliojimai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.

II. Įstatymai ir kiti teisės aktai

- Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 30-1014.
- Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 110-5564.
- Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 36 -1772.
- Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančios šalies paramos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 72-3464.
- Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 144-7361.
- Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 131-5021.
- Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 71-2721.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 81-3309.
- Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr.102-3938.
- Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-47.
- Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 115-5192.
- Lietuvos Respublikos laikino tiesioginio valdymo savivaldybės teritorijoje įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57- 2532.
- Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 124-5626.
- Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 68-2774.
- Lietuvos Respublikos valstybės apdovanojimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 68-2762.
- Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64- 2575.
- Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2570.
- Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 57-2297.
- Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 17-649.
- Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 59-1760.
- Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 52-1482.
- Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 60-1948.
- Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 33-943.

- Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 28-793.
- Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 5-97.
- Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 1-5.
- Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 66-1910.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 41(1)-1131.
- Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 41-991.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.
- Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl Seimo Peticijų komisijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 98-2815.
- Gyvenamosios vietos deklaravimo ir deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklės. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 44-1673.

III. Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai:

- Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 61-1166.
- Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 66-1260.
- Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 13-221.
- Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 57-1120.
- Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 101-2045.
- Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-2007.
- Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 101-2264.
- Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 25-630.
- Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 126-2962.
- Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 5-99.
- Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 39-1044.

- Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 36-1094.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1624.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 61-2015.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 96-2769.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 109-3192.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14-370.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 23-585.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 88-2724.
- Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 105-3318.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 5-143.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 10-295.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 37-1259.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-186.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 44-1678.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 55-2199.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 62-2515.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 72-3080.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 82-3529.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 93-4000.

- Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 19-828.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 10-366.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57-2552.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 103-4611.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 109-4887.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124- 5643.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 38-1236.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 49-1600.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 56-1948.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 57-2006.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 85-3094.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 105-3894.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 135-4903.
- Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 9-289.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. Nr. 2005, Nr. 19-623.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 21-664.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 71-2561.

- Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4132.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 38-1349.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 54-1965.
- Konstitucinio teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2400.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 126-4805.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 141-5431.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 8-329.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 75-2200.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72-2865.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 76-3019.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 110-4511.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 118-4830.
- Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 134-5427.

- Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 23-853.
- Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 119-4512.
- Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 130-4493.
- Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-170.
- Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 25-988.
- Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 58-2251.
- Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 115-4888.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 20-935.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 56-2766.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 134-6860.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 106-5466.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 117-5967.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 128-6545.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 136-6944.
- Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 108-5472.
- Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.
- Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 28-1333.

Sinkevičius V.

Si99 LIETUVOS PARLAMENTO TEISĖ. Vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 402 p.

Bibliogr. 393–400 p.

ISBN 978-9955-19-575-7 (spausdinta versija)

ISBN 978-9955-19-574-0 (elektroninė versija)

Vadovėlyje nagrinėjami Seimo veiklos konstituciniai pagrindai, atskleidžiamas Seimo teisinis statusas, analizuojami įvairūs Seimo įgaliojimai. Nagrinėjamos Seimo nario teisės ir pareigos, veiklos garantijos, imuniteto panaikinimo tvarka. Atskleidžiami Seimo komitetų, laikinųjų tyrimo komisijų ir kitų Seimo struktūrinių padalinių įgaliojimai, analizuojama įstatymų priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka, taip pat įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų konstitucingumo kontrolė.

Vadovėlis skirtas aukštųjų mokyklų teisės fakultetų studentams; jis gali būti naudingas studijuojantiems politologiją, valdymą ir viešąjį administravimą bei kitus dalykus, susijusius su Seimo ir kitų valstybės valdžios institucijų veikla. Vadovėlis taip pat gali praversti Seimo nariams ir jų padėjėjams, įvairių valstybės institucijų pareigūnams bei visiems, kas domisi Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstituciniu statusu ir jo veikla.

UDK 342(474.5)(075.8)

Vytautas Sinkevičius

LIETUVOS PARLAMENTO TEISĖ

Vadovėlis

Redagavo *Ramutė Pinkevičienė*

Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2013 08 22. 24,6 leidyb. apsk. l.

Tiražas 300 egz. Užsakymas 19 909

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaie Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt